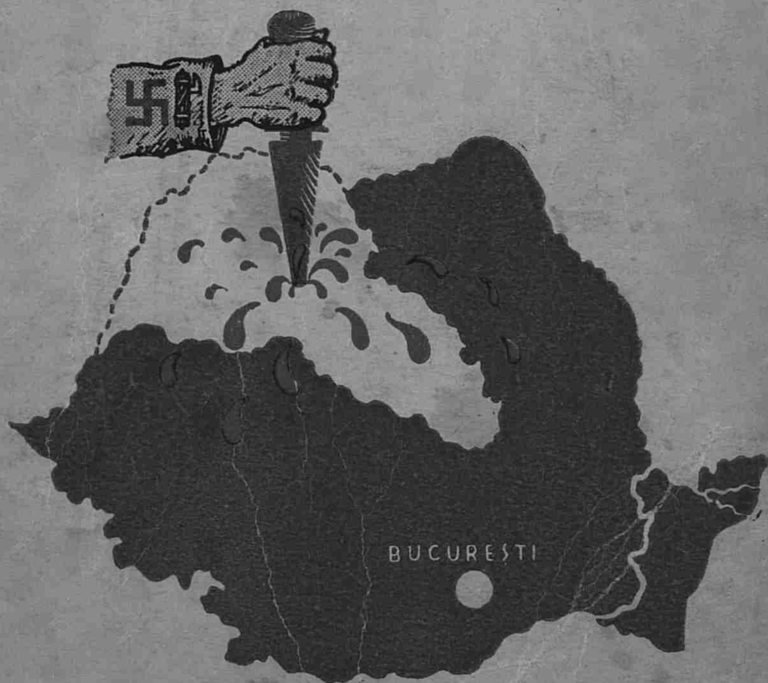
MILTON G. LEHRER

ARDEALUL PĂMÂNT ROMÂNESC

(PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ DE UN AMERICAN)

BUCUREȘTI — 1944

„ARDEALUL", PĂMÂNT ROMÂNESC

(PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ DE UN AMERICAN)

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL

PĂMÂNT ROMÂNESC

(PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ DE UN AMERICAN)

1944 /// BUCUREŞTI /// 1944

Domnului IULIU MANIU

LUPTĂTORUL NEÎNFRICAT
PENTRU DREPTATE ŞI LIBERTATE

TRUPELOR SOVIETICE ŞI ROMÂNE
DESROBITOARE

Cuvânt înainte,

Peste puțin timp va apare în Elveția, în limba franceză, lucrarea mea intitulată: Le problème transsylvain vu par un américain *având ca sub-titlu:* La Transylvanie terre roumaine.

Cartea de față este traducerea în limba română a ultimelor două părți din acea lucrare.

Prima parte, în care mă ocup de Transilvania înainte de năvălirea ungurilor și în care expun, pe baza celor mai noui cercetări și descoperiri, teoria continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei, apare astfel numai în ediția franceză.

Țin să precizez că lucrarea a fost terminată înainte de evenimentele din 23 August 1944. Climatul politic al vremii în care ea a fost scrisă nu m'a împiedecat însă, să desvălui opiniei publice din Occident aspectul real a așa numitului arbitraj dela Viena, act arbitrar, inechitabil și apolitic, impus cu violența de cei doi comparși: Ducele și Fuehrerul, cari au crezut că Europa culturei milenare a căzut atât de jos încât

destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători.

Dictatele impuse de dictatori au avut din totdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într'adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate.

AUTORUL

„Poporul român este un popor născut în libertate, trăit în libertate şi căruia această condiţie de libertate îi este elementul primordial şi absolut pentru viaţă".

N. IORGA

„Ungurii duc o politică violentă şi oarbă faţă de naţionalităţile supuse Coroanei ungare şi în special faţă de români".

Lord ED. FITZMAURICE
fost Ministru al Marei Britanii

PARTEA I-a

TRANSILVANIA DUPĂ NĂVĂLIREA UNGURILOR

MOTTO: „Un état de choses, soit-il millénaire ne mérite pas de durer s'il est contraire à la justice".

Alexandre Millerand

Cu ocazia expediției sale în Egipt, Napoleon aduse cu sine o seamă de savanți iluștri: oameni de știință și filosofi, pentru a cerceta la fața locului relicvele unui trecut multimilenar, mărturii ale unei civilizații care înflorise odinioară pe malurile Nilului. Pe puntea vaporului pe care călătoreau, savanții francezi discutau cu înflăcărarea caracteristică tuturor latinilor, cele mai controversate chestiuni științifice și filosofice, discuții la cari de multe ori participa și viitorul împărat al francezilor, cu acel bun simț care forma trăsătura esențială a geniului său.

Intr'o noapte înstelată, pe când vaporul aluneca lin pe valurile liniștite ale Mediteranei, discuția filosofilor se încinse asupra problemelor care frământă din toate timpurile mintea omenească: spiritualismul, materialismul și existența lui Dumnezeu.

In toiul discuției sosi și Napoleon. Un ateu își expunea grandelocvent teza existenții dumnezeirii, făcând apologia materialismului absolut. Un altul îi urmă, adăugând la argumentele predecesorului considerațiuni mai subtile și mai complicate încă.

Napoleon ascultă cu atenție savantele disertații și apoi, arătând cu mâna spre cerul înstelat, se adresă docților reprezentanți ai Științei și Filosofiei cu următoarea frază, superbă în simplicitatea

ei: *„Domnilor, puteţi discuta cât veţi voi, dar pe toate acestea cine le-a făcut?”*

Mi-am reamintit de această întâmplare din viaţa lui Napoleon — citată de Emerson — când m'am reîntors din călătoria de studii pe care am întreprins-o în Ardeal, în vara anului 1940, puţin înaintea „Dictatului dela Viena”. Citisem diferitele teorii pe cari adversarii românităţii Transilvaniei le lansaseră după apariţia, în 1871, a faimoasei lucrări a lui Robert Rösler: „Rumänische Studien”, primul atac lansat împotriva principiului continuităţii elementului românesc din Transilvania şi din celelalte teritorii cari au constituit odinioară Dacia.

Istorici, pseudo-istorici, filologi, publicişti şi jurnalişti, unii de bună credinţă şi alţii de o patentă rea credinţă, unii în mod obiectiv şi alţii pătimaşi, au ţinut să-şi spună cuvântul în această delicată chestiune, depăşind de cele mai multe ori cadrul strict limitat al discuţiilor pur ştiinţifice pentru a intra în acel atât de extensibil al consideraţiilor politice.

Am cercetat, trecând în revistă, toate tezele susţinute, dela cele mai savante până la cele mai puerile, am studiat toate argumentele invocate, am urmărit pledoariile cele mai înflăcărate, încât la un moment dat, printre atâtea sofisme şi subtilităţi de dialectică şi printre evoluţiile echilibristice ale tururilor de forţă şoviniste, am avut impresia, cu fiecare carte nou cetită, că mă cufund mai mult în desişurile unei păduri de liane.

Atât de variate erau argumentele pe cari le invocau susţinătorii tezei anti-româneşti, atât de contradictorii erau concluziile la cari ajungeau părţile adverse cari se înfruntau, încât mărturisesc: am pus piciorul pe pământul Transilvaniei cu foarte multă sfială.

Cu cât pătrundeam însă, mai adânc în inima provinciei, cu atât îmi formam din ce în ce mai puternic convingerea că detractorii românităţii Provinciei de dincolo de Carpaţi au creiat un fals *Baedeker* pentru uzul exclusiv al acelora cari nu aveau posibilitatea să-şi dea seama la faţa locului de realitatea situaţiunei.

Inchipuiţi-vă un ghid pentru orbi, situând moscheile din Maroc şi Alger pe malurile Senei şi populând toate cele 20 de arondismente ale Luteţiei cu cele câteva mii de mahomedani cu fes de pe *Boulevard de la Gare*. Ce imagine despre Paris îşi poate

făuri numai cu mintea voiajorul orb, căruia i-ar fi servită o astfel de descriere, în disprețul catedralelor nemuritoare și a latinității milenare?

Parcurgând Transilvania îți amintești cu zâmbetul pe buze de toate fantasmagoriile și elucubrațiile fanteziilor șovine și nu te poți împiedeca a te adresa defăimătorilor unei realități incontestabile cu vorbele:

„Discutați cât veți vroi, Domnilor, dar cine oare a creiat aspectul eminamente românesc al acestui pământ, cine altul decât poporul românesc?"

Cât de schimbată ne apare în lumina constatărilor la fața locului această bătălie a tezelor și anti-tezelor ardelenești! Gândiți-vă la o plantă tropicală, închircită din cauza luminei artificiale a unei sere, care își recapătă adevărata viață în lumina și la căldura climatului natural!

Metoda pe care am adoptat-o în elaborarea acestei lucrări este: *obiectivitatea* iar scopul urmărit de noi este *adevărul*. Dacă vom fi reușit a atinge acest scop, vom avea mulțumirea de a fi contribuit la clarificarea acestei probleme central-europene, aparent încurcată, dar în realitate extrem de simplă și dacă vom fi reușit a convinge pe cetitor de obiectivitatea metodei pe care am urmat-o, vom avea satisfacția de a nu fi singuri la capătul drumului nostru.

ALFÖLDUL.

La sfârșitul secolului al IX-lea (896), ungurii au pătruns în Panonia prin trecătorile Carpaților păduroși din Nord, urmând văile cursurilor de apă din acea regiune.

Cele șapte triburi maghiare și-au stabilit așezările definitive pe locurile dela șes, ocolind regiunile muntoase, puțin prielnice felului lor de viață.

Pe câmpiile întinse ale Panoniei — *Alföldul* cum îl numesc maghiarii — străjuite la Răsărit și la Miazănoapte de munții Bihorului și ai Maramureșului, strămoșii ungurilor de azi au găsit, după cum afirmă în unanimitate istoricii unguri, cadrul cel mai prielnic pentru unitate și pentru o armonioasă desvoltare istorică.

„Pe această câmpie, unită ca marea — zice marele poet național ungur Petöfi— mă simt acasă", iar francezul Sayous prezintă

următorul sugestiv tablou al legăturii inextricabile între unguri și vastele câmpii ocupate de ei: „Adevărata patrie a maghiarului este Alflödul, câmpia joasă. Acolo și-au stabilit populațiile cuceritorilor așezările lor compacte sub Arpad; acolo, mai ales, trebuia să se împlinească în cursul secolelor, istoria sa; acolo, această istorie trăește încă și azi în plenitudinea ei".

...ŞI TRANSILVANIA.

Transilvania, cu platoul ei, cu depresiunile muntoase și cu șirurile de munți ce o înconjoară, din toate părțile, n'a fost deci pentru poporul ungar —popor al șesului, popor al pustei—o împlinire geografică, după cum ea n'a fost nici o împlinire istorică.

In viața poporului ungar, Transilvania a fost un accident. De acest ținut, îi despărțeau pe unguri, munții. Pentru ei, țara Transilvaniei era un ținut *de peste munți:* Ultrasilvaniae=Erdëly *(erdö =silva și elu* =ultra).

Dacă ungurii ar fi fost mai norocoși în expedițiile lor din Apus, desigur că niciodată Transilvania nu ar fi ajuns sub stăpânirea ungurească. Acesta era Ardealul pentru unguri.

Pentru români, în schimb, el era însăși inima Daciei, prin care pulsa de mii de ani acelaș sânge.

Ceeace Alföldul reprezenta pentru strămoșii ungurilor de azi, constituia pământul Transilvaniei pentru strămoșii românilor: o citadelă inexpugnabilă în contra atacurilor din afară. In munții împăduriți și în cetățile de pe coline au rezistat populațiile pașnice din Dacia Traiană invaziilor cari s'au succedat în cursul veacurilor. *Acolo s'a zămislit însăși ființa neamului românesc.*

CUCERIREA TRANSILVANIEI.

Intreaga istorie a acestui ținut din clipa în care cuceritorii unguri și-au întins stăpânirea asupra lui și până în epoca contemporană, este un exemplu viu al voinței sale neclintite de a-și păstra nealterată românitatea. Cucerirea Transilvaniei este cu mult ulterioară cuceririi Panoniei de către triburile maghiare. Ea s'a înfăptuit în etape și a fost urmarea unor lupte crâncene purtate de populațiile românești cu noui năvălitori.

Aceste lupte, cari s'au terminat cu actele de supunere ale populațiilor românești din cele trei voevodate din Transilvania — corespunzătoare celor trei Dacii: Porolissensis, Apulensis și Malvensis — sunt amintite pe larg în cântecele și baladele populare ungare străvechi, sursa de inspirație a faimoaselor „Gesta Hungarorum" ale notarului anonim.

Abea sub Ladislau cel Sfânt, care a domnit între anii 1077—1095, Transilvania a fost înglobată Ungariei (Roesler).

In voluminoasele memorii prezentate de unguri la Conferința de pace din 1920 se spune textual: „Istoria Transilvaniei, după moartea Sfântului Ștefan până în epoca Sfântului Ladislau, este învăluită într'o mare întunecime".

Vechile cronici unguresti au înlăturat în mare parte negura care învăluia acele timpuri, dar fapt curios: tocmai ungurii se ocupă mai puțin de vechile lor cronici, adică de primele surse naționale ungare privitoare la cucerirea Pannoniei și la supunerea teritoriilor dela răsărit.

LUPTELE CU ROMÂNII.

Mult hulitul notar anonim al regelui Bela ne oferă o descriere bogată în detalii, cu privire la luptele pe care cele 3 triburi ungare ale lui Tuhutum, Tosu și Eleud le-au purtat cu ducii provinciilor românești pe care le-au supus: Monumorut (în Dacia Porolissensis), Gelu (în Dacia Apulensis) și Glad (în Dacia Malvensis).

Părerile ungurilor cu privire la valorea istorică a operei lui Anonymus, sunt împărțite, tocmai din cauza extinderii pe care notarul anonim al regelui Bela o dă descrierii populațiilor autohtone românești găsite de unguri în Transilvania.

Ungurii nu i-au putut ierta Notarului Anonim al regelui Bela pasagiile privitoare la români și nu i-au menajat epitetele de „povestitor de fabule", „inventator de etimologii", „poet, scriitor de legende", „diac lingușitor" (Karacsónyi), devenind bine înțeles „un geograf neîntrecut" și „un profund cunoscător al istoriografiei" când e vorba de textele privitoare la restul evenimentelor istorice. I. Melich, de pildă, îl califică pe Anonymus drept „unul din cei mai distinși istorici maghiari" iar E. Jakubowich este de aceiași

părere când scrie că „datele dispreţuitului Anonymus păstrează urme foarte importante pentru istoria Ungariei".

Indiferent, însă, de părerea ungurilor asupra valorii operei lui Anonymus, fapt cert este că, în secolul al XIII-lea, un scriitor ungur afirma în mod categoric că românii erau prezenţi pe teritoriul Transilvaniei în clipa în care ungurii învadau această provincie.

Un profesor dela Universitatea din Budapesta, d. Eugen Horvath, încercând să polemizeze cu profesorul Seton Watson *(Scotus Viator)*, unul din cei mai profunzi cunoscători ai stărilor de fapt din fosta Monarhie Habsburgică, într'o lucrare apărută în anul 1936 la Budapesta, pentru uzul cetitorilor de limbă engleză, falsifică pur şi simplu spusele lui Anonymus cu privire la români, crezând că în felul acesta rezolvă în mod definitiv problema anteriorităţii românilor din Transilvania. Astfel, el declară că Anonymus ar fi afirmat că ungurii au găsit în Transilvania „un număr oarecare de români, izolaţi în munţii acoperiţi de zăpadă" *(certain Roumains isolated on the snow—capped mountains of Transilvania)*, pe când în realitate Anonymus vorbeşte de Vlahii RĂSPÂNDIŢI IN TOATE REGIUNILE, pe cari ungurii le-au cucerit prin lupte.

Şi apoi, dacă românii erau nişte bieţi păstori nenorociţi cari îşi petreceau viaţa în văgăunile munţilor veşnic înzăpeziţi, ce părere trebue să ne facem despre ilustrul conducător ungur Arpad, pe care istoriografia modernă ungară ni-l prezintă ca pe o personalitate politică de prim ordin, şi care a consimţit la căsătoria fiului său Zulta cu fiica lui Menumorut, ducele acestor păstori?!

Istoricii unguri trec însă cu vederea că „Gesta Hungarorum" ale Notarului anonim nu sunt singurele cronici care relatează despre existenţa românilor în Transilvania în momentul invaziei ungare. Avem mărturii precise despre existenţa românilor în Transilvania în acele timpuri, în cronica lui Simonis de Keza *(Chronicon Hungaricum)*, în cronica pictată dela Viena *(Chronicum pictum Vindobonensis)*, în cronica germană dela Hildesheim şi în toate diplomele regilor unguri în care se face menţiune despre Transilvania.

Românii, pe cari ungurii i-au găsit în Transilvania, aveau organizaţiile lor politice şi, din unele acte ungureşti, cum ar fi cele

relatând expediția războinică a comitelui sas Ioachim din regiunea Sibiului, rezultă că Valahii transilvăneni erau organizați milităreşte.

ORGANIZAŢIILE POLITICE ALE ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI.

CNEZATELE.

Baza organizațiilor politice româneşti o formau *cnezatele:* mici împărţiri administrative, înlăuntrul cărora populațiunile româneşti de agricultori şi de păstori, duceau o viață lipsită de evenimente răsunătoare, dar nu şi lipsită de frământări. Cnezii aveau misiuni judiciare şi administrative. Ei împărţeau dreptatea după dreptul românesc „jus valachicum", în aşa numitele „scaune" şi tot ei recrutau „voinicii", gata întotdeauna să apere patrimoniul în contra invadatorilor de tot felul.

Cnezatele nu sunt caracteristice regiunii ardelene, ele găsindu-se împrăştiate în toate regiunile ocupate de români, *de o parte şi de alta a Carpaților.* Ele sunt însă caracteristice românilor, fiind organizații pe cari nu le găsim, *sub această formă,* nici la unguri, nici la slavi.

Deasupra cnezatelor, ca un fel de organizații centralizatoare ale vieții politice, se aflau voevodatele, a căror menire principală era organizarea apărării teritoriale, dar cari aveau şi alte misiuni de ordin administrativ.

Azi, când avem dovezi indubitabile de persistența românilor în Dacia Traiană, este clar că românii n'ar fi putut rezista tuturor năvălirilor barbare dacă apărarea teritoriului n'ar fi fost organizată de conducătorii organizațiilor lor politice: *voevozii.*

Aceste organizații politice, deşi purtau nume slave, erau de esență pur românească. Românii au adaptat numirile împrumutate dela slavi unor instituțiuni vechi—cărora unii dintre cercetători le atribue origine latină. Cnezii, împărţitori de dreptate, cari au păstrat mult timp numirea de „judicius" *(Knezii vel judices)* n'ar fi decât „duumvirii iuredicundo"ai provinciei Dacia.

Studiile unor cercetători ca: N. Iorga, Onciul, Lupaş şi Nistor au demonstrat că sensul de *cneaz* era cu totul altul la slavi decât la români, iar acel de *voevod* era mai atotcuprinzător la valahi de

cât la slavi. Astfel, cneazul slav era un fel de rege, pe când la români era un „primus inter pares", ales din mijlocul ţăranilor înstăriţi. De multe ori cneazul se ridica până la treapta cea mai înaltă a organizaţiei politice, devenind voevod, şi în acest sens Hurmuzaki ne citează cazul lui Lityvoi.

In clipa în care ungurii au năvălit în Transilvania, aceste organizaţii politice erau adânc înrădăcinate la valahii transilvăneni. Arpadienii s'au străduit să le înlocuiască cu împărţirile administrative pe cari le împământeniseră în Panonia: „comitatele" conduse de „comiţi", dar la români sarcina le-a fost zadarnică. Singurii comiţi pe cari ungurii au reuşit să-i creeze în Ardeal, au fost comiţii saşilor şi ai secuilor *(comes saxorum,* „Sachsengraf", şi *comes siculorum),* iar comitatul dela Solnoc a fost de aşa scurtă durată, încât el nu constitue o excepţie dela regula pe care am menţionat-o.

Organizarea politică a secuilor şi a saşilor, în pofida împărţirii administrative pe comitate, s'a inspirat profund dela organizarea politică românească, scaunele lor de judecată *(szék şi Stuhl)* fiind copia fidelă a scaunelor de judecată *(sedes)* din cnezatele româneşti.

In lumina acestor constatări este temerar a afirma că ungurii au fost educatorii Românilor în materie de organizare politică, aşa precum susţine Profesorul Horvath dela Universitatea din Budapesta.

Documentele latino-ungare ne vorbesc de districte româneşti *(districtus valachales)* la Deva, Haţeg şi Făgăraş, precum şi de dreptul românesc *(jus valachicum).*

Dacă ungurii ar fi introdus organizaţia politică în Transilvania, desigur că în locul cnezatelor (a căror descriere detailată o găsim în „Carmen miserabile" a călugărului italian Rogerius), am fi găsit comitatele ungureşti. D. Horvath îşi sprijină afirmaţia pe date de ordin filologic. Românii, zice el, au împrumutat dela unguri cuvintele care exprimă noţiunile organizaţiei politice. In consecinţă, adaugă el, ei au împrumutat şi aceste organizaţii însăşi. Pentru ilustrarea acestei teze, profesorul budapestan citează, sau cuvinte care nu au absolut nici un amestec cu organizaţia politică a unei ţări cum sunt, de pildă, acelea de: „meşter", „gazdă" ş. a., sau cuvinte împrumutate atât de unguri cât şi de români dela slavi, cum sunt de pildă cuvintele: „hat" (nord-slav), „pecete" (vechi

slav), „ban" (slav-meridonial) etc. D. Horvath uită însă că limba română este singura dintre limbile romanice care a păstrat cuvântul „dominus" în accepţiunea de *Domn*, adică rege, şi că *imperatorul* latin se menţine şi azi, după două mii de ani, sub forma de *împărat*, după cum D-sa mai uită că în documentele bizantine, conducătorii ungurilor erau amintiţi sub numele *slav* de „voevozi" şi că mândrul „Kiraly", care exprimă noţiunea de regalitate, provine şi el dela... *slavul* „Kral".

După cum remarcă Sayous, vocabularul fino-ugric al triburilor ungare care au descălecat în Europa, era extrem de redus, ceeace denotă şi o civilizaţie extrem de înapoiată. Este deci temerar, în aceste condiţiuni, să se vorbească de o influenţă ungurească asupra organizaţiilor politice româneşti.

„A trebuit să intervină, spune istoricul N. Iorga, asimilarea slavilor, o influenţă germanică prelungită şi sforţările tenace ale Bisericii catolice, pentru ca să ridice acest popor, asemănător Hunilor şi Avarilor, la un nivel corespunzător aceluia al barbarilor, deveniţi mai umani în contact cu civilizaţia Occidentului".

Departe deci de a fi exercitat influenţe asupra organizaţiilor politice ale neamurilor conlocuitoare, ungurii *au primit* aceste influenţe, marea majoritate a noţiunilor culturale ungureşti fiind— după cum se exprimă istoricul român — împrumutate dela slavi.

VOEVODATELE.

Primii voevozi ai Transilvaniei sunt menţionaţi în documente cu începere din secolul al XII-lea. Ni s'a păstrat aproape neîntreruptă lista voevozilor cari au domnit dincolo de munţi cu începere din anul 1103, când este amintit pentru prima dată Voevodul Mercurius al Ultrasilvaniei, şi până în anul 1555, când sunt menţionaţi cei doi voevozi, numiţi de Ferdinand Habsburgul.

Este fără îndoială că au existat voevozi şi înainte de data anului 1103, fapt confirmat şi de Pauler în 1888, însă numele lor nu ni s'a păstrat. Unii dintre voevozi cum sunt de pildă: Leuca-Vodă (anul 1219) şi Poşa (Pousa Woyvoda Ultrasilvano) din anul 1227, au purtat nume curat româneşti.

STĂRUINȚA FORMELOR DE VIAȚĂ AUTOHTONĂ.

Ungurii au fost nevoiți să accepte situația quasi-independentă a voevodatelor românești și s'au mulțumit cu o stăpânire mai mult rominală asupra Transilvaniei. *Ungaria propriu zisă și Voevodatul Transilvaniei formau două entități complect distincte*, singura legătură dintre ele fiind legământul de supunere al voevozilor. Două fapte vin să confirme aceste raporturi de subordonare pur nominală, nu însă și efectivă. Voevodul Transilvaniei Giula cel Mic, al patrulea în ordinea cronologică dela luare în stăpânire de către Tuhutum a acestui voevodat (Tuhutum-Horca-Giula și Giula cel Mic) adoptând ritul creștin ortodox contra voinței regelui catolic Ștefan cel Sfânt și având atitudine potrivnică Ungariei, este atacat de oștile regelui Ungarie, iar țara sa „înglobată regatului" *(adiuncto Panoniae)*. Rezultă deci în mod cert că timp de un secol dela cucerirea Panoniei, Transilvania nu a fost sub dependența Ungariei.

In regiunea bănățeană, în fosta Dacie Malvensis, situația a fost asemănătoare. După actul de închinare al lui Glad, ducele Valahilor, românii au continuat să întrețină legături cu imperiul roman din Răsărit. Voevodul Ahtum, unul din urmașii lui Glad, fiind acuzat pentru acest motiv de infidelitate față de Coroana ungară, voevodatul bănățean a fost înglobat și el Ungariei în urma luptelor conduse de însăși nepotul Regelui Ștefan cel Sfânt, Sunad.

„Și după înglobarea teritoriului celor două Dacii, Porolissensă și Apulensă, regii Ungariei respectară tradiționalele alcătuiri politice și militare ale acestora, păstrând pentru aceste regiuni străvechea instituție voevodală". (Ion Nistor).

Situațiunea raporturilor dintre Ungaria și Transilvania era dependentă de raportul de forțe dintre Voevod și Rege: dacă Voevodul era slab, atunci Regele Ungariei își exercita stăpânirea în mod mai pronunțat și invers, față de Voevozii puternici și atitudinea Ungariei era mai moderată.

Insăși istoricii unguri recunosc această situațiune de fapt. Pauler Gyula în „Istoria națiunii maghiare sub regii din Casa Arpadiană" afirmă că Transilvania a fost stăpânită în mod perpetuu de Voevozi, iar Alexandru Szilágyi în „Istoria Transilvaniei" publicată în 1866, declară formal că Transilvania nu a fost nici-

odată contopită deplin cu Ungaria, *Ungaria și Transilvania fiind „două țări deosebite".*

Faptul se explică perfect atât din punct de vedere al situației geografice cât și din punctul de vedere al directivelor politicei externe a conducătorilor unguri, anterior regalității și posterior ei.

Inainte ca diverșii invadatori să atingă ținuturile Panoniei, ei trebuiau să treacă în mod fatal prin Transilvania. Apărarea acestui teritoriu neputând fi asigurată de elementul ungar — care era extrem de redus la număr — Transilvania a fost obligată să se apere cu propriile ei puteri, ceeace a întărit autonomia provinciei.

Pe de altă parte, din cauza expansiunei spre Apus a ungurilor, regiunea orientală a Transilvaniei a fost neglijată. Problema acestui ținut a fost trecută pe ultim plan al preocupărilor Casei Arpadiene, întrucât, după cum observă atât de sugestiv scriitorul ungur Ladislau Kóvari: „busola Transilvaniei părea fixată cu totul spre Răsărit", adică spre imperiul roman de răsărit.

Chiar înainte de cucerirea țării, afirmă Balint Hóman, ungurii au fost puși în fața marei întrebări : — Răsăritul sau Apusul? Maghiarii au ales Apusul *(Das Ungartum wählte den Westen)*, iar Janossy Dénes afirmă că aceiași alternativă i-a preocupat pe șefii unguri și după cucerirea țării. „Ungaria — zice d-sa — a ales Vestul, care i-a adus astfel neatârnarea și o viață de sine stătătoare" *(Alleinherrschaft und Selbsständigkeit)*.

Alt factor care a contribuit în mod hotărîtor la stăruirea vechilor forme românești și la conservarea elementului etnic autohton în cursul timpurilor, a fost numărul extrem de redus — chiar pentru acele vremuri — al năvălitorilor unguri.

După datele furnizate de vechile cronici, ungurii în momentul cuceririi Bazinului Carpato-Dunărean, erau în număr de 200.000, dintre cari 25.000 erau luptători. Expedițiile răsboinice de jaf și de pradă cu care ungurii debutează în arena istoriei, au contribuit desigur la scăderea acestei cifre. După luptele cu Moravii și cu trupele bulgare ale Țarului Simion, după pustiirea Bulgariei și invadarea Bizanțului, după prădarea Italiei de Nord și cucerirea Croației și Carintiei, după victoriile dela Brenta (899) și Ennsburg (907) și înfrângerile dela Mersburg (933), de pe câmpia Leech (955)

şi dela Adrianopol (970), este exclus ca numărul iniţial să nu fi suferit o diminuare considerabilă.

„Numai o împrejurare extrem de fericită, spune C. Sassu în lucrarea sa: *„Românii şi ungurii”*, datorită faptului că Otto I era prea absorbit de alte probleme, ca de pildă supunerea şi germanizarea slavilor dela răsărit de Elba, şi expediţiunile în Italia, în vederea obţinerii viitoarei sale demnităţi imperiale, a ferit pe unguri de o complectă distrugere, de soarta pe care au avut-o mai de mult, rudele lor, Hunii şi Avarii”.

Ungurii nu au reuşit să populeze în întregime Panonia, dar să se mai întindă spre Răsărit!....

Tibor Eckhardt recunoaşte acest fapt, arătând că la început maghiarii nu au fost capabili să populeze nici teritoriul care corespunde cu acel rămas Ungariei după tratatul dela Trianon. „Numărul lor — spune textul — Eckhardt — era prea mic pentru aceasta”.

Aceasta, dealtfel, este şi explicaţia firească a numeroşilor colonişti aduşi de unguri în Transilvania şi pe care cronicarii vechi îi gratifică cu numele de „musafiri”, musafiri destinaţi în concepţia maghiară de mai târziu, să isgonească pe proprietarii de milenii ai pământurilor colonizate.

Ar fi o eroare a da cuvântului „colonist”, referitor la acele vremuri, sensul pe care el îl îmbracă în zilele noastre.

Locurile pe cari erau aşezaţi aceşti „musafiri” nu erau deşarte, ci erau locuite de populaţiile autohtone străvechi, capabile să-şi apere cu dârzenie petecul lor de pământ, dar desigur puţin dispuse să servească de pavăză pentru aşezările din Alföld ale ungurilor.

Scopuri militare în primul loc, economice şi politice în al doilea rând, au fost cauzele acestor aşezări străine în mijlocul populaţiunilor băştinaşe româneşti de origină daco-romană.

SECUII.

Primii colonişti pe care ungurii i-au fixat în părţile răsăritene şi sud-estice ale Transilvaniei, au fost secuii. Aşezarea lor a avut un scop bine determinat: acela de a păzi graniţele răsăritene ale

teritoriului stăpânit de unguri, în contra pecenegilor şi cumanilor, popoare care stăpâneau ţările de pe versantul răsăritean al Carpaţilor şi care îşi întindeau de multe ori stăpânirea şi asupra regiunilor transilvănene de dincolo de Carpaţi.

Date precise asupra colonizării secuilor nu posedăm; ceeace s'a putut stabili cu precizie este doar faptul că ei i-au precedat pe coloniştii germani. In regiunile secuieşti de azi este foarte probabil că ei au fost aduşi pe la sfârşitul sec. XI sau la începutul sec. XII, primii colonişti germani fiind menţionaţi între anii 1141—1161.

Intr'o primă opiniune, susţinută de toţi cronicarii unguri din vechime şi reînviată în timpurile din urmă de istoricul Bálint Hóman, secuii ar fi urmaşii hunilor, recte ai celor 3000 de huni cari nu l-au urmat în Sciţia, pe Chaba, fiul lui Atila. Aceşti 3000 de huni ar fi aşteptat undeva în masivul carpatic, timp de 6 secole sosirea rudelor lor de sânge, ungurii, ajutându-i chiar la cucerirea Panoniei.

„După cucerirea împreună a Panoniei, au primit (secuii) o parte din ţară, totuşi nu în câmpia Panoniei, ci au trăit aceeaş soartă VECINI IN MUNŢI CU BLACKII, „cu cari s'au amestecat şi dela cari, se spune, că au împrumutat alfabetul".

Citatul este din „Gesta Hungarorum" al lui Simon de Keza, preot la curtea lui Ladislau al IV (1278—1290) care s'a inspirat, după cum afirmă istoricii moderni unguri, din „Gesta Hungarorum" din epoca lui Ladislau cel Sfânt, care a domnit la începutul veacului al XI-lea (1092).

Fapt curios: din aceste cronici, ungurii împrumută numai tradiţia hunică a originei secuilor pentru a dovedi, caracterul autohton al anclavei din estul Transilvaniei. Aceiaşi unguri, însă, îndepărtează afirmaţia categorică a cronicarilor cu privire la anterioritatea românilor atât faţă de unguri cât şi faţă de secui, afirmaţie care este exprimată în termeni categorici de vechile documente ungare. Am citat acest caz, spre a scoate în evidenţă odată mai mult, pasiunea de care dau dovadă istoricii unguri atunci când scriu şi comentează istoria Transilvaniei.

Hunfálvy s'a ridicat în contra acestei susţineri privitoare la originea secuilor, afirmând că secuii nu sunt mai puţin unguri decât ungurii propriu zişi, şi că „ei au fost transplantaţi din ţara

Mumă ca păzitori ai frontierelor din răsărit". Teoria colonizării secuilor în marginea răsăriteană a Ardealului este susținută de mulți istorici, cari nu admit teoria hunică a originei lor. Nu toți istoricii însă, sunt de acord cu origina maghiară a secuilor. Zeci de teorii au fost lansate pentru luminarea misterului care învăluie obârșia secuilor, fără ca totuși vreuna să fi putut rezista criticii istorice.

Un călugăr englez din secolul al XVII îi socoate pe secui drept o ramură a sciților, adusă în Transilvania de huni.

Istoricul Iuliu Pauler susține origina lor maghiară. Carol Szabo vede în ei pe urmașii cabarilor din rasa Chazarilor. Ladislau Réthy afirmă că secuii ar fi o ramură a pecenegilor, Iosif Thury îi consideră huno-avari și, în fine, I. Karacsonyi, după ce a crezut că secuii sunt urmași ai bulgarilor, în timpurile din urmă a renegat prima sa opiniune, afirmând de data aceasta că secuii ar fi urmașii direcți ai gepizilor, popor de neam germanic.

D. G. Popa-Liseanu, unul dintre cercetătorii români de seamă ai problemei secuești, căruia îi datorăm multe din datele cu privire la secui, vede în *volte-face*-ul postbelic al lui Karacsonyi o tendință de a arunca o punte între germanism și maghiarism, deci un substrat politic într'o problemă care ar trebui să fie dominată numai de considerațiuni științifice.

Indiferent însă, de origina secuilor, ceeace este astăzi precis, este faptul că înainte de a se fi fixat în regiunile limitrofe ale Transilvaniei, secuii se găseau în alte părți ale Ungariei, documentele menționându-i atât în regiunea nordică a Ungariei, cât și în alte ținuturi ale aceleași țări, în toate ocaziunile ei fiind amintiți drept apărători de castre și de burguri.

„Secuii, după cum afirmă, d. Popa-Lisseanu, sunt în acea epocă mai puțin un trib decât o profesiune: *servientes regis*, servitorii regelui".

Inceputurile acestor apărători de profesie, mercenari cu așezări proprii, obținute în schimbul serviciilor prestate, în mod fatal trebue să fi fost modeste, secuii constituind o „clasă socială", iar nu un popor. Prin evoluția normală, aceste elemente colonizate în mijlocul românilor (dela care, *subliniem*, ei au împrumutat și alfabetul) ar fi trebuit să fie înglobate de massa autohtonă, prin asimilare. S'a petrecut însă fenomenul contrar: massa băștinașe a dispă-

rut aproape în întregime, elementul colonizat devenind dominant în așa numita „regiune secuiască" din cele trei județe marginale: *Ciuc, Odorhei* și *Trei-Scaune*, la care se adaogă și o porțiune din județul învecinat al *Mureșului*.

Pe întreaga întindere a României se aflau, în 1930, la data recensământului, aproape 1.500.000 unguri. Dintre aceștia, 500.000 (exact 496.184), adică o *treime*, erau secui. Cantonați într'o regiune relativ redusă ca suprafață, ei au reușit a da străvechiului pământ al Daciei aspectul unui teritoriu eminamente unguresc, în primul loc din cauza masselor compacte locuind un teritoriu restrâns și, în al doilea loc, din cauza limbii unguresti pe care ei și-au însușit-o din vremuri străbune. Această regiune apare mai ungurească încă decât cele mai pure regiuni unguresti *din Ungaria propriu zisă*, unde mai stăruie încă elemente slave și germane străvechi.

Că au fost români în regiunile azi locuite de secui, ne-o spune cronica lui Simon de Keza, ne-o spun actele vechi unguresti care pomenesc de cnezatele românilor din mijlocul secuimii, ne-o spun toate statisticile efectuate în cursul vremurilor. Azi, din cei 496.184 locuitori ai regiunii secuiești, numai 68.423 sunt români, sau cel puțin s'au declarat ca atare, căci dintre aceștia, 11.402, deși români nu știau să vorbească românește.

DESNAȚIONALIZAREA ROMÂNILOR DIN SECUIME.

Vom trece în revistă mijloacele pe care le-au întrebuințat ungurii pentru a desnaționaliza pe românii din Secuime, spre a se vedea cum, după o stăpânire caracterizată prin violență, s'a ajuns a se creia o stare aparentă înșelătoare, pe care totuși s'a putut sprijini edificiul șubred, ridicat în 1940 la Viena.

Intr'adevăr, cine urmărește noua frontieră dintre cele două țări, lesne va putea remarca că massa compactă secuiască a fost un factor determinant pentru delimitarea acestei frontiere dintre România și Ungaria.

„Unul din câștigurile cele mai mari ale nouii reglementări teritoriale, spunea după Dictatul dela Viena, d. Vilmos Ziegler din Ministerul Afacerilor Străine al Ungariei, în studiul său: „Intoarcerea la Patria-Mumă a răsăritului", este, fără îndoială, reintoar-

cerea la Patria-Mumă a secuimii, a uneia din ramurile cele mai de preț, din punct de vedere rasial, a ungurilor".

In primul rând, acei cari au fost desnaționalizați prin tentațiile de tot felul a fost clasa suprapusă, din cari se recrutau *voevozii*, (cari în unele regiuni aveau sub conducerea lor un teritoriu infim ca suprafață), *cnezii și boierimea.* Inobilarea și înzestrarea lor cu domenii regale (tot pământul, în concepția Evului Mediu, era proprietatea regelui), era condiționată de maghiarizarea și trecerea lor la catolicism. Singurii boeri transilvăneni care și-au păstrat nealterată credința lor strămoșească, au fost boierii din Făgăraș și aceasta, grație, în prim loc, contactului permanent cu românii de dincoace de Carpați și, în al doilea loc, grație situației politice speciale a ținutului. Numărul extrem de mare de drepturi și privilegii de cari se bucurau secuii, au fost, după cum spune d. Popa-Lisseanu, mai mult ca oriunde mărul ademenitor, au fost capcana în care au căzut românii din partea locului.

DESNAȚIONALIZAREA PRIN RELIGIE.

Pătura de jos — țărănimea — mai tradiționalistă și mai conservatoare a tradițiilor străbune, a fost mai refractară trecerii la catolicism. Mai mult încă, se pare că ritul ortodox, a fost de natură să influențeze atât de serios populația secuiască, încât în 1234 însăși Papa Grigore al IX-lea a socotit necesar să intervină în privința fidelilor cari părăseau biserica catolică, îmbrățișând ortodoxismul și aceasta „în interesul acelor unguri și germani din regatul Ungariei, care făcându-se un popor cu Valahii, deopotrivă cu ei disprețuiau pe episcopul catolic al Cimaniei, primind sfintele taine dela niște pseudo-episcopi cari țineau ritul grecilor".

Către sfârșitul secolului al XIII începe o adevărată prigoană în contra ortodoxilor, socotiți schismatici și eretici. Sinodul dela Buda care a avut loc în 1299, hotărăște că le este interzis românilor să-și zidească biserici sau alte locașuri de rugăciune, sau să ia parte la slujba religioasă oficiată în bisericile existente.

In anul 1248 regele Sigismund decisese: „să se despoaie de avere toți nobilii și cnezii cari țin pe moșiile lor preoți ortodoxi, ce duc poporul în rătăcire, iar preoților cari vor boteza vre-un copil în religia ortodoxă să li se confiște averea".

In asemenea condiţii, este uşor de înţeles că mulţi dintre români s'au văzut nevoiţi să-şi părăsească credinţa strămoşească, ceeace în mod fatal conducea la adoptarea maghiarismului, religia fiind în acele vremuri pivotul naţionalităţilor în formaţie. Primul rege al ungurilor, Ştefan cel Sfânt, n'a primit el oare şi titlul şi coroana dela Papa Silvestru, şeful suprem al bisericii catolice?

După înfrângerea dela Mohaci în 1526 şi transformarea Budei în paşalâc turcesc, Transilvania devine principat autonom. In timpul principilor ardeleni, trecuţi la calvinism, persecuţiile n'au încetat, ci dimpotrivă s'au înteţit. Românii ortodoxi, puţini câţi au mai rămas, tot eretici erau consideraţi, de data aceasta nu însă, de catolici, ci de... ereticii calvini.

Dieta ardelenească dela Sibiu hotărăşte în 1566 ca: „Episcopii români, fie preoţi sau călugări, cari n'ar voi să se lepede de erezie, şi ar continua să ducă poporul spre pieire, să fie scoşi din ţară". Unirea cu biserica dela Roma n'a făcut să înceteze persecuţiile îndreptate împotriva românilor ortodoxi. Toate aceste persecuţii, au produs, după cum era şi firesc, mari fisuri în massa românească din secuime.

Statistici pentru vremurile vechi lipsesc. Din cele existente cu începere din secolul al XVIII, reese în mod clar că de unde în 1700 românii mai reprezentau încă o proporţie de 30% din populaţia regiunii secuieşti, *procentul a scăzut în timp de numai 200 de ani la 5%. cu tot indexul ridicat al natalităţii româneşti.*

In cele 100 comune ale judeţului secuiesc Trei-Scaune mai existau români în 1743, în 94 de comune. Azi, în 26 comune din acel judeţ nu mai există nici un român, în alte 46 comune populaţiunea românească este cu mult scăzută faţă de numărul populaţiei din 1733 şi însfârşit numai în 22 comune creşterea populaţiei a urmat cadenţa normală.

Din statisticile întocmite în 1733, 1750, 1760, 1805, rezultă că aşa numitul „bloc secuiesc" era străpuns de numeroase anclave româneşti. *Intr'adevăr, în acele vremuri nu a existat nici o comună în regiunea secuiască în care să nu se fi găsit români.* In mai puţin de 170 de ani au fost secuizate complet comune întregi, aşa că aspectul iniţial, eminamente românesc, al regiunii s'a schimbat radical.

Secuizarea a continuat și în timpul războiului mondial, când puținii români cari au reușit să înfrunte prigoana maghiarizării forțate, au fost obligați să îmbrățișeze religiile calvină sau catolică. Fapt interesant de menționat: secuizarea a continuat să-și producă efectele chiar și în timpul dominației românești și anume în primii ani de stăpânire românească, din cauza fenomenelor inerente vieții: căsătorii mixte, botezuri în singurele biserici existente, etc. „Chiar sub dominația românească, scria d. Sabin Opreanu în 1927, românii nu pot să reziste presiunii masselor secuiești".

Deși secuizarea văduvise întregul teritoriu de elementele românești, totuși ungurii pentru a marca mai mult încă caracterul unguresc al „blocului" îi scoseseră pe români — așa puțini câți erau — din statisticile lor. Metoda era simplistă. Erau trecuți drept unguri toți acei cari vorbeau ungurește. Ori, după 1000 de ani de conlocuire cu secuii, era firesc ca și populațiunea românească să vorbească limba ungară. Naivitatea constă în aceea că din rubrica învecinată cu aceea a naționalităților, și anume din rubrica religiei, reeșia situațiunea reală. Românii— *și numai ei* — erau de religie ortodoxă sau greco-catolică, secuii și ungurii fiind calvini, catolici, etc. Ori, de unde la rubrica naționalităților, românii erau trecuți cu un număr infim de locuitori, la aceia a religiilor *exclusiv românești* (ortodoxă și greco-catolică) numărul lor apărea considerabil sporit. In județul secuiesc Odorhei, de pildă, deși la rubrica naționalităților românii figurau numai cu 2840 suflete (statistica ungurească din 1910), numărul lor era în realitate cu mult mai mare și acest lucru se putea lesne constata chiar din statistica oficială, cercetând rubrica religiilor, unde românii figurau cu 5528 suflete.

Alt caz mai concludent încă pentru a invedera mistificările autorităților maghiare: în statistica din 1910, românii din comuna Micfalău— Trei Scaune —figurau cu numărul infim de 6 — *cetiți șase* — locuitori. Ortodoxii și greco-catolicii din comună figurau însă, în aceiași statistică cu 918 suflete, ceia ce pentru un cunoscător al situațiunilor de fapt reprezenta cifra reală a românilor din acea comună. Pentru acei cari nu cunoșteau însă, dedesubturile metodelor de mistificare maghiare, statisticile ungurești erau de natură a impresiona.

Ultimul secol a cunoscut mijloacele violente ale *desnaționalizării forțate* pe care autoritatea ungurească *a exercitat-o în regiunea secuiască, cu mai multă vigoare încă decât pe restul teritoriului.* De unde, însă, în restul Transilvaniei, românismul a putut — grație superiorității sale numerice — să reziste cu mai multă eficacitate atacurilor deslănțuite împotriva lui, în secuime desnaționalizarea a avut efectele cele mai dezastruoase pentru elementul românesc. *Ea a îmbrăcat caracterul unei veritabile exterminări.*

Scriitorul maghiar Geza Kosztenszky nu s'a sfiit să confirme în mod public și cu un cinism uimitor, țelurile de desnaționalizare ale politicii minoritare unguești de la sfârșitul secolului al 19-lea.

„Să lăsăm la o parte, zicea el în broșura intitulată „Politica națională", minciuna convențională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. DA — continua el — NOI VREM SĂ LE SUPRIMĂM ȘI TREBUIE SĂ LE SUPRIMĂM".

Iată regimul pe care unii dintre partizanii Lordului Rothermere îl citează ca exemplu de „toleranță"!

Ministrul de interne al Ungariei din acea epocă — Hyéronimy — s'a grăbit să-l felicite pe autorul acestor rânduri, declarându-se, în felul acesta, solidar cu tendințele de desnaționalizare totală a minorităților din Ungaria afișate de publiciștii „naționaliști" maghiari.

Scopul urmărit de unguri și-a produs efectul cu prisosință. Există însă, urme cari nu se șterg, mărturii vii ale unui trecut nu prea îndepărtat cari stăruie ca un cap de acuzare permanent, în pofida aparențelor înșelătoare. In multe din satele secuiești întâlnești, într'adevăr, bisericuțe ortodoxe și greco-catolice — învecinate de cele mai multe ori ca „două surori orfane" — și cari sunt părăsite, întru cât *din acele sate românii au dispărut de mult.* Prin simpla lor prezență, însă, aceste lăcașuri sfinte părăsite, reconstituie în culori vii un trecut, pe care Istoria l'a înregistrat și pe cari încercările unguești disperate, sunt neputiincioase a-l denatura.

DESNAŢIONALIZAREA ROMÂNILOR PRIN ŞCOALĂ.

Am văzut rolul Bisericii în acţiunea de desnaţionalizare a românilor. Biserica a fost secondată de tovarăşa ei nedespărţită: *şcoala*. Primele şcoli din Transilvania au fost şcoli confesionale. Or, este lesne de imaginat că dacă biserica ortodoxă era supusă unor atacuri atât de înverşunate, şcolile ortodoxe, în mod fatal, trebuiau să fie infime ca număr. Copiii românilor erau obligaţi să frecventeze şcolile ungureşti, unde nu se auzea vorbindu-se româneşte decât în cele două ore săptămânale de catechism.

In toată regiunea secuiască existau 27 şcoli româneşti faţă de 430 — patrusute treizeci — şcoli maghiare de toate categoriile. Aceasta era situaţia în învăţământul primar. Proporţia era deci: *o şcoală românească faţă de 16 şcoli ungureşti*, ceiace întrecea chiar disproporţia sdrobitoare dintre numărul românilor şi acel al secuilor, disproporţie care se cifra la un român faţă de şapte secui.

In ceia ce priveşte situaţia din învăţământul superior, ea era cu adevărat tragică. IN INTREAGA REGIUNE SECUIASCĂ NU EXISTA, INAINTEA PRIMULUI RĂSBOIU MONDIAL, ABSOLUT NICI O ŞCOALĂ SECUNDARĂ SAU PROFESIONALĂ ROMÂNEASCĂ. In schimb, ungurii aveau 10 liceie, 15 şcoli civile, 4 şcoli profesionale, 20 şcoli de ucenici, 25 şcoli de agricultură, adică un total de *55 şcoli superioare, faţă de nici una românească.*

Românii, de altfel, nici nu aveau dreptul să frecventeze şcolile mai înalte dacă nu aparţineau unei confesiuni religioase maghiare.

Şcoala ungară urmăria un scop bine determinat: să transforme statul polinaţional unguresc într'un stat unitar, indiferent dacă pentru realizarea acestui ţel trebuia să se recurgă la siluirea conştiinţelor. In atari condiţiuni, acuzaţiunea pe care Contele Albert Apponyi a adus-o românilor în voluminosul tom propagandistic *„Justice for Hungary”*, acuzaţiune privitoare la lipsa de instrucţiune a poporului român din Ardeal, îmbracă pur şi simplu caracterul unui cinism revoltător. *Căci este cinism a refuza să acorzi minoritarului instrucţiunea în limba lui şi, în urmă, să-l acuzi de analfabetism!*

Obligaţi a merge la şcolile primare ungureşti, din lipsă de şcoli româneşti, obligaţi a vorbi în toate împrejurările limba

maghiară, înconjurați din toate părțile de masse compacte secuiești, supuși la tot felul de presiuni și ingerințe din partea Administrației de Stat, românii din regiunea secuiască au ajuns cu timpul să nu se mai poată exprima în românește și, culmea ironiei, mulți dintre ei își declinau în ungurește naționalitatea românească: „EN OLAH VAGYOK" *Eu sunt român!*

In epoca în care nu ajunsese să plângă pe ruinele edificiului prăbușit, Contele Albert Apponyi, care, este locul s'o amintim, a contribuit, prin legile edictate de el, la această prăbușire, spunea că în Ungaria nu trebuie să existe o altă cultură decât acea maghiară și că pătura intelectuală, „crema societății" trebuie să aparțină cu orice preț ungurilor. Orgoliul caracteristic firii ungare făcea loc de data aceasta unui utilitarism prea puțin orgolios. Ceia ce-i interesa pe conducătorii destinelor ungurești era ca așa numita *„intelligentsia"* ungurească să fie de limbă maghiară, de confesie maghiară, indiferent dacă ea era de obârșie românească, cehă, slovenă sau germană. Pătura intelectuală ungurească era deci „maghiară" numai cu numele; în fond însă, ea era reunirea laolaltă a păturilor intelectuale a națiilor din cari se compunea compozitul edificiu al regatului unguresc.

Este desigur extrem de dificil să recunoști în ungurul secolului al XX-lea pe românul desnaționalizat de la începutul secolului al XIX-lea sau pe slavul maghiarizat de secole, după cum cu greu călătorul care poposește în faimoasa Piață San Marco din Veneția poate recunoaște în locurile unde se ridică azi maiestoase: Palazzo Ducale, Basilica San Marco, Turnul Orologiului și vestita Campanile, pajiștea străveche, străbătută de râul Danario. Ràul a fost secat. Mărturia istorică a existenței sale, însă, nu va putea fi ștearsă niciodată. Romanitatea autentică a ținutului *„azi secuiesc"* din sud-estul Transilvaniei a fost înăbușită de unguri prin metode cari de cari mai samavolnice. *Dispărut-a, oare, pentru aceasta însăși istoria românească a ținutului?!*

Trecutul a reușit acum un sfert de veac să reînvie dedesuptul lespezii de granit, pe care, cu o îndemânare diabolică o așezaseră stăpânitorii de milenii, *dar totuși provizorii,* ai fostei provincii romane. Se pare, însă, că Dreptatea își face cu greu drum în lume. Triumful Adevărului asupra aparențelor înșelătoare a fost

realizat în urma unor eforturi şi a unor sacrificii nemăsurate. Totuşi, frazeologia sterilă ŞI CIRCUMSTANŢE DE MOMENT, CU TOTUL STRĂINE DE PROBLEMA TRANSILVANIEI, au reuşit să valorifice aparenţele, în dauna realităţilor.

Printr'o propagandă abilă şi susţinută, printr'o continuă agitare a opiniei publice mondiale, prin manifestări sgomotoase, dar tot pe atât de oportune, de simpatie faţă de ţara căreia îi se adresau propagandiştii („suntem de obârşie gepidă — deci germanică", spunea Karacsonyi în Germania; „suntem amicii Angliei", spuneau, în Anglia, autorii lucrării „Justice for Hungary"), prin tot felul de insinuări conţinute în simpla discuţie cu „omul de pe stradă" sau în conferinţa cutărui sau cutărui „mare amic al poporului maghiar", rostită la Paris, Londra sau Berlin şi în ultimul timp şi în marile centre al Statelor Unite ale Americei, prin acţiunea de mare anvergură a Lordului Rothermere ca şi prin concesiile de tot felul făcute de Contele Bethlen marilor financiari din *City* (vezi cazul marilor bănci ungureşti „Banca Comercială" din Budapesta şi „Banca ungară de Credit"), într'un cuvânt prin toate mijloacele, ungurii au ţinut să menţină în actualitate o problemă pe care răsboiul din 1914—1918 o tranşase definitiv.

Erijându-se în „apărători ai civilizaţiei şi ai culturii europene", ungurii au ţinut să pună accentul în special pe „prigoana *(sic)* exercitată de români în domeniul Şcoalei". Când vom analiza politica şcolară maghiară vom stabili o paralelă între ceia ce a fost regimul şcoalelor în Ardealul românesc în cursul celor două decenii de guvernare românească şi ce a fost regimul şcoalelor în Ardealul cotropit.

Să analizăm în prealabil celelalte metode întrebuinţate de unguri pentru realizarea machiavelicului lor plan: transformarea radicală a aspectului teritoriului dela marginea răsăriteană a Transilvaniei.

MAGHIARIZAREA PRIN ADMINISTRAŢIE.

Bisericei şi şcolii li s'au alăturat în ultimul secol în acţiunea de maghiarizare a românilor din regiunea secuiască: administraţia şi armata ungară. Din clipa în care însăşi organele de Stat— oficialitatea — şi-a asumat sarcina desnaţionalizării, rezultatul

tangibil al acestei acţiuni nu mai putea să întârzie. Administraţia dispune într'adevăr de infinite mijloace pentru a forţa cetăţenii de a adopta o atitudine, chiar dacă conştiinţa lor o reprobă. Necesităţile imperioase ale vieţii de toate zilele sunt mai puternice decât glasul conştiinţei. Ori, Administraţia ungară a ştiut să speculeze toate aceste necesităţi, condiţionând satisfacerea lor de pierderea naţionalităţii.

Voiau românii din regiunea secuiască să achiziţioneze un pământ, se interpunea institutul acaparator secuiesc „Szekely Kirendelcseg" şi pământul era cumpărat de secui; vroiau să intre românii în composesoratele de câmp, trebuiau să-şi lepede în prealabil naţionalitatea; vroiau românii să intre ca lucrători în întreprinderile naţionale, trebuiau să îmbrăţişeze o confesiune maghiară.

Conţii Zenthal şi Bernath din comuna Miklosoara interzic românilor să lucreze pe moşia lor, dacă nu-şi schimbă religia. Rezultatul imediat al acestei interziceri a fost trecerea la maghiarism a 48 familii româneşti.

Ar fi să nu mai terminăm înşirând mijloacele pe care imaginaţia guvernanţilor unguri le-a creiat pentru subţierea păturei româneşti din Sud-Estul Transilvaniei şi formarea unui bloc masiv maghiar. Maghiar în aparenţă, e adevărat, însă mijloc puternic de propagandă pentru susţinerea revizionismului şi, din nefericire, pentru realizarea lui.

ARMATA — FACTOR DE DESNAŢIONALIZARE.

Armata a jucat şi ea un rol important în desnaţionalizarea românilor din secuime. Singurii dintre românii transilvăneni care erau obligaţi să-şi complecteze stagiul în regimentele ungureşti de honvezi, erau românii din secuime. Ceilalţi, erau trecuţi în regimentele lor respective, în care limba de instrucţie era germana. Pentru reangajarea în armată sau în jandarmerie, condiţia imperioasă era schimbarea religiei, cetăţenia ungară a românilor nefiind suficientă. Se citează în acest sens cazuri nenumărate. Vom spicui două, dintr'un număr nesfârşit, pentru a se vedea ce transformare radicală suferea un român reangajându-se în armată. Românii ortodoxi Pentru Bârsan şi Niculae Bârsan din Aita Seacă, Jud. Trei-

Scaune, ca să devină plutonieri jandarmi, îmbracă în întregime haina ungurească, schimbându-și religia și îmbrățișând ritul reformat, iar numele românesc îl transformă într'unul de rezonanță maghiară, pentru a deveni astfel Peter Berszany și Miklos Berszany iar românul Mihail Suciu din Valea Zălagului, de religie creștin ortodox, devine romano-catolic, luând și numele secuesc de Szöcs Mihali.

Iată ce se ascunde sub aparența maghiarismului integral.

Iată adevărații secui „ramura cea mai nobilă a poporului ungar": Petru și Neculai Bârsan, Mihail Suciu!

In mai puțin de 50 ani, scria în 1902 scriitorul ungur Paul Balogh, *au dispărut prin maghiarizare 200 comune maghiaro-române.* De atunci, cadența desnaționalizării forțate n'a fost diminuată ci dimpotrivă a luat proporții mai îngrijorătoare încă.

BLOC MAGHIAR PE FUNDAMENT ROMÂNESC.

Maghiarizarea românilor din Sud-Estul Transilvaniei nu este așa dar rezultatul unui proces natural, ci consecința desnaționalizării forțate a românilor din acele regiuni.

Iată un adevăr care a fost prea puțin ținut în seamă atunci când s'a procedat la ciuntirea țării românești, implântându-se pintenul maghiar în inima românismului, la câțiva kilometri doar de Brașov!

După una sau două generații dela secuizare, românul secuizat, ajuns pe o treaptă înaltă a erarhiei sociale, își reneagă obârsia, sau dacă nu și-o reneagă, cum este cazul faimosului general ungur Ianos Czecz, — român de origină — unul din capii mișcării ungare din 1848, *șeful de Stat Major al lui Kosuth*, omul de încredere al Generalului Bem (și el polonez de origine) și șef, după înfrângerea dela Villagos, al Marelui Stat Major din Argentina, își împroașcă cu noroi foștii conaționali, de dragul situației.

Ar fi fost desigur imposibil să se stabilească, pe bază de simple mărturii și de acte, genealogia românească a fiecărei familii secuizate, de mai bine de două generații. Pentru a se face o discriminare între elementele de bază ale „blocului secuiesc" s'a recurs atunci la metoda științifică.

Românii, în cursul celor 20 ani de stăpânire a regiunii secuieşti, au făcut apel la *glasul sângelui*, de data aceasta la propriu, nu la figurat.

Ar fi absurd să se afirme că blocul maghiar secuiesc, care a cântărit atât de greu în balanţa nedreptăţii dela Viena, este în întregime rezultatul desnaţionalizării românilor.

Ar fi însă tot atât de nedrept faţă de români, dacă nu s'ar recunoaşte participarea într'o largă măsură a românilor din secuime la creiarea massei compacte, de aspect maghiar, din această regiune.

„Intr'o conştientă acţiune de desnaţionalizare, spunea Profesorul Iuliu Moldovan din Cluj, secuii şi-au sporit forţa lor numerică şi cu sânge românesc".

S'a procedat deci, pe cale ştiinţifică, la cercetarea originei etnice pe baza compoziţiei serologice a sângelui. Experienţa a îmbrăţişat un număr de analize fără precedent de mare în istoria medicinii. Doctorii Romneţeanu şi David, care au întreprins această vastă experienţă, au efectuat *10.600 analize serologice asupra secuilor* şi 3.856 asupra românilor. Rezultatul posedă deci tăria unei certitudini perfecte. Cercetătorii au ajuns la următoarele concluzii: indicele sanguin al românilor din secuime este egal cu acela al românilor de dincoace de Carpaţi şi, ceeace este mai concludent încă, în quasi-unanimitatea cazurilor, el este egal cu acel al secuilor şi diferă radical de acel al ungurilor propriu-zişi. Din rezultatele obţinute s'a putut trage concluzia că *secuizarea românilor datează din secolul XII-lea.*

Iată un auxiliar al istoriei, pe care nu-l puteau desigur prevedea ungurii la începutul operei lor nefaste de transformare a unui pământ curat românesc într'unul de aspect „curat maghiar".

Intrucât întreg eşafodajul ridicat de propaganda maghiară după retrocedarea Transilvaniei către România, se sprijină în primul loc pe „blocul maghiar" din cele 4 judeţe secuieşti (către care unii dintre propagandiştii mai zeloşi cereau chiar crearea unui „coridor" care să unească Ungaria de Munţii Carpaţi) ne vom mai opri o clipă asupra acestei importante probleme.

Faptul contopirii elementului românesc cu acel unguresc, nu a rămas fără urmări *vizibile*. Secuizarea complectă a elementului

românesc producându-se în mod lent timp de secole, s'a constatat cu timpul o influență marcantă a elementului absorbit asupra elementului absorbant. Fenomenul este lesne explicabil dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra istoriei poporului român. Toate națiile cari s'au aflat în contact îndelungat cu românii și au conviețuit cu ei în mod pașnic, au fost absorbite, treptat, treptat, de români. Forța lor de asimilare s'a dovedit a fi deci dintre cele mai puternice. Atunci, însă, când prin mijloace violente ungurii i-au desnaționalizat, făcându-i să se piardă în massa secuiască, forța lor irezistibilă n'a încetat să se manifeste, românizând datinele, obiceiurile și felul de viață ale poporului cu care s'au contopit.

Prin desișul maghiarismului se zăresc deci, ici colo, unele luminișuri ale românismului desnaționalizat. Secuii păzesc unele sărbători pe cari numai românii ortodoxi le respectă ; ei țin posturi caracteristice confesiunilor române; au adoptat unele obiceiuri cari sunt mărturii vii ale prezenței elementului românesc în massa maghiară. De pildă : ei trag clopotele bisericii vara, când se adună nori grei care amenință cu grindină, țin șezători de fete și feciori, fac clacă, au colinde și irozi, vicleimul este o traducere fidelă a vicleimului românesc, la arminden pun mesteacăn la poarta fetelor și flăcăilor, cred în „crai nou", au tradiția fiarelor etc., etc.

Aceste obiceiuri mărunte care formează caracteristica fiecărei națiuni în parte și care contribuie la diferențierea lor, îndătinate de secole și intrate parcă în firea poporului, n'ar fi putut fi asimilate în număr atât de mare de un alt popor, dacă nu s'ar fi produs pe o scară întinsă contopirea între cele două popoare.

Secuii au adoptat apoi cântecele și baladele românești. Subiectele acestor producții populare sunt copia fidelă a celor similare din literatura populară românească.

Desigur că împrumuturile între popoarele conlocuitoare sunt frecvente. Aici însă, nu remarcăm un împrumut în dublu sens dela secui la români și dela români la secui. *Românii nu au adoptat obiceiuri și datini secuiești.* Numai secuii le-au adoptat pe acele românești. Explicația fenomenului este deci în mod cert : PREZENȚA ROMÂNILOR IN MIJLOCUL MASSELOR SECUEȘTI.

O altă dovadă peremptorie a obârșiei românești a unei părți importante din massa secuiască de azi o formează numele de lo-

calități, de văi, de dealuri, lunci, câmpii, din această regiune. Cităm printre altele numele topice: Desiş, Coasta, Frumoasa, Fântâna, Zăpada, Lunca, Vadu, Murgu, Isvor, purtând pecetea indiscutabilă a românismului.

Odată cu românii au intrat în secuime şi multe cuvinte din limba românească de origine latină. Pentru multe din aceste cuvinte împrumutul este direct, iar pentru altele el trece prin filiera slavă.

Dar în ce domeniu oare nu se oglindeşte influența străveche românească? In artă, avem construcțiile de lemn, còpii fidele ale construcțiilor de acelaş gen, caracteristice românilor; avem sculptura cu motive geometrice, tranşant deosebită de aceea a ungurilor şi saşilor; avem motivele muzicale care apropie mai mult muzica populară secuiască de aceia a românilor decât de aceia a ungurilor din Pustă. In sfârşit, jocurile populare şi îmbrăcămintea secuilor se resimt şi ele de participarea elementelor româneşti în formarea caracterului național secuiesc. Atâtea fisuri adânci în blocul maghiar din sud-estul Transilvaniei, pe care numai ochiul exersat al cercetătorului atent le poate descoperi.

Până în ultimul timp, dealtfel, secuii se simțeau cu mult mai aproape de români decât de unguri, pe care-i socoteau drept străini. Mihai Szöke, pe care d. Silviu Dragomir îl numeşte „un savant care a studiat în mod admirabil problema secuilor", admitea cu regret înaintea răsboiului mondial din 1914 că secuii cunosc mai bine Bucureştii decât Budapesta şi că numesc Moldova „țara din interior" *(belföld)*. Tot el cita cuvântul unei mame din secuime a cărei fiică pleca să se angajeze în serviciu în Moldova: „Prefer ca ea să plece în Moldova şi nu la Budapesta, căci *cel puțin acolo, ea nu va fi în țară străină"*.

Este mai presus de orice îndoială că nu ne găsim în fața unor cazuri izolate de simpatie față de poporul vecin al românilor, ci în prezența unor simțiminte (adânc înrădăcinate) de atracție față de poporul care a servit de element component al masselor secuieşti de azi. „Vocea sângelui", dar de data aceasta în sens figurativ.

Tendința de a emigra în Moldova, unde cu timpul s'a format o vastă colonie de „ciangăi" — secui emigrați — nu este nici ea

o simplă întâmplare, ci se integrează perfect în cadrul variilor manifestări de apropiere a secuilor față de români.

Nu ne aflăm — spunea un scriitor secuiu — în fața unui accident efemer, ci în prezența unui proces istoric bine definit, şi tot el adăoga: „de câteva secole, poate chiar de 700 de ani, populația ungară din Sud-Estul Carpaților, se revarsă către Moldova, în unde regulate".

Dacă secuii s'ar fi simțit unguri veritabili, desigur că nu am fi asistat la atâtea manifestări net anti-ungureşti din partea lor, şi desigur că nu ne-ar fi fost dat să citim într'o cronică secuiască străveche o frază ca aceasta: „NENOROCIREA TRANSILVANIEI TOTDEAUNA DIN ȚARA UNGUREASCĂ ŞI DELA UNGURI S'A TRAS" (Cronicarul Cserey din sec. al XVII-lea).

Poate fi, în asemenea condițiuni, taxată drept o nedreptate istorică separarea secuilor de țara ungurească?

Există o nedreptate şi aceea s'a făcut românilor în 1940, când pentru a se uni cu Ungaria blocul aşa zis maghiar — dar în realitate bloc al românilor desnaționalizați şi al secuilor — s'a sfârtecat trupul Transilvaniei, creindu-se o situațiune *care nu poate dăinui*, pe care logica cea mai elementară o respinge şi care reclamă în mod imperios singura soluție posibilă: *revenirea la statu-quo ante.*

Dacă azi nu există statistică, nu este lucrare propagandistică ungară în care secuii să nu fie asimilați cu ungurii, aceasta se datoreşte exclusiv rațiunilor de ordin politic şi dorinței de a sprijini revendicările teritoriale pe un număr cât mai mare de conaționali trăind în afara regatului ungar.

Dacă interogăm însă, documentele istoriei ungare din primele timpuri şi până în preajma secolului XV-lea, vedem că secuii au fost considerați din totdeauna de unguri drept o nație distinctă, cu interese uneori antagoniste, dar de cele mai multe ori solidare. Solidaritatea ungaro-secuiască avea un caracter bine precizat: unirea privilegiaților în contra autohtonilor români, în stare de permanentă aservire.

La prima dietă transilvăneană care s'a întrunit în anul 1291 au fost convocați: nobilii (adică ungurii, căci ambele noțiuni erau

sinonime în concepția din acea vreme a Casei domnitoare), sașii, secuii și valahii *(nobilibus, saxonibus, syculis et olachis).*

In acele vremi îndepărtate românii nu ajunseseră încă în situațiunea de inferioritate pe care aveau s'o cunoască în secolele următoare. Documentul e din secolul al XIII-lea, când se mai respectau încă drepturile de anterioritate ale băștinașilor români!

In diferitele armate recrutate pe teritoriul Transilvaniei în secolul al XIII-lea, trupele de secui sunt menționate în mod separat de acele ale ungurilor. In însăși actul de bază ale guvernării Transilvaniei, faimoasa „Uniune a celor trei națiuni", încheiată în anul 1438, („cea mai atroce dintre conspirațiile de care pomenește istoria", cum o numește ardeleanul Gh. Moroianu), secuii apar din nou ca o națiune distinctă de aceea a ungurilor, părțile contractante fiind: *ungurii, saxonii* și SECUII. Insăși denumirea uniunei *„Unio trio nationum"* ne arată în mod clar că suntem în fața a trei națiuni deosebite, conlocuind pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Ar fi să enumerăm absolut toate documentele istoriei Transilvaniei, dacă am vrea să cităm toate mărturiile acestui adevăr azi incontestabil: *ungurii și secuii sunt două națiuni cu totul distincte pe care le unește doar limba, dar pe care le desparte tot ce separă un neam de celălalt.*

Ne vom mărgini să cităm numai ultimul document maghiar asupra Transilvaniei: memoriul prezentat de delegația ungară la Conferința de Pace din Paris. Cetim acolo că *„secuii sunt de origine avară";* deci ei nu sunt unguri propriu ziși și mai cetim încă, că „în Evul Mediu ei au încheiat cu ungurii și cu sașii" „CELELALTE două națiuni, cu care conlocuiau pe pământul Transilvaniei, un fel de contract social, fiecare din ele fiind stăpână pe propriul ei teritoriu". Ce poate fi deci mai clar? Citatele sunt de altfel extrase din ceeace ungurii înșăși se complac a numi „tezaurul unic al Științei ungare". A le contesta, ar însemna să aducem o știrbire prestigiului de care trebue să se bucure știința maghiară, ceeace desigur nu este în intenția noastră.

In virtutea cărui principiu pot ungurii reclama reîntoarcerea secuilor la... Patria-mumă?

A identității de limbă? dar atunci Belgia și Elveția romandă

ar trebui încorporate Franţei, Zuerich-ul şi Berna anexate Germaniei şi vaste porţiuni din Sudul Peninsulei Balcanice alipite României !

Când o construcţie politică se sprijină pe un asemenea pilon şubred, este fatal ca într'o zi sau alta ea să se prăbuşească cu zgomot. In viaţa popoarelor, ca şi în viaţa indivizilor, nedreptatea şi situaţiile false nu pot da naştere decât la provizorate, cari în totdeauna se termină cu triumful dreptăţii... chiar atunci când unele din ele durează un mileniu.

NU TOATE PROVIZORATELE, INSĂ, DUREAZĂ UN MILENIU !...

IDEALURI IMPERIALISTE.

Ungurii au fost şi sunt puţini la număr. Recunoaştem, nu e vina lor. Mai mult încă : găsim că nu e un defect de a fi puţin numeroşi, după cum nu-i o calitate de a fi peste măsură de numeroşi. Valoarea nu rezidă în număr ci în calitate. Ceeace găsim însă că este un defect este voinţa de a găsi cu orice preţ în spaţiu, compensaţia lipsei cantitative. Există o limită a posibilităţii de mărire — de extindere— peste care nu se poate trece. Aceasta este o lege universal valabilă atât în lumea însufleţită cât şi în cea neînsufleţită, atât în viaţa popoarelor cât şi în viaţa indivizilor. Ungurii n'au vrut însă să ţină seama de ea.

Cu un număr mic de conaţionali ei au vrut să stăpânească un maximum de teritorii, fiind obsedaţi de o iluzie, de un quasimit: *împărăţia Sfântului Ştefan.* Mai mult încă: unii dintre regii Ungariei au nutrit la un moment dat speranţa unei dominaţii universale, vrând să reînvie sub egida lor imperiul Roman de odinioară. Cu câtă mândrie într'adevăr pomenesc ungurii de perioada Regelui Ludovic cel mare din familia Angevinilor, care a adus Coroanei ungare la sfârşitul secolului XIV-lea, stăpânirea efectivă sau numai formală, a Croaţiei, Banatului de Nord, Dalmaţiei, Bosniei, Serbiei, Bulgariei, Munteniei şi Moldovei, precum şi unirea personală cu Polonia.

REALITĂŢI DUREROASE.

Cele mai frumoase vise sunt totuşi numai vise şi într'o zi a început desagregarea vastului Regat. Frontierele au început să se apropie, conturul Regatului să se micşoreze. In 1920 Ungaria a redevenit ceeace era la începutul începuturilor şi ceeace ar fi trebuit să rămână: un stat unguresc quasi-pur, ocupând o suprafaţă de 92.000 km. p. Chiar pe un teritoriu restrâns ungurii nu reuşesc însă să realizeze un stat uninaţional, din cei 8.688.319 locuitori câţi număra Ungaria în 1930, *aproape 1.500.000* fiind minoritari (Germani, Slovaci, Români, Croaţi, Serbi, Evrei şi alţii) şi numai 7.200.000, unguri autentici.

A rămas, însă, întipărită în mintea conducătorilor gloria de o clipă a regilor din Evul Mediu şi a reînceput cursa pentru realizarea visului obsedant a împărăţiei central-europene, sub egida celor 8.000.000 de unguri, cari ar încăpea perfect în spaţiul oraşului Londra!

Dacă ungurii s'ar fi mulţumit cu realizarea unui stat *uninaţional* pe teritoriul atât de proprice desvoltării lor— *Alföldul*, cântat de poeţi — ei ar fi adus desigur o contribuţie cu mult mai preţioasă în concertul spiritualităţii universale, decât aceea — şi ea demnă de a fi luată în considerare — cu care au îmbogăţit patrimoniul culturii europene.

Urmaşii lui Arpad au visat însă măriri politice cari depăşeau putinţa lor de realizare şi în special posibilităţile lor de a păstra ceeace reuşiseră să cucerească; în felul acesta ei şi-au risipit eforturile în acţiuni negative: distrugerea fondului naţional de bază al teritoriilor dominate, paralizarea eforturilor de redeşteptare naţională, creiarea de antagonisme între popoarele conlocuitoare.

COLONIŞTII GERMANI.

In afară de secui, al doilea element care a trebuit să servească planurilor cu măestrie întocmite, au fost germanii.

Conducătorii regatului ungar urmau de altfel, deviza primului *„rege al ungurilor”* (nu al Ungariei) Ştefan cel Sfânt: *Uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est.* Ţara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă.

Deviza Sft. Ştefan desvăluie prin ea însăşi aspectul real al problemei care-i frământa pe conducătorii Ungariei din Evul Mediu. Ungurii erau extrem de puţini la număr şi pentru a putea realiza o ţară, trebuiau să facă apel la alte naţii. Deviza avea deci un caracter eminamente unguresc şi sfera ei de aplicaţie trebuia, în mod fatal, să fie cantonată la teritoriul Ungariei propriu zise

Prin graţia şi voinţa urmaşilor Sft. Ştefan ea a fost aplicată însă şi Transilvaniei, deşi populaţiunea acestei provincii, de o singură limbă : cea românească şi de un singur caracter : cel rezultat din contopirea Dacilor cu Romanii, era suficient spre a asigura evoluţia normală a provinciei. Astfel, Transilvania românească a devenit teren de colonizare nu numai pentru secui, dar şi pentru coloniştii germani : saşi, şvabi, cavaleri teutoni, etc., meniţi în concepţia guvernanţilor să sprijine opera de dominaţiune ungară asupra unor vaste provincii, pe care singuri n'ar fi reuşit să le păstreze.

Germanii au început a fi colonizaţi în Transilvania încă din timpul lui Ştefan cel Sfânt, el însuşi căsătorit cu o principesă de obârşie germană. Colonizarea s'a intensificat însă, abia sub regele Geiza al II-lea adică pe la mijlocul sec. al XII-lea (1141—1161).

După părerea istoricului Neculai Iorga, ceeace i-a determinat pe germanii din Apus să părăsească ţara de baştină, pentru a veni să se stabilească în Transilvania, au fost condiţiile economice extrem de dificile din apusul Germaniei, suprapopulat faţă de posibilităţile de exploatare, din acele vremuri, ale solului.

Ei s'au stabilit în regiunile în care condiţiunile de existenţă erau mai uşoare, adică unde populaţiunea era mai rară. Aceasta este, fără nicio îndoială, sensul acelor „deşerturi" — în realitate locuri puţin populate— de cari pomenesc actele de „privilegii" ale regilor Andrei II şi Geiza II.

Primele grupe de germani, originari din Franconia, din Lorena, şi din Luxemburg şi-au creiat aşezările lor în regiunile Bistriţei, ale Someşului, în Târnave şi la Sibiu. In anul 1211, regele Andrei II îi cheamă pe Cavalerii teutoni din Ţara Sfântă, spre a veni să populeze ţara Bârsei. Ca şi celorlalţi colonişti, li s'au atribuit privilegii, menţionate în actul din 1211 şi reînoite în anul 1222.

In acest din urmă act se face pentru prima dată menţiune de ţara Vlahilor, pe unde coloniştii aveau dreptul să treacă fără a plăti vamă. Bineînţeles că secuii sunt şi în aceste acte amintiţi ca o naţie distinctă de aceea a ungurilor, care, de altfel, *se pare, că în acea epocă lipseau complect din Transilvania.*

Actele epocei, menţionând naţiunile Ardealului, nu pomenesc într'adevăr nimic de existenţa ungurilor în provincia Transilvaniei.

Saşii, care ajunseseră în cursul unui secol, să constitue o populaţie însemnată ca număr şi ca importanţă — şi cari din anul 1224 sunt recunoscuţi de unguri în mod oficial ca o naţiune distinctă „unus populus" — apar şi ei în documente alături de celelalte naţii conlocuitoare: românii şi secuii. Despre existenţa ungurilor însă nu se face nici o menţiune. Printre alte documente, citām ordonanţele Hanului tătăresc Cadan, privitoare la monetele cu putere circulatorie în Transilvania şi cari, enumerând în mod limitativ populaţiile transilvănene, *îi menţionează pe români, pe secui şi pe saşi, nepomenind absolut nimic despre existenţa ungurilor în Transilvania.*

Din prima clipă a aşezării lor pe pământul Transilvaniei se pare că coloniştii germani originari din regiunile apusene ale Europei au dat dovezi puternice de independenţă, taxate de unguri drept „o trădare faţă de Coroana ungară". Astfel, Cavalerii Teutoni, la câţiva ani numai după stabilirea lor în ţara Bârsei, au fost nevoiţi să-şi părăsească aşezările, luând drumul Poloniei şi de acolo să treacă în Prusia.

Mare parte dintre coloniştii germani se ocupau cu agricultura; cea mai mare parte însă, erau lucrători, specialişti în munca din carierele de sare, de argint şi din minele de aur, meşteşugari pricepuţi în mânuirea tuturor uneltelor şi negustori.

Acestor din urmă două categorii li se datoreşte înfiinţarea primelor aşezări orăşeneşti din Transilvania, după cum tot lor li se datoresc şi oraşelor din Ungaria propriu zisă.

Sunt nevoiţi s'o recunoască şi ungurii. „Foarte multe dintre oraşele noastre, spune scriitorul ungur Istvan Kniezsa, sunt de origine germană".

Musafiri pe teritoriul Transilvaniei, la fel cu ungurii şi

secuii, coloniştii germani s'au grăbit să facă cauză comună cu celelalte două categorii de oaspeţi nepoftiţi, pentru a putea, prin solidarizarea intereselor lor, să reducă pătura autohtonă la un rol cu desăvârşire şters: de iobagi, de şerbi, pe pământul pe care odinioară fuseseră stăpâni.

UNIO TRIO NATIONUM.

Contra acestei situaţiuni de inferioritate, românii s'au revoltat. Prima revoltă datează din anul 1437. Consecinţa acestei revolte, repede înăbuşită, n'a fost îmbunătăţirea soartei românilor ci dimpotrivă o agravare a ei prin coalizarea tuturor privilegiaţilor de pe pământul Transilvaniei în contra străbunei populaţii româneşti autohtone, coalizare efectuată cu scopul de a înăbuşi în în viitor orice altă încercare a românilor de a-şi îmbunătăţi soarta lor vitregă. Capii primei revolte româneşti ardelene au fost spânzuraţi, iar ţărănimea transilvăneană a plătit un greu tribut de sânge pe altarul libertăţii.

Alianţa celor trei naţiuni — *diabolica alianţă,* cum o numeşte G. Moroianu, a fost încheiată în 1438. Din această clipă începe adevăratul calvar al populaţiunei băştinaşe româneşti, calvar care nu avea să înceteze decât peste 480 — *patrusute optzeci ani!* — în 1918, pentru a reîncepe din nou, pentru o bună parte a populaţiei transilvănene, în anul 1940.

O remarcă se impune. Din faptul încheierii de către cele trei grupuri de „musafiri" de pe solul Transilvaniei a unui *pact comun de luptă,* se poate deduce ce forţă considerabilă constituiau, chiar şi în acele vremuri îndepărtate, românii din Ardeal. Forţa ungurilor nu era suficientă pentru a înăbuşi veleităţile de viaţă liberă ale românilor; ea trebuia conjugată în acest scop cu forţele celorlalte naţii conlocuitoare. Este o chestiune asupra căreia ar trebui să mediteze mai prelung acei cărora li se prezintă problema românilor transilvăneni drept o problemă a unor „intruşi", a căror pretenţii şi revendicări sunt nejustificate (vezi în acest sens declaraţiile Regentului Horthy imediat după intrarea sa... triumfală în Ardealul *cedat).*

Pentru a-i exclude pe români definitiv dela viața publică, ungurii au socotit că nici „diabolica înțelegere în trei" nu este suficientă și de aceia au mai încheiat un alt pact tot atât de bine intenționat, așa numitul pact al „celor patru religii". Potrivit acestui acord cele patru religii, cărora nu le aparțineau românii, au fost decretate religii *de stat*, iar religia ortodoxă a românilor — a românilor creștinați cu multe secole înaintea ungurilor, — considerată drept o religie *tolerată*.

A fi luteran, unit, reformat sau romano-catolic pe pământul Transilvaniei înseamnă a fi cetățean privilegiat. Ortodoxii, prin însăși natura lucrurilor, aveau să devină de o condiție cetățenească inferioară și tratați dealungul veacurilor drept simpli *tolerați*.

Iată cum românii, nația cea mai veche a Ardealului, au devenit prin grația invadatorilor unguri, *tolerați în propria lor țară* și cum religia creștină-ortodoxă, cea mai veche formă a creștinismului care a înflorit în fosta provincie a Daciei romane, a devenit un simplu rit tolerat...

Ceiace constituie însă, în mai mare măsură, tragismul situației românilor transilvăneni este că ei au fost puși în stare de inferioritate nu numai față de unguri, popor intrus, — dar totuși stăpânitor de fapt al teritoriului — dar chiar și față de secui și sași, musafiri de dată recentă!

Istvan Kniezsa consideră ca un titlu de glorie pentru unguri faptul de a fi respectat egalitatea „celor trei națiuni" și a celor „patru religii", când în realitate este un cap de acuzare care ar trebui să li se adreseze pentru inegalitatea pe care au creiat-o milioanelor de autohtoni români.

Sașii, profitând de privilegiile cari li s'au acordat și punând la contribuție calitățile rasei lor: spiritul de disciplină și muncă organizată, au reușit să-și creieze în scurtă vreme poziții puternice în regiunile cari le-au fost atribuite. In secolul al XVIII-lea și chiar în prima jumătate a secolului trecut marea majoritate a orașelor din Transilvania mai păstra încă pecetea caracterului net germanic.

SAŞII — ELEMENT IZOLANT.

In a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ungurii, înspăimântaţi de progresele uimitoare ale elementului german dela oraşe şi de fortificarea poziţiilor româneşti dela sate în urma redeşteptării conştiinţei naţionale, au pornit o adevărată acţiune de maghiarizare „cu forţa", care în satele din regiunea secuiască a dat rezultatele de cari ne-am ocupat pe larg, iar în multe din oraşele din Ardeal a înlocuit elementul german cu elemente ungureşti colonizate *ad-hoc*.

In intenţia ungurilor, menirea saşilor din Transilvania, era, după cum se exprimă prof. Silviu Dragomir, *„de a servi de element izolant între blocurile româneşti"*. Ei sunt într'adevăr masaţi în triunghiul Bistriţa — Braşov — Orăştie — despărţind între ele masele compacte de români care îi înconjoară de jur împrejur. In interiorul acestui triunghiu, elementul unguresc este aproape inexistent. Elementul românesc având legături trainice cu pământul Transilvaniei, a reuşit să se conserve şi în aceste regiuni invadate de germani, formând mici insule, pe cari saşii n'au reuşit să le desnaţionalizeze.

Etnograful ungur Dáner nu a făcut un secret din rolul pe care guvernanţii dela Budapesta l'au atribuit coloniştilor saşi.

Iată ce scrie el, într'adevăr, în ajunul intrării Ungariei în răsboiu (1914—1918): „Saxonii din Transilvania formează o reţea întinsă ale cărei ochiuri sunt, ici, colo, slabe şi se rup; dar, această reţea este cu drept cuvânt mai deasă acolo unde se face simţită nevoia de a contrabalansa prin alte naţii *rândurile strânse ale românilor*. Astfel, continuă Daner, saxonii îi ajută într'o largă măsură pe unguri pentru a-şi menţine unitatea naţională".

Iată deci, veritabilul aspect al Transilvaniei, după aproape un mileniu de dominaţie ungară: „rânduri strânse de români", înconjurate de jur împrejur de naţii străine, cari-şi dau una alteia o mână de ajutor pentru a opri desvoltarea liberă şi normală a populaţiei băştinaşe româneşti!...

Cifrele pe cari le citează Dáner pentru a exemplifica foloasele pe cari le-au tras ungurii de pe urma saşilor din Transilvania, exemplifică în acelaş timp şi rezultatele dezastruoase pe cari colonizarea

sașilor și secuilor le-a avut pentru românii transilvăneni. In regiunea secuiască învecinată cu românii din celelalte județe transilvănene, populația românească a crescut *din 1900 până în 1910* cu 5%, iar în județul Odorhei, cu totul izolat de massa românească și învecinat cu sașii, populația românească a crescut în acelaș interval de timp numai cu 3% *(trei la sută)*.

In timp de zece ani, un spor de populație de 5% și de 3%, pe câtă vreme în acelaș interval de timp, populația românească din regat a înregistrat o creștere *masivă*, potrivit indicelui ei ridicat de natalitate. Cifrele, în rigiditatea lor, ascund câteodată adevărate tragedii. Drama românismului transilvănean este toată cuprinsă în acești coeficienți infimi ai sporului natalității românilor din regiunile secuiești și săsești. Indărătul lor vedem toată prigoana ungurească, toate calculele machiavelice ale „straturilor izolante", toate sforțările acerbe de desnaționalizare forțată la care au fost supuși, în cursul timpurilor, românii din Transilvania.

Orice comentariu devine de prisos în fața acestor cifre, dezolant de semnificative. In lumina lor trebue să situăm *„misiunea providențială, pe care rasa ungară a realizat-o în cea mai periclitată regiune a continentului"*, despre care vorbește contele Albert Apponyi în *„Justice for Hungary"*.

Orgoliul, iată într'adevăr singurul lucru „mare" al acestui popor „mic", care vorbește de *„misiuni providențiale"*, hărăzite doar câtorva mari popoare în lume. Misiunea istorică a rasei ungare? Dar, cine aruncă o simplă privire pe harta etnografică a Ungariei dinainte de războiul mondial din 1914, își dă seama în ce ocean de nații erau pierdute cele opt milioane de unguri, reprezentanții... „imperialismului rasei maghiare", rasă care ar încăpea destul de comod în limitele unuia din cele două orașe uriașe: Londra sau New-York. *In Transilvania, mai ales, cu toate eforturile depuse, rasa ungară n'a reușit să-și creieze nicăeri poziții dominante.*

ŞVABII.

Opera de dominație a ungurilor în Transilvania a fost o operă peticită cu secui în partea orientală a provinciei, cu sași în partea meridională, iar începând din secolul al XVIII-lea, cu șvabi în nord-vestul și sud-vestul Ardealului.

Văzând că nu reuşesc să stăvilească desvoltarea firească a românilor băştinaşi numai cu ajutorul secuilor şi al saşilor, cu începere din secolul al XVIII-lea, ungurii au început colonizarea Banatului şi a regiunei învecinate a Aradului, precum şi a regiunei Satului Mare şi a Sălajului, cu şvabi, naţionalitate care, la ultimul recensământ românesc dresat în 1930, a înregistrat un număr de 255.349 suflete.

Spre deosebire de saşi, cari erau concentraţi într'o singură regiune, şi cari au reuşit, în felul acesta să realizeze unitatea naţională, şvabii au fost răspândiţi pe o suprafaţă întinsă, fapt care a determinat lipsa de coeziune între elementele componente ale acestei pături de colonişti.

Ungurii au profitat de această situaţiune pentru a-i maghiariza pe şvabi treptat, treptat. *In privinţa metodelor de urmat pentru desăvârşirea desnaţionalizării, ungurii au fost din totdeauna maeştri neîntrecuţi.* Pentru fiecare naţionalitate în parte, ei aveau metoda corespunzătoare mentalităţii şi forţei de rezistenţă proprii acelei naţionalităţi. Şvabii fiind puţini la număr şi lipsiţi de factorul solidarităţii naţionale, care formează tăria unui popor, au fost asimilaţi mai mult prin metode *dibace*, decât prin metode *tari*, ungurii exploatând la maximum diferitele lor necesităţi.

Profesorul Fr. Kraüter desvăluie aceste metode scriind că: „din cauza insuficienţii de pământ, şvabul era silit să-şi trimeată „copiii la învăţătură. Toate carierele erau deschise tineretului „şvab. El putea să parcurgă toate treptele scării sociale cu o con„diţie numai: să urmeze la şcolile ungureşti". Să-şi abandoneze deci, limba maternă, adăogăm noi, şi să devină cu timpul „maghiari făcuţi" în contrast cu cei născuţi, ceia ce însă, pentru statisticile ungureşti era unul şi acelaş lucru.

Incet, încet, limba şvabă a fost înlăturată din biserici şi din şcolile secundare, ceia ce a grăbit procesul de desnaţionalizare a minorităţii germane colonizate în secolul al XVIII-lea. Rezultatele acestei desnaţionalizări au fost atât de însemnate, încât un scriitor german, Lutz Korodi, într'o carte apărută la Berlin în 1930, afirmă chiar că: „dacă n'ar fi intervenit Tratatul de Pace, în mai puţin de 30 de ani, şvabii ar fi fost complect maghiarizaţi".

Mai mult încă: sub dominaţia românească însăşi, ungurii, profitând de toleranţa specifică guvernărilor româneşti, au încercat să influenţeze desvoltarea normală a minorităţii şvabe, căutând s'o câştige de partea maghiarismului. In timpul recensământului din 1930, propagandiştii unguri cutreerau satele şi târgurile şvabilor pentru a-i determina pe aceştia din urmă să se declare... unguri. Graţie presiunilor de tot felul exercitate de aceşti propagandişti, statistica din 1930 a înregistrat în regiunile Satu-Mare şi Sălaj numai 31.007 şvabi, pe câtă vreme statistica întocmită de Albin Scherhauer, imediat după război, indica existenţa în aceleaşi regiuni a 51.200 şvabi. Rezultă deci, o diminuare a numărului şvabilor cu aproape *cinci zeci la sută*, în mai puţin de un deceniu.

Iată în mic, exercitată asupra şvabilor ,aceiaşi politică de maghiarizare care, în mare, a fost exercitată asupra românilor şi graţie căreia sute de mii de români şi zeci de mii de şvabi au devenit *aparent* unguri, în realitate ei fiind doar „români şi şvabi maghiarizaţi", ceeace, desigur, nu-i tot una.

PIERDERILE REALE ALE NAŢIONALITĂŢILOR NEMAGHIARE.

Din nefericire, până astăzi nu s'a întocmit statistici din cari să rezulte pierderile „reale" ale populaţiei româneşti din Ardeal, adică cari să înregistreze afară de diminuarea efectivă a populaţiei româneşti din diferitele regiuni şi *lipsa sporului de populaţie* comparativ cu indicele românesc de natalitate din regiunile nesupuse influenţei dezastruoase a ungurilor.

Dacă s'ar efectua o asemenea lucrare, s'ar putea vedea, fără îndoială, cât de puţin sânge turanic curge în vinele pretinşilor urmaşi ai lui Arpad, cari locuiesc pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Germanii, ei, nu s'au lăsat de fel impresionaţi de variile manifestări filogermane pe cari le exprimau la Berlin guvernanţii din Buda-Pesta în epoca de după război, ci au căutat să stabilească pierderile pe cari conaţionalii lor le sufereau în acel timp în Ungaria — redusă în urma războiului mondial. Intr'un studiu, publicat de „Deutsche Allgemeine Zeitung" în luna Ianuarie 1933, Germanii au stabilit o comparaţie între datele statisticilor ungare

din anul 1920 şi acelea din 1930. Pe câtă vreme populaţia ungurească a înregistrat o *sporire* a numărului ei cu 845.000 suflete, minoritatea germană a înregistrat în aceiaşi perioadă de timp o *scădere* de 72.000 de persoane.

„Este exclus, subliniază autorul studiului, ca germanii să fi suferit o pierdere de 15% din fiinţa lor. Aceste cifre sunt atât de alarmante şi de înfricoşătoare, încât se impune o cercetare amănunţită".

Dr. Iacob Bleyer, fost ministru al minorităţilor, în lucrarea sa „Das Deutschtum in Rumpfungarn" confruntând la rândul său diferitele statistici ungare ajunge la concluzia că în intervalul de timp dela 1880—1910 minoritatea germană din Ungaria a pierdut 53.348 suflete, pe câtă vreme ungurii au înregistrat sporul natural al indicelui lor mediu de natalitate. In realitate, spune Dr. Bleyer, germanii nu au pierdut 53.000 suflete, ci 315.000 dacă se ia în considerare faptul că populaţia germană din afara Ungariei a înregistrat în aceeaş perioadă un spor de 43%.

„Oare mamele germane din Ungaria, se întreabă el, pe drept cuvânt n'au dat naştere nici unui copil în aceşti 30 de ani?"

Propagandişii unguri nu s'au lăsat, însă, impresionaţi de dovezile sdrobitoare cari s'au acumulat din toate părţile în contra lor, ci au continuat a clama în univers că *„Ungaria este ţara clasică a libertăţilor politice şi religioase"* şi că *„ungurii sunt poporul cel mai tolerant din lume"!* Marele Maestru al Propagandei, dr. Goebbels, ar fi putut lua lecţii serioase dela propagandiştii maghiari!...

ŢELUL COLONIZĂRILOR

După ce am trecut în revistă aspectele caracteristice ale desvoltării istorice a celor trei naţionalităţi minoritare — altele decât ungurii —de pe pământul Transilvaniei, ţelul variilor colonizări. efectuate de maghiari în cursul vremurilor, ne apare în adevărata lui lumină.

Găsind pe pământul Transilvaniei o populaţie băştinaşe românească în număr extrem de mare şi nefiind în măsură, din cauza inferiorităţii lor numerice, să ocupe poziţii dominante pentru a

contrabalansa forța pe care o reprezenta românismul transilvănean, ungurii au colonizat teritoriul provinciei cu națiuni străine: secui, sași, șvabi.

Toate trei elementele colonizate, chiar dacă la începutul colonizării au avut un alt rol, cu timpul au devenit în mâna guvernanților dela Budapesta o armă foarte eficace pentru desnaționalizarea românilor și stânjenirea evoluției lor firești.

Pentru a da ținutului un aspect uninațional maghiar, dela un timp însă, chiar elementele colonizate au avut de suferit de pe urma politicei de desnaționalizare forțată, fiind ele însuși obiectul acestei politici, ungurii mulțumindu-se și de această dată, *faute de mieux*, cu unguri *făcuți* din cauza penuriei de unguri *născuți*.

Sașii au rezistat acestei ofensive de desnaționalizare forțată grație, în prim loc, sprijinului din afară primit dela concetățenii lor din Reich, cari se interesau în mod special de soarta conaționalilor lor din întreaga Europă — *et pour cause* — (vezi cazurile Austriei — Cehoslovaciei — Poloniei) și în al doilea rând, grație indisolubilei lor solidarități.

Șvabii, dimpotrivă, au căzut victima desnaționalizării și au îngroșat rândurile ungurilor de dată recentă. Neputându-i maghiariza pe sași, ungurii i-au obligat să servească scopului lor principal și anume desnaționalizarea elementului autohton românesc, interpunându-i între massele compacte de români pe cari le divizau' astfel și le puteau mai lesne guverna în virtutea milenarului principiu: *divide et impera*.

In greaua luptă ce i-a fost declarată de unguri, luptă caracterizată prin inegalitatea de forțe între guvernanți și guvernați, românismul a fost nevoit, în cursul secolelor să cedeze din teren. Pozițiile principale însă, el, și le-a menținut cu o îndârjire unică în istoria popoarelor și tocmai în aceasta constă miracolul istoriei românilor: *Stăruința cu care ei s'au menținut pe pozițiile vitale, în ciuda celor mai acerbe atacuri.*

Fapt surprinzător: cu cât ofensiva deslănțuită de unguri împotriva românilor transilvăneni era mai violentă, cu cât românismul de dincolo de Carpați prindea rădăcini mai adânci în pământul strămoșesc. INTOLERANȚA ȘI VIOLENTAREA CONȘTIINȚELOR AU FOST DIN TOTDEAUNA RĂI SFETNICI.

Călcâiul lui Achile al politicei minoritare maghiare rezidă tocmai în această intoleranţă care le-a înstrăinat nu numai bunele simţiminte şi fidelitatea naţionalităţilor oprimate, dar chiar şi simpatia lumii civilizate. Este caracteristică prezentarea pe care o face ungurilor articolul de sinteză asupra istoriei Ungariei din Marea Enciclopedie franceză *„Larousse"*, pe care desigur nimeni nu o poate acuza de ungaro-fobie.

„Din totdeauna, cetim în *„Larousse", ungurii au respectat prea puţin naţionalităţile şi s'au purtat prea puţin toleranţi faţă de rasele celelalte cu care au convieţuit, pentru ca acestea să nu caute ocazia de a se răzbuna".*

Naţionalităţile asuprite nu s'au răzbunat însă la capătul calvarului lor. Revoluţia românească din 1 Decembrie 1918 şi revoluţiile celorlalte naţionalităţi din acelaş an, nu s'au soldat cu vărsări de sânge, popoarele renăscute la viaţa naţională fiind fericite că au rupt lanţurile robiei milenare.

Istoria, însă, s'a răzbunat pe deplin, *INTOLERANŢA ŞI NEDREPTATEA* — după cum se exprimă filosoful englez Carlyle — *plătind o înfiorătoare dobândă la bodândă.*

DELA UNIREA FĂGĂRAŞULUI LA UNIREA CEA MARE.

Unul din factorii cari de bună seamă au contribuit, în mare măsură, la stăruinţa nealterată a românismului transilvănean, a fost gruparea elementelor româneşti de dincolo de Carpaţi în cele două ţări: Moldova şi Muntenia.

La începutul secolului al XIV reunirea cnezatelor şi voievodatelor aşa numitei „ţări româneşti" (Muntenia) era fapt îndeplinit şi, în 1330, Basarab fiul lui Tihomir, învingându-i pe unguri la Posada, realizează independenţa ţării sale. Această luptă este asemuită de Prof. Gheorghe Brătianu cu luptele dela Morgarten şi Sempach, care au asigurat Elveţiei independenţa ei.

Domnitorii Ţării Româneşti şi-au întins de multe ori stăpânirea asupra ţinuturilor de dincolo de Carpaţi, începând cu Vlaicu Vodă care a adăogat ţării sale posesiunea ţării româneşti transilvănene a Făgăraşului, continuând cu Mircea cel Bătrân care, pe baza posesiunilor sale efective, se intitulează „Domn, cu mila lui Dumnezeu, şi singur stăpânitor al pământului Ungro-Vlahiei şi de dincolo

de munţii Carpaţi până la pământul tătăresc, Herţog (DUCE) al Amlaşului şi Făgăraşului, domn al Banatului dinspre apus", şi culminând cu Mihai Viteazul care, după înfrângerea armatelor lui Andrei Bathory la Şelimbar, lângă Sibiu, îşi face intrarea triumfală în Alba Iulia, capitala Principatului transilvănean, la 1 Noembrie 1599.

In regiunea nordică a versantului răsăritean al Carpaţilor, cnezatele româneşti sunt în acest timp reunite de către Maramureşenii Bogdan şi Dragoş cari, după cum se exprimă Niculae Iorga, „au dat o nouă formă vieţei ţărăneşti pe care au găsit-o în văile Moldovei, transformând democraţia sătească într'un stat militar".

Ştefan cel Mare, unul din cei mai străluciţi domnitori ai acestei ţări, supranumit şi „Atletul lui Christ" în urma succeselor repurtate în contra turcilor, şi Petru Rareş unul din urmaşii săi, reunesc şi ei la Moldova, primul la sfârşitul veacului al XV-lea, cel de al doilea în cursul secolului al XVI-lea ţinuturile transilvănene ale „Cetăţii de Baltă" şi ale „Ciceiului".

Este drept, toate aceste cuceriri teritoriale nu au fost de lungă durată, cu excepţia Amlaşului şi Făgăraşului cari au fost sub stăpânirea domnilor munteni timp de mai bine de o sută de ani (1366—1478). Existenţa lor, însă, dovedeşte că reunirea românilor într'un singur tot a preocupat din totdeauna pe conducătorii destinelor româneşti de pe cele două versante ale Carpaţilor.

Pe românii din Transilvania, interesul crescând pe care li-l arătau românii de dincoace de Carpaţi, i-a oţelit în lupta contra maghiarizării, dându-le forţa necesară pentru a rezista timp de un mileniu şi pentru a nu-şi pierde speranţa în realizarea măreţului lor ideal.

ROMÂNII SE REVOLTĂ.

Românii erau supuşi regimului feudal. Statul „legal" era format exclusiv din cele trei naţii privilegiate, cari — ironie a soartei — unite laolaltă, nu reuşiau să egaleze în număr naţia „minoritară, tolerată" a autohtonilor români.

In concepţia modernă a Statului, este aproape de neconceput sistemul statal creat de unguri în Evul Mediu, sistem în care regimul feudal occidental este depăşit în mod cu totul original. Naţia nu era constituită pe baza legăturilor de sânge ci, cum se

exprimă în zilele noastre un scriitor ungur, „pe baza *afinităților*", idealizând în felul acesta o distincțiune care în realitate era extrem de prozaică.

Nația ungară nu era reunirea tuturor acelor cari descindeau din primii cuceritori ai Pannoniei și cari în consecință erau presupuși a fi înrudiți prin identitatea de obârșie, de limbă, de tradiții și de idealuri, ci era redusă la clasa nobililor.

„*Esența nației ungare*, spune Tibor Jóo *o formează* membrii „Sfintei Coroane, adică *nobilimea*. Oamenii de rând, burghezii, „șerbii nu sunt membrii nației maghiare, ei ducând o viață etnică autonomă".

„Nenorocirea cea mare a timpului nostru, socoate d. Jóo, provine din faptul că sistemul statal unguresc a fost înlocuit cu conceptul modern al statului național bazat pe etnicitate", și atât el cât și ceilalți scriitori unguri contemporani cari aparțin aceleiași școli, ne înfățișează sistemul feudal ungar — cu nația redusă la „privilegiați" — ca un ideal demn de imitat.

Este evident că în cadrul unei asemenea organizări a Statului și a Nației, prăpastia ce exista între ungurii din Transilvania și românii din aceiași provincie trebuia să devină din ce în ce mai adâncă.

Românii, în quasi-unanimitatea lor, erau într'adevăr țărani. Ei nu puteau aspira nicicodată la avantagiile pe cari în mod firesc le are nația în cadrul Statului. A fost desigur o nenorocire pentru românii cari au avut de suportat rigorile situațiunei lor; pentru cauza românească transilvăneană însă, neintegrarea în „nația ungară" a românilor a avut fericitul rezultat de a menține trează conștiința națională românească la zecile de generații cari au avut de suportat jugul „nobilimii" maghiare.

Elementul social fiind intim sudat cu acel național în structura statului ungar, este firesc ca toate răsvrătirile împotriva ordinei nedrepte să fi fost pornite atât din *cauze sociale* cât și din *cauze naționale*. Prin însăși natura lucrurilor, ambele cauze se contopesc într'atât, încât în iureșul revoltelor, nu pot fi distinse, una de cealaltă. Țăranii secui au avut și ei de suferit din cauza acestei stări de fapt. Pentru ei, însă, chestiunea nu depășia limitele unei apăsări sociale.

Românul avea de suportat asupririle în calitatea sa dublă: de clasă inferioară şi de naţionalitate străină.

Nimic nu se poate ajuta mai mult la formarea unei imagini juste despre situaţia românilor în statul ungar decât descrierea călătorului austriac Hacquet. El călătoreşte în Transilvania la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Descrierea situaţiei românilor transilvăneni este valabilă şi pentru secolele trecute, cu menţiunea gravităţii accentuate.

„Neamul acesta (românii, nota noastră) uitat şi asuprit, are pă-„mânturile cele mai rele, cele mai pustii şi mai neroditoare din „întreaga ţară. Dar chiar şi acestea îi sunt răpite, îndată ce sunt „lăzuite şi desfundate de ei, în sudoarea feţei, pentru cultura po-„rumbului. Fiecare sas şi fiecare ungur poate lua în stăpânire „aceste locuri, chiar dacă românul le-a stăpânit sute de ani, alun-„gându-l pe acesta în munţi cu toată familia sa, unde nu se află „nimic decât stânci, sau chiar silindu-l să iasă din ţară. Românul „n'are voie să se apropie de satele săseşti sau ungureşti mai aproa-„pe decât ţiganii, ci el trebuie să se oprească ca o lepădătură cam „la o jumătate de bătaie de puşcă înaintea gardului de măcieşi ce „înconjoară satele săseşti şi ungureşti *(hotare în propria lui „ţară! n. ns.)*".

Iată situaţia reală pe care nobilimea maghiară o creiase milioanelor de ţărani români şi despre care nici unul din propagandiştii unguri din Occidentul Europei sau din Statele Unite ale Americii nu pomeneşte un singur cuvânt, atunci când înalţă imnuri de slavă *misionarismului civilizator* al poporului maghiar în centrul Europei!

Din când în când, câte un document ca acela al geologului austriac Hacquet vine să ridice vălul care acopere ignominiile şi fără-de-legile, săvârşite timp de secole, de clica conducătoare maghiară pe pământul românesc al Transilvaniei.

Doi italieni— Massaro şi Burgi— cari cunoscuseră metodele de guvernare ale maghiarilor în secolul al 16-lea, au lăsat posterităţii caracterizări asemănătoare cu privire la această clică, cuibărită în fruntea treburilor unei provincii, de care nu o lega nimic altceva decât interesul de a prăda şi a spolia. Primul, se exprimă

în felul următor: „Nu există nedreptate sau ignominie pe care ei (conducătorii unguri) să n'o facă dacă li se oferă bani", iar cel de al doilea este mai hotărît încă când afirmă că: „Dacă Ungaria ar putea fi salvată din vârtejul primejdiei turceşti pentru un preţ de trei fiorini, nu s'ar găsi în ţară trei oameni gata să facă acest sacrificiu".

Ţărănimea, căreia îi ajunsese cuţitul la os, se răscoală, după cum am văzut, pentru prima dată în 1437. Rezultatul: „cele trei „naţii" privilegiate îşi strâng rândurile şi întemeiază faimoasa „unitate a celor trei naţiuni", care a sugrumat orice veleitate de libertate timp de o jumătate de mileniu.

Deosebit de sângeroasă a fost reprimarea mişcării de desrobire dela începutul sec. XVI-lea (1514). Ţăranii români fac cauză comună cu ţărănimea ungurească, care gemea şi ea sub călcâiul nemeşilor cari, singuri, formau adevărata naţie maghiară. *Nobilitas hungarica est.* Este aşa numita răscoală a „Cruciaţilor lui George Dozsa". Ea a fost înăbuşită în sânge.

„Răzbunarea care a urmat mişcării revoluţionare a întrecut orice închipuire, desvăluind toată furia nestăpânită a celor ce se văzuseră ameninţaţi, pentru un moment, în stăpânirea lor privilegiată. Groaza contemporanilor, obişnuiţi totuşi cu multă cruzimi, în acea epocă de tranziţie dela începutul sec. al XVI-lea, a fost atât de mare în faţa acestui nemaipomenit spectacol, încât s'a răspândit legenda că Voevodul Zapolya şi-a pierdut vederea în faţa sfintelor daruri în timpul slujbei religioase şi că deabia după doi ani, rugăminţile pioase ale mamei şi surorii sale, l-ar fi izbăvit de pedeapsa cerească". (C. Sassu).

După înăbuşirea răscoalei, o eră nouă, de data aceasta mai aspră încă, începe pentru naţia românească. Dieta transilvăneană legiferează legarea pe vecie a ţăranilor de pământul pe care-l lucrau. Deasemeni, se interzice pentru totdeauna ca vre-un ţăran să mai poarte arme. Ţăranului asupra căruia se va fi găsit o puşcă, i se tăia dreapta. Pentru ca pe viitor ţărănimea transilvăneană să nu mai îndrăznească să se ridice împotriva asupritorilor ei, protonotarul Voevodului Zapolya, Ştefan Verboeczi, a întocmit un întreg codice de legi, reglementând raporturile dintre asupritori şi asupriţi. El adânceşte prăpastia între nobilime, singura care se bucura

de drepturi, şi plebea, destinată să poarte pe vecie jugul celei mai aspre silnicii.

Retrogradul Codice tripartit *(Codex (sau opus) trapartitum)* din 1515 constitue răzbunarea nemeşilor împotriva populaţiei muncitoare româneşti, după cum asociaţiunea meschină a celor trei naţii privilegiate din sec. XV, constituia revanşa aceloraşi grofi în urma primei răscoale româneşti. Cu cât însă prigoana era mai mare, cu atât mai mare era şi reacţiunea.

Răscoalele ţărăneşti — *tumultus rusticorum* — se ţin lanţ. In secolele XVI şi XVII se adaogă la persecuţiile precedente şi persecuţiile religioase instigate de principii calvini ai Transilvaniei, românii refuzând, (după cum am văzut într'un capitol precedent), să-şi părăsească religia creştină-ortodoxă a strămoşilor lor.

Legile „approbatae et compilatae", votate de Dieta transilvăneană în anul 1653, sunt cea mai fidelă icoană a prigoanei la care erau supuşi românii transilvăneni din partea principilor calvini şi ai nobililor cari roiau în jurul lor.

Iată una din cele mai faimoase dispoziţiuni, privitoare la românii din Transilvania, a acestei colecţii de legi :

„Românii sunt toleraţi numai, şi aceasta în chip provizoriu, *(pro tempore)* în această ţară, atâta timp cât va place principelui domnitor şi nobililor *(usque bene placitum principum et regnicolarum)*".

La bunul plac al nemeşilor unguri! Numai aceste cuvinte sunt suficiente spre a reda tragica situaţiune a ţărănimii româneşti din „ţara clasică a toleranţei".

Neputându-i converti la calvinism prin metoda persuasiunii, principii Transilvaniei recurg în contra românilor la o serie de măsuri meschine, constituind o pată pe blazonul — şi aşa atât de sumbru — al principilor calvini.

Astfel, se interzice românilor de a poseda arme, de a avea cai, de a purta cisme şi pantaloni de stofă, de a purta cămăşi de pânză fină şi, — *last but not least* — cităm pentru ilustrarea metodelor feudale, o lege care prevedea chiar interzicerea portului pălăriilor... în valoare mai mare de un florin!

La sfârşitul secolului al XVII, în urma unirei religioase a

românilor ardeleni cu biserica Romei (1697), situațiunea masselor românești părea a cunoaște o îmbunătățire, împărații Austriei căutând să stimuleze convertirea românilor la greco-catolicism prin măsuri umanitare. Până și țăranii cari aveau să îmbrățișeze religia unită (greco-catolică) urmau să se bucure de un regim aparte, „ei încetând de a mai fi considerați ca simpli tolerați".

Cu mult mai numeroase însă, au fost promisiunile Habsburgilor decât realizările de a căror binefacere s'ar fi putut bucura românii. Multe din ele nu s'au împlinit din vrerea Curții imperiale, cele mai multe însă, n'au intrat pe făgașul realizărilor din cauză că erau sistematic sabotate de nobilimea maghiară.

INOCENȚIU MICU-KLEIN.

Inocențiu Micu-Klein, episcop unit, unul din cei mai vajnici luptători ai cauzei românești din Transilvania dela începutul secolului al XVIII, înaintează nu mai puțin de 24 petiții la Viena, cerând transformarea în fapt a promisiunilor împăratului.

Cine are obligații, clamează el, trebue să aibă și drepturi. *Qui sentit onus, sentiat et commodum!*

Cele trei nații privilegiate ale Ardealului nu vorbesc, însă, aceeaș limbă. Ele se opun cu înverșunare la orice îmbunătățire a soartei țăranului român.

Singur, în mijlocul unei adunări ostile până la violență, Micu-Klein într'o ședință a Dietei transilvănene din 1744, formulează în mod limpede și răspicat drepturile românilor, pe care îi numește „*nația cea mai numeroasă din Transilvania*", fapt care confirmă toate celelalte mărturii pe care le posedăm cu privire la numărul românilor transilvăneni din acea epocă.

Nobilii, în disprețul lor suveran pentru massele muncitorești de pe ogoare, din mine și din cariere, îl apostrofează cu vorbele: „nu există nație română, ci numai plebe valahă". Pe episcop, însă, nu-l impresionează de fel aroganța nobilimei. El continuă a lua apărarea românilor „*cari gem într'o robie mai grozavă decât aceia egipteană*". Reprezentantul nobilimii îi ripostează că românii sunt pribegi. Micu-Klein îi răspunde: „cum pot fi altfel, dacă sunt apăsați până la sânge"?

Saşii fac cor cu nobilimea, spunându-i: „dar românii sunt hoţi şi tâlhari". Micu-Klein îi răspunde tăios: „nu trebue să vă miraţi, căci bieţilor oameni, în afară de ce au pe dânşii nu le mai lăsaţi nimic".

Nobilimea ungară reuşeşte să se descotorosească de un asemenea adversar incomod care are curajul să ceară ca românii să aibă *(în ţara lor!)* aceleaşi drepturi ca şi iluştrii membri ai Sfintei Coroane.

Micu-Klein este chemat spre a fi judecat la Viena, dar de acolo nu avea să se mai reîntoarcă niciodată în Ardealul în care creiase, la Blaj, (reşedinţa episcopală) „o mică Romă a Românilor".

Care este starea ţărănimii româneşti ardelene din acea epocă, am văzut din descrierea de mai sus a geologului austriac Hacquet.

O scrisoare a împărătesei Maria Theresa datând din 1773, anul când viitorul împărat Iosif al II-lea trebuia să viziteze Transilvania, ne va edifica şi mai mult încă asupra acestei stări. Maria Theresa cerea guvernatorului Transilvaniei : „să cureţe drumurile de cadavrele celor ucişi prin ştreang, roată şi ţeapă, cadavre pe cari ungurii le lăsau în mod special să putrezească dealungul acestor drumuri, spre spaima călătorilor". Transilvania nu avea însă, în fiecare an fericirea de a primi vizita unui personagiu imperial, aşa că ne putem uşor imagina, din descrierea împărătesei, sinistrul aspect pe care-l prezentau drumurile transilvănene presărate de cadavrele iobagilor români.

HORIA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN.

O fierbere continuă domnea în mijlocul ţărănimei, fierbere care avea să culmineze prin revoluţia din 1784 a lui Horia, Cloşca şi Crişan.

Măsurile liberale edictate de împăratul Iosif al II-lea, în favoarea românilor din Ardeal, se lovesc de îndărătnicia nobilimei maghiare, care nu înţelegea să renunţe la absolut niciunul din privilegiile pe care şi le „octroaiase" cu dela sine putere. Singura consolare a românilor o constituiau plângerile la Viena. Lipsiţi de mijloace, delegaţiile erau obligate să facă drumul din Transilvania până la Viena, pe jos.

Patru săptămâni la dus, patru la întors, pentru ca reîntorşi în ţară să se găsească din nou în faţa aceluiaş zid al durităţii şi inflexibilităţii nobilimii maghiare. Delegaţii români iau drumul Vienei în diverse rânduri : în 1779, în 1780 şi în 1782. Ei devin, treptat, treptat, conştienţi atât de superioritatea numărului lor asupra tuturor celorlalte naţii din Transilvania, cât şi de anterioritatea lor pe pământul fostei Dacii. Simptomele efervescenţei care se manifesta în rândurile românilor, nu întârziară să se arate. Manifestările sunt într'adevăr sporadice, dar pentru aceasta, nu mai puţin simptomatice.

Românii din Hunedoara se adresează prefectului districtului cu vorbele : „Nu putem să ne mirăm îndeajuns care e pricina că voi ungurii ne apăsaţi atâta pe noi şi aţi pus pe noi şi jugul iobăgiei, pe când noi am fost şi suntem cu mult mai mulţi ca voi şi, *ceeace e mai de seamă, suntem mai vechi ca voi în ţara aceasta, pentrucă suntem urmaşii vechilor daci*".

Impilarea şi asuprirea determină reacţiunile cele mai temerare : românul Florea Cosma din Gârbău, în preajma revoluţii lui Horia, spune contelui Szent Pal adevărul fără înconjur : *„ţara este a noastră, a voastră este Ungaria"* : „în scurtă vreme vă vom şi scoate de aici !" Nu ştim care a fost soarta românului Florea Cosma după rostirea acestor cuvinte, dar o presupunem, cunoscând atitudinea din totdeauna a nemeşilor maghiari faţă de populaţia autohtonă.

Scriitorul contemporan Rettegi nu se sfieşte să afirme că „de această românime (urmaşa dacilor şi romanilor) se teme, „românii fiind în Ardeal, de zece ori mai mulţi decât ungurii".

Rettegi se mai temea că românii să nu devină într'o zi conştienţi de obârşia lor daco-romană. Ori, acest lucru trebuia să se întâmple în mod firesc într'o zi, ştiinţa istorică risipind încetul cu încetul nourii grei ai ignoranţei.

In lumina acestor fapte, afirmaţiuni ca cele ale lui Kazscnyi în „La parenté des peuples danubiens" precum că „daco-românitatea n'ar fi decât o maşinaţiune a Curţii Imperiale din Viena în contra unităţii (sic) ungare", se situiază în plin ridicol.

Daco-românitatea sau mai bine zis daco-romanitatea românilor era o *ideie în mers,* care trebuia, mai devreme sau mai târziu, să se impună cu tăria adevărurilor eterne.

Răscoala, a cărei animator a fost Horia, prin proporțiile pe care le luase, amenința serios pozițiile solide ale nemeșilor unguri. Inţelegem deci, de ce ei au făcut cele mai mari sforțări pentru a o face să eşueze.

Incepută la 31 Octombrie 1784, revoluția lui Horia și a celor doi colaboratori ai săi Cloşca şi Crişan era complect lichidată la sfârşitul aceluiaş an. Capii răscoalei reuşiră, însă, să dispară. Principalii lor colaboratori din diferitele regiuni ale Transilvaniei unde răscoala luase proporţii grave, fură încarcerați și condamnați la moarte.

O SENTINȚĂ UNICĂ IN ISTORIA OMENIRII.

Sentința de condamnare pronunțată de Tribunalul criminal de sub preşedinția „magnificului" domn Andrei Forrai, Cavaler al ordinului Sft. Ştefan şi vice-comite al Aradului, depăşeşte în cruzime cele mai grozave decizii ale tribunalelor inchizitoriale din Evul-Mediu.

Vom cita câteva din pedepsele la care au fost condamnați românii transilvăneni de către nobilimea maghiară, pentru a se vedea câtă ură nutreau ungurii împotriva românilor băştinaşi.

In totul, sentința din 35 Noembrie 1784 prevede 22 de condamnări. Unii dintre condamnați trebuiau să sufere pedeapsa „tăerii mânilor, urmată de tăerea capului şi ciopârtirea trupului". Alții au fost condamnați „să li se taie capul cu paloşul şi cadavrele să li se pună pe roată".

O parte dintre românii răsculați au fost condamnați la sugrumarea prin strangulare. Popa George din Corbeşti este condamnat să „i se taie mâna şi apoi să fie decapitat". Primarului comunei Ilteu şi lui George Hotărâşu urma „să li se taie capul cu paloşul iar cadavrele să se împletească pe roată". Doi dintre acuzați sunt condamnați a fi spânzurați în fața comunei. Un altul, în fine, este condamnat să sufere pedeapsa morții pe roată fără însă ca să i se acorde *grația de a fi decapitat* înainte de a fi supus la un asemenea martiraj, într'un cuvânt el este frânt pe roate viu.

Până şi ororile imaginate de Octave Mirbeau în *Grădina Supliciilor* pălesc în faţa acestor grozăvii care constitue o pată pe blazonul nobilimii ungare.

Cum se împacă această hotărîre, unică în analele justiţiei moderne, cu „misiunea istorică civilizatorie a ungurilor în bazinul dunărean", de care vorbesc toate publicaţiile de propagandă maghiară în străinătate ? !

Capii mişcării Horia, Cloşca şi Crişan au fost şi ei prinşi în cele din urmă, primii doi fiind condamnaţi a suferi supliciul pe roată, iar cel de al treilea sinucigându-se în închisoare, a fost şi el condamnat, *„mort fiind"*, printr'o procedură lugubră efectuată deasupra cadavrului, de a fi tras şi el pe roată.

Viena, care la început păruse că încurajează mişcarea românilor în contra ungurilor, în momentul când răscoala a devenit ameninţătoare a trecut şi ea de partea nobilimii maghiare. Vizitele împăratului demofil Iosif al II-lea în Transilvania precum şi primirea ce i-a fost rezervată lui Horia la Curtea Imperială, acreditaseră în rândurile românilor versiunea că animatorii ţărănimii româneşti, răsculându-i pe iobagi, îndeplinesc astfel voinţa tacită a împăratului.

...ŞI UN PROTEST VEHEMENT.

Torturile îngrozitoare la care au fost supuşi capii răscoalei au impresionat adânc întreaga opinie publică europeană. Chipul lui Horia devenise popular în toate centrele occidentale, graţie numeroaselor gravuri cari l-au imortalizat şi cari apăruseră în numeroase publicaţii ale epocii. Nimic nu poate, însă, reprezenta în chip mai concludent impresia de oroare produsă în Occident de represiunea sângeroasă din Ardeal, decât scrisoarea filosofului din Dublin (Irlanda) care a ţinut să-şi păstreze anonimatul, dar pe care întreg conţinutul scrisorii îl trădează a fi de origină franceză, scrisoare adresată împăratului Iosif al II al Austriei puţin timp după executarea hotărîrii de condamnare la moarte a fruntaşilor răscoalei ţăranilor români din Ardeal.

Scrisoarea este un aspru rechizitoriu, care-şi păstrează din nefericire actualitatea în cursul întregei perioade de dominaţie ungară în Transilvania.

„Sunt primul, spune autorul aceste vehemente filipice, care apăr cauza românilor, victimele forței în această insurecție, și repet: *românii au dreptul să se răscoale atâta timp cât ei sunt sclavi și nenorociți.* A-i pedepsi pentru acest drept care le aparține, înseamnă a-i pedepsi pentru faptul că sunt oameni".

Și atunci, ca și în cursul secolelor cari au urmat, ungurii au căutat să denatureze faptele, încercând să pună într'o lumină falsă revolta firească a românilor transilvăneni. Filosoful anonim din Dublin nu se lasă însă impresionat de scribii cari caută să justifice acțiunea „iluștrilor nobili cari i-au tiranizat pe românii din Transilvania și administrația care i-a ajutat în prigoana lor" (am citat din scrisoarea filosofului din Dublin), ci îi taxează drept: „monștri cari prostituiază condeiul lor pentru nenorocirea popoarelor".

„Dacă ești convins, spune în urmă, apărătorul anonim al românilor, că dreptatea este de partea românilor, atunci nu trebue să pierzi nici un moment pentru a le reda libertatea și a le da pământul în plină proprietate. Dar, continuă el, dacă ești de părere că trebue să respecți uzurpațiunea nobililor și nu vrei să le RESTITUI ceeace le aparține (*restituire: deci recunoașterea implicită a anteriorității dreptului de proprietate românească asupra pământului Transilvaniei* n. ns.), atunci există un singur mijloc de a face dreptate pentru toată lumea: *abandonează țara propriilor ei destine și lasă-i pe sclavi să ia armele contra tiranilor lor*".

Mișcătoarea pledoarie pentru libertatea românilor dovedește cu prisosință ecoul pe care l-a avut în țările civilizate mișcarea condusă de Horia, Cloșca și Crișan.

Ungurii au crezut însă, că prin supliciul aplicat capilor mișcării vor distruge pentru totdeauna orice încercare a românilor de a-și recăpăta libertatea și pământul. Represiunea a avut, în intențiunea nobilimii maghiare, scopul de a înspăimânta țărănimea românească *(in terrorem aliorum)*. Mijloacele întrebuințate în acest scop depășesc în cruzime însăși hotărîrea de condamnare, încadrându-se perfect în metodele canibalilor de pedepsire a „albilor". Astfel, trupul lui Crișan după ce a fost tras pe roată „post mortem", a fost despicat în patru și expus la Abrud, la Buciumi, Brad și

Mihăileni, iar capul a fost înfipt în ţeapă la domiciliul lui Crişan din Cărpiniş.

Cruzimea represiunii are însă întotdeauna rezultate cu totul altele decât acele scontate. Că este aşa, o dovedeşte un memoriu al magnaţilor unguri din Transilvania, redactat imediat după încetarea revoluţiei ţăranilor. Ei sunt obligaţi să constate că în Ardeal sunt: „atâţia Horia câte sate sunt", iar în perspectiva istoriei putem afirma noi, *că au fost atâţia Horia câţi români transilvăneni au fost!*

DELA „REGELE" HORIA LA REGELE FERDINAND.

Aceşti români nu au putut uita niciodată odioasa încercare a nobilimii ungare din acele vremuri de a ridiculiza lupta românilor pentru libertate şi pământ, încoronându-l pe Horia cu o coroană de carton purtând inscripţia „Regele Daciei", şi au luptat timp de secole pentru a realiza într'adevăr renaşterea Daciei în limitele fireşti ale etnicităţii româneşti.

Documentele vremii dovedesc că titulatura de „Rege al Daciei" nu i-a fost conferită lui Horia de românii transilvăneni şi nici el singur nu şi-a atribuit-o, ea fiind o pură invenţie ungurească având de scop a îndepărta dela români simpatiile Impăratului Iosif.

„Seine Majestät Hora", îl numeşte pe Horia în ironie, o publicaţie maghiară în limba germană, în chiar anul uciderii lui.

Istoria însă, îşi are legile ei cari nu pot fi desluşite decât în perspectiva secolelor şi care scapă simţurilor contemporanilor. Există o înlănţuire invizibilă a faptelor, care ne face să atribuim unei „Justiţii imanente", ceiace în realitate este raport de cauzalitate.

Horia n'a fost rege al Daciei, el însă a pregătit ascensiunea unui alt conducător al Românilor la această demnitate.

Revolta ţăranilor din 1784 este un episod din evoluţia ideii de redeşteptare a conştiinţei naţionale româneşti din Transilvania şi una din rezultantele ei târzii este încoronarea la Alba-Iulia în anul 1922 a regelui Ferdinand, Intregitorul hotarelor străvechi.

De data aceasta însă, coroana Daciei nu era o simplă coroană de carton!...

DOUĂ DOCUMENTE DIN SECOLUL AL XVIII

Vom încheia capitolul închinat strigătului românesc de revoltă din 1784 al cărui ecou a răsunat dealungul secolelor în Istoria poporului român transilvănean, citând două documente din acea epocă, care vin să întărească susţinerile noastre din această lucrare.

Primul document este un memoriu adresat de nobilimea ungară trimisului special al Impăratului Iosif, contele Iankovitsch, pentru a justifica represiunea sângeroasă a revoltei ţăranilor români.

„Părinţii noştri, spun ungurii, venind din Sciţia, au cucerit cu arme victorioase şi cu sângele lor această scumpă patrie şi după ce au supus şi au făcut iobagi pe părinţii românilor cari s'au revoltat azi asupra noastră, dânşii au domnit liniştiţi peste ei ţinându-i totdeauna într'o *aspră disciplină*, însă lăsându-le neatins modul lor de viaţă".

Noţiunile de toleranţă, intoleranţă, de disciplină şi de asprime au însă, la unguri un sens cu totul deosebit decât la celelalte popoare.

Semnificaţia noţiunei de „disciplină aspră" o găsim într'o scrisoare a Impăratului Iosif, datând din acea epocă.

„Ungurului, *spune Impăratul*, nu-i pasă de ce este drept şi ce e nedrept. Iobagul este un sclav al domnului său. Aceşti săraci supuşi români *cari sunt fără îndoială cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Ardealului*, aceştia sunt maltrataţi de fiecare — ori dacă este ungur ori dacă este sas — fiind copleşiţi de toate nedreptăţile. *Mă miră, zice împăratul în continuare, că mai există în Transilvania români şi că ei n'au fugit cu toţii*".

In lumina acestor rânduri scrise de însuşi împăratul Austriei orice comentariu devine inutil, noţiunea de intoleranţă şi de persecuţiune înlocuind în mintea oricui pe aceia de disciplină aspră, întrebuinţată de nobilimea maghiară în memoriul ei.

Din aceste două documente mai rezultă însă, până la evidenţă că în secolul al XVIII, adică atunci când consideraţiunile politice nu veniseră încă să inoveze în domeniul Istoriei, era consacrată deacum în mod categoric ideia continuităţii daco-romane în Transilvania.

I. O spun ungurii în mod răspicat: *strămoşii lor au ocupat ţara dela strămoşii românilor,* a acelor români cari în 1784 s'au revoltat împotriva tiraniei maghiare.

II. O spune împăratul în termeni care nu comportă absolut nici o discuţie: *„Românii sunt, fără îndoială, cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Ardealului".*

Aceste recunoaşteri atât de formale nu sunt de natură a ne surprinde. Pentru unguri, ca şi pentru întreaga mentalitate din acele timpuri, forţa era creatoare de drepturi. Ori, românii fuseseră învinşi în lupte de către străbunii nobilimei maghiare. Considerentul anteriorităţii era secundar şi nu era de natură a schimba o situaţiune ce se bizuia pe un fundament atât de solid: *forţa străbunilor.*

In ceeace-l priveşte pe împăratul Iosif, recunoaşterea anteriorităţii uneia din naţionalităţile supuse Coroanei imperiale faţă de altă naţionalitate, supusă aceleiaşi Coroane, nu putea influenţa în nici un fel raporturile lor de dependenţă faţă de împărat.

Secolul al XIX a promovat însă principii de drept internaţional mai aproape de firea lucrurilor, dreptul naţionalităţilor ne mai fiind dependent de raportul de forţă, ci în funcţie de temeinicia legăturii dintre teritoriu şi naţia ce-l ocupă.

Progresul acestei idei trebuia, în mod fatal să ducă la recunoaşterea drepturilor românilor asupra Transilvaniei.

DEFORMĂRI MAGHIARE.

Pentru a stăvili cursul normal al ideii de continuitate daco-romană-română, istoricii unguri şi mai ales pseudo-istoricii au pornit o acţiune de deformare a istoriei române şi de negare a celor mai elementare adevăruri. De unde până în secolul al XVIII, ideia continuităţii daco-romane pe teritoriul Transilvaniei era unanim recunoscută şi românii consideraţi ca cei mai vechi locuitori ai acestei regiuni, în secolul al XIX şi al XX, istoriografia maghiară şi săsească a făcut un *volte-face,* negând evidenţa.

Intr'un rezumat al istoriei românilor, publicat recent de revista maghiară de limbă engleză „The Hungaran Quarterly", scriitorul ungur Zombor Szasz încearcă să prezinte teoria continuităţii

ca pe o „invenţie românească datorită scriitorilor transilvăneni Gheorghe Şincai, Petru Maior (Istoria pentru începuturile românilor în Dacia) şi Samuel Klein (Elemente linguae dacoromanum sive valachicae)", teorie care le-ar fi fost sugerată în şcolile dela Roma de apropierea dintre limbile română şi latină.

Mai mult încă: d. Szasz, care scrie pentru uzul cititorilor din străinătate, atribuindu-le o ignoranţă totală în chestiunile ce interesează viaţa popoarelor din basinul carpato-dunărean, afirmă că daco-romanitate este o simplă *dogmă politică* şi nu o teorie cu caracter ştiinţific. Această dogmă, în intenţia propovăduitorilor ei, conchide d. Szasz, avea de scop să sprijine ideea unităţii românilor de pretutindeni şi să asigure realizarea aspiraţiilor româneşti de întregire *(The endeavour towards racial Unity).*

De dragul informării precise a cetitorilor de limbă engleză, d. Szasz, scriitor ungur cu veleităţi de istoric român, uită însă, toate cronicile vechi maghiare şi celelalte mărturii recente cari imprimă susţinerilor româneşti cel mai autentic caracter ştiinţific.

Il întrebăm însă pe d. Szasz: oare, pentru a realiza înfăptuirea unităţii românilor, sau ca să împrumutăm expresia d-sale proprie: „pentru a înfăptui efortul către unitatea rasială românească", au recunoscut nemeşii unguri şi împăratul Iosif al II în termeni atât de categorici obârşia daco-romană a românilor transilvăneni şi permanenţa lor pe pământul fostei Dacii ?!...

D. Szasz însă, socotindu-se probabil că este primul care publică o sinteză a istoriei românilor în limba engleză, îşi permite şi alte libertăţi cu noţiunea de adevăr care trebue să călăuzească orice operă istorică cinstită. Există două feluri de a induce în eroare: a omite cu bună ştiinţă ceeace ar putea lămuri o situaţiune (deformarea prin omisiune) şi a denatura în chip manifest faptele (metoda prin acţiune). D. Szasz, ca de altfel întreaga şcoală modernă a pseudo-istoricilor unguri, animaţi de o singură pasiune: acea politică şi de un singur obiectiv: crearea în mintea cititorilor străini a unei imagini absolut false despre evoluţia istoriei românilor, întrebuinţează ambele metode.

Am văzut că d. Szasz este un maestru în a ignora tot ceeace este contrar intereselor politice ungare. El este însă neîntrecut şi în metoda a doua a inexactităţilor. De pildă: d-sa atribue istoricilor

români afirmația că după invazia maghiarilor (și bine înțeles și după „imigrarea românilor în Transilvania") „românii și ungurii și-au unit forțele și împreună au zidit „un stat nou". *(They joined forces and together built up a new state).*

Complect fals: nici unul din istoricii români nu a făcut undeva o asemenea afirmație, inclusiv d. C. C. Giurescu, a cărui recentă Istorie a românilor a provocat studiul d-lui Szasz.

Dimpotrivă, întreaga istorie a românilor ardeleni este un viu protest împotriva îndepărtării totale a elementului autohton românesc dela conducerea treburilor Ardealului.

„SUPPLEX LIBELLUS VALAHORUM".

Am văzut cum cele trei națiuni privilegiate: ungurii, sașii și secuii, *intrați în Transilvania ca musafiri și instalați în urmă ca stăpâni,* și-au arogat dreptul de a conduce destinele țării cu excluderea românilor dela orice amestec în afacerile publice. In 1791, după moartea împăratului Iosif al II-lea, care în ajunul morții sale revocase toate măsurile edictate în favoarea românilor, și după urcarea pe tron a împăratului Leopold al II-lea, românii influențați de revoluția franceză și de principiile ei călăuzitoare: „Liberté, égalité, fraternité", se adresară împăratului într'un memoriu cunoscut în istoria Transilvaniei sub numele de „SUPPLEX LIBELLUS VALAHORUM", nume pe care i l-au conferit cele trei nații care huruzeau pe spinarea „umililor petiționari".

Acest memoriu este prima acțiune politică de mare amploare a românilor din Transilvania, în care accentul cade pe ideea națională. Revoluția lui Horia începea să-și producă roadele! Deși în aparență umilă, suplica este în fond dârză și categorică. Dela început până la sfârșit, ea este o puternică afirmare a naționalității române transilvănene, conștientă de puterea și de misiunea ei istorică pe acest pământ. Sensul acestei petițiuni politice a fost caracterizat de istoricul Iorga în fraza: *„Suplica a fost o afirmare de drepturi cari se pretind!"*

„Deși suntem mai mulți decât toate celelalte neamuri din acest „principat luați împreună — spun autorii memoriului: episcopii ce- „lor două biserici române din Transilvania — *decât toate suntem „mai nenorociți și mai jos în rang".*

Românii sunt conştienţi de superioritatea lor numerică, dar în acelaş timp şi de obârşia lor daco-romană, generatoare de drepturi în baza principiului anteriorităţii. In consecinţă, ei nu cer să „li se dea", ci cer să li se „redea" drepturile străvechi de cari au fost despuiaţi, cerând în acelaş timp nu de a li se acorda drepturi politice, ci de a fi restabiliţi în exerciţiul drepturilor de cari au fost privaţi, încetând de a mai fi „toleraţi" şi „admişi".

Daco-romanitatea, invenţie politică? Românii uniţi în cuget şi în simţiri cu ungurii, luptând laolaltă cu nobilimea maghiară la înfăptuirea Statului unguresc? Oare istoricii, adevăraţii istorici, unguri, nu au nimic de obiectat în faţa acestor monstruozităţi istorice, lansate de politicienii deveniţi peste noapte mari savanţi în domeniul ilustrat, chiar în Ungaria, de atâtea somităţi?... Oare, istoriografia modernă ungară socoate că oamenii de ştiinţă din străinătate, cărora li se adresează atât de candid, aberaţiile cari abundă în aşa zisele lucrări cu caracter istoric, nu ştiu să discearnă ceiace este „istorie pură", de ceiace este „p r o p a g a n d ă"?...

Cine îşi dă cea mai mică silinţă să urmărească liniile mari ale luptelor gigantice pe cari au fost nevoiţi să le ducă românii transilvăneni pentru cucerirea celor mai elementare drepturi civile şi politice, ajunge la concluzii diametral opuse cu acelea pe cari le formulează politicienii şi pretinşii istorici dela Budapesta.

I. — Românii transilvăneni s'au considerat întotdeauna urmaşi ai daco-romanilor şi au fost consideraţi ca atare de toate celelalte neamuri din Europa. Ei nu şi-au manifestat în mod public această credinţă — în prim loc — din cauză că nimeni nu le-a contestat obârşia daco-romană şi—în al doilea loc — pentru că condiţiile de viaţă cari le erau impuse de clica de nobili maghiari din Transilvania îi împiedeca să se manifesteze în vreun fel oarecare.

II. — Până la o dată destul de recentă, românii din Transilvania „au zăcut" (cuvântul este al Vicarului I. Pora din Năsăud) într'o stare de inferioritate care nu-şi găseşte egal decât în condiţiile de viaţă ale *Pariei* indiene.

STAREA ŢĂRĂNIMII ROMÂNE.

In clipa în care românii porneau lupta pe terenul politic în vederea redobândirii libertăţii şi a stăpânirii teritoriului— milenar românesc — luptă care avea să culmineze în actul Unirii din 1

Decembrie 1918, dar din nefericire nu şi să ia *sfârşit* în acel moment, poporul român, cum se exprimă — laconic, dar atotcuprinzător — Vicarul Năsăudului: *zăcea oropsit.*

Insinuările istoricului dela Budapesta precum că românii, într'un efort comun cu ungurii din Transilvania, au păşit cot la cot la creiarea Statului ungar, aveau un scop bine determinat şi anume de a creia în spiritul cercetătorului străin încă o confuzie cu privire la starea reală a ţărănimii româneşti din Ardeal în momentul în care ea îşi afirma pentru prima dată dreptul la o viaţă naţională proprie. Documentele vremii precum şi întreaga evoluţie istorică a românilor transilvăneni reprezintă cea mai categorică desminţire a afirmaţiilor „subtile" ale domnului Szasz.

Până târziu în secolul al XIX-lea, ţărănimea românească din Transilvania a avut de suportat jugul celei mai teribile asupriri feudale. Ea era tratată ca o „paria" pe pământul pe care odinioară fusese stăpână şi în nici un moment al istoriei Ungariei ţăranii români nu au stat pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară.

LIBERTATE, DAR NU PENTRU ROMÂNI.

Constituţia feudală care guverna viaţa politică a Provinciei transilvănene creiase un sistem de opresiune care înăbuşea în faşă orice încercare de eliberare de sub dominaţia maghiară. Situaţia ţăranului român din Transilvania era, sub toate raporturile, cu mult mai grea decât aceia — şi ea destul de critică — a ţăranului ungur din regatul unguresc propriu zis. Astfel, nemeşii acordaseră ţăranilor *unguri* de pe teritoriul regatului ungar, dreptul de *liberă migraţiune*, adică dreptul pentru ţărani de a se muta dintr'un loc în altul, încă din anul 1566. Acest drept, a cărui negare ni se pare azi o sfidare a celor mai elementare noţiuni de omenie (exceptând hiatusul creiat de barbaria răsboiului) le fusese refuzat românilor transilvăneni până în anul 1791, când sub presiunea redeşteptării conştiinţei naţionale româneşti şi poate şi a epocalelor înfăptuiri ale Revoluţiei Franceze din 1789, Dieta transilvăneană se hotărî însfârşit să abolească aşa numita *„servitute perpetuă"*.

Toleranţa avea însă o semnificaţie cu totul specială în regimul feudal ungar. Deşi „servitutea perpetuă" a ţăranului român a fost

abolită, totuşi soarta ţărănimii transilvănene nu s'a îmbunătăţit nici după edictarea libertăţii de migraţiune. Era un principiu caracteristic maghiarilor din acea vreme: ei luau cu o mână ceiace däduseră cu cealaltă. Principial, românul avea dreptul de a-şi părăsi stăpânul ungur şi a se muta pe altă moşie. In practică, însă, se anulase această libertate printr'o condiţie care reeditează oarecum faimoasa scenă din Shylock. Românul îşi va putea părăsi stăpânul, a cărui „aspră disciplină' îi devenise insuportabilă,... cu o condiţie însă: să găsească „om în loc", dispus să preia el viaţa mizerabilă a ţăranului care pleca; şi nici „omul în loc" nu era suficient pentru a face legea operantă, înlocuitorul trebuia să fie „tot atât de apt ca şi el să suporte sarcinile publice şi să presteze servicii în aceleaşi condiţiuni".

Pentru a face în fapt irealizabilă măsura de elementară umanitate edictată în 1791, *se mai cerea românului să plătească nobilului maghiar o desdăunare pentru „paguba pe care plecarea sa o pricinuia economiei publice şi private"*. Consecinţa refuzului de a plăti desdăunarea se integra perfect în sistemul feudalităţii ungare: iobagul care nu plătea despăgubirea era condamnat să suporte zi la zi câte 24 lovituri *de baston* şi femeiei... ca una care e mai gingaşă, i se aplicau numai 24 de lovituri *de bici*.

Adăugaţi la interdicţiunea de a părăsi pentru totdeauna pământul pe care-l lucra, interdicţia românului de a achiziţiona cel mai mic petec de pământ şi anarhia care domnea în raporturile dintre nobilul maghiar şi şerbul român, raporturi lăsate la liberul arbitru al nobilimii, adăugaţi şi bastoanele zilnice pentru cele mai neînsemnate culpe şi veţi avea o imagine a ceeace era viaţa românilor sub semnul Constituţiei transilvănene (faimoasa Constituţie citată ca exemplu!).

Ce crezare se mai poate da lucrărilor „istorice" ungare, când un scriitor ca Dénes A. Iánossy compară Constituţia sub care trăiau românii cu „Magna Carta", sursa libertăţilor din Anglia şi când un politican ca Szasz Zombor are curajul de a caracteriza situaţiunea cu cuvintele: „ei (românii) se plângeau de o lipsă a libertăţii şi a egalităţii într'un stat *ale cărui instituţii liberale le garanta suficient pe amândouă"!*... Au humor istorcii maghiari!

O prăpastie enormă se deschisese între nobilimea ungară şi ţărănimea română. Tratamentul dur, neomenos, crud, intolerant, la cari fuseseră supuşi ţăranii români timp de secole, condiţia de adevărată sclavie care li se creiase şi din care nu sperau să mai poată ieşi decât graţie propriilor lor mijloace, explică, dacă nu şi justifică, violenţa reacţiunilor române în clipa marilor răfueli.

Când în 1831, isbucniră în nordul Ungariei primele mişcări ale naţionalităţilor slave asuprite, acestea avură un puternic răsunet în rândurile ţărănimii transilvănene.

In acest timp, spiritele liberale din Ungaria inspirate de Constituţiile din Occident începuseră să se agite împotriva a ceea ce Lajos Kossuth numea „despotismul şovin al guvernului austriac". Naţiunea ungară îşi cerea dreptul la o viaţă liberă, neîncătuşată. Cauza ţărănimii ungare îşi găsea apărători în rândurile partidului liberal. De pe tribuna Parlamentului, baronul Kemeny Denes, şeful partidului liberal, descria în cuvinte patetice mizeria în care se sbătea clasa ţărănească ungară.

„Ţăranii, spunea el, au fost desbrăcaţi de toate drepturile omeneşti, de toată vrednicia omenească şi în urmă i s'au pus sarcini, care nu numai că întrec venitul pământului pe care-l lucrează, dar întrec chiar puterile lor. In timp ce nobilul petrece în trândăvie, ţăranul poartă toată greutatea ţării. Băgaţi de seamă, — termină el descrierea — Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare de lucruri!"

Şi aceasta era starea ţărănimii *ungare!* Lesne îşi poate închipui oricine care era starea ţărănimii *româneşti* în acele vremuri!

Intelectualii români ţineau în curent massele populare româneşti cu progresele înregistrate în Apus de marile mişcări de eliberare a naţionalităţilor, mişcări care începuseră să se facă simţite şi în Europa Centrală.

Ţărănimea română, ale cărei revendicări se loviseră tot timpul, ca de o stâncă, de intransigenţa nobilimii maghiare, refractară oricărei îmbunătăţiri a soartei milioanelor de iobagi, începuse să nutrească speranţe de eliberare. Deziluzia i-a fost însă nespus de mare, văzând că mişcarea generoasă a lui Kossuth nu numai că nu înbrăţişa cauza românilor, dar dimpotrivă, o excludea în mod voit,

Atunci s'a putut constata până la evidenţă cât de intim legate erau între ele cauza socială a ţărănimii transilvănene, de aceea naţională. Kossuth şi întreaga sa mişcare nu vedea în ţăranii români o clasă socială, care avea aceleaşi drepturi să fie apărată în contra tiraniei nobililor ca şi ţărănimea ungară, ci o *naţie aparte*, căreia dacă i se îmbunătăţea soarta putea deveni o naţie conştientă de drepturile ei fireşti şi deci, primejdie pentru clasa asupritorilor: nemeşii unguri.

Şi atunci se născu antagonismul între ceeace Kossuth revendica pentru naţia ungară ca atare şi ceeace el refuza naţiei române. In faţa a două situaţiuni identice, mişcarea revoluţionară ungară preconiza două atitudini diametral opuse.

Nu era iredentism a declara ca Bezeredy în Dietă, că: „Ungurii au deasemenea (la fel cu Austriacii, n. ns.) forţa lor, puterea lor", nici când el se adresa membrilor din Dietă cu îndemnul: „Să ridicăm poporul!", nu era iredentism atunci când marele om politic ungur Szechenyi declara că: *„Naţiunea ungară este aleasă de Dumnezeu pentru a domina toate popoarele din jurul ei"*, nu era deasemeni iredentism când un poet ca Vörösmarty scria: „Orice om pe care-l suportă pământul şi pe care-l acoperă cerul, trebue să fie în acelaş timp om *şi ungur*". Era însă, iredentism atunci când românii îndrăzneau să ceară: „recunoaşterea pretenţiunilor fireşti, bazate pe echitate şi pe dreptate".

MACHIAVELISMUL REVOLUŢIONARILOR LUI KOSSUTH.

Când vântul revoluţiei, care izbucnise la Paris în Februarie 1848, atinse, puţină vreme în urmă, Viena şi Budapesta şi Kossuth ajunsese stăpân al situaţiei, el se adresă Angliei şi Franţei pentru a veni în sprijinul mişcării de eliberare a naţionalităţii ungare de sub tirania Habsburgilor.

Nimic mai firesc. Nimic mai straniu, însă, şi mai cutezător, când aceiaşi Unguri revoluţionari cer intervenţia Occidentului pentru stăvilirea mişcării de neatârnare care începuse să se desemneze în Principatele române. Nimic mai cinic decât justificarea acestei cereri de intervenţie. „Schimbarea situaţiei în Principatele Române, spune Kossuth, ar putea produce un efect moral

incalculabil asupra românilor din Ungaria". Şeful revoluţiei maghiare profilează în faţa Occidentului spectrul pericolului pe care-l prezenta pentru Europa mişcarea românilor, arătând în schimb avantagiile imense pe care ţările din Apus ar putea să le tragă depe urma eliberării ungurilor, adică de pe urma unei mişcări întru totul asemănătoare mişcării de eliberare româneşti.

Kossuth şi emisarii lui fac eforturi supra-omeneşti pentru a-i convinge în special pe englezi cât ar avea de câştigat „din punct de vedere economic", dacă Ungaria ar fi independentă. Revoluţionarii se străduesc din răsputeri să transforme într'o realitate pregnantă visul ungurilor de a-şi vedea vapoarele, purtând pavilionul unguresc, în porturile Liverpool şi Marsilia.

In Franţa, A. de Gérando, în toiul revoluţiei, se străduește să arate că: „Ungurii de toate rasele (sic), adică toate naţionalităţile depe teritoriul Ungariei, sunt de acord pentru a apăra interesele unei *patrii comune* (re-sic) contra Habsburgilor".

Propagandă în toată accepţiunea cuvântului. Propagandă cu toate consecinţele ei: deformaţiuni voite, negarea celor mai elementare realităţi.

Niciodată principiile lui Machiavell nu şi-au găsit mai perfectă ilustrare. Pentru realizarea scopului urmărit de revoluţionari, adică pentru eliberarea ungurilor de sub Austriaci, toate mijloacele — chiar cele mai revoltător cinice— erau socotite bune.

LIBERALII ŞI CONSERVATORII UNGURI SOLIDARI IN CONTRA ROMÂNILOR.

Dar chiar atunci când interveneau în favoarea românilor, exponenţii liberalismului o făceau cu scopul (pe care de altfel nici nu căutau să-l ascundă) de a maghiariza mai uşor massele româneşti.

„Abolirea privilegiilor, spunea economistul liberal Hetény în epoca marilor înfăptuiri liberale din Europa, va fi în ceia ce îi priveşte pe români, cel mai bun mijloc pentru educarea lor şi dreptul de a achiziţiona pământul va avea ca o consecinţă maghiarizarea complectă a elementului românesc".

Stăruinţa mentalităţii feudale în rândurile nobilimii maghiare

din Transilvania, făcea însă, inoperantă orice tentativă de liberalism. De aceia, chiar şi Hetény trebuia să plaseze într'un viitor foarte îndepărtat realizarea planului său de emancipare, *emancipare-maghiarizare*, a ţărănimii române. „Cine ar vroi să vadă *ruina dintr'odată* a vechilor familii, de dragul realizării unei idei nouă?" — spunea, în concluziune, leaderul liberalismului ungar.

Profesorul Silviu Dragomir caracterizează admirabil situaţia în care se găseau teoreticienii unguri din acea epocă faţă de problema românilor transilvăneni. *„Se oscila*, spune el, *între refuzul cinic al unora şi ezitarea calculată a altora"*.

Toate divergenţele cari existau între diversele partide politice ungare şi între diversele doctrine politico-economice, dispăreau ca prin farmec, oridecâte ori era vorba de pretenţiile românilor. Aceste revendicări reuşeau întodeauna să creieze o solidaritate complectă între cei mai înverşunaţi adversari politici.

Dintre toate partidele politice, conservatorii se arătau, în special mai refractari ca oricare alţii ideiei de libertate pentru români.

„Dacă se aboleşte servajul, spunea un reprezentant al conservatorilor, în timp numai de o singură generaţie se vor prăbuşi în Transilvania atât elementele ungare cât şi cele secuieşti, locul lor urmând a fi ocupat de naţiile române şi saxone". Şi la aceasta, conservatorii adăogau: „Românii cari sunt oameni săraci, reuşind cu greu să-şi astâmpere foamea odată pe zi cu făină de porumb (iată — *desvăluit de un ungur* „paradisul minorităţilor" din Europa Centrală!...) vor deveni stăpânii adevăraţilor unguri şi secui şi cum ei sunt mai numeroşi acum decât noi, ne vor impune naţionalismul lor, lucru de care Dumnezeu trebuie să ne păzească".

Românii trebuiau deci, ţinuţi într'o perpetuă stare de mizerie, de sărăcie lucie şi de ignoranţă, pentru ca la numărul lor să nu se poată adăuga şi puterea. Sau, li se va putea îmbunătăţi soarta — şi aici se poate vedea machiavelismul politicii minoritare ungureşti — dar cu condiţia ca ei să-şi abandoneze în prealabil naţionalitatea românească.

Politica maghiară oscila deci, între păreri ca a lui Hetény — care cerea „ca întâi să se sădească pomul şi apoi să se culeagă fructele", adică întâi să se facă emanciparea românilor şi apoi să

se procedeze la maghiarizarea lor — şi între aceia a conservatorilor, cari cerea ca întâi să se maghiarizeze complect pătura românească şi apoi să i se acorde libertatea, la care ea avea dreptul după toate legile divine şi umane.

Chiar şi între liberali existau însă, adversari ireductibili ai cauzei româneşti şi a oricărei idei de progres a naţiei române. Astfel, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai liberalismului unguresc, baronul Nicolaie Wesselény, îi scria lui Kossuth cu privire la problema românismului, următoarele :

„Nu trebuie să uităm că nobleţea ungară este la baza naţiona-„lităţii. Nobilimea ungară, e adevărat, a comis multe erori, (ce „îngăduitor e liberalul Wesselény !!) nu e mai puţin adevărat însă, „că naţiunea ungară există prin ea şi nu există decât prin ea. Dacă „miile de nobili ar pierde averea lor, naţia întreagă ar suferi, „căci cea mai mare parte a milioanelor de oameni cari le vor lua „locul, n'ar fi de origină maghiară".

Iată deci problema situată în făgaşul ei real. *Milioanele* de neposedanţi români în luptă cu *miile* de posedanţi unguri pentru un pământ care *ab initio* fusese proprietatea sutelor de mii de români, deveniţi printr'o natalitate viguroasă, milioane, peste cari au venit ca stăpânitori autocraţi câteva sute de familii de cavaleri nomazi, devenite, cu greu, câteva mii.

Dar, scrisoarea lui Wesséleny către Kossuth merită să fie citată şi pentru altă constatare care derivă din ea, constatare menită să răstoarne întregul eşafodaj pe care au încercat cu greu să-l construiască, decenii dearândul, propagandiştii unguri în toate ţările străine, cu intenţiunea de a opune „toleranţei" ungare faţă de naţionalităţile supuse lor „intoleranţa" românilor din cursul celor două decenii de stăpânire românească în Transilvania.

ROMÂNII = 0.

Citãm din Wessélenyi pasagiul ce merită să figureze pe frontispiciul istoriei intoleranţei universale.

„Pentruca un număr restrâns de unguri să fi reuşit să domine prin naţionalitatea lor şi prin limba lor, majoritatea zdrobitoare a celorlalte rase, acest lucru a fost posibil numai graţie faptului

că *această impozantă majoritate este egală la noi cu zero(* (Hogy nàlunk ama nagy többseg = 0) și că numai nobilimea reprezintă o valoare. Ori, cea mai mare parte dintre nobili sunt unguri și de aceia nu este absurd ca să se admită ca limba lor și naționalitatea lor să fie dominante. Dar această situțiune se va schimba în ziua în care milioanele de neunguri vor constitui nu numai o majoritate numerică, dar de asemeni majoritatea celor cu drepturi".

Iată deci la ce rol fusese redusă marea massă a românilor din Transilvania de către nobilimea ungară, care, în pragul nouilor prefaceri europene, continua a duce în castelele Transilvaniei viața feudală a castelanilor din Evul Mediu, împărțindu-și timpul între ospețe, vânători, aventuri și petreceri.

Majoritatea numerică fără drepturi, egală în valoare, în complexul vieții de stat cu zero: iată rezultatul unei politici milenare de asuprire și de intoleranță !..

Românii au sperat dela mișcarea liberală a lui Kossuth —care se anunțase generoasă — realizarea principalelor lor revendicări. Șeful revoluției ungare din 1848 s'a pronunțat însă net împotriva oricărei emancipări naționale românești, tranșând prin aceasta în mod aspru interminabilele discuții politico-filosofice suscitate de starea iobagilor români. Punctul de vedere exprimat de Kossuth era categoric: românii trebue să înceteze a se mai considera ca o nație aparte și atunci li se va creia o stare socială și economică acceptabilă.

„Dorința românilor de a se bucura de o existență politică — spunea Kossuth — este irealizabilă, deoarece ea ar duce la distrugerea unității Statului ungar" (Ca și când revoluția ungară tindea la alt scop decât la destrămarea Statului Habsburgic!).

„De va fi nevoie, continua el, sabia va tranșa chestiunea".

Metoda preconizată în teorie trebuia înfăptuită în practică. Pentru aceasta, revoluția lui Kossuth se hotărî la metode radicale. In cadrul autonomiei constituționale transilvănene, naționalismul român ar fi devenit, în foarte scurtă vreme, un factor dinamic, în fața căruia niciunul din zăgazurile artificiale creiate de unguri, n'ar fi putut rezista. Unită cu Ungaria, Transilvania era amenințată a-și pierde caracterul de sine stătător de care se bucurase în cursul întregei sale istorii, devenind în mâinile guvernanților un-

guri un teren vast pentru exercitarea metodelor de desnaţionalizare forţată.

TRANSILVANIA, PROVINCIE AUTONOMĂ TIMP DE UN MILENIU.

Lupta împotriva naţionalităţii române devenise în realitate o luptă între principiul menţinerii autonomiei Transilvaniei şi acel al încorporării acestei provincii la Coroana Sfântului Ştefan. Or, unirea cu Ungaria ar fi însemnat o adevărată revoluţie în istoria Transilvaniei, căci din clipa în care ungurii şi-au întins stăpânirea asupra teritoriului fostei provincii Dacia şi până în mijlocul secolului al XIX-lea — adică timp de un mileniu —, Transilvania nu încetase nici un moment de a fi un teritoriu distinct de regatul Ungariei.

Această independenţă fusese menţinută chiar şi în timpul stăpânirii turceşti care înglobase atât o parte din Ungaria propriu zisă cât şi Transilvania. Dar, pe câtă vreme Buda (1529) şi Ungaria propriu zisă (1541) fuseseră transformate în paşalâc turcesc, Transilvania fu recunoscută ca stat separat (Principatul Transilvaniei), cu totul independent de regatul ungar, plătind doar un simplu tribut Porţei.

In 1688 suzeranitatea turcească, care nu stingherise întru nimic libera desvoltare a vieţii autonome a Transilvaniei, încetă. Ii urmă o dominaţie a Habsburgilor, care din primul moment întâlni o puternică împotrivire în Dieta Transilvaniei.

Cronicarul secuiesc contemporan Cserey caracteriza prin aceste cuvinte situaţiunea schimbării suzeranităţii:

„Sărmana Transilvanie a schimbat jugul de lemn al turcilor cu acel de fier al Habsburgilor".

Transilvănenii încercară să se opună încălcării milenarelor lor libertăţi. Jezuitul Anton Dunod, trimisul împăratului strigă atunci în Dietă deputaţilor revoltaţi: *„Majestatea Sa vă va protegui cu voinţa sau împotriva voinţei voastre"*.

Armatele împăratului semănară teroarea în rândurile populaţiei transilvănene. Transilvania trebui să se supună.

La 9 Mai 1688, consilierii prinţului Mihail Apafi semnară la Sibiu declaraţiunea de supunere a Transilvaniei faţă de Coroana

Habsburgilor. Dependentă de această Coroană timp de 230 de ani. Transilvania n'a fost în schimb sub dependență directă a Ungariei în tot cursul milenarei ei istorii decât *51 de ani:* din 1867 când, în contra voinței românilor, Transilvania a fost alipită la Ungaria și până la 1 Decembrie 1918 când, prin voința unanimă a poporului românesc, la care s'au adăogat, în urmă, și manifestările în acelaș sens ale minorității germane, Transilvania s'a deslipit de Ungaria, alipindu-se regatului României.

In 1790, împăratul Austriei — de care Transilvania era legată printr'o uniune personală — ținuse să reconfirme independența Transilvaniei și separațiunea ei complectă de Ungaria, în termeni care nu suferă nicio interpretare: *„Transilvania, zicea el, este un principat de sine stătător și neatârnat de altă țară, conducându-se după Constituția și legile lui".*

Această situațiune de neatârnare se datora desigur tradiției milenare de provincie de sine stătătoare a Daciei Romane, devenită după prăbușirea Romei, Voevodatul de dincolo de munți (Transilvae) și în sfârșit, Principatul Transilvaniei.

Neatârnarea nu beneficiase însă, decât unei clici de nobili maghiari, cari continuau și în epoca modernă să exploateze neomenos de abuziv, după sistemele feudale, marea massă a românilor transilvăneni, a cărei permanență fusese factorul generator al independenței provinciei. In clipa în care și massele românești ar fi putut aspira la binefacerile unei vieți independente, ungurii proclamau unirea Transilvaniei cu Ungaria, dând astfel o lovitură de moarte românismului, care se afla pe drumul afirmării viguroase. Guvernul din Budapesta fixase pentru sfârșitul lunii Mai 1848 ședința Dietei Transilvaniei care avea să pronunțe unirea.

UNIRE SAU MOARTE!

Propagandiștii unguri lansară un cuvânt de ordine, pe care spiritele surexcitate ale tineretului și-l însușiră, agitând populația: *unire sau moarte!* Dacă neunirea în concepția maghiară însemna moartea privilegiilor, unirea, ea, însemna moartea românismului. Intr'adevăr, din cei 446 deputați câți avea să aibă par-

lamentul ungar, românilor din Transilvania nu li se rezervase absolut niciun loc de deputat.

După statistica ungurului Fenyés, citată de ungaro-filul A. de Gérando, trăiau în acea epocă în Ungaria 2.311.000 români și 4.870.000 unguri. După o dreaptă repartiție a mandatelor, li s'ar fi cuvenit românilor 50% din numărul mandatelor ungurești. *Liberalii* dela Buda-Pesta au înțeles, însă, să le acorde 0 mandate anihilând astfel orice veleitate de manifestare politică, național-românească. Revoluția lui Kossuth se integra astfel mentalității politice care a caracterizat timp de veacuri guvernarea maghiară.

In fața atitudinii neînțelegătoare a revoluției lui Kossuth, românilor transivăneni nu le mai rămăsese decât rezistența — dârza rezistență—a popoarelor de țărani, cu rădăcini adânci înfipte în pământul pe care-l locuesc, înverșunata rezistență a popoarelor cărora cuțitul asupririi le-a ajuns la os.

PROCLAMAȚIA LUI SIMION BARNUȚIU.

Unul dintre conducătorii românilor de peste munți, Simion Bărnuțiu, lansa la Sibiu, la 25 Martie 1848, o proclamație către români, constituind semnalul luptei în contra unirei :

„Ungurii, spunea el, chiamă Ardealul la unire. Dela fapta aceasta atârnă viața sau moartea. Deschide-și ochii fiecare român. Folosească-se de prilej pentrucă sau câștigă tot, sau pierde tot. Pierde și ce-a avut până acum: *naționalitatea*. Ascultați, strănepoți ai Romanilor ce trebue să răspundeți ungurilor sau sașilor: noi, până ce națiunea română nu va fi ridicată la acel rang politic de cari au desbrăcat-o ungurul, secuiul și sasul, *nu ne unim*".

Influențată de marile prefaceri din acea epocă, proclamația se termina cu o perorație de o vigoare impresionantă :

„Fiecare oraș, fiecare sat, răsună de bucurie pentru că ziua de azi este învierea popoarelor moarte. Și noi, milioane de morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierei. Să mergem : să răsturnăm piatra de pe mormânt, să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române pentru ca să se ridice din pulbere și să viețuiască viața pașnică".

Suflul revoluției europene pătrunsese și în rândurile conducătorilor românismului ardelean !

3 (15) MAI 1848.

O mare întrunire de afirmare a conştiinţei naţionale şi de protest în contra unirii fu convocată pentru zilele de 14, 15 şi 16 Mai pe câmpia din jurul Blajului, de către cei doi conducători ai bisericii române ardelene: Andrei Şaguna, una din cele mai luminoase figuri ale mişcării naţionale româneşti din Ardeal şi Episcopul Jean Lemenyi.

Adunarea a îmbrăcat un caracter grandios atât prin participarea unui număr considerabil de delegaţi şi de ţărani din toate colţurile Ardealului (peste 40.000 oameni) cât şi prin importanţa hotărîrilor ce au fost luate cu acel prilej. Pentru prima oară în istoria politică a Transilvaniei, românii ardeleni se găsesc laolaltă cu acei de dincoace de Carpaţi. Intr'adevăr, la această uriaşă manifestare a românismului din Transilvania au ţinut să participe şi unele personalităţi de vază ale spiritualităţii româneşti din Principate, printre alţii Alexandru Ioan Cuza, viitorul Domn al Principatelor, Vasile Alexandri, bardul latinităţii, Alecu Russo, Eliade Rădulescu şi mulţi alţi reprezentanţi ai vieţii politice şi literare româneşti din acele vremuri.

Intr'o unanimitate impresionantă, românii au hotărît să ceară şi să lupte pentru recunoaşterea lor ca naţie autonomă pe aceiaşi treaptă cu celelalte trei naţii privilegiate ale Transilvaniei: secuii, ungurii şi saşii, popoare străine de pământul Transilvaniei, care şi-au arogat totuşi, cu dela sine putere şi în mod exclusivist, dreptul de a dispune de destinele politice ale Ardealului.

„Deciziile acestei adunări — spune I. Moga — au rămas până în anul 1918 revendicările permanente ale românilor din Transilvania în lupta lor pentru independenţă".

Partidul naţional românesc din Ardeal, care timp de trei sferturi de veac a combătut pentru realizarea justelor revendicări ale românilor transilvăneni, îşi trage existenţa din hotărîrile — pentru români istorice — ale marei adunări de pe „Câmpia Libertăţii".

Pentru a învedera cât de lipsite de înţelegere erau cercurile conducătoare ale ungurilor faţă de desfăşurarea vieţii româneşti din Ardeal, este suficient să citâm dintr'o scrisoare, adresată de

baronul Iosika, baronului Wesselény, următoarea caracterizare a marei manifestări național-românești dela Blaj.

„Adunarea, scrie el, a fost ridicolă și stupidă".

Ridicolă, gândea desigur Iosika, pentru speranțele pe care și le puneau românii în efectele manifestărilor lor politice; stupidă, pentru temeritatea iobagilor români de a cere să fie tratați pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară, de care — prin voința acesteia din urmă — îi despărțea o prăpastie de neîntrecut.

In clipa în care avea loc adunarea, quasi-unanimitatea românilor era net anti-unionistă.

O altă unire frământa deacum spiritele conducătorilor românilor ardeleni, ca și de altfel acelea ale românilor din Principate. De data aceasta era însă vorba de o unire firească, care în mod fatal trebuia să intre într'o zi ca factor preponderent în destinul românilor depe ambele versante ale Carpaților.

Ideia *Daco-României* își croia drum cu atât mai viguros, cu cât ideile de desmembrare ale Monarhiei Habsburgice prindeau temei.

„Ardealul — spunea un preot din Mădărașul de Câmpie, după marea adunare dela Blaj — *Ardealul nu mai e Ardeal,* CI ROMÂNIE".

Ziua de 3 Mai 1848, spunea la rândul său marele patriot român Nicolae Bălcescu, este o zi de lumină, de libertate și de mărire românească".

REVOLUȚIA DIN 1848.

După cum era de așteptat, ungurilor nu le era deloc indiferentă agitația continuă din rândurile românilor. Ei porniră la contra măsuri, destinate să stăvilească mișcarea de redeșteptare națională românească. Persecuțiile contra intelectualilor români se țineau lanț. Casele țăranilor delegați la adunările dela Blaj erau arse din temelii; preoții erau închiși, spânzurați sau împușcați. Excesele alternau cu incendiile, acestea din urmă cu masacrele. Țărănimea românească se înarmează, pregătindu-se să reziste și să reacționeze. In luna Septembrie 1848 românii organizează o nouă întrunire pe Câmpia Libertății de lângă Blaj, la care parti-

cipă de această dată și 6000 moți înarmați, în frunte cu avocatul Avram Iancu, eroul de mai târziu al înverșunatei rezistențe din munții Abrudului.

Unirea fusese între timp votată de Dietă și aprobată de împărat. Aprobarea i-a fost mai mult smulsă împăratului de unguri, decât acordată de bună voie. Când i s'a prezentat lui Franz Iosef spre promulgare legea edictând unirea, împăratul ceru guvernului ungar câtva timp pentru a medita asupra măsurilor de luat. (Se citează vorbele împăratului adresate ministrului ungur Bathyanyi: *„aber lieber Graf, gönnen sie mir doch ein wenig Bedenkzeit"* „dar iubite conte, acordă-mi puțin timp de reflexiune)". Cedând însă, presiunilor împăratul puse semnătura pe legea care avea să ducă la desființarea românilor ca nație autonomă pe pământul românesc al Daciei Romane, fără a reflecta prea mult asupra consecințelor acestui gest.

Punerea în aplicare a legii și preluarea de către unguri a administrației de Stat s'a lovit de o împotrivire acerbă din partea țărănimii române. Românii nu înțelegeau într'adevăr să renunțe la singurul bun pe care teroarea milenară ungurească nu reușise să li-l răpească : *naționalitatea.*

Prigoana exercitată din ordinul Buda-Pestei de organele în subordine spori și mai mult încă agitația în rândurile țărănimii române.

In această ambianță de supra-excitare creiată, în prim loc, de dârzenia nemeșilor unguri, la care se adaugă de data aceasta și atitudinea dușmănoască a așa zișilor revoluționari ai lui Kossuth și în al doilea rând, de conștiința stării de inferioritate în care se găsea pătura țărănească română, era suficientă o singură scânteie pentru ca focul să se întindă cu repeziciune uimitoare.

Ungurii s'au comportat și de data aceasta cu asprimea lor tradițională. *Există în sufletul ungurului o ură seculară împotriva elementului românesc din Ardeal,* care nu-și are absolut nicio justificare, elementul maghiar fiind acel care din totdeauna s'a situat în postura de element de asuprire și de împilare, ură care totuși își găsește o explicațiune în neputința maghiarilor de a transforma sufletul Ardealului.

Se pot desnaționaliza elementele individuale ale unui popor, națiile însă, ele, nu pot fi niciodată desnaționalizate.

Bilanțul catastrofal al revoluției din 1848 din Transilvania reprezintă cea mai fidelă imagine a teroarei deslănțuită de unguri împotriva elementului românesc luptând pentru dreptul sacru al libertății naționale. *Două sute treizeci de sate au fost șterse de pe suprafața pământului. Revoluția a costat viața a patruzeci de mii de persoane.* Pagubele s'au cifrat la imensa — pentru acele vremuri — sumă de 30 milioane florini aur.

Cu titlu de comparație arătăm că în Franța, revoluția din 1848 a făcut numai 15.000 victime. Represiunea ungurilor a fost atât de sângeroasă încât un istoric român a putut, cu drept cuvânt, să declare că revoluția din Transilvania „a luat proporții aproape apocaliptice".

Armatele austriace și românii înarmați sub comanda baronului Puchner îi înving pe secui; armatele lui Kossuth, sub conducerea generalului polon Bem, reușesc însă să cucerească Brașovul și Sibiul, așa încât Ardealul cade efectiv în mâinile lor.

AVRAM IANCU.

Trupele de țărani români se retrag înspre centrul Transilvaniei, unde, sub conducerea eroică a lui Avram Iancu — improvizat căpitan de oaste— opun trupelor regulate maghiare, în munții Apuseni, o rezistență unică în istorie.

Tunurilor și armelor moderne ale armatelor lui Hatvany și Vasary, Avram Iancu și moții săi le opun armele pe cari și le-au făurit singuri sau pe cari cu greu și le-au putut procura: puști, săgeți, arcuri, sulițe și... tunuri în lemn de cireș.

„Craiul munților" se bizuia însă, în rezistența sa și pe dreptatea cauzei pe care o apăra și care oțelea voințele.

Pe câtă vreme armatele lui Kossuth luptau pentru menținerea în sclavie a unui popor care număra milioane de suflete, românii luptau pentru ideile de libertate, care stăteau la baza însăși a revoluției kossutiste.

„*Suntem oameni liberi,* spunea Avram Iancu, căruia dârza luptă pe care o ducea în munții Abrudului îi creiase aureolă de

legendă. *Pentru această libertate ne-am revoltat. Pentru ea am vărsat sângele nostru".*

La rândul său, unul din locotenenții lui Avram Iancu, Prefectul Boteanu, înainte de a fi executat, are curajul să arunce în fața călăilor săi părerea luptătorilor români despre idealul de libertate care îi însuflețește pe unguri. „Libertatea voastră, strigă el, este lingușire, amăgire și vorbă goală".

Horia și răscoala din 1784 — Avram Iancu și revoluția din 1848, reprezintă în istoria Transilvaniei două încrustări adânci pe răbojul redeșteptării naționale românești, două etape în lupta atât de grea pe care au trebuit să o poarte românii ardeleni pentru triumful celei mai elementare dintre revendicări: egalitatea în drepturi ca și în datorii cu populațiile conlocuitoare.

Scriitorii unguri contemporani taxează drept „iredentism" mișcările firești de descătușare din sclavia maghiară a *„minorității — majoritare"* românești din Ardeal.

Scriitorul englez Seton Watson (Scotus Viator) care în nenumărate ocazii a demascat metodele de opresiune practicate, *„în tot cursul istoriei lor, de unguri față de popoarele conlocuitoare de altă obârșie decât ei"*, a împrumutat dela propaganda maghiară termenul de „iridentă", dar cu acel imponderabil humor specific englezilor, s'a și pronunțat în acelaș timp asupra acestui iridentism, plasându-l în toate ocaziunile între semnele citării.

„Iredentismul" român n'a fost în realitate decât strigătul de revoltă al unei populațiuni de milioane în contra metodelor feudale, moștenite din Evul Mediu și înpământenite de o clică privilegiată, cifrându-se abia la câteva zeci de mii de nobili maghiari, cari căutau să permanentizeze aceste metode la infinit.

Politica maghiară în loc să meargă odată cu timpul, adaptându-se evoluției naturale a sistemelor politice europene, s'a cramponat în a menține inegalități, diferențieri și asupriri cari, în lumina cuceririlor spirituale din secolul al XIX-lea, deveniseră în principiu anacronice și în fapt insuportabile.

Cele mai infime îmbunătățiri a soartei românilor, au trebuit

să le fie smulse ungurilor cu forţa, ori atunci când în cele din urmă aceştia se hotărau din propria iniţiativă să amelioreze situaţiunea minorităţilor din Ungaria, o făceau sau siliţi de împrejurări sau când era deacum prea târziu. Evenimentele din 1848—1849, sunt cea mai peremptorie dovadă a acestui adevăr. Când armatele Kossuth-iste au fost înfrânte, capul aşa zisei revoluţii ungare, şi-a dat însfârşit seama ce sprijin puternic a pierdut el în lupta pentru dobândirea libertăţii, prin politica echivocă faţă de români.

KOSSUTH REGRETĂ...

La 29 Iulie 1849 Kossuth, care până atunci negase cu încăpăţânare orice drept naţiunei române *ca atare*, în urma dezastrului dela Villagos, se hotărî să-şi schimbe atitudinea sa intolerantă faţă de români şi aceasta cu scopul de a-şi apropia massele româneşti în lupta contra austriacilor. El votează în ceasul al 12-lea, o lege prin care se recunoaşte însfârşit naţiei române din Transilvania românească dreptul la o viaţă liberă, pe picior de egalitate cu naţiile conlocuitoare. Când textul legii îi fu adus la cunoştinţă lui Avram Iancu, care în munţii Abrudului continua eroica sa rezistenţă, era deacum prea târziu. Kossuth încetase de a mai fi stăpânul situaţiei. Trupele austro-ruse erau peste tot victorioase. Kossuth abdică şi fuge la Varna şi de acolo, prin Anglia, în Statele Unite.

Schimbările pe care le-au suferit concepţiile exclusiviste ale lui Kossuth în anii de refugiu şi de meditaţie senină — departe deci de frământările inerent pasionate ale politicei —sunt extrem de edificatorii.

Ideia centrală în jurul căreia gravita politica şefului revoluţionar dela Budapesta în epoca în care era conducătorul destinelor politice ale Ungariei, consta în primatul naţiei ungare în toate provinciile în care elementul unguresc era politiceşte dominant Celorlalte popoare li se concedau oarecari libertăţi şi drepturi, cu condiţia prealabilă, ca ei să renunţe la naţionalitatea lor, ceea ce echivala cu un refuz de a li se face însfârşit dreptate românilor, *căci pentru aceştia ideia naţională se confunda cu însuşi raţiunea de a trăi.*

Kossuth era categoric în această privință în anii revoluției. „Pe români și pe sași, spune el în acea epocă, îi vom mătura de pe suprafața pământului, dacă se vor ridica împotriva patriei maghiare". Kossuth își dă seama — cam târziu e adevărat— că realizarea unui stat unitar maghiar în limitele Coroanei Sfântului Ștefan este o utopie, recunoscând că Ungaria este un stat polinațional și trăgând de aici toate consecințele logice ale acestei concepții.

Astfel Kossuth visa înfăptuirea unei Confederații Dunărene, cu participarea celor patru state din Bazinul Dunărean: Croația, Ungaria, Serbia și România. Cât de departe era planul din 1862 al marelui patriot ungur, de acel —strâmt și șovin — pe care tot el îl făurise cu trei ani în urmă, preconizând o Ungarie unitară prin anihilarea tuturor naționalităților!...

Din nefericire însă, mentalitatea conaționalilor lui Kossuth nu evoluase în sensul nouilor idei, ci rămăsese înțepenită parcă în tiparul rigid al ideii învechite: „Stat unitar maghiar, creiat prin desnaționalizarea — la rigoare, forțată — a Românilor, Slovacilor, Croaților, etc. Ca și când popoare, în plină vigoare și conștiente de naționalitatea lor străveche, pot fi desființate prin simple dispoziții legale sau prin măsuri de oprimare!...

D. I. Moga scrie că proectul lui Kossuth a produs consternare în mijlocul ungurilor. Tot atât de mare trebue să le fie consternarea ungurilor și în zilele noastre, cetind scrisorile din exil ale marelui patriot și urmărind harta întocmită, pe baza datelor extrase din aceste scrisori, de Jaszi Oszkàr și publicată în revista americană „Foreign Office".

Delimitând spațiul etnografic al diferitelor popoare din Ungaria, Kossuth atribue elementului etnic românesc un teritoriu care nu numai că-l egalează pe acel fixat prin Tratatul dela Trianon, dar îl și depășește.

Când însăși marele Kossuth, recunoaște Românilor drepturi asupra întregului teritoriu al Transilvaniei, în limitele stabilite prin tratatul de pace din 1920, cum pot fi taxate afirmații ca acelea conținute în volumul propagandistic: „Justice pour la Hongrie" în care cetim că: „Tratatul dela Trianon n'a fost dictat de

bunul simț, ci de reaua voință a vecinilor lacomi și de ignoranța Marilor Puteri, cari au cedat *imperialismelor:* Ceh, Român și Sârb"?

Cum pot fi taxate — repet — altfel decât drept izbucniri furibunde ale unui politicianism șovin, care în dispreţul celui mai luminos adevăr stărue în cele mai abacadabrante afirmații? !..

După eșecul revoluției maghiare, Franz Iosef instaură în întreaga împărăție regimul absolutist. Acest regim avu un prim efect negativ: toate națiile Monarhiei fură despuiate de drepturile lor. Franz Iosef înfăptuise într'adevăr, egalitatea între români și unguri, dar de data aceasta era o *egalitate a lipsei de drepturi.*

REGIMUL ABSOLUTIST.

Ca o răsplată târzie pentru duritatea și asprimea de care au dat dovadă în relațiile cu românii, ungurii erau bine serviți, dar nu pentru a se răzbuna luptaseră românii timp de secole, după cum nu pentru medalia pe care i-o conferise Impăratul, rezistase eroic în munții Abrudului Avram Iancu, în fața unui dușman înzecit superior!...

In toate lucrările istorice destinate cetitorilor din străinătate, ungurii se străduesc să scoată în evidență efectul demoralizant pe care l'au avut asupra românilor măsurile regimului absolutist austriac, ca și când regimul instaurat de revoluția ungară era de natură să umple sufletul românilor de entuziasm și speranță!... Oricât de dureros era pentru așteptările românilor noul regim autocrat, încă el era infinit mai blând decât teroarea din trecutul apropiat. In cadrul Austriei absolutiste, românilor le rămâneau cel puțin speranțele într'un viitor mai bun. In cadrul *Ungariei unitare,* viitorul nației române din Ardeal, se profila în contururi precise, cari nu puteau da naștere decât celei mai crunte desnădejdi.

Gh. Majlath, reprezentantul autorizat al ungurilor în Senatul Imperial din 1860 declarase în mod categoric: „Ungurii sunt fideli ideiei unui regat unitar *cu o singură nație de naționalitate ungară,* toți ceilalți cetățeni, fără distincție de limbă, trebuind să se considere maghiari".

Acesta era deci țelul pe care l-a urmărit revoluția ungară, iar nu realizarea unui ideal de libertate, după cum, mai târziu, au vrut să acrediteze istoricii maghiari.

In lumina acestui adevăr, azi axiomatic, cât de puerile ni apar încercările pe cari le fac ungurii de a apărea în ochii străinătăţii drept „campioni ai libertăţii".

Cine urmăreşte eforturile extraordinare pe cari le-au făcut ungurii pentru a-şi menţine târziu în epoca modernă privilegiile medievale, în dispreţul celor mai elementare drepturi fireşti ale popoarelor cari convieţuiau în mijlocul lor şi în disonanţă cu progresul înregistrat de ideea socială şi politică din celelalte ţări europene, rămâne înmărmurit în faţa cutezanţei de a afirma (v. Pál Török în *„Das Vergangenheit des Ungarischen Staatslebens")* că: „Europa întreagă era cuprinsă de admiraţie faţă de lupta îndărătnică pe care nobilimea ungară o purta *pentru desfiinţarea propriilor ei privilegii".*

Nu numai că nobilimea ungară n'a întreprins nimic pentru desfiinţarea prăpastiei care o despărţea de massa ţăranilor români, dar dimpotrivă a făcut tot ce era omeneşte posibil pentru a contracara măsurile liberale pe care le proecta guvernul imperial.

Avusese dreptate Nicolae Bălcescu când afirma că *„Ungurii n'au învăţat nimic şi n'au uitat nimic în cursul istoriei lor".*

După înfrângerile dela Magenta şi dela Solferino şi după pierderea Lombardiei, austriacii au hotărît să renunţe la regimul absolutist, inaugurând de data aceasta o eră de libertăţi constituţionale.

REGIMUL CONSTITUŢIONAL.

In cursul acestei epoci, ungurii au manifestat, cu o dârzenie neîntrecută, voinţa lor de a persevera în politica de opresiune şi de intoleranţă faţă de Români. Ei au sabotat cu încăpăţânare diabolică absolut toate măsurile liberale, edictate de Impăratul Franz Iosef şi nu au abandonat partida până ce punctul lor de vedere nu a triumfat.

După consultarea reprezentanţilor autorizaţi ai tuturor provinciilor monarhiei, Impăratul s'a hotărît să adopte ca metodă de conducere a diferitelor provincii, sistemul aşa-zis al „individualităţilor istorico-politice", provinciile având dreptul de legiferare, nu însă şi atributele suveranităţii. Deasupra Dietelor provinciale, Im-

păratul, prin Diploma din 20 Octombrie 1860, a înfiinţat şi un Parlament Central, supra-provincial. Totodată el ceru imperios Preşedintelui de Consiliu Rechberg să rupă definitiv şi radical cu trecutul, înlocuind constituţia feudală şi anacronică a marelui Ducat al Transilvaniei cu o Constituţie modernă, din care urmau să dispară privilegiile nobiliare, corvezile şerbilor şi inegalităţile dintre naţiuni. Impăratul mai formula în mod expres dorinţa ca în Adunarea reprezentativă a Transilvaniei să participe „şi naţiunile, excluse până atunci dela exerciţiul drepturilor politice".

După secole de desnădejde cumplită, o rază de speranţă s'a revărsat însfârşit asupra Românilor de dincolo de Carpaţi.

Este extrem de interesant de notat atitudinea pe care o iau massele româneşti faţă de foştii lor asupritori în ziua în care avea, însfârşit, să li se recunoască şi lor dreptul la o viaţă liberă după îndelungi secole de sclavie. In loc să dea curs liber patimilor încătuşate, pe cari le-au înăbuşit timp de aproape un mileniu, ei întind ungurilor o mână de frăţească înţelegere.

La Congresul dela Sibiu al românilor transilvăneni răsună glasul înţelepciunei. Românii vorbesc de „bună înţelegere între toate naţiile patriei", de „colaborare pentru binele comun", de „egalitate, fraternitate şi libertate naţională". Această atitudine este caracteristică pentru firea poporului român. *Dârz în afirmarea şi realizarea drepturilor sale, românul nu este niciodată intolerant sau răzbunător faţă de foştii săi asupritori.* In clipele în cari alţii se gândesc la răzbunare, românul adoptă creştineasca, adevărat creştineasca, atitudine a iertării. Cuvântul *„omenie"*, după cum atât de just a remarcat un ziarist, deşi derivat dintr'o rădăcină latinească, nu se găseşte în nici o altă limbă latină, fiind nu numai proprie, dar în acelaş timp şi caracteristică firii românilor.

La atitudinea de largă comprehensiune a celei mai vechi şi mai numeroase populaţii transilvănene, ungurii au răspuns cu duşmănie. Ei n'au înţeles, nici în ceasul al 12-lea, că dreptatea care li se făcea românilor nu este o favoare, ci împlinirea unei evoluţii naturale, pe care nimeni şi nimic nu erau în stare s'o oprească din mersul ei impetuos.

Cancelarul aulic Kemény, reuşeşte, prin metode, în contra cărora românii transilvăneni nu mai contenesc a protesta, să fal-

sifice reprezentarea Transilvaniei la Conferința mixtă care urma să se întrunească la începutul anului 1861. Cei 539.218 unguri și secui sunt reprezentați prin 24 deputați, pe cât timp românii, deși în număr de 1.353.550 suflete nu reușesc să aibă decât 8 reprezentanți... la fel cu saxonii cari numără însă, numai 196.375 suflete.

Deși inegal reprezentați, totuși românii aveau pentru prima oară în istoria lor, putința de a se afirma ca nație alături de celelalte trei nații privilegiate, cari monopolizează în cursul secolelor dreptul de a conduce treburile publice ale Transilvaniei.

Era începutul unei ere noui în viața românilor de dincolo de Carpați.

Ungurii, printr'o manevră neașteptată reușesc să pună capăt frumosului, dar atât de efemerului — vis al românilor. La conferința mixtă, reprezentanți ungurilor, profitând de majoritățile lor hotărîtoare, declară conferința... fără obiect. Ei motivează atitudinea lor, prin aceea că în 1848 Dieta dela Cluj confirmase hotărîrea Dietei dela Bratislava, declarând Transilvania unită cu Ungaria. Nici chiar împăratul Austriei, declară ei în mod dârz, nu poate reveni asupra acestui act istoric.

Franz Iosef nu înțelege însă să cedeze presiunilor maghiare, știind că numai printr'o colaborare leală a tuturor naționalităților din Imperiu, monarhia eteroclită își va putea menține unitatea. Neținând seama de cele hotărîte la Conferința dela Alba Iulia, împăratul convoacă Dieta Transilvaniei pentru ziua de 4 Noembrie 1861. In ordinea de zi, printre chestiunile fundamentale, era înscrisă și *egalitatea pe tărîmul politic și religios a românilor.*

UNGURII INTEȚESC LUPTA.

Ungurii se înverșunară în opoziția lor contra lui Franz Iosef. Cu orice preț, ei vor să salveze privilegiile, menținând un popor de un milion patru sute mii locuitori în stare de sclavie.

Cancelarul demisionează, iar Cancelaria refuză să publice Edictul împăratului. Motivul juridic pe care îl exhibă, de data aceasta, ungurii, este caracterul bilateral pe care-l îmbracă Unirea Transilvaniei cu Ungaria, voința unilaterală a împăratului de a ignora acest Act fiind inoperantă. Argumentarea era numai în aparență

justă. In fond, însă, ea era complet falsă, întrucât premiza pe care se bizuia era inexactă. Transilvania— adevărata Transilvanie— nici odată nu-şi pusese semnătura pe un act de unire cu Ungaria. Adevărul era că *numai ungurii din Transilvania votaseră Unirea*, ceea ce desigur nu echivala cu voinţa Transilvaniei de a-şi uni destinul ei cu acel al ţării lui Arpad!... Cine se mai oprea, însă, în acea epocă, în Ungaria, la obiecţiuni de principiu?

Rezultatul practic al opoziţiei înverşunate pe care au deslănţuit-o ungurii a fost întârzierea cu doi ani a convocării Dietei transilvănene.

Protestele nesfârşite ale românilor transilvăneni au reuşit, în cele din urmă, să înfrângă opoziţia ungară şi Dieta transilvăneană a fost convocată pentru luna Iulie 1863.

Conştienţi de importanţa momentului, românii se comportară exemplar în timpul alegerilor. Absolut nici un vot românesc nu fu pierdut. Nici unul nu profită taberei adverse.

„Românii, zice Păcăţeanu, mergeau la urne ca la Biserică".

„Ardealul, spune pe de altă parte I. Moga, a trecut un strălucit examen politic". Cu atât mai strălucit, cu cât era primul examen politic din întreaga lor istorie, sub dominaţia nemeşilor unguri.

Din cauza condiţiilor electorale cari subordonau votul unui anumit sens, reprezentarea provinciei în Dietă era pe departe de a fi reală. Totuşi, faţă de trecut, era un succes uimitor. *Românii au ales 46 deputaţi. Ungurii şi secuii la un loc, 43 şi, însfârşit,* saşii şi şvabii, 32. Adăogându-se la aceste cifre, scaunele de deputat rezervate Impăratului, se ajungea la următoarea repartiţie definitivă a locurilor de deputat: 56 români, 54 unguri şi secui, 44 saxoni.

Rezultatul fu de natură să samene panica în rândurile maghiarilor din Transilvania, Transilvania, manifestându-şi liber voinţa. înceta de a mai fi o colonie a nobilimei maghiare. Mulţi dintre nobili văzând că poziţiile lor seculare încep să se clatine, se pregătiră să plece în Ungaria. De aici se poate deduce până la evidenţă, cât de puţin se simţeau legaţi de pământul Transilvaniei nobilii maghiari, profitori exclusivi ai bogăţiilor acestui pământ. Era su-

ficientă schimbarea climatului politic, pentru ca nobilimea să-și pregătească bagajele!

Solidaritatea și atitudinea exemplară a românilor în timpul alegerilor îi înspăimântase pe unguri, deoarece ei subevaluaseră din totdeauna posibilitățile massei țărănești ardelene. Până și marele patriot ungur Ștefan Szechenyi greșise atunci când a confundat liniștea patriarhală a vieții țăranilor ardeleni cu indiferența față de problemele viitorului. *Conștiința națională românească exista în păturile largi ale țărănimei, lipseau însă, condițiile prielnice unei manifestări pe tărîmul politic.*

Dacă ungurii ar fi știut să scruteze viitorul pe baza indicațiilor alegerilor pentru Dietă, desigur că atitudinea lor ar fi fost de apropiere de massele țărănești, în vederea unei cooperări pașnice. Există, însă, o fatalitate istorică, care te face să persiști într'o greșeală chiar atunci când totul îți arată că ești pe panta dezastrului.

Ei au sabotat lucrările Dietei ardelene dela Sibiu, neparticipând la ședințele ei. Reprezentând interesele marei majorități a populației transilvănene, Dieta votează la 10 Septembrie 1863 o lege cu un articol unic, edictând *„egala îndreptățire a națiunii române din Ardeal"*.

Această lege, prima din istoria Transilvaniei care apare cu texte paralele în limbile: română, germană și ungară, este sancționată de Franz Iosef (care— detaliu picant — semnează textul românesc cu numele său ortografiat românește: *Franciscu Iosifu!)* la 26 Octombrie 1863.

Această dată ar fi însemnat o piatră de hotar în istoria Transilvaniei dacă ungurii nu ar fi luptat pe toate căile să anihileze efectul legii de „egală îndreptățire". Intr'adevăr, legea din 1863 constituie o adevărată revoluție pentru mentalitatea care se instaurase în acele vremuri în împărăția habsburgică grație nemeșilor maghiari. Ea constituia, după secole de cruntă nedreptățire, egalitatea de drepturi politice a românilor cu cele trei „nații" privilegiate.

Paragraful 3 al articolului unic, glăsuia astfel: „cele patru națiuni recunoscute prin lege și adică: națiunea maghiarilor, a se-

cuilor, saşilor şi românilor, faţă una cu alta, sunt pe deplin egal îndreptăţite şi se folosesc în sensul Constituţiunii transilvane de asemenea drepturi politice".

Era o târzie reparare a greşelilor din trecut.

Atitudinea maghiară de sabotare a legii nu era de fel surprinzătoare. Ea se integra perfect în mentalitatea retrogradă a clicei conducătoare maghiare. Surprinzătoare era doar atitudinea lui Franz Iosef. Deşi atunci când vorbia despre români, el îi numia „bravii mei români", totuşi când era vorba să treacă la fapte concrete, măsurile erau amânate *sine die.*

Atitudinea lui Franz Iosef a fost dictată de împrejurări politice exterioare şi interioare, cari reclamau în mod imperios reforme liberale in favoarea milioanelor de români ardeleni.

Inăuntru, revoluţia românilor din 1848 a arătat conducătorilor Monarhiei cât de puternice şi de clocotitoare erau forţele românismului din Ardeal.

După perioada absolutistă a lui Bach, epoca constituţională a lui Schmerling a permis din nou românilor să-şi formuleze revendicările pe cari şi le exprimaseră în mod hotărît în programul dela Blaj la 15 Mai 1848.

Naţia română, conştientă de drepturile ei şi de puterea ei de a valorifica aceste drepturi, devenise o ameninţare pentru şubredul edificiu al monarhiei lui Franz Iosef.

In afară, Unirea Principatelor sub Cuza-Vodă era primul pas către *marea unire* care avea să vină.

In faţa acestei duble ameninţări (cari primejduiau Austria — după cum se exprimă Prokesch-Osten — până în măduva oaselor) Franz Iosef a socotit că e mai prudent de a-i avea pe români alături de el, decât de a-i avea contra lui.

De aci şi dispoziţia liberală din 1863.

Unguri nu renunţară la planurile lor machiavelice. Déak şi Eötvös, conducătorii moderaţi ai ungurilor, câştigară pentru cauza lor pe împărăteasa Elisabeta. Ei ventilară la Curte avantagiile unei colaborări austro-ungare pe baze largi. Era începutul unei acţiuni de mare amploare care trebuia să se desfăşoare mai târziu.

Ungurii continuară să uneltească împotriva românilor cu scopul, pe care de altfel nici nu-l mai ascundeau, de a obţine de

la împăratul Franz Iosef, recunoaşterea unirii Transilvaniei cu Ungaria, în virtutea unui imaginar principiu al „continuităţii de drept".

Schmerling, Cancelarul Austriei, care preconizase şi începuse chiar a realiza o politică de largi concesii în favoarea popoarelor din vasta Monarhie, fu nevoit să plece în Iulie 1865.

In vara aceluiaş an, Mitropolitul Şaguna care se reîntorcea dintr'o audienţă la împărat, declara mâhnit, că atmosfera dela Curtea Imperială este favorabilă unei înţelegeri cu ungurii, preţul acestei înţelegeri urmând a fi sacrificarea drepturilor legitime româneşti.

Evenimentele cari au urmat au confirmat în totul prevederile pesimiste ale marelui român. In Septembrie 1865, Dieta Transilvaniei, aleasă cu participarea tuturor naţionalităţilor transilvănene, a fost disolvată şi o nouă Dietă, de data aceasta urmând a fi aleasă după vechile criterii ungare, fu convocată la Cluj.

UNELTIRI MAGHIARE

In perspectiva istoriei, metodele pe care le foloseau ungurii, pentru a înăbuşi glasul Transilvaniei, ne apar mai odioase încă. De unde la alegerile *libere* din 1863 ungurii nu reuşiră a se plasa decât în minoritate, de data aceasta ei îşi *confecţionară* majorităţi masive, *menite să exprime cel mult voinţa ungurilor din Transilvania, dar nu însă, şi a Transilvaniei însăşi*. In noua Dietă, românilor — cari reprezentau sufletul însuşi al Transilvaniei — le fură rezervate doar *19* locuri de deputat.

In zadar protesta Şaguna în numele milioanelor de români ardeleni în contra violentării manifeste a voinţei Transilvaniei. Evenimentele externe precipitându-se, şi Austria suferind înfrângere după înfrângere *(Königgratz-Sadova)*, împăratul fu nevoit să cedeze presiunilor maghiare pentru a salva unitatea Monarhiei. Dieta din Cluj votă din nou unirea Transilvaniei cu Ungaria, la 25 Decembrie 1865. Impăratul, în urma acestui vot, proroagă Dieta membrii ei urmând să participe de acum înainte la Dieta ungară dela Budapesta. *Maurul îşi făcuse datoria, maurul putea să plece !..*

In 1867, clica maghiară dela Curte îşi multiplică presiunile asupra împăratului şi acesta, *nolens volens,* se hotărăşte să revoce toate legile liberale pe cari le votase Dieta din Sibiu

In felul acesta, românii transilvăneni, cari după lupte dârze purtate timp de secole împotriva unui duşman neînduplecat, reuşiră să-şi recapete libertatea, căzură din nou în sclavia milenară.

„Cupa (libertăţii) — spune Seton Watson — fu aruncată la pământ chiar în clipa în care ea atingea buzele românilor".

Fără îndoială că printre argumentele pe cari ungurii le-au susţinut în faţa împăratului spre a-i smulge decretul de anulare al legilor de emancipare a românilor transilvăneni, a fost şi acel al pericolului pentru monarhie a realizării unei *Daco-României* în cadrul Daciei de odinioară.

SPERANŢE ROMÂNEŞTI.

Unirea Principatelor române şi instalarea principelui Carol de Hohenzollern ca domnitor peste ambele ţări surori reunite, erau primele etape pe drumul predestinat al unirii tuturor românilor.

Suferinţele românilor transilvăneni au contribuit într'o largă măsură la întărirea imaginei unei românii unitare, având Carpaţii drept coloană vertebrală.

Istoricii, literaţii, ziariştii desvăluiseră marilor masse româneşti, originea comună a românilor de pe ambele versante ale masivului carpatic, iar spiritele înflăcărate, ţeseau din firul unităţii cele mai îndrăzneţe planuri de viitor.

Versurile inspirate ale lui Andrei Mureşanu: „Deşteaptă-te Române" stimulau energiile.

Oamenii politici de dincoace de Carpaţi formulau în mod categoric principiul dreptului pentru românii din Regat de a se interesa de soarta conaţionalilor lor de peste munţi.

Ion Brătianu exprimase clar această idee într'o metaforă, rămasă celebră: „Când o soră a mea este măritată, nu am dreptul să mă amestec în menajul ei, nu am dreptul să fac cel mai mic pas care să poată da bănuiala soţului ei că aşi vrea vreodată să aduc zâzanie şi desbinare în casa lor. Insă, oare, când soţul ei, cumnatul meu, va merge până a o maltrata cu brutalitate,

când o va trata ca pe o sclavă, cu toate că el știe că ea este dintr'un sânge nobil, când voi vedea că ridică cuțitul asupra ei, nu am eu oare dreptul să strig, să-l opresc dela acea crimă ? !"...

Marile linii ale politicei externe românești în raporturile ei cu Monarhia Austro-Ungară se desemnau deci clar dela început.

Pe deoparte: formularea netă a neintervenției în afacerile interne ale Monarhiei vecine; pe de altă parte: solidarizarea românilor din Principate cu acei din Transilvania, oridecâteori existența națională a acestora din urmă era amenințată.

Insuși Domitorul Carol îmbrățișase acest fel de a vedea. Intr'o convorbire acordată ministrului Franței la București, Carol de Hohenzollern afirma că nu înțelege să încurajeze acțiunea antiungară a românilor de dincolo de Carpați, dar în acelaș timp el declara în mod hotărît că „românii din Principate nu se pot dezinteresa de milioanele de congeneri al căror simț național trebuește chiar stimulat, în cadrul luptei legale și a loialismului".

In fața unității de simțire care își profila irezistibil conturul deasupra coamei munților Carpați, toate sforțările ungurilor erau neputincioase.

In zadar suspectară ei relațiile dintre românii ardeleni și cei din Principate. In zadar interziseră nemeșii unguri introducerea și difuzarea pe teritoriul Ardealului a oricărei tipărituri românești din Principate. ADEVĂRUL ERA IN MERS ȘI NIMIC NU-L MAI PUTEA OPRI !...

Scopul pe care-l urmăreau românii era clar exprimat și nu putea da naștere la niciun echivoc. Ei cereau doar respectarea naționalității în cadrul Monarhiei Austro-Ungare și un tratament omenos în raporturile sociale.

Consilierii unguri dela Curtea lui Franz Iosef îi prezentară însă împăratului situația în culori atât de sumbre pentru viitorul Monarhiei, încât Franz Iosef acceptă punctul de vedere maghiar de a menține naționalitatea română din Ardeal într'o stare de inferioritate manifestă, cu scopul vădit de a-i obliga pe români să accepte maghiarizarea.

Cât de greșită a fost această politică s'a putut vedea în 1918, când naționalitățile asuprite au găsit în însăși starea lor de inferioritate puterea năvalnică a reacțiunei lor.

Unită cu forţa, Transilvania pierdea în urma acestui fapt autonomia ei milenară. Dar nu era numai atât. Prin forţa lucrurilor în cadrul unei Ungarii eteroclite — conglomerat de naţionalităţi — însăşi românismul suferea o grea lovitură. Covârşind prin superioritatea lor numerică toate naţionalităţile din Transilvania, inclusiv maghiarii, ei se clasau în proporţia redusă de 15 % atunci când numărul lor era raportat la enorma massă a *întregului* regat ungar.

Scopul unirei era deci mai mult decât o simplă măsură de ordin administrativ. Ea îmbrăca caracterul unei manevre machiavelice pentru slăbirea elementelui românesc.

DUALISMUL.

In cadrul dualismului inaugurat în 1867, această manevră era menită să producă efecte radicale. Intr'adevăr, prin pactul încheiat între Viena şi Budapesta, trei săptămâni numai după încoronarea în capitala Ungariei a lui Franz Iosef ca rege al Ungariei, cu coroana... *românului Matei Corvin*, Regatul Ungar se situa pe plan de egalitate cu Austria în cadrul Austro-Ungariei.

Ungaria devenise stat suveran şi, sub multe raporturi, stat de sine stătător. Cauza maghiară triumfase. Ungurii jubilau.

Depinzând deacum înainte direct de unguri, românii aveau să cunoască timp de jumătate secol o agravare simţitoare a situaţiunei lor. Soarta românilor fusese vitregă şi atunci când ei depindeau direct de Impăratul Austriei. Lesne îşi poate închipui oricine ce însemna să fii, *şi să vrei să rămâi*, român într'o Transilvanie guvernată direct de nobilimea maghiară !...

Cea mai furibundă operă de desnaţionalizare din câte a cunoscut vreodată istoria contemporană, a fost inaugurată de unguri în ziua instaurării regimului dualist, principalul lor efort fiind îndreptat împotriva românilor. „Oligarhia maghiară, spune Bertrand de Jouvenel, mândră de a fi dobândit independenţa faţă de Viena, maghiariza populaţiile slave şi româneşti, care îi erau supuse".

Consolidându-şi prin dualism ideea statală (vezi Mihai Horwath, Szekfu şi alţii), ungurii părăsiră idealul lor modest de libertate naţională, devenind apostolii agresivi ai unui ideal imperialist

(mitul Coroanei Sft. Ștefan), care nu se putea realiza decât prin desființarea naționalităților conlocuitoare și în special prin desființarea viguroasei și atât de numeroasei naționalități românești descinzând din legionarii lui Traian și din Dacii lui Decebal.

In primul loc fu inugurată o campanie de ațâțare împotriva naționaltăților cari, în definitiv, revendicau doar libertățile pentru cari combătuseră și ungurii.

Scriitorii șovini, în frunte cu Vajda și Bela Grünwald, denunțau ca un pericol mortal pentru Ungaria simplul fapt al existenței naționalităților iar istoricul ungur Paul Humfalvy — german maghiarizat — comparându-i pe românii din Transilvania cu Pieile Roșii din America de Nord, îi amenința pur și simplu cu *exterminarea.*

Când în Parlamentul dela Buda-Pesta vreunul din puținii deputați români îndrăznea să-și ridice glasul în favoarea conaționalilor săi asupriți, „dreapta" ungară se năpustea asupra lui cu apostrofe ca acestea: „La București!" sau „N'au decât să emigreze!".

Să emigreze din țara în care aveau rădăcini adânci milenare, lăsându-i stăpâni atotputernici pe musafirii nepoftiți, veniți tocmai din munții Urali!...

Este deci lesne explicabil de ce toate gândurile și speranțele într'un viitor mai bun ale românilor din Transilvania se îndreptau înspre Principatele Unite ale românilor de dincoace de Carpați, unde se înfigeau primele jaloane ale *românismului renăscut.*

Liberalii moderați, în rândurile cărora se înscriu cu cinste numele lui Déak și al baronului Eötvös, erau acuzați de lipsă de patriotism și de slăbiciune atunci când se opuneau metodelor furibunde ale șoviniștilor, supraexcitați de visul unui imperiu maghiar în limitele Coroanei Sfântului Ștefan.!

. Principiile de bază ale programului partidului liberal erau de altfel aceleași ca și ale programului ultra-șovin. Difereau doar metodele pentru realizarea lui. De unde un Deak și un Eötvös preconizau o politică de moderațiune, șoviniștii maghiari reclamau cu insistență metode de violență. Și unii și alții însă, susțineau necesitatea de a crea din statul ungar atât de variat din punct de vedere etnic, un stat unitar, cu o singură nație: aceia maghiară.

Este totuşi demnă de menţionat atitudinea liberalilor unguri întrucât din ea se desprinde cu precizie mentalitatea în contra cărora ei se ridicau.

VIZIUNEA PROFETICĂ A BARONULUI WESSÉLENY.

La 24 August 1868, bătrânul baron Wesséleny, despre care d. Alexandru Vaida-Voevod, spune că: „deşi era orb, totuşi mintea lui luminată vedea mai clar decât a şoviniştilor vechi şi moderni", rostea următoarele cuvinte profetice de pe tribuna Camerei Magnaţilor:

„Obiectul despre care voesc să vă vorbesc, este de cea mai mare importanţă: anume e liniştirea şi împăcarea diferitelor popoare locuitoare în patria noastră. Străbat cu ochii mei sufleteşti prin viitorul plin de nori ai patriei mele şi *viitorul e mai negru decât noaptea ochilor mei.* Văd o singură rază, şi palidă e şi raza aceasta: *pacea şi înţelegerea ne mai pot mântui!*" Iar mai departe, Wesséleny, care afirmase că „cele trei naţionalităţi privilegiate şi cele patru biserici recunoscute de Stat reprezintă cele 7 păcate capitale ale Ungariei", declara: „ a ne uni din inimă cu naţionalităţile, e singura cale care ne mai rămâne deschisă".

Intre cele două căi care se deschideau înaintea lor: calea raţiunei, caracterizată prin atitudinea blândă, şi aceea a pasiunei, caracterizată prin intoleranţă, ungurii o aleseseră pe aceasta din urmă şi viitorul i-a dat dreptate lui Wesséleny.

Violenţa n'a fost niciodată bun sfătuitor şi toate realizările cari s'au sprijinit pe intoleranţă s'au prăbuşit ca nişte simple jocuri de copil, la prima suflare a vântului libertăţii.

Politica inaugurată în 1867 de către unguri şi continuată până în 1918 ne este sugestiv şi lapidar redată de una din marile lucrări de sinteză, care numai de maghiaro-fobie nu poate fi acuzată.

„Din 1867 până în 1918, cetim într'adevăr în *Enciclopedia italiană,* deşi o lege garantase drepturi naţionalităţilor (1868). Transilvania a fost supusă unei hotărîte politici de maghiarizare *(una risoluta politica di magiarizazzione)*".

Dacă ungurii ar fi ştiut să pună frâu ambiţiei lor nemăsurate şi ar fi considerat dualismul ca un prim pas către federalism,

desigur că întreaga revoluție istorică a Europei Centrale ar fi fost cu totul alta. Toți scriitorii contemporani sunt unanimi în a o recunoaște. Românul ardelean Alexandru Roman, directorul ziarului „Federațiunea", cu un veritabil simț profetic, declara că în 1868, adică la mai puțin de un an dela inaugurarea sistemului dualist, că: „dacă dualismul nu se îndreaptă înspre federalism, atunci el este o *„unio duorum nationum contra plures"*, care va duce iremediabil la prăbușirea imperiului", iar în acelaș an românul Sava Șoimescu scria: „aroganța națiunii maghiare va duce la distrugerea Austriei".

In fața marilor probleme pe care le ridicase noua stare de lucruri, românii ardeleni au fost complect desorientați. Ei au dibuit multă vreme prin întuneric, neștiind care este calea pe care trebue s'o urmeze pentru triumful legitimelor revendicări naționale.

Unii, ca marele patriot Șaguna, au preconizat o acțiune moderată, sperând că în felul acesta să se poată obține un minimum de realizări.

Intreaga doctrină a lui Șaguna era concentrată în maxima: *„fă și taci"*.

ABSTENȚIONISMUL POLITIC.

Alții, preconizau o politică de „pasivitate totală", vrând în felul acesta să ignoreze tot ce se realizase cu privire la Transilvania, peste voința transilvănenilor. O serie de adunări fură convocate la Miercurea, Inidioara și în alte localități. Românii din Transilvania propriu-zisă, hotărîră în cele din urmă să adopte o atitudine de pasivitate absolută (Mercurea —7/8 Martie 1869). In felul acesta ei se condamnară singuri, printr'o „decizie disperată" (Neculai Iorga) să asiste la desfășurarea evenimentelor politice cari îi priveau, fără ca ei să le poată, dacă nu împiedica, cel puțin condamna.

Bănățenii și românii din Ungaria, adoptară în acelaș an o atitudine de participare activă la lucrările Parlamentului, pentru a-și apăra interesele.

Alexandru Mocsonyi, un apărător călduros al cauzei românești, într'un apel la unitate, spunea: „numai o nație care știe să combată pentru libertatea sa, o va poseda în întregime".

Violența pe care o deslănțuia în rândurile maghiarilor fiecare interpelare românească în Parlamentul din Budapesta, în loc să-i dezarmeze pe puținii deputați români, mai mult îi stimula.

Infruntând furtuna patimilor șovine unguresți, ei continuau să se afirme ca reprezentanți ai unei nații distincte, cerând să li se recunoască, după secole de nedreptate, egalitatea în drepturi ca și în datorii.

„Cerem să fim numiți națiune, spunea un deputat, căci avem aceleași drepturi pe cari le are nația maghiară".

„Suntem pe pământul nostru, adăoga Vincențiu Babeș, afirmând în felul acesta întâietatea elementului românesc pe pământul Transilvaniei și permanența lui pe acest pământ.

Depe înălțimea nemărginitei lor aroganțe, ungurii se mulțumeau să arunce riposte brutale, caracteristice neputinței.

„Sunteți un neam sălbatec de porcari", răspundeau ei deputaților români. Replică imprudentă; de două ori imprudentă. Intr'adevăr, adresându-se românilor cu epitetul injurios de „porcari", ungurii omiteau că cel mai mare luptător pe care l'a cunoscut istoria ungară, a fost un român: IOAN HUNIADE, după cum ei omiteau, de data aceasta cu rea credință, că dintre toate popoarele europene, acel care a onorat din toate timpurile în gradul cel mai înalt.. creșterea porcilor a fost tocmai poporul unguresc. O recunoaște Anonymus, o recunosc toți scriitorii maghiari contemporani, o recunosc toate statisticile ungare din timpurile cele mai îndepărtate.

Iată de pildă ce ne spune în această privință profesorul ungur Bela Haynko, într'un studiu despre animalele din Ungaria, apărut în cadrul volumului *„Das Antlitz einer Nation"*: „Creșterea porcilor a fost cunoscută din timpuri străvechi în Ungaria. Din scrierile lui Anonymus știm că ungurii, la sosirea lor în Ungaria, au adus cu dânșii și cirezi de porci. In regiunile Ungariei de azi, unde se găsesc intinse păduri de stejari și locuri mlăștinoase, creșterea porcilor a luat un avânt extraordinar *(ein gewaltigen Aufschwung)*".

Apostrofele violente pe care le adresau ungurii, deputaților români invederau profundul dispreț pe care-l resimțea nobilimea maghiară — amestecătură de rase, unică în Europa — față de

poporul românesc, popor eminamente de ţărani, a căror stare de mizerie şi de inferioritate socială se datora tocmai impilărilor nemeşilor unguri. Ministrul Monarhiei Austro-Ungare la Bucureşti, principele Fürstenberg, relatează că Tisza refuza chiar *să răspundă* la salutul deputaţilor români.

Politica de abstenţiune şi pasivitate pe care o îmbrăţişase enorma majoritate a românilor, a dat putinţă ungurilor să-şi exercite, aproape nestingheriţi, planurile lor de maghiarizare, iar împăratul Franz Iosef, într'atât era de influenţat de consilierii unguri, încât oridecâteori primea o delegaţie de români, li se adresa acestora cu un ton de mustrare, imputându-le că nu sunt destul de docili faţă de politica ungară, ei cari îşi făcuseră din pasivitate şi din docilitate o dogmă politică.

Este foarte probabil că ceeace i-a determinat pe românii din Transilvania să adopte o politică abstenţionistă, să fi fost sistemul electoral, caracterizat de însăşi ungurii *(Pester Lloyd)* drept „o adevărată babilonie, erijată în lege”.

Participarea românilor la alegeri era îngrădită de nesfârşite dispoziţii şicanatorii, tinzând toate la mistificarea reprezentanţei electorale din regiunile pur româneşti. Astfel, de unde în regiunea secuiască, pentru allegerea unui deputat, erau suficiente 4—5000 voturi, în regiunea românească *abia 40.000 şi câteodată chiar 50.000 alegători erau necesari pentru alegerea unui deputat.*

In aceste condiţii, Coloman Tisza, şeful Partidului, aşa-zis liberal, flancat la Ministerul de Externe Austro-Ungar, de ungurul Andrassy a putut guverna ca un adevărat despot timp de 15 ani, dela 1875 până la 1890. Există dictaturi cari recunosc în mod formal caracterul autoritar al guvernării lor, justificându-l doar prin necesităţi imperioase. Ungurii, dimpotrivă, aplicau în ţară metodele cele mai despotice de guvernare şi peste hotare ţineau să apară drept campioni ai libertăţii integrale. Fariseismul metodelor din 1848 se repeta în toate fazele evoluţiei istoriei maghiare.

Astfel, în 1868, ungurii votează o lege a naţionalităţilor în cari cele mai liberale principii sunt concretizate în texte precise şi categorice. Expunerea de motive poate fi citată ca exemplu de largheţă în privinţa tratamentului faţă de naţionalităţi. Ar fi fost însă prea frumos pentru ca să fie adevărat.

Totul nu era însă, decât praf aruncat în ochii mulțimii. *Liberala și atât de mărinimoasa lege a naționalităților n'a fost aplicată nici-odată în practică.* Unele din dispozițiile acestei legi au fost pur și simplu abrogate, altele au căzut cu timpul în desuetudine, din cauză că ele au rămas dela început literă moartă.

Ceeace era însă peste măsură de revoltător, era cinismul fără egal, cu care ungurii se împăunau cu dispoziții de favoare, care încetaseră să mai aibă valoare legală și care erau astfel ca și inexistente.

Seton Watson, un bun cunoscător al stărilor de fapt din fosta Monarhie Austro-Ungară, citează în „Istoria Românilor", o seamă de exemple din legea naționalităților cari învederează flagranta contradicție care exista între metodele preconizate de unguri *în teorie* și cele aplicate de ei *în practică.*

In special în domeniul școalei, contradicția era mai accentuată.

După ce în cuvinte mari autorii legei naționalității au proclamat „necesitatea de a se asigura tuturor cetățenilor, de orice naționalitate, posibilitatea de a se instrui în limba lor maternă", ungurii au deslănțuit o acțiune de maghiarizare prin școală, care amenința românismul în însăși ființa lui. Școlile deveneau din ce în ce mai mult instrumente ale operei de maghiarizare. La început, maghiarizarea a atins numai învățământul superior, pentru ca în cele din urmă ea să se întindă și asupra școlilor elementare.

In 1879, Ministrul Tréfort, olandez maghiarizat, depune în Parlament o lege tinzând la maghiarizarea școlilor elementare. Românii din toate provinciile stăpânite de unguri, în fața înverșunării crescânde a guvernanților maghiari, își strâng rândurile.

„Suntem aici și vom rămâne aici stâncă eternă a unui *popor fixat pe acest pământ de Dumnezeu însuși*", declara Ioan Hodoș, în momentul în care Parlamentul ungar vota legea pentru grăbirea desnaționalizării milioanelor de români transilvăneni.

EPOCA MEMORANDISTICĂ.

In 1881, la Conferința din Sibiu, partidul național român din Ardeal, își revizuiește programul de până atunci, înscriind în fruntea revendicărilor românești, autonomia Transilvaniei. Tot-

odată, partidul hotărăşte ca între cele două metode de luptă preconizate de conducătorii românimii: metoda revoluţionară şi aceia a moderaţiunei, să o aleagă pe aceasta din urmă, menţinându-şi credinţa că într'o zi dreptele lor revendicări vor găsi un ecou în sufletul împăratului Franz Iosef.

Conferinţa decise deasemeni să întocmească un memoriu în limba franceză cu scopul de a aduce la cunoştiinţa popoarelor din Occident „suferinţele teribile pe cari le îndură românii din Transilvania şi persecuţiile la cari ei sunt supuşi". *Memorandumul* a apărut la Paris în anul 1883 şi a produs în toate cercurile intelectuale din Franţa, Anglia, Italia şi Belgia, o impresie din cele mai puternică. Era primul document privitor la tratamentul inuman la care erau supuşi de secole românii ardeleni, care apărea dincolo de hotarele Monarhiei Austro-Ungare. Pentru prima oară Occidentul era chemat să ia poziţie în faţa rechizitoriului pe care românii îl îndreptau împotriva metodelor feudale, împământenite de guvernanţii din Budapesta şi pe cari — expresia este a lui Seton Watson — „ungurii vroiau să le eternizeze în Transilvania, în dispreţul evoluţiei normale a instituţiilor politice din ţările apusene".

Peste câţiva ani, studenţii Universităţilor din Iaşi şi Bucureşti, publicară la rândul lor un memoriu amplu destinat străinătăţii, în care se descriau amănunţit, toate fazele tragediei existenţei românilor din fosta provincie Dacia, ajunsă sub dominaţia ungurilor.

In Franţa, în special, memoriul a deslănţuit un adevărat val de simpatie pentru cauza românilor transilvăneni. Asociaţia generală a studenţilor francezi, luând în considerare memoriul, a reamintit cu acel prilej faimoasele cuvinte ale lui Montesquieu: *„Există un cod penal şi pentru popoare ca şi pentru indivizi!"* Presa, la rândul ei, vestejia în cuvinte aspre feudalismul metodelor de guvernare maghiară.

In Belgia, profesorul Louis van Keymeilen din Anvers, îşi termina cu aceste cuvinte impresionantul său articol publicat în „Le Précurseur" din Anvers:

„Europa occidentală nu trebuie să uite că rasa română este santinela avansată a civilizaţiei în Orient şi în virtutea acestui

titlu, această Europă nu poate să privească cu indiferență, ceeace se petrece în acest moment la poalele Carpaților".

Ungurii se grăbiră să publice un răspuns la acest Memoriu românesc invocând legile lor democratice, Constituția liberală și toate celelalte argumente cunoscute din panoplia propagandei maghiare în străinătate. Răspunsul era de asemeni plin de injurii la adresa românilor transilvăneni.

„REPLICA".

Studențimea românească transilvăneană nu putu rămâne indiferentă în fața cinicei deformări a realității, cuprinsă în răspunsul unguresc.

Ea publică o *replică* la răspunsul unguresc în limbile română, franceză, germană, engleză și italiană.

„Această replică, spune George Moroianu, a fost scrisă cu un admirabil bun simț politic și cu o metodă de documentare unică în genul ei, bazată pe legile și datele statistice oficiale ale Statului ungar".

Era un act de curaj excepțional, cunoscută fiind mentalitatea cercurilor conducătoare din Transilvania.

„Apariția Replicei, continuă George Moroianu, a produs o enormă senzație în Ungaria, căci nici presa maghiară, nici guvernul ungur nu se așteptau la acest act de curaj al tinerimei românești care brava furia și răzbunarea autorităților".

Fiind deschisă o anchetă judiciară în contra autorilor Replicei, toți studenții români din Universitățile unguresti, se declarară solidari cu conținutul ei.

CONDAMNAREA LUI AUREL POPOVICI.

Pentru a nu deslănțui însă, un scandal politic, ungurii limitară urmărirea judiciară numai în contra unuia dintre autorii acestui memoriu și anume în contra doctorului Aurel Popovici.

Condus între baionete dela Predeal la Cluj, ca un simplu borfaș, d-rul Popovici a fost condamnat de Juriul șovin din acest din urmă oraș, la *4 ani închisoare* și la o amendă de 5.000 florini, ceia ce constituia o sumă enormă pentru acele vremuri.

Condamnatul Juriului dela Cluj, avea să devină într'o zi cel mai intim sfătuitor al Arhiducelui Franz Ferdinand, moştenitorul prezumtiv al Tronului Austro-Ungar, eroul tragediei dela Serajevo.

Pentru a ne forma o ideie despre felul cum privea Apusul stările de fapt din Ungaria din acea vreme şi despre reacţiunea produsă în Occident de procesul intentat lui Aurel Popovici, e suficient să spicuim două pasagii din presa apuseană de atunci.

„Acest proces, scrie Felix Leseur, în „la République Française" (ziarul lui Jules Meline) din 2 Septembrie 1893, va rămâne în istoria contemporană a Europei, ca unul din cele mai triste exemple de ceeace poate înfăptui tirania şi brutalitatea unui popor, dornic să aservească cu orice preţ un alt popor", iar în alt loc acelaş jurnalist taxează continuile procese intentate fruntaşilor români din Ardeal drept: „comedii judiciare ungureşti".

In aceiaşi zi ziarul „Il Foro Romagnolo" care apărea la Ravena, scria: *„Sacrificiul acestor generoşi campioni (patrioţii români), va contribui în mod puternic la schimbarea stărilor de lucruri din Regatul Sfântului Ştefan, acest edificiu de formă monstruoasă, în care dreptul, justiţia şi morala sunt sufocate de o hegemonie crudă şi tiranică".*

Condamnarea lui Aurel Popovici nu fu de natură să-i descurajeze pe români, ci dimpotrivă i-a determinat să ducă lupta mai departe cu forţe sporite. Românii se hotărăsc să facă apel la bunele simţiminte ale împăratului. In acest scop, ei redactează un *Memorandum,* pe cari 300 de delegaţi ai românilor din Transilvania urmează să-l prezinte lui Franz Iosef. Cei 300 de delegaţi în frunte cu avocatul Ioan Raţiu din Turda, pleacă la Viena, dar acolo Franz Iosef, cedând presiunilor maghiare, refuză să primească delegaţia. Plicul conţinând *Memorandum-ul* românesc ajunge totuşi în mâinile împăratului, care *fără a-l deschide* îl trimite Ministrului de Interne ungur din acele vremuri, Hieronymyi, care la rândul său îl trimite mai departe, *fără a-l deschide,* Arhivei de Stat din Budapesta, spre păstrare.

In modul acesta erau luate în considerare justele revendicări ale celor 3.000.000 români transilvăneni în liberala Monarhie Austro-Ungară !.

Printr'una din acele curioase împrejurări pe care le creiază o soartă implacabilă, plicul „refuzat" al plângerilor româneşti a ajuns din nou în mâinile românilor după un sfert de veac, când armatele române au intrat victorioase în Budapesta — citadela orgoliului maghiar.

La reîntoarcerea în Transilvania, membrii delegaţiei române au avut de suferit enorme vexaţiuni. Mulţi dintre ei au fost chiar victima unor agresiuni violente; casa D-rului Raţiu, preşedintele Partidului Naţional Românesc şi conducător al delegaţiei de la Viena, a fost avariată şi fruntaşul român abia a putut scăpa cu viaţa, refugindu-se la Sibiu.

Fiindu-le refuzat dreptul elementar de a petiţiona, garantat în mod expres de Constituţia, pe care guvernanţii dela Budapesta o exhibau la orice ocazie — fiindu-le refuzată până şi cinstea de a li se ceti, dacă nu şi rezolva, cererile lor, românii difuzară textul *Memorandumului* în străinătate.

In faţa procedeului, unic prin inichitatea lui, românii apelau la conştiinţa universală, nu spre a cere sprijin străinătăţi, ci pentru a aduce la cunoştinţa Europei civilizate, metodele de strigătoare intoleranţă ale conducătorilor maghiari, cari în străinătate se sforţau să treacă drept campioni ai libertăţii.

PROCESUL MEMORANDUM-ULUI.

Cedând presiunilor cercurilor şovine, guvernul ungar deschise acţiune publică în contra autorilor Memorandum-ului, adică a întregului comitet al Partidului Naţional Românesc, compus din 25 persoane. Erau traduşi astfel în faţa Curţii represive din Cluj, reprezentanţii întregei populaţii din Transilvania.

Pe banca acuzării stătea întregul popor român din fosta provincie Dacia, rolul de acuzator revenind ungurilor încălcători ai acestei provincii. DIN ACUZATORI INSĂ, UNGURII DEVENIRĂ IN FAŢA INTREGEI LUMI CIVILIZATE, ADEVĂRAŢI ACUZAŢI AI ACESTUI PROCES MONSTRUOS.

La 25 Mai 1894, Juraţii maghiari din Cluj, îi condamnă pe fruntaşii români la pedepse variind între 8 luni şi 5 ani închisoare şi la amenzi imense pentru acea epocă.

Părintele Lucaciu, vajnic apărător al cauzei românești de dincolo de Carpați, și care suferise până atunci mai multe condamnațiuni pentru patriotica lui atitudine, fu condamnat să ispășească o pedeapsă de *5 ani închisoare.*

Procesul și severele condamnațiuni cari au fost aplicate românilor au stârnit un val de indignare în toate țările din Apus.

Ce erau însă pedepsele aplicate fruntașilor transilvăneni, față de condamnațiunile pe care le-au aplicat UNGARIEI, spiritele luminate ale Occidentului Europei?...

APUSUL PROTESTEAZĂ.

Intreaga presă europeană se solidariza cu românii din Transilvania. Meetinguri de protestare erau organizate în Anglia și în Franța.

GERMANIA.

Până și unele dintre ziarele ce apăreau în Austria și Germania se erijară în apărători ai cauzei românești.

„Neue Preussische Zeitung" din 6 Mai 1894, scria despre acest proces politic, unic în felul lui, îndreptat în contra unei întregi națiuni: „toți acei cari cunosc starea de lucruri din Transilvania vor recunoaște că acest proces nu va putea avea decât un singur rezultat: acela de a alimenta ura împotriva a tot ceia ce e maghiar și de a pune în pericol existența însăși a imperiului, căci toată lumea știe că din cauza politicei brutale de maghiarizare, *ungurii sunt astăzi poporul cel mai urât din Europa Orientală*".

Așa se exprima presa germană.

FRANȚA

Presa franceză, îmbrățișând cu căldură cauza poporului latin din răsăritul Europei, persecutat în chip despotic de unguri, stigmatiza cu mai multă vehemență încă, metodele pe care le introduseră ungurii în Transilvania cu scopul vădit de a transforma aspectul pur românesc al acestei provincii într'unul unguresc.

„Procesul care se judecă actualmente de către juraţii din Cluj şi în care sunt implicaţi 25 membri ai partidului Naţional-Român, scrie Henri Rochefort în *L'Intransigeant,* întrece cu adevărat toate limitele imaginabile ale inichităţii", iar în continuare, temutul polemist francez adăoga: „Crima acuzaţilor este următoarea: asupriţi, persecutaţi şi trataţi ca nişte fiare sălbatice *(bêtes fauves)* de către maghiari, românii din Transilvania au trimis delegaţi Impăratului Austriei, *suveranul lor,* pentru a exprima doleanţele lor. Ori, orgoliul unguresc nu admite ca românii exploataţi şi torturaţi de stăpânii lor neînduplecaţi să meargă să ceară ajutor şefului suprem al imperiului".

„Procesul acesta, scria la rândul său ziarul „La libre parole" din 8 Mai 1894, nu este în realitate decât un episod aproape epic al marei lupte între două naţionalităţi. Europa întreagă a răsunat de geamătul *(le gémissement)* lui Kossuth şi al prietenilor săi, apărători ai dreptăţii poporului ungar. Or, acest popor ungar dimpreună cu Kossuth şi cu prietenii săi, n'au încetat o clipă a fi cei mai sălbateci tirani *(„les opresseurs les plus sauvages")* ai naţionalităţilor, asupra cărora au reuşit să-şi întindă mâna".

Insfârşit, marele Clemenceau, în aceà epocă directorul ziarului „La Justice", într'un articol epocal intitulat: *„Lupta raselor",* după ce trasează un viguros tablou al luptelor purtate de românii ardeleni împotriva tiraniei ungurilor, bazat pe o adâncă cunoaştere a stărilor de fapt din Transilvania şi cu talentul care-l caracteriza, face un aspru rechizitor sistemului neomenos de guvernare al ungurilor.

„Prin dispoziţii arbitrare, introduse în legea electorală, „spune „părintele de mai târziu al Victoriei, s'a ajuns a se priva românii „de orice drept politic. Censul electoral este de 10 ori mai ridicat „pentru românii din Transilvania, decât în restul Ungariei. Români cari din cei 417 deputaţi câţi numără Parlamentul, ar „trebui să aibă proporţional 75 deputaţi, NU AU NICI UNUL SINGUR".

Cu privire la procesul în sine, Clemenceau declara în mod categoric: *„Acest proces este o ruşine pentru libera naţiune un„gară. Doctorul Raţiu şi prietenii săi vor putea fi condamnaţi, „opinia europeană i-a achitat însă dinainte.*

Iată deci, cum acest procès politic menit în intenția ungurilor să arunce discreditul asupra românilor transilvăneni, s'a transformat într'o amară lecție politică pe care o primeau ungurii din partea străinătății.

Când severele condamnațiuni aplicate de către juriul ultra șovin din Cluj fruntașilor partidului național-român din Transilvania, fură cunoscute în străinătate, marele istoric francez Ernest Lavisse, trimise condamnaților următorul mesaj de simpatie: „Românilor, cari pentru faptul de a fi revendicat drepturile na- „ționalității românești au fost acuzați în mod nedrept și nedrept „condamnați, le trimit omagiul meu de admirațiune respectuoasă „și simpatia mea profundă, *făcând urări calde pentru revanșa „Justiției și a dreptului, ofensate în mod brutal în persoana lor. „Această revanșă sper că va veni în curând și sunt convins că ea „va veni. Trăiască România!"*

ITALIA.

Chiar și în Italia, legată de Austro-Ungaria prin pactul Triplei Alianțe, se ridicară voci în favoarea condamnaților dela Cluj. Astfel, renumitul arheolog, profesorul Angelo de Gubernatis, scria la 22 Iunie 1894: „Ungurii nu au meditat îndeajuns istoria. Ei n'au ținut seamă de posibilitățile unei renașteri. Au intrat în Europa ca un popor războinic de cuceritori și au parvenit, în cursul a secole de mizerie și de barbarie, să aservească țăranii cari lucrau pământurile lor. Ungurii reclamă pentru ei toate libertățile și cererile lor sunt demne de toată simpatia noastră, de tot respectul nostru, dar în acelaș timp ei pretind privilegii ne mai auzite. Ei vor să fie stăpâni absoluți ai românilor și vor ca românii să rămână servitorii lor. Aceasta nu mai este nici posibil, nici admisibil".

Făcând o incursiune în istoria veche a poporului român transilvănean, ilustrul profesor italian scrie: *„îi socot pe români, drept adevărații supraviețuitori românizați ai vechei Dacii.* Roma i-a civilizat. Acolo unde romanii i-au găsit, acolo ei au rămas și Dacii au dat lumii doi dintre cei mai buni împărați romani: Aurelian și Probus. Ei erau amândoi români din Transilvania: prin ei ro-

mânii au câştigat cu adevărat dreptul de cetate în lumea civilizată. Insăşi istoria ungurească posedă amintiri româneşti glorioase".

Angelo de Gubernatis termina articolul său cu aceste patetice cuvinte: *„ungurii nu trebuie să dispreţuiască pe foştii stăpâni ai pământului; în secolul nostru nu se mai pot teroriza popoare întregi"*. Opinia publică care este adevăratul tribunal al justiţiei internaţionale veştejeşte tiranii şi îi condamnă la izolare, iar izolarea înseamnă moartea".

Ziarul italian din Roma „Il Diritto" a publicat la rândul său mai multe articole asupra procesului Memorandumului. Citâm din articolul apărut imediat după condamnarea D-rului Raţiu şi ai celorlalţi români următorul fragment: „această condamnare a reprezentanţilor naţionali ai românilor din Transilvania pentru faptul de a fi redactat „Memorandumul" în favoarea naţiei lor, va produce în lumea civilizată o impresie de desgust".

„Maghiarii, continuă ziarul italian, au dreptul să ţină la prietenia Italiei. Ei n'ar trebui să uite, însă, că românii sunt latini ca şi italienii şi că aceştia, în virtutea unei legi naturale şi de sânge, le datoresc afecţiune".

ANGLIA.

In Anglia, unde fostul subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor străine din Cabinetul Gladstone, Lordul Edmund Fitzmaurice, scria în 1890 că: „atitudinea de provocare a minorităţii maghiare în contra românilor poate da naştere, dintr'un moment în altul, la tulburări sângeroase, cu urmări incalculabile" şi că: „ungurii urmăresc o politică violentă şi oarbă în contra naţionalităţilor supuse Coroanei ungare şi în contra românilor în special", în Anglia, cu ocazia judecării procesului dela Cluj, fu organizată la Universitatea din Oxford o manifestaţie de simpatie, în favoarea românilor din Transilvania, la care luară parte savanţi, profesori iluştri, oameni de litere şi numeroşi studenţi ai faimoasei universităţi engleze.

Renumitul filolog şi romanist englez W. R. Morphill, care prezida întrunirea, într'un discurs de o înaltă ţinută, ceru conce-

tățenilor săi să se alăture cu simpatie cauzei „unei nații plină de viață, energică și muncitoare, care nu cere decât să fie un element de cultură în sânul marei familii europene".

DECLARAȚIA LUI RAȚIU.

Nu putem încheia acest capitol închinat procesului memorabil, care s'a desbătut în vara anului 1894 în fața Curții cu Juri dela Cluj, fără a cita câteva fragmente din viguroasa și atât de demna declarațiune pe care șeful Partidului Național Român, Doctorul I. Rațiu, a cetit-o în fața juraților maghiari, care aveau să hotărască de soarta conducătorilor românismului ardelean.

Dacă în arhivele prăfuite ale Justiției maghiare dela sfârșitul secolului trecut, rechizitoriul procurorului constituia actul de acuzare al procesului, IN FAȚA ISTORIEI INSĂ, ADEVĂRATUL ACT DE ACUZARE IL CONSTITUIE DECLARAȚIUNEA D-RULUI RAȚIU.

„Ceeace ne-a forțat să publicăm și să difuzăm Memorandumul nostru, declara D-rul Rațiu, este faptul că atât legislația ungară cât și guvernul ungar ne-au convins în mod inebranlabil că niciodată nu vom putea aștepta dela ei *Dreptatea*. Zădarnice au fost promisiunile de a se respecta drepturile noastre naționale, promisiuni ce ne-au fost făcute în diverse rânduri și în mod solemn. In zadar am încercat noi toate formele și căile legale. In zadar ne-am adresat tuturor autorităților competente. Exclusivismul de rasă a declarat războiu de exterminare limbei noastre și naționalității noastre. Nu ne mai rămânea decât o singură cale: de a ne adresa Capului Statului și opiniei lumii civilizate".

Și Rațiu continua:

„Ceeace se discută azi în fața juraților este însăși existența poporului român! Or, existența unui popor nu se discută, ea se afirmă" !

Lipsiți de sacrul drept al apărării, grație metodelor inchizitoriale aplicate de Președintele Curții cu Juri Szentkereszty, luptătorii români pentru respectul naționalității lor, se adresară Curții cu Juri prin glasul lui Rațiu, cu aceste cuvinte de o ținută impunătoare:
„Nu ne cereți deci ca să ne facem complicii acestui simulacru de

proces, încercând din partea noastră să facem un simulacru de apărare. Prin violenţe şi prin insulte aţi forţat apărătorii noştri să plece. Prin presă aţi excitat contra noastră şi contra întregului popor român, opinia publică maghiară, reprezentată prin juriul din Cluj. Am fost chiar violentaţi aici, după cum am fost terorizaţi azi şi întotdeauna, dar mai ales după ce am denunţat lumii civilizate vexaţiunile pe care le îndurăm. Cum poate deci fi vorba de judecată, de apărare, în sensul juridic al acestor cuvinte? Nu! Faceţi ce vă place. Sunteţi stăpâni ai persoanei noastre fizice. *Dar ceeace vă scapă este conştiinţa noastră care este conştiinţa naţională a poporului român!*"

Este lesne de imaginat cât de puternică a fost surexcitarea pe care a provocat-o în rândurile transilvănenilor români verdictul Curţii cu Juri din Cluj, judecând după profunda impresie pe care acest verdict a produs-o în ţările îndepărtate din Occidentul Europei.

Temându-se de o reacţiune din partea atât de asupritei naţiuni române, ungurii au sporit mai mult încă măsurile de opresiune, întărind în acelaş timp aparatul poliţienesc pentru a împiedica şi la nevoe a înăbuşi în faşe, orice încercare de cucerire a libertăţii naţionale româneşti.

Neavând posilibitatea de a desvălui opiniei publice de pe tribuna Parlamentului starea de inferioritate manifestă în care se sbătea marea massă a poporului român, şi aceasta din cauza greşitei politici de pasivitate şi de abstenţiune, strânşi în cercul de fier al măsurilor extrem de riguroase privitoare la represiunea poliţienească, măsuri care paralizau orice tentativă de manifestare colectivă, românilor nu le mai rămânea decât calea protestelor şi a revendicărilor prin presă. Au fost însă suficiente primele manifestări româneşti pe acest tărâm pentru ca imediat ungurii „liberali" să deslănţuiască o acţiune violentă, menită să înăbuşe orice veleitate de afirmare naţională pe calea presei. Atât de grele erau condiţiile de existenţă ale unei gazete româneşti în Transilvania, încât românii s'au văzut nevoiţi să facă să apară ziarele lor la Arad (din punct de vedere administrativ unguresc Aradul făcea parte din Ungaria şi nu din Transilvania) şi chiar... la Budapesta.

Teroarea deslănţuită în contra ziariştilor care aveau curajul să proclame făţiş revendicările româneşti de libertate şi de egalitate

socială, era însă atât de violentă încât ea era de natură să descurajeze pe foarte mulţi intelectuali, bine intenţionaţi, îndemnându-i să renunţe la exprimarea prin presă a durerilor poporului român.

Teroarea n'a reuşit însă, să înăbuşe cu desăvârşire strigătul de revoltă al românilor în contra nedreptăţii care dura de un mileniu.

Dovada ne-o face numărul din ce în ce mai mare de condamnări pentru delicte de presă şi delicte politice, la care au fost supuşi românii transilvăneni cu începere dela 1844. Prin graţia Curţilor cu Juri şi a Tribunalelor ungureşti, 107 români au fost condamnaţi să ispăşească 63 ani închisoare în deceniul dela 1884—1894. Ei nu s'au descurajat însă, şi au continuat să proclame dreptul la o viaţă liberă a congenerilor lor. Alte 255 condamnări, de data aceasta întrunind 134 ani închisoare, au venit să confirme teroarea şi să înăbuşe revolta în deceniul care a urmat.

Odată porniţi pe povârnişul patimilor oarbe, nimic nu-i mai putea opri pe unguri dela nefasta lor operă de impilare. Inchisorile gemeau de deţinuţi politici români, care erau trataţi la fel cu cei mai odioşi criminali de drept comun.

Iată ce scria Felix Leseur în „La République Française" din 22 Iulie 1893, cu privire la regimul pe care ungurii îl aplicau în închisoare marelui patriot român Vasile Lucaci.

„D-rul Lucaci, acest nobil patriot a cărui unică crimă este aceea de a lupta fără preget pentru libertăţile Transilvaniei româneşti, şi care a fost condamnat pentru acest fapt de către tribunalele din Seghedin şi din Satu-Mare, la închisoare politică, îşi ispăşeşte pedeapsa într'o *„carcero duro"* din Satu-Mare. Printr'un rafinament al cruzimei, el a fost închis în aceeaş celulă cu un criminal de drept comun, condamnat la 30 ani închisoare, pentru asasinat".

După ce descrie toate chinurile la care în mod voit era supus părintele Lucaciu în celula sa, Leseur îşi termină articolul cu strigătul de revoltă care era şi acel al întregei Europei civilizate: *„Şi această sălbăticie se petrece în centrul Europei noastre civilizate!"...* al acelei Europe pe care ungurii se cred predestinaţi a o stăpâni în virtutea unei misiuni divine!...

DELA MENOTTI GARIBALDI LA D. HORVATH.

Chiar şi cei mai sinceri prieteni ai Ungariei nu şi-au putut stăpâni revolta împotriva barbariilor comise în Ardeal de urmaşii lui Arpad.

Cu ocazia congresului internaţional al păcii dela Roma (1891) Menotti Garibaldi, fiul lui Giuseppe Garibaldi, eroul naţional al Italiei, îl apostrofează pe deputatul ungur Pulzsky, cu următoarele cuvinte, care şi-au păstrat actualitatea şi în deceniile cari au urmat şi din nefericire îşi mai păstrează şi astăzi o tristă actualitate: „Tatăl meu a simpatizat cauza ungurilor şi a susţinut-o crezând că ungurii vor da un bun exemplu de liberalism. *Dar ungurii nu sunt demni de simpatia Italiei, pentrucă ei asupresc în chipul cel mai barbar trei milioane fraţi de ai noştri*".

D. Horvath în opusculul său polemic, destinat desigur în intenţia sa să răstoarne masiva construcţie a lui Seton Watson închinată istoriei românilor, la fel cu toţi ceilalţi concetăţeni ai săi cari s'au ocupat de problema transilvăneană, omite cu bună ştiinţă să vorbească de nesfârşita serie de prigoniri exercitate de unguri împotriva românilor din Transilvania, şi pe cari însăşi prietenii Ungariei le-au taxat drept „acte barbare". Cu acea lipsă de abilitate şi de scrupule caracteristică lucrărilor propagandistice, autorul polemicei cu Seton Watson are curajul de a-i acuza pe români ...că nu s'au resemnat cu soarta, pe care le-o creiaseră ungurii, invadatori ai pământului fostei provincii Dacia.

Acelaş domn Horvath, ca şi mulţi alţi publicişti unguri contemporani, fără a nega atrocităţile pe care guvernanţii dela Budapesta le-au comis asupra românilor transilvăneni la sfârşitul secolului trecut, încearcă să disculpe oarecum pe autorii flagrantelor injustiţii, acuzându-i pe românii liberi de dincoace de Carpaţi, de a fi dus o politică de subminare a Monarhiei Austro-Ungare.

Profesorii dela Budapesta acuză guvernele dela Bucureşti şi pe Regele Carol I în special de a fi încercat să producă „separarea Transilvaniei de Ungaria" (These concentric Rumanian attacks were all directed against the Magyars, ant their object was to separate Transylvania gradually from the Hungarian Crown).

Nimic mai inexact — nimic mai fals.

Cel mai superficial cunoscător al politicei externe pe care a dus-o Regele Carol I dela întemeerea regatului în 1881 şi până la isbucnirea războiului mondial, adică până la moartea sa, ştie cât de legat era Monarhul României, prinţ de Hohenzollern, de Puterile Centrale.

D. Horvath ca şi toţi ceilalţi scriitori unguri contemporani, ştiu prea bine că românii au fost puşi de multe ori în situaţiunea de a se desinteresa *oficial* de revendicările fraţilor lor din Ungaria, pentru a salva interesele superioare de Stat ale Regatului României.

Pentru a menţine bunele relaţii cu Monarhia Austro-Ungară, politicienii români nu odată au fost nevoiţi să înăbuşe în ei glasul inimei, spre a-l face auzit numai pe acel al raţiunei. Opinia publică din România, pe care consideraţiunile de politică externă nu o puteau opri de a se solidariza cu suferinţele românilor de peste munţi, s'a aflat de multe ori, din această cauză în conflict direct cu guvernele dela Bucureşti.

Un episod din viaţa politică românească din epoca procesului *Memorandumului* este întru totul edificator în această privinţă.

In momentul în care furia ungurilor s'a deslănţuit năvalnică în contra naţiunii române din Ungaria, era la guvern în România, partidul conservator, sub preşedinţia lui Catargi. Conform liniei de conduită pe care şi-o impuseseră toate guvernele Regelui Carol I, guvernul lui Catargi s'a ferit să intervină în procesul care se desbătea la Cluj, ferindu-se totodată să ia atitudine în faţa condamnărilor aspre pronunţate de Curtea cu Juri din acel oraş. Partidul liberal a atacat vehement guvernul conservator pentru indiferenţa pe care a manifestat-o cu privire la soarta congenerilor lor din Transilvania. A fost, însă, suficient ca partidul liberal să preia frânele guvernării, pentru ca el să se integreze în linia politică a predecesorilor lor, atât de aspru criticaţi odinioară. Mai mult încă: Dimitrie Sturza, şeful partidului liberal şi preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost pus în situaţiunea de a retracta, într'un discurs ţinut la Iaşi, atacurile sale în contra Austro-Ungariei, fapt care a determinat presa din acele vremuri să-l acuze de conivenţă cu guvernul ungar al lui Banffy.

REGELE CAROL I ŞI ROMÂNII ARDELENI.

Sufletul acestei politici de apropiere de Austro-Ungaria (de care România era, de altfel, legată printr'un tratat formal de alianţă militară) era însăşi Regele Carol I, a cărui atitudine de loialism faţă de Puterile Centrale s'a manifestat şi în faimosul Consiliu de Coroană din 3 August 1914, când în contra voinţei exprimate de Rege, România s'a declarat neutră.

„S'a afirmat de multe ori, zice d. George I. Brătianu în „Politica externă a Regelui Carol I", că această discuţie dramatică (din Consiliul de Coroană), a creat pentru Regele Carol un veritabil caz de conştiinţă şi că hotărîrea Consiliului de Coroană a grăbit sfârşitul său".

Cum se poate, deci, susţine cu *bună credinţă* că România şi în special că Regele ei, Carol I de Hohenzollern, au subminat bazele Monarhiei Austro-Ungare prin sprijinul acordat naţionalităţii româneşti asuprite din Transilvania ?...

Este cea mai sfruntată negare a evidenţei şi a adevărului istoric. Dar oare adevărul constitue el un obstacol în calea Propagandei maghiare ?

D. Horvath şi ceilalţi *ejusdem farinae* ştiu prea bine că nici Regele României, nici guvernele regatului român şi nici chiar opinia publică românească, înflăcărata opinie publică românească, pe care soarta românilor de dincolo de munţi o făcuse să-şi manifeste în mod călduros solidaritatea faţă de fraţii transilvăneni asupriţi în chipul cel mai neomenos, nu au reclamat niciodată deslipirea Transilvaniei de Monarhia Austro-Ungară şi alipirea ei la România.

Până şi Dimitrie Sturza, ale cărui atacuri violente în contra ungurilor provocaseră protestul guvernului della Budapesta, declara în chip formal: „nicio persoană rezonabilă din România nu visează să cucerească Transilvania".

Sensibili la suferinţele românilor transilvăneni, românii de dincoace de munţi, liberi de a-şi formula păsurile, reclamau pentru fraţii lor ardeleni, a căror libertate de exprimare era încătuşată de casta conducătoare a magnaţilor unguri, doar „egalitatea com-

plectă cu naţiunea ungară, libertatea de a se adresa împăratului şi încetarea acţiunii de maghiarizare" (D. Sturza).

Profesorii dela Budapesta le ştiu prea bine toate acestea, dar pentru a apărea în ochii străinătăţii, în ipostaza de victime, denaturează cele mai elementare şi mai simple evnimente.

PROPAGANDA UNGUREASCĂ

Propaganda dela Budapesta, după cum se exprimă publicistul român C. Graur, nu este o creaţie recentă, provocată de urmările războiului mondial: acolo, propaganda a fost practicată întotdeauna. OLIGARHUL MAGHIAR SE NAŞTE PROPAGANDIST!

Dacă autorii maghiari pe care îi preocupă chestiunea Transilvaniei (şi pe care autor maghiar nu-l preocupă acestă chestiune?) şi-ar fi dat cu adevărat silinţa să afle cari sunt cauzele *reale* ale prăbuşirii Monarhiei Habsburgice şi a destrămării Ungariei, ei n'ar fi trebuit să se ducă să le caute dincolo de graniţă ci le-ar fi găsit în însăşi foliantele istoriei poporului unguresc.

Neînţelegerea faţă de aspiraţiile legitime ale naţionalităţilor conlocuitoare, metodele brutale de represiune a celor mai elementare, mai fireşti şi mai inofensive manifestări naţionale, politica violentă de asimilare forţată, campania furibundă de maghiarizare şi de desnaţionalizare a unor neamuri cari aveau rădăcini mai adânci decât ungurii în pământul Transilvaniei, iată cauzele reale ale prăbuşirii conglomeratului eteroclit care constituia Monarhia dualistă.

Marele om politic francez Gambetta a afirmat-o în termeni categorici: „UNGURII SUNT ACEI CARI PRIN VIOLENŢA GUVERNĂRII LOR FAC SĂ IA NAŞTERE CHESTIUNEA ROMÂNEASCĂ".

In ziua în care aceste metode monstruoase de guvernare, au putut fi cunoscute de lumea civilizată, chestiunea românească a încetat de a mai fi o chestiune pur locală, intrând în făgaşul problemelor de ordin european.

Desvăluirea lor a produs stupefacţie în rândurile lumii din Apus, nu numai prin faptul că ele constituiau o pată pe blazonul civilizaţiei europene, dar pentru că ele contrastau în chip flagrant cu

imaginea pe care şi-o făurise Apusul despre liberalismul mijloacelor de guvernare ale Ungariei.

Inăuntrul frontierelor, ungurii urmăreau cea mai brutală politică de desnaţionalizare a românilor, a slovacilor şi celorlalte naţionalităţi, iar peste hotare, ei nu se sfiau să compare liberalismul legilor lor cu acel al legilor engleze şi americane!.

In Statele-Unite, conferenţiarii propagandişti unguri făceau să se aplaude atât de larga lege a naţionalităţilor, iar în Transilvania, nemeşii unguri trimeteau la puşcărie pe românii cari îndrăzneau să ceară aplicarea acestei legi, rămasă literă moartă *ab initio.*

Atât de siguri erau maghiarii că propaganda lor în străinătate reuşise să le creeze o faimă de „campioni ai libertăţilor", încât chiar în clipa în care apăreau în Occidentul Europei primele articole de solidarizare cu cauza românilor din Transilvania, un ziar unguresc, comentând asprul verdict din procesul Memorandumului, regreta timpul când vechiul şi „bunul obiceiu" de a se atârna capetele trădătorilor la porţile oraşului, era încă în vigoare!

O lună numai după judecarea procesului dela Cluj, Ministrul de Interne Hieronimyi, disolva Partidul Naţional Românesc, interzicând sub cele mai aspre sancţiuni orice activitate în cadrul partidului desfiinţat. Era o nouă şi grea lovitură dată naţiunii române din Transilvania, formată în quasi-unanimitatea ei din ţărani, căreia i se refuza în felul acesta până şi posibilitatea de a-şi avea o reprezentanţă centralizatoare a revendicărilor şi un organ al formulării lor.

GUVERNAREA LUI DÉSIDER BANFFY.

Sub guvernarea baronului Désider Banffy, care a prezidat Consiliul de Miniştri timp de patru ani, din Ianuarie 1895 până în Februarie 1899, politica de maghiarizare prin violenţă a atins apogeul. Banffy nici nu făcea un secret din principiile sale ultra-şovine.

„Politica mea şovină, clama el, este o năzuinţă irezistibilă către un scop determinat şi către atingerea lui cu orice preţ. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar şi cu o singură limbă („*Der Aufau des einheitlichen, einsprachigen ungarischen Staates*")".

Acest program echivala pur și simplu cu desființarea nației române ca atare căci, prin esența sa, statul unitar exclude posibilitatea coexistenței mai multor naționalități.

Când un prim ministru ungur proclama deschis un astfel de program de guvernare, lesne își închipue oricine cari erau metodele pentru înfăptuirea acestui program!

Alegerile electorale efectuate în timpul guvernării lui Banffy au rămas de pomină, lăsând cu mult în urmă tot ce s'a înfăptuit pe tărâmul fraudelor și a corupției politice în acest „paradis al corupției electorale".

Rezultatul acestei furii deslănțuite în contra naționalităților s'a putut constata imediat după alegeri. Milioanele de nemaghiari locuind în Ungaria și constituind 54% din întreaga populațiune au reușit să trimeată în Parlament *un singur deputat.*

Dealtfel, recrudescența prigoanei în contra naționalităților coincidea cu serbările milenarului instalării ungurilor în Europa Centrală, cari au avut loc cu mare fast în 1896, prilej pentru manifestații sgomotoase în favoarea Ungariei milenare — stat unitar— și împotriva milioanelor de nemaghiari.

Acest mit al statului ungar unitar în cadrul Coroanei Sf. Ștefan, pe care ungurii l-au proiectat pe ecranul viitorului ca pe un ideal ce trebuie realizat, este cea mai absurdă ideie care a putut vreodată să călăuzească acțiunile unui guvern.

Ungurii au găsit la venirea lor în Europa o seamă de națiuni. Acestea s'au bucurat de o vitalitate atât de puternică, corespondența între pământul locuit de ele și caracterul lor național era atât de intimă, încât ungurii nu au reușit să-i asimileze prin desnaționalizare.

A contribuit desigur la creiarea prăpastiei între unguri și popoarele nemaghiare și concepția exclusivistă de guvernare a maghiarilor: nația — castă nobiliară —cu excluderea masselor fără blazon, adică a quasi-unanimității românilor, slovacilor și sârbilor. Cauza principală a neasimilării milioanelor de români, în ciuda unei dominații unguresti milenare, rezidă, însă, în formidabila vitalitate a poporului născut din amestecul *vigorii* romane cu *forța primitivă* a poporului Dac, complex mereu împrospătat în cursul veacurilor cu sângele viguros al barbarilor, cari, pe măsură ce se

așezau în mijlocul masselor țărănești daco-romane, erau asimilați de aceștia.

Nimic nu-i apropia pe români de unguri. Dimpotrivă, totul îi despărțea: deoparte, dulceața limbii latine, de alta, asprimea limbii fino-ugrice a ungurilor plină de asperitățile consoanelor duble (csopdes, scipked, szeg), limbă atât de diferențiată de toate celelalte graiuri europene; deoparte caracterul mândru, orgolios, „hautain", al rasei maghiare („*les magyars ont rarement pratiqué la vertu de la modération*", spune despre urmașii lui Arpad, Wickham Steed), de alta firea blândă și atât de modestă a țăranului român.

Contrastele acestea au săpat prăpastia intre cele două națiuni, pe cari destinul le-a făcut să conlocuiască pe acelaș pământ. Duritatea tratamentului la care au fost supuși românii din primele clipe ale invaziei din partea castei nobiliare maghiare a lărgit într'atât prăpastia între cele două națiuni, încât într'o zi s'a ajuns la situațiunea că nici o punte să nu mai poată fi aruncată deasupra ei pentru a-i apropia.

Ungurii socoteau că dacă vor înăspri la maximum duritatea tratamentului, vor reuși să obțină în câteva decenii ceeace n'au reușit să realizeze în timpul unui mileniu de stăpânire violentă.

GREȘELI CAPITALE.

Era o greșeală de perspectivă istorică. Această greșeală face parte din însăși firea poporului unguresc. Unghiul pur obiectiv sub care ungurii își imaginează evoluția istorică a fost admirabil caracterizat de Ed. de Laveleze în „La Revue des Deux Mondes" în 1866:

„Maghiarii, spune el, nu zăresc decât ceeace este conform cu dorințele lor, pentru ceeace contrariază aceste dorințe ei sunt orbi".

Nimic mai greșit decât a-ți închipui că ceeace n'ai putut să desăvârșești prin prigoană timp de 1000 de ani „când românii au fost osândiți să trăiască mai mult sub pământ" (expresia este a scriitorului ardelean Liviu Rebreanu), vei reuși să înfăptuești într'un secol în care, în ciuda zidurilor chinezești ridicate de ma-

ghiari, lumina civilizației pătrunsese până în satele cele mai îndepărtate ale Transilvaniei!

Toți guvernanții unguri au stăruit însă, în această greșeală, susținând că salvarea Ungariei este în funcție directă de desnaționalizarea naționalităților nemaghiare. Aceasta era mentalitatea întregei clase suprapuse la sfârșitul veacului al XIX-lea și ea a fost transmisă din generație în generație. Ardoarea și zelul în punerea în aplicare a acestei metode echivala cu un certificat de patriotism.

Sacrificarea naționalităților pe altarul mitului Coroanei Sf. Ștefan a fost principiul director al întregei politici interne unguresti în cadrul Monarhiei dualiste. Diferența între moderați și șoviniști era doar o simplă deosebire de metodă nu însă și de program. Primii cereau ca sacrificarea naționalităților să fie consimțită voluntar de aceștia, cei din categoria a doua preconizau metoda violenței. *„C'était la même Jeannette, mais autrement coiffée".*

Astfel, însuși Coloman Szell, a cărui guvernare în 1899 este un model de moderație.. în comparație cu aceea precedentă a baronului Désider Banffy, după ce se declară adeptul statului maghiar unitar, clamează cu tărie că: *„ungurii nu vor admite nicodată ca să se facă din țara lor o pseudo-confederație elvețiună, ei fiind deciși să lupte prin foc și sabie contra unor asemenea tendințe".*

Sub noul regim al „moderațiunii", instaurat în 1899, românii neabstenționiști dimpreună cu celelalte naționalități nemaghiare reușesc să trimeată în 1901 un număr de 5 deputați!...

ROMÂNII REINTRĂ IN ARENA POLITICĂ.

Anul 1905 este un an de o importanță covârșitoare pentru evoluția politică a românilor transilvăneni. Intr'adevăr, după ce au dus o politică stearpă de pasivitate și abstențiune, echivalând într'un regim autocrat și despotic cu autodesființarea politică, românii se hotărăsc să reintre în arena politică, alături de celelalte naționalități persecutate: sârbii și slovacii, pentru a face să triumfe ideia de libertate și de egalitate. Lupta cot la cot cu sârbii și slovacii era, după un deceniu, aplicarea pe teren a alianței încheiate în 1895 între cele trei naționalități oprimate, precursoarea Micei Antante de mai târziu.

Lupta avea să fie dintre cele mai dificile, deoarece ungurii erau hotărîţi să realizeze în practică „himera Statului unitar exclusiv maghiar”, după cum numeşte Prinţul Valentin Bibescu, acest ideal iraţional şi ilogic al ungurilor.

MAGHIARIZAREA PRIN VIOLENŢĂ.

Parlamentul din Budapesta votează maghiarizarea numelor oraşelor şi satelor transilvănene; el ia măsuri pentru maghiarizarea în massă a numelor româneşti de familie. Staţiunile de cale ferată purtând vechi nume româneşti, sunt botezate cu numiri exclusiv maghiare. Toate acestea pentru a da ţinuturilor locuite de români un *climat* eminamente unguresc.

Regimul presei se înăspreşte. Ziarele româneşti sunt interzise de a fi colportate. Nici o gazetă nu poate apărea fără o prealabilă cauţiune. Cine îndrăzneşte să discute un simplu proiect de lege şi să ia atitudine împotriva lui este sancţionat (cazul editorului Branik din Ujvidek). Cine se încumetă să afirme că o lege specială derogă dela principiile stabilite de legea naţionalităţilor este pur şi simplu întemniţat (cazul a trei editori români condamnaţi: doi, la câte 18 luni închisoare şi unul la 10 luni, pentru faptul de a fi criticat faimoasa lege Appony, prin care se maghiariza aproape complect învăţământul şcolar).

Orice articol în favoarea naţionalităţilor asuprite era taxat drept „excitare împotriva naţiei ungare” şi autorul era pedepsit cu închisoare şi amenzi însemnate.

„Persecuţia, spune Scotus Viator în 1907, a fost împinsă până la atari limite, încât găseşti cu greu un singur ziarist român, scriind la un ziar politic, care să nu fi fost în închisoare pentru vre-un delict politic!”

Dreptul de reuniune şi de asociaţiune era atât de îngrădit în practică, în dispreţul unor dispoziţii legale liberale înmormântate în arhivele colecţiilor de legi, încât el devenise aproape inexistent în fapt. Adunările trebuiau declarate în prealabil şi în urmă autorizate. Un ofiţer de poliţie ungur asista la toate reuniunile şi avea dreptul să disolve în orice moment adunarea. Se interziceau întrunirile pentru cele mai puerile motive de formă. Astfel, într'un moment în care se agita chestiunea sufragiului universal, românilor

le fu interzisă o adunare având înscrisă această chestiune pe ordinea de zi, pentru motivul că nu s'a specificat în mod expres de către organizatorii întrunirii dacă este vorba de discuția sufragiului universal... în Ungaria sau în altă țară!

Cuvântătorilor le erau interzise până și unele expresii. Astfel, cuvântul „slovac" trebuia să fie exclus din toate cuvântările. Puteai deci asista la spectacolul divertisant al unei cuvântări ținută într'o sală tixită de slovaci, în care se revendicau drepturi pentru... „chinezii" din Ungaria!!

Teroarea electorală din ziua în care naționalitățile au adoptat activizmul politic a întrecut însă în violență toate celelalte prigoniri. Este suficient să menționăm că votul era public, pentru a ne face o ideie precisă despre felul în care se desfășurau alegerile.

Teroarea alterna cu corupția, corupția cu falsurile și acestea din urmă cu fraudele. Arestările în massă ale țăranilor români și slovaci, erau lucru curent în epoca alegerilor. Au fost și cazuri în cari s'au comis asasinate în massă asupra alegătorilor nemaghiari.

Când un englez, sobru prin excelență în alegerea expresiilor sale, califică în 1907 Ungaria drept „Paradisul corupției electorale", ușor ne putem imaginea care era aspectul perioadelor electorale în Ungaria sub semnul desnaționalizării cu orice preț.

Toate protestele românilor — căci aceasta era singura armă de care dispunea românismul din Transilvania în contra campaniei din ce în ce mai furibunde de maghiarizare — rămăseseră absolut fără nici un efect ca și, dealtfel, protestele înaintașilor lor în contra metodelor similare din trecut.

Abia atunci și-au dat seama fruntașii românilor cât a pierdut cauza națională românească din Ungaria, prin adoptarea principiilor de pasivitate politică.

In 1905, românii se hotărăsc să părăsească politica stearpă de abstențiune, care echivala într'un regim autocrat și despotic cu autodesființarea politică și reintră în arena politică alături de celelalte nații persecutate: sârbii și slovacii, pentru a face să triumfe ideea de libertate și de egalitate națională.

După 35 ani de experiențe dezastruoase pentru cauza românismului ardelean, se revenea în cele din urmă la principiile atât de sănătoase, formulate odinioară de marele patriot Șaguna.

PLANURILE SECRETE ALE ŞOVINIŞTILOR.

Adepţii maghiarizării forţate erau însă cu totul nemulţumiţi de rezultatele pe cari le realizaseră ungurii în Transilvania în cursul celor 4 decenii de guvernare despotică.

Românii se menţineau ferm pe poziţii în ciuda înăspririi măsurilor de desnaţionalizare. Guvernele dela Budapesta începură a fi îngrijorate. Se părea că scriitorul Gustav Beksics avusese dreptate când scria în 1883, că minoritatea maghiară din Transilvania este în aşa inferioritate faţă de elementul românesc „încât este incapabilă să spargă zidul de neînvins al românilor".

Atunci se iviră primele planuri, destinate a da problemei româneşti o soluţie radicală. Cel mai interesant este desigur acel publicat de Antal Huszar în 1907 şi intitulat „Românii din Ungaria". Lucrarea a fost tipărită pe cheltuiala guvernului ungar şi — amănunt preţios — ea era destinată a fi folosită „în chip confidenţial numai de unii dintre membrii Guvernului unguresc".

Toate aceste măsuri de prevedere cu privire la eventuala desvăluire a conţinutului cărţii sunt justificate prin caracterul radical al măsurilor de desnaţionalizare propuse de autor. Niciunul din compartimentele vieţii româneşti ardelene nu era trecut cu vederea. Pentru fiecare redută a rezistenţii româneşti erau preconizate mijloacele de distrugere cele mai adequate, recte cele mai dure.

Autonomia Bisericii Ortodoxe româneşti era până atunci o citadelă inexpugnabilă, de care se loviau mereu atacurile înverşunate ale maghiarilor. Autorul, în faţa acestei situaţiuni, preconiza pur şi simplu distrugerea acestei autonomii şi abrogarea statutului ei organic. Biserica greco-catolică era o manifestare a unei concepţii separatiste româneşti, deci un obstacol în calea unităţii Statului maghiar. Autorul planului de maghiarizare totală şi rapidă propunea guvernului încorporarea ei în biserica catolică, ceace echivala în fapt cu suprimarea greco-catolicismului.

Huszar Antal recomanda în mod confidenţial miniştrilor unguri şi alte măsuri tot atât de... inofensive, ca: maghiarizarea tuturor şcolilor româneşti, agravarea pedepselor ce urmau a fi aplicate ziariştilor români cari nu scriau pe placul guvenului; Antal îi sfătuia în acelaş timp pe miniştri să dispună ca ziariştii români condamnaţi

pentru delicte de presă, să execute pedepsele în închisorile criminale și nu în acelea politice. Totodată, autorul planului de desnaționalizare preconiza: un control sever al tuturor asociațiunilor culturale românești ce reușiseră să se mențină, în ciuda teroarei exercitate împotriva membrilor lor, desființarea societății culturale „Astra", colonizarea Transilvaniei cu elemente etnice maghiare și multe alte măsuri similare.

Acesta era fericitul regim sub care trăiau românii în Ungaria la începutul acestui veac și acestea erau perspectivele existenței ce le era hărăzită în viitor.

In acest timp, propaganda maghiară în străinătate, făcea eforturi disperate pentru a convinge Apusul de bunul tratament la care era supusă naționalitatea română în „raiul naționalităților" care se chema Ungaria.

Domnul Dionisie de Pazmandy, de pildă, avea curajul de a scrie la sfârșitul secolului trecut în ziarul „L'Indépendance Belge" din Bruxelles, că: „nimeni nu caută în Ungaria să stânjenească desvoltarea intelectuală și materială a românilor, nici să le răpească limba, obiceiurile și celelalte atribute naționale".

Toate aceste încercări de a denatura adevărul au rămas de data aceasta fără rezultat, asociațiunile românești din străinătate având grija de a prezenta Apusului aspectul real al problemei.

BJOERNSTERNE BJOERNSON ȘI PROBLEMA ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI.

Așa se explică de ce marele scriitor norvegian Björnsterne Björnson a refuzat invitațiunea pe care i-a făcut-o Comitetul unguresc, organizator al Congresului Interparlamentar care a avut loc la Budapesta în 1907, de a participa la acest Congres și tonul violent al scrisorii pe care a adresat-o ungurilor cu acest prilej.

„In tinerețea mea, scrie ilustrul scriitor norvegian, am iubit și am admirat mult poporul maghiar, atunci când el a fost oprimat și vărsa lacrimi amare. Dar, mai târziu, când l'am studiat mai îndeaproape și când m'am convins de nedreptățile pe care le comite față de celelalte naționalități cari locuesc cu el în Ungaria, am început să detest șovinismul lui. Sunt convins că în afara Unga-

riei nu mai există nimeni care să nu aibă aceleaşi simţiminte şi credeţi-mă că aceste injustiţii vor duce, mai de vreme sau mai târziu, Ungaria la pieire".

PENTRU CE LUPTĂ ROMÂNII ?

In dispreţul tuturor sfaturilor de moderaţiune pe cari le primeau mereu din partea celor mai ilustre personalităţi europene, ungurii continuau să înăsprească regimul naţionalităţilor, având o singură ţintă : *unificarea prin maghiarizare.*

Contele Ştefan Bethlen, despre care prof. Silviu Dragomir spune că era în fruntea mişcării destinată să paralizeze viaţa culturală şi economică a Transilvaniei, clama în 1907: „Acum ori niciodată", iar Désider Banffy, în acelaş an, respingea orice ideie de compromis, împotrivindu-se oricărei soluţii tranzacţionale în chestiunea naţionalităţilor.

„Noi vrem, scria el, un stat maghiar naţional şi unitar, pe când ele (naţionalităţile) voiesc un stat poliglot, cu drepturi egale pentru toate naţionalităţile".

Este interesant de subliniat în această frază, scrisă de unul din cei mai înverşunaţi partizani ai maghiarizării prin violenţă, deci — după concepţia ungară unul din cei mai mari patrioţi, — ţelul pe care-l revendicau naţionalităţile din Ungaria : drepturi egale într'un stat în care să se respecte limba fiecărei naţionalităţi.

Unde este deci buna credinţă a acelor care susţin că românii din Transilvania luptau să producă dezagregarea Monarhiei dualiste austro-ungare, tinzând la o Daco-Românie, în limitele Daciei străvechi ?!

Este incontestabil că şi de o parte şi de alta a arcului Carpatic, în sufletul fiecărui român exista credinţa în împlinirea destinului românesc — UNIREA; — realizarea însă, acestei speranţe, era un ideal atât de îndepărtat, încât el sălăşluia în străfundurile sufleteşti, în forme foarte vagi. Era un ideal asemănător aceluia pe care fiecare om civilizat îl poartă în sufletul său şi conform căruia, mai devreme sau mai târziu, războiul dintre popoare va înceta de a mai fi un mijloc de soluţionare a diferendelor dintre naţiuni. Fiecare poartă în el în stare latentă această speranţă, pe care numai

conducătorii conştienţi de menirea lor o vor situa într'o zi pe făgaşul realizării.

Destinul românilor a vrut ca idealul milenar să se împlinească în 1918.

Până atunci, însă, lupta românilor depe ambele versante ale Carpaţilor, avea un singur ţel: să menţină nealterată fiinţa românismului, rezistând cu toată energia împotriva furiei maghiarizării.

Incordarea între cele două tabere care se găseau faţă în faţă, într'o adversitate provocată de greşelile capitale ale conducerii politice maghiare, devenea din zi în zi mai aprigă. Era încleştarea uriaşă a două naţii, din care una făcea un efort suprem — unic în analele istoriei — pentru a rezista presiunii de desnaţionalizare, iar a doua se străduia din răsputeri să anihileze această rezistenţă, pentru a o sdrobi în urmă.

Dacă privim lucrurile sub acest aspect — şi este singurul pe care îl impune realitatea faptelor — atunci lupta românilor transilvăneni, la care se adăogau din timp în timp şi strădaniile pentru susţinerea cauzei româneşti de dincolo de Carpaţi a românilor liberi din Regat, se integrează perfect în marea lege a naturii: *The struggle for life* — lupta pentru viaţă — dictată aici de imperativul celei mai profunde legi umane: instinctul de conservare.

Marele om de Stat român Take Ionescu, a sintetizat în chip admirabil aceste aspiraţii către libertate şi egalitate naţională a românilor transilvăneni, într'o convorbire pe care a avut-o cu un ziarist englez în 1909.

„Dacă aşi crede — spunea el — că maghiarizarea ar putea să reuşească, aşi trebui să mă retrag din viaţa publică, căci în cazul acesta ar fi inutil să mai rezistăm şi aici în Regat". „In acest caz, îşi termina Take Ionescu declaraţiile, n'am mai avea viitor!", frază în care era conţinută întreaga tragedie a soartei ce le era hărăzită românilor din Transivania, dacă ofensiva de maghiarizare ar fi fost încununată de succes.

Constitue oare, aceste aspiraţii la o viaţă naţională o formă a iredentismului, ori a imperialismului românesc? Desigur nu! Ele constituiau cea mai firească şi mai elementară năzuinţă, pe care o poate nutri un om într'o lume civilizată.

Acelaş om de Stat român reproduce în „*Amintirile*" sale *(Souvenirs—Paris)* o convorbire pe care a avut-o cu Banffy la sfârşitul secolului trecut, cu ocazia trecerei sale prin Budapesta. O redăm în liniile ei esenţiale.

— *Take Ionescu:* „Pentru ce, ca vecini, n'am găsi un *modus vivendi?* Situaţia pe care aţi creiat-o românilor din Ungaria este intolerabilă. Deşi n'am nici un mandat, nu văd pentru ce, de exemplu, n'aţi face o înţelegere ca aceea pe care aţi făcut-o cu saşii din Ardeal, punând măcar şcolile, bisericile şi câteva circumscripţii electorale la adăpost de persecuţii şi violenţe.

— *Désider Banffy:* „Asta niciodată. Pericolul nu-i acelaş. Saşii sunt numai 230.000, — şi la 1000 km. de Germania. Pe când românii... !"

Inţelegerea între vecini, propunerile pentru crearea unui *modus vivendi,* între Ungaria şi România, revendicările atât de legitime, şi de minime în acelaş timp, pentru punerea la adăpost de persecuţii şi violenţe a şcoalei şi bisericei româneşti din Ardeal constituie oare, toate acestea, manifestări în contra securităţii Austro-Ungariei, constituie ele acţiuni iredentiste, amestec în treburile interne ale Monarhiei Habsburgice sau manifestări a unor tendinţe imperialiste? Nimic din toate acestea.

Românii din Ardeal cereau doar dreptul la o viaţă naţională liberă şi fraţii lor de dincoace de Carpaţi îi susţineau în lupta lor, cu rezerva impusă de imperativul relaţiilor diplomatice dintre State. Câteodată chiar această rezervă a guvernelor din Bucureşti atingea unele limite care indispuneau în mod vădit opinia publică din România. De pildă, pentru a complace guvernului ungar, Dimitrie Sturdza, conferă fanaticului maghiarizant Sandor Iezensky din Ministerul Instrucţiunii Publice din Ungaria, pe care Constantin Xeni îl califică drept „omul cel mai detestat de şcolile româneşti din Ardeal", decoraţia Coroana României.

Aspiraţiile imperialiste găseau dimpotrivă adepţi entuziaşti în rândurile din ce în ce mai compacte ale şoviniştilor unguri.

Marele ziarist Eugen Rakosi, şeful redactor al cotidianului „Budapesti Hyrlap", scria cu pasiune despre o Ungarie cuprinzând între graniţele ei 30 milioane unguri.

„Ungaria celor 30 milioane unguri!" himera maghiarizanților à outrance!

Când asemenea visuri erau zămislite de o nație care număra între 7 și 8 milioane unguri— dintre care foarte mulți evrei și mai mulți încă străini maghiarizați — cum să caracterizăm, altfel decât drept imperialiste, asemenae năzuințe? !

Această pasiune a grandoarei nemăsurate, iată unul din factorii de căpetenie care se află la baza prăbușirii Statului ungar și a destrămării Monarhiei habsburgice: ACEST IMENS COLOS CU PICIORELE DE LUT.

Cât de modeste ne apar, în lumina celor de mai sus, aspirațiile românilor ardeleni. Implinirea idealului milenar românesc: *unirea tuturor românilor,* fiind situată la întretăieri de vis și de speranțe, transilvănenii își făureau idealuri mai apropiate, mai modeste și mai lesne realizabile. Ei nu luptau decât pentru întronarea unei ordine legale și pentru asigurarea — în cadrul Monarhiei dualiste — a unei vieți libere naționale.

Pare astăzi aproape incomprehensibil cum au putut ungurii să le refuze românilor și celorlalte naționalități conlocuitoare, împlinirea acestui minim de revendicări. Intr'o epocă în care viața națională luase avânturi nebănuite în apusul Europei, atitudinea ungurilor față de naționalitățile din Ungaria în general și a românilor transilvăneni în particular, se situa pentru cetățeanul liber din Occident în domeniul ireal.

Bazați pe imposibilitatea Occidentului de a crede în realitatea prigoanei exercitate împotriva românilor ardeleni, ungurii cu un cinism demn de noțiunea pejorativă a cuvântului Propagandă, au putut să convingă anumite cercuri din străinătate de *absurditatea* protestelor românești „într'o țară cu legi tot atât de liberale *(sic)* ca și acelea ale Statelor Unite și ale Angliei".

Dibaci în mânuirea argumentelor propagandistice, ungurii exploatau buna credință a cercurilor intelectuale din Apus — incomplect și câteodată chiar rău informate asupra stărilor de fapt din Europa Centrală — după cum prin ventilarea în fața lui Franz Iosef a pericolului Daco-României, reușiseră să-l câștige pe împărat, cu totul de partea lor în problema românilor din Transilvania.

Odată mai mult, ei deplasaseră problema de pe terenul responsabilităţii maghiare pe acel imaginar al unui vast complot pus la cale de români pentru detronarea Monarhiei dualiste. Era sistemul tradiţional al ungurilor de a prezenta în străinătate stările de fapt din Ungaria. Scriitorul american Charles Upson Clark în lucrarea sa „Greater Roumania", apărută la New-York în 1922, spune în această privinţă că „sistemul tipic al ungurilor era să convingă străinătatea că, în toate, românii erau vinovaţi".

PLANUL FEDERALIST AL LUI AUREL POPOVICI.

România se străduia din răsputeri să facă o politică de apropiere de Austro-Ungaria, singura în măsură de a-i asigura în acea vreme consolidarea statală în plină devenire. Cea mai bună dovadă a intenţiilor paşnice pe cari le nutreau românii faţă de Austro-Ungaria, este faimosul plan lansat în 1906 de românul transilvănean Aurel Popovici şi care trebue să fie considerat ca o ilustrare a concepţiei politice a păturei superioare româneşti din Ardeal.

In lucrarea sa intitulată *„Die Vereinigte Staaten von Gross-Oesterreich"*, apărută la Leipzig, Aurel Popovici preconiza transformarea Monarhiei dualiste Austro-Ungare într'un stat federal şi el afirma că această schimbare este singura care ar putea să salveze dela pieire vasta Monarhie.

„Statele-Unite ale Marei Austrii" urmau să cuprindă un număr de 15 teritorii naţionale, având un Parlament Federal, o armată comună, uniuni vamale între diferitele teritorii componente, iar ca limbă oficială, — *lingua franca*— autorul preconiza întrebuinţarea limbei germane.

Teritoriul naţional românesc din acest stat federativ central european, urma să cuprindă pe toţi românii din Transilvania propriu-zisă, din Ungaria şi Bucovina.

Lucrarea stârni, după cum era de aşteptat, un interes imens în întreaga Europă.

Karl Renner, care avea să devină într'o zi cancelar al Republicei Austriace, şi mai târziu Preşedintele celui din urmă Parlament austriac, scria următoarele cu ocazia apariţiei planului Marei Austrii Federale:

„Cartea face dovadă suficientă, că naţionalităţile din Ungaria

nu sunt alcătuite din niște bieți barbari inculți, cum ar vrea să ni-i înfățișeze maghiarii".

Un motiv în plus pentru ca ungurii să interzică lucrarea lui Aurel Popovici pe teritoriul Ungariei.

Se pare că, concepția federalistă a lui Aurel Popovici nu era deloc străină de planurile de viitor ale Arhiducelui Francisc Ferdinand. Acesta cunoștea teroarea pe care o exercitau maghiarii în teritoriile românești, controlate de ei în mod exclusiv din ziua inaugurării sistemului dualist și dorea o îmbunătățire a soartei românilor transilvăneni, spre deosebire de unchiul său Franz Iosef, pe care intrigile ungurești îl făcuseră să fie cu totul indiferent față de suferințele Românilor, „supușii săi credincioși".

Nu odată, Arhiducele Franz Ferdinand își exprimase indignarea față de metodele despotice de guvernământ ale ungurilor și într'o zi el nu-și putu reține un strigăt de revoltă, exclamând : *„Ungurii au comis o lipsă de tact venind în Europa".*

Dacă în lumina ultimelor cărți apărute cu privire la Franz Ferdinand este exagerat de a se afirma că Arhiducele nutrea o simpatie excepțională față de români, nu este însă de fel exagerat a declara că pentru unguri moștenitorul tronului nutrea o adevărată antipatie, provocată de ambiția nemăsurată a acestora din urmă. Moartea tragică a Arhiducelui nu numai că nu i-a afectat pe unguri, dar i-a făcut să răsufle ușurați.

Constantin Xeni, biograful și amicul intim al lui Take Ionescu, în lucrarea sa despre marele om politic român, scrie : „Răsboinicii austro-ungari profitară de atentatul de la Serajevo, cu o bucurie macabră".

Este absolut sigur că prin federalizarea Austriei, Franz Ferdinand nu urmărea atât consolidarea poziției diferitelor națiuni din Monarhia poli-națională, cât aceia a „Coroanei Habsburgilor". Interesele românilor concordau însă, de această dată cu acelea ale Coroanei imperiale. Era deci, firesc ca viitorul împărat să le susțină cu căldură, luând poziție fermă în contra ungurilor, adversari atât a unei Monarhii puternice, cât și a unei naționalități românești de sine stătătoare. Pentru unguri, într'adevăr, Statul Federal al Marei Austrii, însemna sfârșitul visului imperialist al Ungariei de treizeci de milioane unguri, după cum el trebuia să însemne sfâr-

şitul milenarelor privilegii, create prin uzurpare şi menţinute prin cea mai înverşunată teroare.

INTOLERANŢA UNGARĂ, CAUZA PRIMORDIALĂ A PRĂBUŞIRII MONARHIEI DUALISTE.

Planul federalist din 1906 a eşuat din cauza împotrivirilor maghiare. Nu este hazardat de a afirma azi, că dacă în 1906 ambiţiile nemăsurate ale ungurilor n'ar fi pus stavilă reorganizării Monarhiei dunărene pe baze federaliste, istoria Europei n'ar fi cunoscut grozăviile războiului din 1914 şi deci nici pe acele ale răsboiului din 1939, consecinţă implacabilă a primului răsboiu mondial.

Oamenii politici clar văzători, publicişti şi ziarişti cu renume mondial, au fost unanimi în a recunoaşte că politica intolerantă a ungurilor faţă de naţionalităţi a produs în centrul Europei un focar de nelinişti şi tulburări, extrem de periculos pentru pacea întregului continent.

Incă din 1890 Lordul Fitzmaurice atrăsese atenţia guvernanţilor dela Budapesta, într'o serie de articole publicate în „Pall Mall Gazette" din Londra, asupra consecinţelor incalculabile, şi chiar fatale, pe cari putea să le aibă pentru imperiul austro-ungar atitudinea provocatorie a ungurilor faţă de toate naţionalităţile din Ungaria în general şi faţă de românii transilvăneni, în special.

Wickham Steed merge mai departe încă şi consideră politica de opresiune ungurească faţă de naţionalităţile conlocuitoare drept una din cauzele principale generatoare ale războiului mondial. (Cuvânt introductiv, scris în 1930, la Cartea lui G. Moroianu : *„Les luttes pour la liberté des roumains transylvains")*.

Pe de altă parte, C. Xeni declară că conducătorii politicei maghiare din 1914, în frunte cu primul ministru ungar, contele Ştefan Tisza, vedeau în deslănţuirea războiului, salvarea maghiarismului.

Greşală de perspectivă, care trebuia să fie fatală atât pentru dubla Monarhie cât şi pentru visul de mărire incomensurabilă a ungurilor.

Mai posedăm încă, în afară de nenumăratele mărturii străine, şi o preţioasă mărturie ungară. Diplomatul ungur baronul J. de Szilassy în lucrarea sa *„Der Untergang der Donau-Monarchie"*, apărută după războiu la Berlin, scrie textual :

„Cauza care a provocat prăbușirea Monarhiei, trebuie căutată nu numai în politica ei generală, dar deasemeni în politica Ungariei, care a făcut imposibil sistemul guvernământului federal, împiedecând în acelaș timp perfecționarea acestui sistem în statele austriace.

Acest scriitor *ungur* este unul dintre puținii care au recunoscut greșelile săvârșite de guvernanții țării sale în trecut. „Nenorocirea ungară, spune el, a început în ziua în care a fost introdus dualismul austro-ungar. Dualismul a fost o anomalie și el a însemnat dominația ungară și germană (ceeace contrazice faimoasa teorie a antigermanismului Habsburgic din „Mein Kampf") asupra celorlalte popoare ale Monarhiei, stare de lucruri pe care civilizația timpurilor noastre nu o putea tolera". (pag. 40). Și baronul Szilassy continuă: „La adăpostul armatei comune, Ungaria, sau mai bine zis magnații unguri stăpânii ei, au pus în practică maghiarizarea naționalităților, crezând că ceeace este imposibil în lumea întreagă s'ar putea înfăptui la Budapesta". *Noi, ungurii, continuă el, n'am vrut să învățăm nimic, n'am vrut să ținem seama de faptul că Ungaria orientală, era locuită de români, și mai mult, încă, că aceștia constituiau majoritatea.* In 1864, Austria acordase românilor autonomia națională. Trei ani după aceia Ungaria a violat această autonomie. O ASTFEL DE TORTURĂ A UNUI POPOR IN SEC. XX-lea ERA PUR ȘI SIMPLU INTOLERABILĂ. Sistemul federal era singurul care ar fi putut împiedica catastrofa. Totuși Ungaria nu l-a vrut".

Baronul Szilassy nu este de altfel singurul om politic UNGUR care a recunoscut *coram populo* vinovăția maghiară în destrămarea Ungariei și care a țintuit la stâlpul infamiei metodele barbare cari au caracterizat guvernarea ungară în primul deceniu al sec. XX-lea.

Contele Ștefan Bethlen însuși, face *mea culpa,* renegându-și astfel trecutul de intransigență șovină. „Dacă, începând din 1867, am fi recurs, spune el în 1932, la o sutime măcar din lupta compatibilă cu ordinea *corectă* cu tratamentul egal, în cazul acesta în 1914 problema naționalităților în esența ei, ar fi fost rezolvată".

Ce dovadă mai concludentă despre tratamentul inuman la care au fost supuși românii în Ungaria veacului al XX-lea, decât a-

ceastă recunoaştere formală a însuşi acelora care erau în fruntea mişcării de asuprire?

Inţelegem ca mulţi dintre oamenii politici unguri contemporani şi unii dintre istoricii maghiari să nu aibe curajul de a înfiera în faţa opiniei publice mondiale actele guvernelor din trecut. Inţelegem tăcerea lor asupra acestei chestiuni. Orgoliul maghiar depăşeşte cu mult obiectivitatea ce se impune unei opere istorice. Ceeace nu înţelegem, însă, este curajul de a justifica *astăzi* politica de maghiarizare prin violenţă, care a stârnit valurile de indignare ale întregei lumi civilizate. Este desigur foarte greu a pretinde unui scriitor ungur contemporan să aibă curajul de a înfiera, în faţa opiniei publice mondiale politica de sinucidere a guvernelor maghiare din trecut.

Inţelegem tăcerea multor dintre istorici unguri asupra conflictului dintre naţionalităţile din Ungaria şi naţia maghiară. Ceeace nu înţelegem însă, este atitudinea unora dintre istoricii unguri care îşi fac un titlu de glorie din pretinsa lor obiectivitate şi care caută *să justifice* politica de maghiarizare forţată pe care întreaga opinie publică a lumei civilizate a înfierat-o în curs de decenii.

PROFESORUL DOMANOVSCHI ŞI PROBLEMA TRANSILVANIEI.

Astfel, profesorul Alexandru Domanovschi dela Universitatea din Budapesta, într'o lucrare recentă în care polemizează cu ilustrul savant român Nicolae Iorga *(Le méthode historique de M. N. Iorga)*, după ce ne dă o dovadă amplă de obiectivitate care-l animă atribuind marelui istoric român — a cărui erudiţie s'a impus respectului tuturor oamenilor de ştiinţă din lume — epitetele de: „fals istoric cu capricii de autor de teatru", „jongleur" şi „mistificator", trecând la analiza tendinţei maghiarizante a înaintaşilor lui, încearcă s'o justifice prin „ideologia drepturilor omeneşti", cari „începând dela Revoluţia Franceză a provocat dispariţia particularismelor tuturor evoluţiilor de interes local".

„Ungurii, spune profesorul Domanovschi (Pag. 33 po. cit.), au căutat să rezolve problemele politice în spiritul nouilor idei cari în Franţa, după ce au măturat rezultatele evoluţiilor particulariste, au izbutit să creeze unitatea ţării; naţionalităţile dimpotrivă

s'au străduit să facă să li se recunoască exigenţele lor şi viaţa lor naţională, conform vechiului lor particularism".

Ne-am afla deci, după afirmaţiile istoricului ungur, în faţa unui conflict între principiul unităţii, reprezentat prin naţia ungară şi cel al partcularismelor diferitelor naţiuni conlocuitoare, conflict care în Franţa a luat sfârşit prin triumful Franţei unitare asupra provinciilor componente.

Nu ştim dece profesorul budapestan atribue revoluţiei franceze rolul de unificator al Franţei, unificarea — după umilele noastre cunoştinţe istorice— fiind fapt îndeplinit cu mult înainte de izbucnirea marei revoluţii franceze. Dar aceasta este o chestiune străină de lucrarea noastră.

Ceeace ştim însă, cu preciziune este lipsa complectă de corespondenţă între lupta violentă dusă de maghiarism împotriva naţiunilor locuind pe teritoriul Ungariei şi între sforţările de unificare din Franţa. In Franţa, evoluţia particularismelor a fost canalizată în spre unitate printr'un fenomen firesc. Particulele din „tot" au sacrificat pe altarul unităţii, care îi lega, micile particularităţi, cari îi despărţeau.

Unitatea politică a Franţei este o împlinire aflată la capătul unui proces natural evolutiv. Pentru a ajunge însă la acest rezultat pozitiv a fost necesară preexistenţa — şi acest lucru esenţial d. Domanovschi dela Universitatea din Budapesta îl omite cu bunăştiinţă — a unei unităţi naţionale, fără de care unitatea politica nu este decât un cuvânt fără sens.

Franţa unitară a fost creiată pe fondul comun galo-romano-franc. Acest fond comun a creat comunitate de amintiri şi de tradiţii, de pe o parte, comuniunea de aspiraţiuni pe de altă parte, într'un cuvânt: *naţia franceză.*

Care este fondul comun care îi unea pe unguri de naţiile conlocuitoare? Cari sunt tradiţiile şi aspiraţiile comune ungurilor şi românilor de o pildă?

Pe francezul din Sud *îl unea* aproape tot de cel din Nord şi îl despărţea prea puţin de acesta din urmă. Pe românul din Ardeal *îl despărţea absolut tot de maghiarul din acele regiuni, fără ca el să fie unit* de acesta din urmă, într'o cât de mică măsură, prin însuşirile caracteristice a două naţiuni care tind să se contopească.

In regiunile carpatice exista, e adevărat, o unitate asemănătoare, cu aceea care s'a realizat în Franța. Această unitate este aceea a românilor de pe ambele versante ale masivului carpatic, care s'a impus întregei omeniri cu aceeași impetuozitate de care au dat dovadă francezii dela Oceanul Atlantic până la Munții Jura și din Bretania până la Marea Mediterană, atunci când sforțările lor au evoluat în spre unitate.

Ungurii au vrut să împiedice o uniune firească, care în mersul ei vijelios dărâmă orice obstacol, înlocuind-o cu creația artificială a imaginației lor. Era fatal că o asemenea încercare să eșueze în mod lamentabil, cu atât mai mult cu cât însăși elementul centralizator era lipsit de forța unității, fiind un conglomerat de nații, a cărei sudură era formată nu din idealuri și din amintiri, ci din interese materiale de castă.

Mărturie prețioasă în această privință ne oferă cartea sociologului ungur Josef Diner-Denes *(„La Hongrie. Oligarhie. Nation. Peuple")*, în care cetim: „La unguri, ideea națională are un înțeles cu totul special, ea excluzând cu desăvârșire massa populară, națiunea fiind formată în mod exclusiv din oligarhie, iar interesele naționale fiind simple interese de castă".

„De altfel, spune fostul ministru al Republicei Ungare, cei mai mulți dintre oligarhi nici nu sunt de rasă maghiară, din vechea nobilime ungurească ne mai rămânând decât resturi. Nobilimea, spune Denes, este formată din tot felul de nații: huni, avari, slavi, iazigi, secui, franci, saxoni, valahi și valoni și numeroși cavaleri străini rătăcitori veniți odată cu regii Caselor străine. Toți aceștia formau un ciudat amestec de rasă și de limbă. Singurul element de legătură dintre ele îl constituiau privilegiile".

Invățatul ungur Tibor Jóo, ocupându-se și el de bazele structurale ale nației sale *(Nouvelle revue de Hongrie)* este silit în fața evidențelor să recunoască că nația ungurească „nu este bazată nici pe legături de sânge și nici pe legături etnice", conceptul de naționalitate maghiară reducându-se la noțiunea de nobilime maghiară. *„La nation hongroise est l'ensemble des membres de la Sainte Couronne et ces membres sont la noblesse"*.

Prin însăși natura lucrurilor, națiile autohtone conlocuitoare

cu ungurii pe teritoriul invadat de ei şi-au păstrat caracterul lor naţional particular, neintegrându-se naţiei dominante, căci caracterul social al noţiunii de naţionalitate ungară îi excludea *de plano*.

Statul ungar, după cele afirmate de d. Tibor Jóo era anaţional, supra-naţional, cunoscând două categorii bine distincte: „privilegiaţii, cari formau naţiunea şi clasa de jos *(les roturiers)*, burghezii şi şerbii cari nu sunt membrii naţiunei, dar cari trăesc o viaţă etnică autonomă".

Ori, românii erau în quasi-unanimitatea lor ţărani, reduşi în şerbie de nobilimea maghiară. Ei erau excluşi *ipso facto* dela privilegiile naţiei ungare. Deci, din primele timpuri, Ungaria, după însăşi mărturisirea învăţaţilor ei, era locuită de două categorii bine distincte: de o parte nobilimea, formată din cele mai variate tipuri etnice şi care constituia naţia şi poporul, format din massele autohtone, cărora li se refuza naţionalitatea maghiară.

Această situaţiune s'a prepetuat dealungul secolelor, întărind în naţionalităţi conştiinţa lor naţională. Odată mai mult, trufia maghiară le-a fost fatală ungurilor. Când, mai târziu, ungurii s'au declarat gata să-i recunoască pe români drept maghiari, era prea târziu. Românii deveniseră conştienţi de nobila lor origine dacoromană şi luptau prin toate mijloacele împotriva tentativelor de a fi înglobaţi cu forţa în maghiarism.

Explicaţiile sincere ale d-lor Denes şi Tibor Jóo vin să sdruncine din temelii şubredul eşafodaj construit ad-hoc de d. Domanovshi. In faţa unor asemenea explicaţiuni categorice, problema luptei duse de unguri împotriva naţionalităţilor, îmbracă cu totul alt aspect decât acela pe care caută să i-l imprime profesorii dela Budapesta.

Lupta, departe de a avea caracterul unei încleştări ideologice între unitatea pe cale de a se împlini şi componentele ei, îmbrăca un caracter cu totul materialist. Problema maghiarizării prin forţă, era pur şi simplu o problemă de dominaţie politică.

Ungurii fac parte din categoria popoarelor cu „presiune demografică slabă şi mijlocie" (cf. Dr. Anton Reithinger). Pe teritoriul Transilvaniei, ei au întâlnit o populaţie românească, bucurându-se de o „supra-presiune demografică". Singura soluţie logică şi raţio-

nală a problemei era colaborarea pentru binele ambelor națiuni conlocuitoare. Ungurii n'au înțeles însă să coopereze, ci au vrut să înglobeze în nația lor, atât de redusă numericește, impunătoarea massă a milioanelor de români.

Dacă numărul puțin ridicat al maghiarilor ar fi găsit în forța rasială o compensațiune, desigur că raportul de forțe între elementul dominant unguresc și cel aservit al minorităților n'ar fi fost atât de desavantajos pentru unguri. *Elementul absorbant însă, era format dintr'o massă eterogenă, pe câtă vreme acel ce urma să fie absorbit prin asimilare forțată era pur de orice amestec rasial tardiv.* Maghiarizarea forțată era deci contrară legilor naturei. Fruntașii șovinismului maghiar aveau conștiința netă a acestui raport de forțe favorabil românilor transilvăneni, dar potrivit însușirii lor de lua dorințele drept realități, sperau să producă o schimbare radicală a situațiunei, violentând conștiințele.

Incă din 1859, colonelul austriac Iankovschy, preconiza unirea saxonilor cu maghiarii pentru înfrângerea „forței brutale a românilor", iar în 1905, Andrei Balabas, înverșunat maghiarizant, făcea să se profileze în fața ungurilor aspectul unei Transilvanii în care românii aveau să cucerească într'o zi puterea. „Nu este decât o chestiune de timp", scria el denunțând forța crescândă a massei românești din Transilvania. In 1913, fostul Premier Coloman Szell era și mai categoric încă, afirmând la Cluj: *„Ungurii au pierdut Ardealul!"*.

In loc să o slăbească, persecuțiile au întărit forța de rezistență a românismului, solidaritate națională călindu-se sub văpaia asupririlor.

Insuși profesorul Domanovschi recunoaște, după încercările sale infructuoase de a justifica acțiunea de maghiarizare, că tot mai bună ar fi fost calea pe care au ocolit-o înaintașii săi și anume „aceea a respectului ființei naționale a tuturor popoarelor locuind în Ungaria".

„Trebue să mărturisim, spune el, că recunoașterea vechilor privilegii particulare ar fi servit mai bine cauza înțelegerii cu naționalitățile".

LEGEA APPONYI.

Istoricul ungur se gândește desigur la furibunda campanie de

desnaționalizare dela începutul secolului nostru, care a culminat prin faimoasa lege Apponyi, destinată în intenția legiuitorului din 1907, să sfărâme cea mai puternică redută a rezistenții românilor din Transilvania : *școala*.

Popor de țărani, românii își păstrau ființa lor națională prin menținerea limbii materne. Școala primară constituia armătura întregei vieți naționale românești, pe care se sprijinea întreg viitorul neamului românesc din Ardeal.

Școlile superioare puteau fi maghiarizate, atâta timp însă cât fundamentul vieții românești — școala primară — era românesc, nu era nici un pericol de subminare a ființei ei naționale.

Contele Albert Apponyi, ministrul Instrucțiunii Publice în 1907, în disprețul legilor existente care proclamau dreptul pentru naționaltăți de a se instrui în limba lor maternă, printr'o serie de măsuri care provocară indignarea lumei civilizate — și în care nu știi ce să detești mai întâi : intenția de a desnaționaliza sau perfidia metodelor întrebuințate pentru a masca veritabilul caracter al dispozițiilor maghiarizante — hotărî obligativitatea studiului limbei maghiare în școlile primare românești.

Limba română, limbă romanică, este profund deosebită de limba ungară, care aparține celui mai restrâns grup de limbi indoeuropene, așa numitul grup fino-ugric, din care fac parte doar limbile: maghiară, finică, estoniană și laponă.

Nu există în ambele limbi nici un punct comun care să servească drept sprijin pentru ușurința studiului limbei celeilalte națiuni. Ele sunt diametral opuse una alteia. Spre deosebire însă, de limba maghiară, aspră și prezentând sonorități dure, consecința unor însușiri de consoane, limba română este o limbă cristalină în care vocalele dau vorbirii grație desăvârșită și luminozități mediteraniene.

Am vorbit cu zeci de tineri țărani români refugiați din Transilvania în urma Dictatului dela Viena din 1940. Originari din regiunile în care maghiarismul s'a infiltrat în oarecare măsură în curs de secole, acești români n'au reușit totuși să învețe a pronunța corect o singură frază ungurească, deși veneau în contact permanent cu ungurii, și aceasta din cauza asperității limbii ungare.

Ori, a obliga în asemenea condițiuni un copil român să în-

veţe ungureşte, ba mai mult încă a-l obliga pe învăţător ca să-l învețe pe copil în aşa măsură limba urgară, încât la absolvirea a patru clase primare să poată să se exprime „în mod inteligibil, oral şi prin scris" (art. 19 din legea Apponyi), însemna pur şi simplu a transforma şcoala românească într'o şcoală ungară, căci, pentru a se conforma legii, învăţătorii trebuiau să predea limba maghiară aproape în tot timpul orelor de clasă, materiile de predat în româneşte fiind astfel cu totul înăbuşite.

Art. 12 din lege prevedea că guvernul are facultatea *de a suprima* orice şcoală românească pentru simplul motiv să acest lucru era reclamat de „interese superioare de stat". Hotărîrea ministrului de resort era inatacabilă. Existenţa şcoalelor româneşti depindea de arbitrariul măsurilor guvernamentale ungureşti.

Ceeace era mai grav însă, era faptul că învăţătorii români din şcolile româneşti în afară de limba maghiară trebuiau să-i deprindă pe copiii români cu ideia că „aparţin naţiei ungare".

Art. 17 din legea Apponyi spunea textual: „învăţătorii trebue să întărescă în elev spiritul de ataşament la *Patria* (sic) *ungurească şi conştiinţa că ei aparţin naţiei ungare"*.

Desnaţionalizarea urma deci să fie înfăptuită atât prin înlocuirea treptată a limbei materne cât şi prin infiltrarea în mintea copilului a apartenenţei sale de maghiarism.

Era o operă de pervertire sufletească, ne mai întâlnită în istoria popoarelor civilizate. Ungurii, puţini la număr, vroiau să-şi întărească rândurile cu maghiari *făcuţi*, în lipsă de maghiari *născuţi.*

Şcolile confesionale, din motive religioase lesne de înţeles, erau oarecum mai avantajate faţă de celelalte şcoli româneşti de Stat, comunale şi particulare.

Apponyi a găsit însă mijlocul de a le supune şi pe acestea ofensivei de maghiarizare prin mijloace indirecte care scăpau atenţiei opiniei publice străine. De pildă, şcolilor confesionale româneşti care se susţineau cu jertfe mari, legea le-a impus salarii *minimale* pentru învăţătorii. Neputându-le suporta din cauza budgetelor reduse, şcoala era obligată să apeleze la Statul maghiar, care într'adevăr întregea salariul învăţătorului, dar câştiga prin acest mijloc dreptul de a dispune de şcoală.

Numai într'un singur judeţ (Hunedoara) 180 de şcoli ale Bisericei ortodoxe au fost nevoite să-şi închidă porţile după punerea în aplicare a faimoasei legi Apponyi. Este deci explicabil curentul pronunţat anti-ungar pe care această lege l'a creat în opinia publică europeană.

CONTELE LEON TOLSTOI STIGMATIZEAZĂ METODELE MAGHIARE.

Acela care a găsit cuvintele cele mai aspre pentru a stigmatiza opera de maghiarizare întreprinsă de Contele Apponyi, a fost celebrul romancier rus Contele Leon Tolstoi. In scrisoarea adresată revistei ungureşti *A Hir* din Budapesta în 1907, apostolul dela Iasnaia-Poliana, spune textual:

„...Ceeace este mai trist este faptul că în străinătate contele Apponyi are reputaţiunea unui pacifist, pe când în Ungaria el nu recunoaşte nemaghiarilor nici măcar calitatea de *oameni*. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebue să smulgă depe faţa acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregei lumi că nu este un binefăcător, ci o pasăre de pradă".

VOCI MAGHIARE INFIERÂND POLITICA DE MAGHIARIZARE FORŢATĂ.

Dar chiar şi înlăuntrul Ungariei s'au găsit voci care să înfiereze atentatul la viaţa naţională românească pe care-l comisese guvernul maghiar aplicând legea Apponyi.

Ludovic de Mocsary, unul din cei mai luminaţi oameni politici unguri dela începutul sec. al XX-lea, după ce timp îndelungat a profesat de pe tribuna parlamentului cele mai largi şi mai liberale idei cu privire la relaţiile dintre unguri şi naţionalităţi, într'un articol publicat în numărul din 25 Decembrie 1907 al marelui cotidian „Egyetértes", desvăluie opiniei publice maghiare aspectul real al problemei naţionalităţilor, pe care şoviniştii căutau să-l înăbuşe sub avalanşa frazelor, pe cât de grandelocvente, pe atât de deşarte.

In acelaş timp, Mocsary denunţa pericolul pe care atitudinea neomenoasă şi inutil crudă a guvernanţilor unguri îl prezenta pentru viitorul Ungariei.

„O frică excesivă, spune el, ne împinge să comitem acţiuni cu adevărat extravagante. Mă refer la tendinţa generală de maghiarizare. Ştiu foarte bine că ici, colo se neagă acest adevăr, dar atunci de ce oare, se aplaudă în mod frenetic în cele patru colţuri ale ţării ori de câte ori marele şovin Désider Banffy repetă că patria noastră nu va fi fericită până când ultimul individ aparţinând rasei româneşti sau slovace nu va fi transformat în maghiar veritabil? Şi dece se poate afirma oare, în parlamentul nostru, fără teamă de a fi pedepsit, că trebue să introducem neapărat învăţământul public exclusiv în limba maghiară? Şi ce se urmăreşte oare prin legea care prevede că jumătate din orele de predare în toate şcolile primare ale naţionalităţilor trebue să fie consacrate studiului limbei maghiare?"

„In zadar — subliniază Mocsary — vrem să negăm toate acestea, căci o dorinţă bolnăvicioasă există în noi şi ea constitue unul din elementele esenţiale care sunt la baza politicii noastre privitoare la naţionalităţi". „Să nu dorim, termină politicianul ungur articolul său, lucruri imposibile. *Nu avem de a face cu resturi de popoare, cum ar fi flamanzii sau bascii, ci avem în faţa noastră blocuri naţionale, conştiente şi pătrunse de progres.* Gravitaţiunea lor către exterior nu o vom putea împiedica cu forţa. *Noi nu vom putea face să dispară complect aceste tendinţe centrifuge ale naţionalităţilor, decât dacă le vom putea asigura, în interiorul frontierelor noastre, posibilitatea de a-şi satisface aspiraţiile lor culturale".*

Din nefericire însă, oameni cu principii atât de largi ca acelea ale lui Mocsary erau prea puţini în regatul Ungariei.

Departe de a se gândi să satisfacă aspiraţiile culturale ale românilor, pătura conducătoare ungurească nu ştia ce măsuri să mai inventeze pentru a înăbuşi aceste aspiraţii. Intreaga opinie publică maghiară supra-excitată de o presă şovină şi de o întreagă literatură pătimaşă, îmbrăţişa cu frenezie măsurile de desnaţionalizare pe care le luase Apponyi, văzând în ele un pas hotărîtor pe calea înfăptuirii idealului Ungariei *unitare* şi *omogene*.

Lovind în şcoala românească, ungurii ştiau, de altfel, că dau românilor o lovitură de graţie. Intr'adevăr, în scurtul interval de timp dela înăbuşirea revoluţiei kossuthiste şi până la inaugurarea

erei dualiste, românii au dat dovadă cu prisosință de modul în care au știut să se folosească de fărâma de libertate pe care Monarhul Austriei le-o oferise în dar, pentru a zăgăzui forța, amenințătoare pentru Coroană, a ungurilor revoluționari.

In regiunile în care Administrația ungurească n'a putut deveni tiranică din cauza preponderenței elementului saxon în funcțiile publice și din cauza imediatei vecinătăți cu regatul României, românii s'au dedat cu adevărată frenezie studiului în limba maternă care le fusese refuzat pe o scară întinsă până atunci.

„Atât de puternic a fost acest curent către luminile instrucției, spune profesorul Silviu Dragomir, încât nu se găsește exemplu analog în istoria nici unui alt popor".

La Sibiu, de o pildă, în această epocă, din numărul total al elevilor, 50% erau români, iar la Lugoj, în Banat, între 1860 și 1867, românii se clasau într'o proporție de 70% în raport cu celelalte naționalități.

CAUZELE ANALFABETISMULUI ȚĂRANULUI ROMÂN.

Experiența era de natură a îngrijora pe unguri. Românii erau un popor de analfabeți, atâta timp cât le era refuzat învățământul în limba lor maternă (până la începutul sec. al XIX-lea, românii transilvăneni n'au avut aproape nici o școală în limba românească). Liberi de a se lumina în limba strămoșilor lor, țăranii transilvăneni depășeau toate celelalte nații conlocuitoare, în dorința lor de a se instrui și deci de a se emancipa de sub jugul robiei milenare.

Aceasta este rațiunea pentru care casta magnaților a ținut ca țăranul român să trăiască în întuneric, iar atunci când, în contra voinței ungurilor, poporul român a început să întrezărească binefacerile luminei, conducătorii maghiari s'au străduit din răsputeri să facă să pătrundă această lumină în conștiințele românilor, deformată de legile maghiarizante ale contelui Apponyi.

Istoriograful ungur Acsady nu se sfiește să recunoască această împrejurare.

„Nobilimea Transilvaniei, spune el în „Közgazdasagi Lexikon" (II. p. 223), nu încetează să tremure de frica pe care le-o inspiră șerbii români. Ea a fost extrem de iritată când, în urma unirii cu

catolicii, s'au clădit școli pentru români. Nobilii se temeau că românii vor refuza să suporte sclavia lor în ziua în care vor începe să se instruiască și când vor avea șefi mai cultivați. De aceea, ei nu au admis funcționarea școlilor pentru săraci (iată aspectul real al mult lăudatei democrații unguresti! nota noastră). Vechiul sistem economic a devenit astfel un factor cu totul anticultural; pentru a se salva interesele imaginare ale câtorva sute de familii de mari latifundiari, *un popor întreg a fost condamnat să suporte ignoranța perpetuă, întunericul spiritului, mizeria materială și spirituală*".

Paralel cu măsurile școlare ale contelui Aponyi, alți politicieni, maghiarizanți *à outrance*, preconizau începerea unei ofensive de maghiarizare în toate compartimentele vieții sociale și economice.

TRANSILVANIA COLONIZATĂ CU... UNGURI.

Contele Ștefan Bethlen, unul din cei mai vajnici apărători ai sistemului asimilării forțate, denunța pericolul „oceanului românesc dintre Tisa, Dunăre și Carpați" și reluând vechiul principiu al legii colonizării a lui Daranyi, popovăduia spargerea blocului compact al românilor transilvăneni prin colonizări masive cu unguri.

„Guvernul ungar, spune Charles Upson Clark în „Greater Roumania" a cheltuit milioane de coroane pentru a coloniza Transilvania cu unguri, iar după ce războiul a început, el a mărit efortul său în această direcțiune".

Planul din 1912 al contelui Bethlen mai prevedea o serie de măsuri, destinate în primul loc să submineze însăși proprietatea rurală românească, fundamentul vieții românești dela țară și în al doilea loc să împiedice libera desvoltare economică a milioanelor de români.

Pentru atingerea primului și celui mai important scop, Contele Bethlen cerea pur și simplu deposedarea românilor de bunurile rurale, *adică de singurele lor bunuri*, iar în ceeace privește paralizarea vieții economice, românești din Transilvania, viitorul Prim Ministru al Ungariei cerea distrugerea creditului românesc și sabotarea instituțiilor bancare românești.

Dacă planul contelui Bethlen ar fi fost pus în aplicare s'ar fi ajuns în plin secol al XX-lea la reînvierea vechilor tradiții feudale, românii redevenind — prin grația ungurilor — ceeace au fost timp de multe secole: sclavi pe propriul lor pământ.

Din fericire însă pentru românii din Transilvania, Monarhia Austro-Ungară s'a prăbușit la timp, astfel încât machiavelicul plan de maghiarizare a pământului fostei Dacii n'a mai putut să-și producă efectele.

Inainte de războiul mondial acest plan intrase, într'o formă inițială, pe făgașul realizărilor. Contele I. Mailath redactase un adevărat program agrar, bazat pe principiul transferului proprietății rurale dela români la unguri, iar societatea O. M. G. E. a agricultorilor unguri proclama sus și tare că pământul Transilvaniei trebue să devină unguresc, „deoarece cine posedă pământul, posedă și țara”.

Pentru radicala schimbare a Transilvaniei românești într'o Transilvanie ungurească, ungurii procedau deci în etape. Intâi, maghiarizarea elementului *om*, în al doilea rând maghiarizarea pământului însăși.

Tentativa era însă, și prea temerară și prea brutală pentru a putea reuși într'o epocă în care libertatea națională era ridicată la rangul de principiu fundamental al vieții statale.

Deși sortită eșecului, totuși ungurii n'au abandonat această tentativă de maghiarizare prin violență, până în cea din urmă clipă a dominației lor politice asupra Transilvaniei.

Profesorul Silviu Dragomir care în calitatea sa de ministru român al minorităților a dat dovadă de un spirit de dreptate și de echitate care ar face cinste oricărui om politic din Occident, califică această politică a maghiarilor față de naționalități, drept o politică „criminală”. In lumina acțiunilor guvernelor unguresti care s'au succedat la putere înainte de deslănțuirea războiului mondial, termenul nu ni se pare exagerat. Când trecem în revistă însă, întregul cortegiu de Ordonanțe pe cari guvernul contelui Ștefan Tisza le-a edictat cu privire la românii transilvăneni dela intrarea în război a Austro-Ungariei, termenul ni se pare prea blând.

GUVERNAREA CONTELUI ŞTEFAN TISZA.

Contele Tisza, care prin energia şi prin inteligenţa lui superioară, a dominat întreaga viaţă politică a Ungariei în cel de al doilea deceniu al secolului nostru, era cunoscut ca un adversar ireductibil al oricărui elan naţionalist românesc.

După ce, printr'o lege electorală, el a anihilat aproape complect reprezetarea românilor în Parlament reducând circumscripscripţiile electorale majoritate româneşti, dela 42 la 17, făcând deci astfel ca cei 3.500.000 români să fe reprezentaţi prin numai 17 deputaţi, când cei 200.000 de saşi trimiteau în parlament 14 deputaţi, contele Tisza a avut cinismul să declare de pe tribuna Camerii Deputaţilor: *„Am reuşit să-i scoatem din parlament pe domnii aceştia, cu puţine excepţii dureroase!"* *„Domnii aceştia"*, erau pentru Ştefan Tisza marii patrioţi români, pe cari legea electorală şi în special metodele samavolnice cari caracterizau alegerile, îi împiedicaseră să se realeagă în Parlament, şi pe cari deşi Tisza îi asemuia cu nişte „cetăţi de spumă" şi cu o „fata morgana" (discursul din Parlament, rostit la 11 Iulie 1910), totuşi el îi prefera în afara Parlamentului decât pe băncile lui *„Excepţiile dueroase"* erau deputaţii, atât de puţini la număr cari reuşiseră să învingă toate dificultăţile şi să înfrunte toate obstacolele inerente unei alegeri în Ungaria, spre a veni la Budapesta să facă auzit glasul milioanelor de români asupriţi.

Şi chiar aşa de puţini câţi erau, contele Tisza încă îi găsea că sunt prea mulţi !...

Ne putem uşor imagina cari au fost sentimentele de cari a fost animat Tisza faţă de români în ziua în care Austro-Ungaria s'a găsit în războiu cu Aliaţii, România respingând injoncţiunile care-i veneau dela Berlin şi dela Viena pentru a se alătura Puterilor Centrale şi mai lesne încă ne putem închipui care a fost atitudinea pe care a arborat-o premierul Ungariei faţă de românii transilvăneni în ziua în care România liberă a declarat război Ungariei.

In 1914, guvernul prezidat de contele Tisza edictează nu mai puţin de 33 de ordonanţe, având de scop, după cum se exprimă Ion Clopoţel, istoriograful evenimentelor petrecute în Transilva-

nia din 1914 până la alipirea ei la România, „de a înmulţi mijloacele materiale spre a desăvârşi politica de maghiarizare".

Libertatea presei româneşti este suprimată. Ziarul „Românul" al lui Vasile Goldiş este desfiinţat. Intrunirile publice româneşti sunt interzise. Statul ungar îşi arogă controlul gestiunilor băncilor româneşti. Autonomia bisericească este încălcată, adunările şi congresele naţionale bisericeşti fiind obligate a ţine şedinţă în prezenţa Comisarilor Guvernului. Populaţia românească din Transilvania este scoasă de sub jurisdicţia judecătorilor ei fireşti şi pusă sub jurisdicţia excepţională a Curţilor Marţiale. Legea despre răspunderea trădătorilor de patrie, decretată în 1915, (legea XVIII) a înăsprit mai mult încă atmosfera de teroare în care trăiau românii transilvăneni dela isbucnirea războiului mondial. Era suficient un simplu denunţ, pentru ca averea românului denunţat drept trădător să fie sechestrată, iar el să fie internat în lagăr sau aruncat în temniţă.

Temniţele din Braşov, Făgăraş, Cluj, Seghedin, erau pline până la refuz de aceşti „trădători", a căror singură vină era de a se fi născut români pe pământul românesc al Transilvaniei!

Protopopi, preoţi, bătrâni, femei şi copii, umpleau lagărele, special improvizate la Sopron (lângă graniţa Austriei), la Veperd, etc. Regimul aplicat sutelor de nevinovaţi, ridicaţi în modul cel mai abuziv dela căminurile lor, trebue să fi fost extrem de aspru dacă judecăm după numărul morţilor din lagăre şi închisori şi dacă ne reamintim de asprul tratament care le era aplicat românilor transilvăneni, în închisorile ungureşti *în timp de pace*.

Ordonanţa nr. 4000 a Preşedinţiei Consiliului de Miniştri maghiar, dată în 1917, încoronează opera de desnaţionalizare a guvernelor precedente. Ea este o traducere în fapt a planului contelui Bethlen. Intr'adevăr, conform acestei ordonanţe românii nu mai puteau cumpăra nici un petec de pământ rural fără prealabila autorizaţie a Ministerului Agriculturii din Budapesta; într'un cuvânt, românii nu mai puteau cumpăra deloc pământ la ţară, căci autorizaţia le era refuzată categoric, ori de câte ori ei o solicitau. De altfel, aceasta era şi raţiunea pentru care necesitatea autorizaţiunei fusese instituită.

In acelaş an, contele Apponyi, redevenit ministru al Instrucţiu-

nei Publice şi al Cultelor, înfiinţa aşa numita „zonă culturală" în Sud-Estul Transilvaniei, cu destinaţia exclusivă să asigure maghiarizarea complectă a şcolilor româneşti din districtele Năsăud, Trei Scaune, Braşov, Făgăraş, Hunedoara ş. a., adică în acea regiune în care şcoala românească rezistase acţiunilor de maghiarizare anterioare. Consecinţa imediată a aplicaţiunii acestei noui legi Apponyi, fu desfiinţarea a 507 şcoli primare româneşti din acea regiune.

Toate aceste măsuri de ordin legislativ erau întovărăşite de ceea ce publicistul american Charles Upson Clark, numeşte „perse cuţia meschină" *(petty persecution)* a jandarmeriei, exercitată în toate domeniile, persecuţie pe care acelaş scriitor o compară cu aceea exercitată de austriaci la Riva şi de germani în Schleswig. Erau zecile de vexaţiuni şi de nedreptăţi zilnice, pe cari jandarmul la ţară şi organele în subordine la oraşe, le comiteau faţă de populaţiunea românească lipsită de orice apărare.

PRIGOANA.

Aceste persecuţii mărunte, dar infinit repetate, această otravă zilnică, aveau să ia un caracter de o gravitate excepţională în ziua în care România declara războiu Puterilor Centrale.

Aproape o jumătate milion de români transilvăneni au fost ridicaţi dela căminurile lor şi trimişi să lupte pe cele mai diverse fronturi pentru o cauză care nu era a lor. Uşor îşi poate închipui oricine, cunoscută fiind adversitatea ungurilor faţă de români, căror soldaţi din armata ungară le-a fost hărăzită cinstea de a se bate în liniile cele mai avansate.

‚După ce se săcătuise Ardealul de tot tineretul lui, spune N. Polizu-Micşuneşti în volumul închinat lui Niculae Filipescu, se făptuiau sălbătăcii asupra bătrânilor şi chiar răniţilor, obligaţi la cărăuşii; preoţi şi femei bătrâne erau aruncaţi în temniţe".

La Sibiu, relatează Octavian Goga, poetul Ardealului, femei şi preoţi au fost puşi în lanţuri şi au fost scoşi în stradă la eşirea dela spectacol a mulţimii, pentru a fi scuipaţi în obraz, de maghiari şi saşi. *(N. Polizu-Micşuneşti: „N. Filipescu").*

„Nu există domeniu de activitate publică, scrie Ion Clopoţel în cartea sa „Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România",

în care să nu fie supendată libertatea înfăptuirilor și siguranța zilei de mâine".

Românii de dincoace de Carpați nu erau indiferenți față de soarta fraților lor de peste munți. In epoca neutralității se formase în Regat un puternic curent politic naționalist care cerea imperios intrarea României în războiu alături de Aliați, pentru eliberarea românilor transilvăneni de sub jugul dominației maghiare

„ACȚIUNEA NAȚIONALĂ".

„Acțiunea națională", care reunise in jurul marelui patriot Neculai Iorga pe doi din cei mai iluștri oameni de Stat ai României, pe „europeanul" (cum îl numea Clemenceau) Take Ionescu și pe Nicolae Filipescu, despre cre Robert de Flers scria că „nu numai să-și iubește țara, dar este nebun după ea" *(il en est fou)*, pe ardelenii Octavian Goga și Vasile Lucaci, martir al cauzei românești transilvănene și pe o seamă de alți fruntași ai vieții politice, reuși să electrizeze massele.

Entuziasmul cu care a fost primit în trecerea sa prin România general Pau, constitue o dovadă întru totul semnificativă a sentimentelor care-i însuflețea în acea epocă pe românii din Regat și aceasta cu atât mai mult cu cât la sosirea în București a unui mareșal german, primirea pe care publicul român i-o re zervase a fost mai mult decât rece.

Pentru a ne da seama de starea de spirit care domnea la București *în cel de al doilea an al neutralității*, este suficient să cităm finalul perorației culminantului discurs, rostit de Niculae Filipescu la 15 Februarie 1915, în numele „Acțiunii Naționale".

Adresându-se Regelui Ferdinand, suveranul țării, Filipescu spunea: „Tu ești trimisul lui Dumnezeu pentru a înfăptui visul unei națiii. Mărirea pe care ți-o urăm, Sire, este să te încoronezi la Alba-Iulia sau să mori pe câmpia Turzii!"

Nu trebue să uităm că în acea epocă România era legată prin tratate de Puterile Centrale și că guvernul țării ducea o politică de strictă neutralitate.

Dacă solidarizarea entuziastă a masselor româneşti de dincoace de Carpaţi cu românii din Ungaria, era de ordin pur sentimental, în schimb apropierea de Aliaţi, reclamată insistent de oamenii politici, era sprijinită pe consideraţii imperioase de ordin raţional.

Dacă Austro-Ungaria avea să iasă victorioasă din război, soarta românilor transilvăneni ca naţie, era să fie pecetluită pentru eternitate. Mai mult încă: ungurii victorioşi ar fi putut constitui o primejdie din cele mai grave pentru independenţa României însăşi.

In celebrul discurs rostit de Take Ionescu în Camera Deputaţilor, în zilele de 16 şi 17 Decembrie 1915, marele om de Stat român, punându-se în ipoteza unei victorii a austro-ungarilor, se adresa deputaţilor cu vorbele: *„Vă închipuiţi dvs. că Ungaria ar tolera ca aici să continue o viaţă independentă?"*

Românii n'aveau deci alegerea. Pentru salvarea fiinţei naţionale a românismului transilvănean, şi chiar pentru salvarea integrităţii teritoriale şi independenţei regatului, ei trebuiau să urmeze singura politică conformă cu idealurile naţionale şi cu interesele vitale româneşti, politică pe care Take Ionescu o numise a „instinctului naţional".

„In sufletul tuturor românilor, spunea fruntaşul vieţii politice române, dela dascălul de sat până la omul politic, stă scris cu litere de foc: „Ardealul şi unitatea naţională"! „Fiecare popor, continua el, are dreptul să-şi trăiască viaţa lui, să şi-o trăiască întreagă *cu toţi ai lui*, fiindcă numai aşa poate şi el să creeze o civilizaţie a lui, care să intre în armonia tuturor celorlalte civilizaţii".

Cele două idealuri: a Ungariei unitare şi omogene, realizabilă prin sacrificarea fiinţei naţionale a milioanelor de români ce locuiau pe teritoriul Ungariei şi aceea a României unitare — în cadrul fostei provincii Dacia— împlinirea unor năzuinţi fireşti de reîntrunire într'un tot a ceeace fusese cu veacuri în urmă despărţit, îşi profilau ameninţătoare contururile de o parte şi de alta a Carpaţilor. Prin politica lor de violenţă, ungurii creiaseră un abis între cele două concepţii de viaţă. Se ajunsese atât de departe pe această cale, încât *„nici o concesie nu mai era posibilă, viaţa unuia excluzând viaţa celuilalt"*. (Take Ionescu).

Contele Ştefan Tisza nu s'a sfiit să exprime cu brutalitate această situaţiune într'unul din marile sale discursuri rostite în Parlamentul ungar în anul 1910.

„Concetăţenii noştri nemaghiari, spunea el în şedinţa din 11 Iulie 1910 a Camerei Ungare, cu ocazia discuţiei la Mesaj, trebue în primul rând să ţină seama de faptul că ei aparţin unui stat naţional, unui stat care nu este un conglomerat de popoare de rase diferite, ci un stat dobândit şi făurit de o singură naţiune care i-a întipărit pecetea neştearsă a individualităţii sale. Eram întotdeauna partizanul bunei înţelegeri frăţeşti (sic) cu naţionalităţile şi voi rămâne aşa. Le dau cu cea mai mare bucurie totul ce se poate împăca cu caracterul naţional şi unitatea naţonală a statului maghiar. Dar, peste această graniţă nu trec cu o literă. Aceasta este stânca de care-şi va sparge capul oricine va încerca s'o sfărîme".

In clipa în care făcea aceste afirmaţiuni, Ştefan Tisza nu era un oarecare deputat neînsemnat ale cărui declaraţii să fi avut valoarea unor păreri pur personale, ci el era şeful unui partid puternic (Partidul muncii naţionale) care se sprijinea în Parlament pe o majoritate masivă de 257 de deputaţi.

Punctul său de vedere era acel al Ungariei întregi. Ungaria este un stat unitar şi omogen. iar naţionalităţile sunt numai un accident în viaţa statală ungurească. Concluzia era tot atât de falsă pe cât erau şi premizele pe cari se sprijinea. Era într'adevăr o aberaţie să susţii, împotriva celei mai categorice realităţi de fapt că Ungaria este un stat omogen şi uninaţional, când milioanele de naţionali nemaghiari îi confereau cea mai impresionantă tinctură eteroclită şi polinaţională.

Contele Ştefan Tisza a avut însă darul să rostească el însuşi cea mai perfectă caracterizare a ţării sale: „Conglomerat de popoare de rase diferite".

Acestor popoare, ungurii le confereau toate drepturile, cu o condiţie însă: *să renunţe la naţionalitatea* lor, spre a se contopi în maghiarism.

„Să vie în şirurile noastre!", exclama el într'o zi de pe tribuna Parlamentului, adresându-se românilor transilvăneni şi, întorcându-se spre deputaţii unguri, el le spunea: „în felul acesta vom putea crea o Ungarie mare şi puternică".

Aceiaşi chemare le era adresată şi de dincoace de Carpaţi. De data aceasta însă, fără ca să li se impună condiţia renunţării la viaţa lor naţională. Dimpotrivă, aici le era rezervată realizarea idealurilor şi speranţelor pe cari din vremuri îndepărtate românii transilvăneni şi le transmiteau din generaţie în generaţie.

Intr'o limbă pe care nici n'o cunoşteau, li se cerea dela Budapesta să adere la un ideal de mărire care le era absolut indiferent. Din România le venea însăşi *chemarea Firii*, îmbiindu-i, în limba strămoşilor lor daco-romani, să realizeze unitatea naturală, unitatea organică, care leagă între ei pe fiii aceleaşi naţii.

Intransigenţa ungurilor a grăbit evoluţia procesului istoric din Transilvania.

ERZBERGER ŞI IULIU MANIU.

In Memoriile sale *(Souvenirs de Guerre-Paris 1921)* Erzberger, şeful Centrului catolic din Parlamentul german şi fost Ministru al Reichului, ne relatează despre misiunea ce i-a fost încredinţată de Germania spre a împiedica intrarea în răsboiu a Italiei şi a României alături de Aliaţi. Cu acest prilej, el vorbeşte despre încăpăţânarea cu care conducătorii politicei maghiare din primii ani ai răsboiului refuzau să satisfacă legitimele revendicări româneşti. Punctul de vedere unguresc continua să fie invariabil acelaş de secole: „Nici o concesie de nici un fel pentru români".

„Nu era vorba, spune Erzberger, de concesii teritoriale, ci de a ţine cont în Ungaria de aspiraţiile legitime ale românilor. Baronul Burian care era considerat ca purtătorul de cuvânt la Viena al contelui Ştefan Tisza respinge cu energie orice ideie de conciliaţiune faţă de români".

Premierul ungur, pe care Erzberger îl vizitase în urmă, nici nu vroia măcar să recunoască legitimitatea plângerilor româneşti.

„El susţinea, spune fostul ministru german, că nu există nici o Putere care să ducă faţă de naţionalităţi o politică atât de tolerantă ca Ungaria", şi că în această privinţă „tout marchait pour le mieux" în prea fericita Ungarie a ultimului Habsburg.

Nici Candide, eroul lui Voltaire, nu s'ar fi exprimat altminteri.

D. Iuliu Maniu, care a făcut parte din delegaţia românească

primită de Erzberger la Viena, cu scopul de a prezenta trimisului Reichului german, doleanțele românilor transilvăneni, ne expune în felul următor modul în care a decurs întrevederea dintre Erzberger și exponenții vieții publice românești din Ardeal: (Interview-ul acordat ziarului „Curentul" din 2 Februarie 1935).

„In 1915, Puterile Centrale aveau o situațiune grea. Impăratul Wilhelm a încercat să câștige pe românii din Ardeal, pentru o acțiune a României alături de Puterile Centrale. In acest scop a trimis pe Erzberger la Viena, cu misiunea de a trata cu delegații români. In palatul Lichtenstein din Viena, o delegație compusă din Aurel Popovici, Goldiș și cu mine, a luat contact cu Erzberger. Noi, delegații, am arătat lui Erzberger că românii din Ardeal n'au drepturi și că e firesc din partea României să nu-și înfrățească armele cu cei cari vor să-i omoare pe fiii ei. Erzberger mi-a replicat că se vor da Românilor, drepturile pe cari le cer. Am răspuns că nu cred, pentrucă de foarte multe ori li s'a promis și niciodată nu li s'a dat nimic".

Rezultatul tratativelor fu, după cum era de așteptat și după cum o prevăzuse și Iuliu Maniu, cu totul negativ.

Erzberger relatează că: „Ștefan Tisza a refuzat orice negociațiune cu România cu privire la acordarea de drepturi noui românilor din Ungaria".

Ambiția nemăsurată a ungurilor și lipsa totală de prevedere a conducătorilor lor politici, au făcut imposibilă rezolvarea pe cale amicală a conflictului dintre națiunea dominantă și aceea aservită. Nu ma rămânea, din vina ungurească, decât o singură soluție pentru rezolvarea problemei: calea armelor.

RĂZBOIUL PENTRU INTREGIRE (ION I. C. BRĂTIANU).

Lui Ion I. C. Brătianu i-a fost hărăzită soarta de a decide, în calitatea sa de șef al guvernului român, intrarea României în războiu alături de Aliați, pentru realizarea idealului național românesc: desrobirea Ardealului.

In lumina documentelor pe care le posedăm astăzi, acțiunea lui Ion I. C. Brătianu în timpul neutralității României ne apare în contururi precise, care n'au putut fi sezisate de contemporani.

Intre o opinie publică, pasionat favorabilă intrării imediate a României în războiu, între presiunile din ce în ce mai insistente ale Germaniei şi Austro-Ungariei de a atrage România de partea lor, presiuni care de multe ori se transformau în directe ameninţări de invazie a ţării şi în fine, între presiunile aliaţilor de a forţa mâna lui Brătianu, mai înainte ca toţi aliaţii să fi aderat la revendicările româneşti cu privire la Transilvania, Banat şi Bucovina, marele om de Stat a ştiut să conducă cu o abilitate neasemuită politica românească, printre atâtea meandre, în interesul exclusiv al realizării idealurilor naţionale româneşti.

„Istoria diplomatică a războiului european, spune profesorul român C. Kiriţescu în „Istoria războiului pentru întregirea României", oricare ar fi punctul de vedere din care istoricul judecă evenimentele, e unanimă să recunoască adevărul că România a fost condusă în decursul tratativelor de un om de Stat care unea un patriotism adânc cu o înaltă inteligenţă şi cu o extraordinară abilitate diplomatică".

A fost suficient ca să se stabilească acordul aliaţilor asupra revendicărilor româneşti, pentru ca România să intre *imediat* în acţiune alături de aliaţi, impotriva Austro-Ungariei.

Intr'adevăr, la 13 August 1916 Sturmer, succesorul lui Sazonov la Ministerul de Externe al Rusiei, acceptă condiţiile României cu privire la retrocedarea teritoriilor româneşti din împărăţia Austro-Ungară, iar la 17 August, deci cu patru zile mai târziu, România semnează la Bucureşti tratatele de alianţă cu Aliaţii, tratate prin care-şi ia obligaţia ca cel mai târziu la 28 August 1916, să se găsescă în stare de război cu Puterile Centrale, în schimbul garantării de către Aliaţi a rezolvării definitive a problemei transilvănene.

Astăzi, când perspectiva istorică se luminează prin doccumentele pe care le posedăm cu privire la evenimentele din trecutul apropiat, ne dăm seama cât de precise au fost prevederile oamenilor de stat români, privitoare la soarta transilvănenilor, într'o Austro-Ungarie victorioasă.

PLANURILE SECRETE MAGHIARE.

In lucrarea sa despre Transilvania, d. Romulus Seişanu desvăluie unul din acele faimoase planuri pe care le-au elaborat ungurii cu privire la naţionalităţi, în general şi la români, în special, în epoca în care mai sperau că vor eşi victorioşi din războiu. Pe de o parte, Ştefan Tisza arbora faţă de români o atitudine conciliantă, ducând tratative de împăcare cu partidul naţional-român — renăscut — din Ardeal, cu scopul ascuns de a slăbi poziţia fruntaşilor acestuia printr'o solidarizare a românilor transilvăneni cu Puterile Centrale, pe de altă parte, făurea planuri secrete în unire cu Arhiducele Iosif, pentru a răpi României porţiuni din teritoriul ei de pe versantul răsăritean al Carpaţilor.

„Aşa cum s'a constituit în Evul Mediu zona de siguranţă militarizată dela estul Imperiului german, spune d. Romulus Seişanu, zonă cunoscută sub numele de *Oest-Mark*, care a fost nucleul Austriei de mai târziu, tot aşa Tisza Istvan, în acord cu Arhiducele Iosif, a crezut că va putea da o lovitură de pumnal în inima românismului prin creiarea acelei zone de siguranţă militarizată şi strategică, sub forma unei *Mărci de Est maghiare*, ce ar fi dominat ambele versante ale Carpaţilor".

Linia de demarcaţie a frontierei româno-ungare, astfel cum a fost ea proectată de cei doi oameni de stat austro-ungari, avansa profund atât în Moldova cât şi în Muntenia. Aveau să devină maghiare: întreaga regiune răsăriteană a munţilor Carpaţi, văile Lotrului şi ale Oltului, valea Dâmboviţei, a Buzăului, a Teleajenului şi a Bistriţei şi *last but not least* regiunile petrolifere, bogăţia de căpetenie a pământului românesc de dincoace de Carpaţi.

Pentru ca maghiarizarea să fie complectă, Arhiducele Iosif prevedea în planul său colonizarea cu unguri a întregei regiuni de siguranţă de pe ambele versante ale Carpaţilor, căutând în felul acesta să pună stavilă pentru vecie unei renaşteri româneşti în Ardeal, *cordonul maghiar având menirea de a separa pentru totdeauna cele două blocuri româneşti de pe cele două versante ale masivului carpatic.*

Aceasta, era imaginea românismului în conştiinţa ungurească, încălzită de speranţa victoriei.

Dar ceiace este mai caracteristic încă pentru mentalitatea păturii conducătoare a naţiei maghiare, este faptul că această imagine a unui românism pierdut în massa maghiarismului a persistat şi chiar după ce ungurii au început să piardă nădejdea într'un succes final al Puterilor Centrale.

In propunerile de pace pe care Austro-Ungaria le-a adresat Aliaţilor prin intermediul prinţului Sixte de Bourbon, chestiunea graniţelor răsăritene ale Impărăţiei sunt cu totul trecute sub tăcere, intenţia ungurilor fiind de a obţine mână liberă în Est, pentru a lichida, după bunul lor plac, *à la manière hongroise*, chestiunea delimitării graniţelor dintre Ungaria şi România.

Războiul mondial nu fusese, însă, purtat timp de patru ani, milioane de oameni nu sângeraseră pe câmpiile de luptă, pentru ca rezultatul războiului să însemne instaurarea în Europa a unei noui Ungarii despotice şi nici pentru a face ca formele anacronice de guvernământ, instaurate de unguri în Europa Centrală, să reînvie la o viaţă nouă.

Evoluţia implacabilă a destinului omenirii a făcut ca la prima sguduire mai puternică, conglomeratul neviabil al Monarhiei dualiste să se destrame ca un eşafodaj de carton.

Atitudinea ungară, în clipa în care se profila haotic prăbuşirea, este demnă de reţinut. *Nici chiar in momentele premergătoare dezastrului, ungurii n'au înţeles să renunţe la concepţia lor politică exclusivistă.*

Cuvintele contelui Tisza, adresate croaţilor şi sârbilor cu câteva săptămâni numai înainte de prăbuşirea Monarhiei, pot fi citate în fruntea unei antologii a intoleranţei: „Este posibil, spunea contele Tisza, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în Bosnia şi Herţegovina la sfârşitul lunei Septembrie 1918, ca să ne prăbuşim. *Dar, înainte ca noi să ne prăbuşim, vom găsi încă suficiente forţe pentru ca să vă distrugem". (v. Kr. Novak. „Der sturz der Mittelmächte").*

Era acelaş Ştefan Tisza care, cu patru ani în urmă, declarase în Parlamentul ungar: „Noi insuflăm antipatie naţionalităţilor prin aceea că patriotismul nostru se manifestă pe căi atât de păgubitoare şi într'un mod nedemn de caracterul cavaleresc ma-

ghiar", iar cuvintele adresate bosniecilor erau rostite într'o epocă în care se făcuse auzit de acum glasul Preşedintelui Wilson, în favoarea autodeterminării *(self determination)* popoarelor din Monarhia Habsburgică.

DECLARAŢIA LUI WILSON.

„Aspiraţiunile naţionale ale popoarelor, spusese preşedintele Wilson la 11 Februarie 1918 în faţa Congresului american, trebuie să fie respectate; în viitor, popoarele nu trebue să mai fie dominate şi guvernate decât de propriul lor asentiment. *Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu imperativ de acţiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora decât în detrimentul lor!*"

Preşedintele Statelor Unite vestea popoarelor asuprite de mileni zorile unei lumi nouă. Premierul Ungariei amenința aceleaşi popoare cu distrugerea totală, numai pentru că îndrăzniseră să-şi făurească din cuvintele Preşedintelui Wilson crez de viitor.

Mersul fulgerător al evenimentelor i-a depăşit însă, cu mult prea mult pe unguri, pentru ca ei să mai poată, în ceasul al 12-lea, înfăptui planul odios de distrugere a naţionalităţilor, pe care nu-l putuseră realiza cu metodele cele mai violente timp de o mie de ani.

Ofensiva Mareşalului Franchet d'Esperey în Sudul Balcanilor, spargerea frontului dela Dobropolje, înaintarea rapidă a Aliaţilor înspre Sofia şi Constantinopol, capitularea Bulgariei şi a Turciei, intrarea României din nou în războ la sfârşitul lui Octombrie 1918, mişcările de afirmare naţională a popoarelor nemaghiare din sânul Monarhiei dualiste, au grăbit finalul ultimului act al acelei *monstruozităţi statale* care dăinuia de atâta vreme în Centrul Europei.

„Marele Talleyrand în memoriul pe care l-a adresat lui Napoleon după bătălia dela Austerlitz, sfătuindu-l să susţină Austria, a zugrăvit în câteva cuvinte laconice, dar atot-cuprinzătoare, situaţiunea şubredă a acestei împărăţii, care avea totuşi să mai dăinuiască, prin teroare încă un veac.

„Monarhia austriacă, spunea genialul diplomat francez, este un amestec *rău închegat* de state, *diferite* toate între ele prin limbă,

obiceiuri, religie, regimuri politice şi civile şi care nu au alt bun comun decât identitatea şefului lor. O asemenea putere este dela sine înţeles slabă".

...şi desigur destinată pieirii!

In Consiliul de Coroană ţinut la Viena la 15 Octombrie 1918, Impăratul Carol, ultimul Habsburg, făcu un suprem efort pentru a salva Monarhia dela prăbuşire, încercând a o transforma într'un stat federal cu acordarea unei largi autonomii tuturor naţionalităţilor.

Era o recunoaştere târzie a justeţei principiilor formulate de românul Aurel Popovici în 1906.

Comportarea ungurilor în acest Consiliu de Coroană, care a precedat cu două săptămâni doar deslănţuirea revoluţiei din Ungaria, este de neconceput. *Deşi pământul se scufunda cu repeziciune vertiginoasă sub picioarele lor, ei nu reuşeau să-şi dea seama de realitate, într'atât erau de orbiţi de patima lor în contra naţionalităţilor.*

Wekerle, primul ministru al Ungariei, care succedase lui Ştefan Tisza în Aprilie 1918, dar care activa totuşi după indicaţiile politice ale fostului Premier, se împotrivi cu energie modificării regimului dualist, mergând până acolo încât ameninţa Austria cu înfometarea, dacă Impăratul va include Ungaria în planul de federalizare.

Cu un an înainte, Tisza manifestase aceiaşi atitudine faţă de autonomia românilor în cadrul unei Austrii federale, declarând unui emisar al Contelui Czernin, care sugerase această ideie, că: „acela care încearcă să ia Ungariei numai un singur metru pătrat din pământul ei, va fi împuşcat".

Ameninţarea Ungurilor produse efect asupra hotărîrilor pe care avea să le ia Impăratul a doua zi după Consiliul de Coroană dela Viena. Intra'devăr, în mesajul pe care el îl adresă „popoarelor sale" în ziua de 16 Octombrie 1918, el le dădu dreptul să se organizeze pe baza principiului autonomiei naţionale, excepţie făcând doar românii şi celelalte naţii, aparţinând „Sfintei Coroane ungare", naţii menite în intenţia Impăratului să continuie a suporta la nesfârşit jugul dominaţiei maghiare.

Când imperiul Habsburgilor trosnea din toate încheeturile, când vântul libertăţi popoarelor dărîma în calea lui toate obstacolele artificiale pe care absolutismul le aşezase între fii aceluiaşi neam, ungurii se cramponau în menţinerea formelor vetuste ale unui sistem politic, pe cale să dispară pentru veşnicie în negura istoriei.

Este unul din cele mai surprinzătoare exemple de neprevedere, de lipsă de simţ politic şi de obstinaţiune în susţinerea unei cauze iremediabil pierdute, pe care ni le oferă Istoria.

In clipa în care mesajul a proclamat intangibilitatea teritoriilor făcând parte din Sfânta Coroană a Ungariei, unitatea Ungariei încetase să mai fie o realitate, devenind o simplă aparenţă formală. Popoarele supuse prin violenţă erau pe calea desrobirii şi nimic nu le mai putea îndepărta de pe această cale.

REVOLUŢIA DIN 1918.

In mijlocul unei adunări ostile, deputatul român Alexandru Vaida Voevod, luând cuvântul în Camera ungară la 18 Octombrie 1918, declara în numele naţiunei române din Ungaria, că: „nu recunoaşte Parlamentului maghiar dreptul de a o reprezenta la Congresul Păcii" şi cerea ca „în temeiul dreptului firesc al fiecărei naţiuni de a dispune de ea însăşi, naţia română să-şi poate determina viitoarea formă de Stat, precum şi relaţia de coordonare în mijlocul naţiunilor libere".

Intr'un vacarm indescriptibil, deputatul român, care avea să ajungă în urmă prim ministru al României Mari, îşi termina declaraţia sa istorică cu aceste cuvinte: „După suferinţe şi lupte de veacuri, naţiunea română din Monarhia Austro-Ungară îşi aşteaptă, şi pretinde, confirmarea drepturilor sale inalienabile şi imprescriptibile la o viaţă naţională integrală".

La sfârşitul lunei Octombrie 1918 isbucneşte revoluţia în Ungaria. La 31 Octombrie contele Tisza este asasinat. La 1 Noembrie Impăratul Carol de Habsburg abdică. Se instaurează un nou regim, în frunte cu contele Mihail Karoly.

HAOSUL DIN UNGARIA.

Oscar Iaszi, ministrul naţionalităţilor în guvernul radical al contelui Karoly, defineşte starea ce domnea în aceea vreme în Ungaria, drept o stare „haotică". Tot el mai afirmă în *„Revolution and Counter-Revolution in Hungary"* că şi sub noul regim se încerca reeditarea vechilor greşeli din trecut.

„Rezistenţa regimului vechi *(l'ancien régime,* în text), spune Oscar Iaszi, se datora în special celor trei politicieni Windischgrätz, Vazsonyi şi Szterény".

Concesiile pe cari ei le ofereau românilor erau minime. Chiar în plină revoluţie, ungurii nu înţeleseseră marea chemare a timpului. Ei căutară să obţină toată libertatea în urma revoluţiei din 1918, neoferind naţionalităţilor decât o fărîmă de libertate. Printr'o abilă manevră diplomatică, Karolly, care era antantofil, încerca să-şi câştige simpatiile aliate, pentru a nu fi obligat la sacrificii prea mari. Era reeditarea sistemului revoluţionarilor „liberali" din 1848!

1 DECEMBRIE 1918.

Românii ardeleni cari aveau vie în memorie trădarea revoluţionarilor kosuthişti din 1848 faţă de cauza românească, nu mai aşteptau de data aceasta să li se ofere libertatea de către republica ungară instaurată la 16 Noembrie 1918 şi la 1 Decembrie 1918, într'o uriaşă adunare plebiscitară care avu loc la Alba-Iulia sub preşedinţia bătrânului patriot ardelean Gheorghe Pop de Băseşti, declarară cu entuziasm: *„Unirea Românilor de peste munţi şi a teritoriilor locuite de ei cu România".*

Ziarele ungureşti din acea epocă evaluează la 100.000 numărul reprezentanţilor românilor transilvăneni cari au participat la plebiscitul Ardealului.

Unirea Transilvaniei nu este, cum vrea să acrediteze propaganda maghiară în străinătate, consecinţa unor tratate pe care „Ungaria a fost obligată să le semneze" sau a unor „influenţe din afară" *(v. prof. Horvath: Weltkrieg. Friedensdiktat und Nachkriegsregelung).*

Ea este rezultatul unei evoluţii lente. EA ESTE O IMPLINIRE DE DESTIN.

Românii de pe ambele versante ale Carpaţilor purtau în suflet această zi ca pe o lumină care apare la orizont la capătul unei lungi călătorii. Ea le lumina calea de undeva din viitor. In ziua în care le-a fost dat s'o apropie, idealul lor a fost realizat şi unirea înfăptuită.

Resemnarea cu care românii au acceptat sosirea acestei zile este caracteristică firei răbdătoare a mult încercatului popor românesc.

Poate este şi o consecinţă a siguranţei ce o aveau românii în realizarea visurilor lor de milenii. Transilvănenii ştiau că această zi a Unirii — şi implicit a libertăţii — va veni. Ei ştiau că ea le este promisă de o lege firească care-şi urmează implacabilă drumul spre împlinire, fără a putea fi oprită de piedicele pe cari le pot pune în cale meschinele interese omeneşti.

Inevitabilis fatorum lex humana providentia mutari non potest.

Transilvania *s'a unit* cu România. Ea *n'a fost unită* prin voinţa altora cum susţin azi toţi profesorii dela Budapesta, denaturând în modul cel mai flagrant sensul evenimentelor.

Marile Puteri n'au făcut decât să constate această voinţă a provinciei de veacuri româneşti de a se unì cu românii de pe versantul răsăritean al Carpaţilor, s'o constate şi s'o ratifice.

„Unirea românilor, spune academicianul român Ion Lupaş, originar din Transilvania, nu este opera unei persoane, a unei provincii sau a unei generaţii. Ea este rezultatul luptelor susţinute timp de secole de cei mai buni fii ai poporului român".

Profesorul Horvath şi colegii săi dela Universitatea din Budapesta vorbesc în toate lucrările destinate străinătăţii de: „Contracte bilaterale, viciate prin lipsa liberului consimţământ al uneia dintre părţi", de „hotărîri de arbitri" şi de multe alte chestiuni mărunte, demne doare de un proces minuscul privitor la un stânjen de pământ şi purtat în faţa unei umile judecătorii de ocol rural.

Procesul care s'a terminat în ziua de 1 Decembrie 1918 prin hotărîrea fermă şi categorică a românilor transilvăneni de a se uni cu regatul României, este un proces istoric multisecular care

nu s'a încheiat printr'o sentință rece, pronunțată de un tribunal indiferent, ci printr'o revoluție națională.

Spre fericirea Transilvaniei, revoluția românească dela 1 Decembrie 1918, s'a soldat fără vărsări de sânge. Prea mare era elanul către libertate al popoarelor subjugate pentru ca cineva să îndrăznească să-l înăbușe în sânge. La 28 Octombrie isbucnește revoluția la Praga și Cracovia. La 29, stindardul libertății flutură la Zagreb și la Lubliana. La 30, revolta cuprinde Austria. La 31, începe descompunerea conglomeratului ungar. Așa cum au prevăzut mințile clar-văzătoare, cu decenii înainte, a fost suficientă o puternică sguduire a Europei Centrale pentru ca unitatea fictivă a împărăției Austro-Ungare să se descompună în părțile ei componente, *adevăratele realități politice.*

Ca orice rău, spune Loncarevici în cartea sa *„Jugoslawiens Enstähung"*, (Viena 1928), războiul mondial a avut și partea lui bună: prin el au fost distruse și ultime resturi ale unui absolutism feudal medieval".

Prin actul istoric dela Alba Iulia s'a încheiat un capitol dureros din istoria Românilor transilvăneni, inaugurându-se o eră nouă, care n'a fost însă nici ea scutită de momente dificile la început și nici cruțată de profunde suferinți într'o epocă mai recentă. După o mie de ani de viață încătușată, de intoleranță și de asupriri, românii au găsit în sfârșit elementul priincios evoluției lor normale: *libertatea.*

„Poporul român, spune Nicolae Iorga, este un popor născut în libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate este elementul primordial și absolut pentru vieață".

PROCLAMAȚIA DELA ALBA IULIA.

Proclamația din 1 Decembrie 1918 constituie normativul de viață pe care și l-au impus românii în momentul când treceau pragul adevăratei lor istorii naționale. Ea merită să fie cunoscută în liniile ei esențiale, deoarece nu constituie numai un program politic ci și o atitudine: atitudinea sclavului de eri, devenit stăpân pe propriul său pământ, față de asupritorul său milenar.

Românii n'au înţeles să se răzbune ci, printr'un gest de înaltă ţinută morală, ei au întins o mână împăciuitoare ungurilor cu cari aveau să conlocuiască pe pământul Transilvaniei.

Adunarea naţională dela Alba Iulia a decretat într'adevăr:

1. „Deplină libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său şi fiecare popor va primi dreptul de reprezentare în Corpurile Legiuitoare şi la guvernarea ţării, în proporţie cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc".

2. — Deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de Stat.

3. — Infăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieţii publice.

Votul obştesc, direct, egal, secret.

4. — Libertatea de presă, asociere şi întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omeneşti.

Ce contrast, pe de altă parte între atât de liberala atitudine a revoluţionarilor români din 1918 şi îngustimea concepţiilor cari au prezidat la revoluţia ungară din 1848 !...

Nici unul din compartimentele vieţii sociale n'a fost omis în această Declaraţie, sub semnul căreia trebuia să se desfăşoare în viitor viaţa popoarelor din Transilvania.

Alcătuită într'o proporţie covârşitoare din ţărani, Transilvania avea să cunoască o reformă agrară menită „să promoveze o nivelare socială şi o potenţare a producţiei".

„Fiecare ţăran, spune proclamaţia din 1 Decembrie 1918, trebuie să aibă cel puţin atât pământ cât poate lucra el şi familia lui".

Intr'o ţară în care existau latifundari posedând terenuri imense, măsurând câte 300.000 de jugăre cadastrale — 420.000 de Ha. ! — exproprierea agricolă anunţată de români îmbrăca un caracter mai pronunţat revoluţionar încă, decât însăşi revoluţia naţională care a condus la alipirea Transilvaniei la România.

Născută din robie, dar hrănită cu cele mai entuziaste idealuri de libertate şi frăţietate, Dclaraţia inaugurală a istoriei libere româneşti în Transilvania se termina cu aceste înaripate speranţe într'un viitor mai bun:

„Adunarea națională dă expresiune dorinței sale ca, Congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip ca libertatea și dreptatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, și ca în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale".

Din nefericire, aceste speranțe într'o comuniune internațională din care războiul să fie exclus pentru totdeauna s'au spulberat numai după două decenii dela exprimarea lor de către românii ardeleni la Alba Iulia. Trebue totuși reținut faptul că în timpul acestor două decenii, România ca membru al marei familii europene n'a făcut absolut nimic de natură a turbura pacea, oamenii ei politici, în frunte cu Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu, G. G. Mironescu, Grigore Gafencu și toți cei cari s'au perindat la conducerea politicii externe românești, străduindu-se mereu în decursul anilor să se alăture tuturor eforturilor pentru cimentarea păcii europene.

In special atitudinea României față de naționalitățile conlocuitoare a fost un factor esențial pentru păstrarea păcii în regiunea dunăreană. Românii au avut mereu vie în mintea lor imaginea sfârșitului lamentabil al vastei împărății Austro-Ungare, consecință firească a lipsei totale de înțelegere a ungurilor față de naționalități.

SOL LUCET OMNIBUS.

Popor eminamente tolerant — caracteristică, unanim recunoscută, a tuturor raselor neo-latine, — românii au ținut să și-i apropie pe maghiarii locuind între hotarele României, prin blândețe și tratament egalitar.

In Mai 1924, Iuliu Maniu declara: „Trebuiesc asigurate drepturile civile și politice pentru toți cei ce aparțin unor minorități de rasă, limbă ori religie". In calitatea sa de prim ministru al României, ardeleanul Maniu, care înfierase metodele intolerante ale guvernării maghiare, a făcut tot ce omenește este posibil pentru a-i apropia pe unguri prin liberalismul legilor care-i guvernau.

In acelaș an, Alexandru Vaida-Voevod, într'o conferință rostită la Institutul Social din București, a îmbrățișat aceiași me-

todă, spunând: „Ungurii au făcut greşeli sinucigătoare. Din istoria debaclului maghiarilor, putem trage cele mai folositoare învăţături. Slăbirea minorităţilor nu este echivalentă cu întărirea elementului românesc. *A mistui energiile Statului în frământări perpetue interne dintre a patra ori a cincia parte şi restul cetăţenilor, ar însemna, deşi nu primejduirea frontierelor politico-geografice ale Statului, însă sguduirea graniţelor sentimentului şi siguranţei de drept din conştiinţele cetăţeneşti prin frământări lăuntrice*".

Insfânşit, pentru a da o imagine complectă a concepţiei care a prezidat la legiferarea situaţiei minorităţilor, citám următoarea frază, rostită de Octavian Goga în calitatea sa de ministru de Interne, în 1927: „Noi căutăm să obţinem satisfacţie nu exercitând vreo cât de mică violenţă contra concetăţenilor noştrii, dar printr'un simţimânt de echitate care trebue să fie la baza convingerilor noastre politice".

Aceste concepţii nu sunt isvorîte din vre-un interes momentan — realizările pe terenul practic confirmându-le cu prisosinţă — ci sunt însăşi expresia concepţiei româneşti privitoare la tratamentul ce se cuvine popoarelor străine, pe care soarta le-a înfrăţit pe acelaş teritoriu naţional românesc. La distanţă de o jumătate de secol, două atitudini viguroase caracterizează perfect cele două mentalităţi.

Când în parlamentul unguresc dinainte de războiu, Contele Ştefan Tisza a fost atacat de deputaţii ultra-şovini pentru ceia ce li se părea lor a fi o politică de moderaţiune faţă de românii, Premierul ungar, care în tratativele cu românii din 1913, îşi păstrase integrală concepţia ortodoxă a maghiarizării integrale, bătu totuşi în retragere pentru ca în istoria maghiarismului să nu i se poată aduce acuzaţiunea de a fi abdicat dela cauza superioară a maghiarismului care se confunda pentru întreaga pătură conducătoare a naţiei ungare, cu o politică de dominaţiune orgolioasă şi intransigentă.

Când însă în parlamentul românesc din 1868 un deputat ultra naţionalist a pledat cauza intoleranţei faţă de unii dintre minoritarii din acea vreme, Ion Brătianu-tatăl, care avea să joace un rol atât de însemnat în istoria României, s'a grăbit să sdrobească cu autoritatea-i masivă asemenea concepţii.

„Dacă unii din dvs., se adresă Brătianu reprezentanţilor, puţini la număr, ai intransigenţei naţionaliste româneşti, puteţi să ameţiţi cu astfel de cuvinte pe alegători, dar dvs. singuri vă creiaţi o asemenea dificultate pe care o veţi plăti scump, pentru că daţi nişte idei rătăcite alegătorilor dvs., şi *ideile greşite nu pot să fie folositoare unei societăţi*".

Atitudinea de toleranţă şi de înţelegere faţă de naţiunile conlocuitoare, îmbracă deci în România un caracter de permanenţă neîntreruptă. Această atitudine este apanagiul celor tari şi românii transilvăneni au dovedit lumii întregi că, după 10 secole de viaţă în întuneric, ei au reînviat la viaţa naţională tot atât de puternici ca şi strămoşii lor daco-romani.

Concepţia politică pe care ei au îmbrăţişat-o în clipa în care au devenit din nou puternici, a fost condamnarea întunericului care le-a fost hărăzit de o soartă implacabilă timp de un mileniu.

„Sol lucet omnibus".

Sub acest semn s'a desvoltat viaţa naţionalităţilor în Transilvania românească sub stăpânirea românească.

„On ne doit pas oublier que le tracé des frontières de la Hongrie a fait l'objet de la part de tous les Alliés d'un examen minutieux, que chacun de ses éléments a été discuté, qu'il existe entre eux une étroite solidarité".

M. GUERNIER
Raportorul Legei sancţionând
Tratatul dela Trianon

PARTEA II-a

UNGARIA DELA TRIANON

UNGARIA DELA TRIANON, STAT UNITAR ŞI OMOGEN.

In Geografia Universală a lui Granger publicată în 1922, populaţia Ungariei din 1910 este evaluată, pe baza statisticilor ungare întocmite în acea epocă, la 20.886.000 locuitori, dintre cari ungurii propriu-zişi se cifrează la ceva mai mult de 9 milioane, *iar nemaghiarii la peste 11 milioane*. Aceştia din urmă sunt astfel repartizaţi: 3 MILIOANE ROMÂNI, 2 milioane germani, 2 milioane slovaci, 1.800.000 croaţi, 1.100.000 sârbi, 472.000 ruteni, câteva sute de mii evrei şi 470.000 alte naţionalităţi. Conform tradiţiei constante, evreii erau înglobaţi în massa ungară.

La 1 Ianuarie 1930, conform statisticei ungureşti, populaţia Ungariei se cifra la numai 8.686.519 locuitori, din cari 8.001.112 erau unguri şi 685.000 aparţineau altor naţionalităţi nemaghiare.

O paralelă între cele două statistici ungureşti ne arată că de unde numărul populaţiei nemaghiare a înregistrat o scădere imensă *dela 11.000.000 la 685.000,* acel al populaţiei ungureşti *pure* a scăzut abia cu ceva mai mult de 1.000.000. Paralela ne mai invederează deosebirea fundamentală între structura etnică a celor două Ungarii: Ungaria dinainte de război şi aceea de după revoluţiile naţionale cari au dus, în 1918, la destrămarea împărăţiei Habsburgice.

In Ungaria dinainte de 1914 ungurii se pierdeau în massa enormă a mozaicului de naţiuni cari compuneau statele Sfintei Coroane ungureşti. In Ungaria postbelică ei dădeau statului un caracter unitar şi omogen, realizând astfel visul naţionaliştilor maghiari din primele decenii aie veacului nostru.

„Sub raportul etnic şi linguistic, Ungaria dela Trianon, spune Alajos Kovács în studiul său despre populaţia Ungariei, este mai

unitară decât Marea Ungarie dinainte de războiul mondial. Locuitorii având limba ungară drept limbă maternă formează 92,1% din totalul populației". Și d. Kovács continuă, remarcând că întrucât 74,2% din acei cari nu au limba ungurească drept limba maternă, cunosc totuși limba maghiară și o vorbesc, procentajul celor cari vorbesc limba ungară în limitele Ungariei dela Trianon, atinge proporția covârșitoare de 98%.

Tabloul comparativ al celor două statistici ungureşti constitue, prin el însuşi şi la cea mai sumară examinare, dovada cea mai concludentă a conștiinciozității cu care au fost trasate fruntariile Ungariei la Trianon.

Intr'un stat prezentând o atât de mare varietate de naționalități și formând în multe regiuni intrânduri și insule ale ungurilor în massa naționalităților și ale acestora din urmă în massa ungară, perfecțiunea delimitării frontierelor era desigur greu de realizat.

Dacă perfecțiunea n'a fost atinsă, s'a ajuns totuși, pe baza enormului material prezentat de *toate* părțile interesate în cauză, la o delimitare mulțumitoare. In unele regiuni ale așa numitelor state succesorale ale Monarhiei dualiste, este drept, se găsesc pe ici, colo, insule unguresti, rezultat al unei infiltrațiuni milenare. Nu este mai puțin adevărat însă, că și Ungaria, așa cum a fost ea redusă la Trianon, cuprinde anclave minoritare întrunind, după datele statisticei ungare, aproape 700.000 nemaghiari (germani, slovaci, sârbi, croați și *români)*.

Deși în cadrul noului stat ungar ungurii au reușit să realizeze însfârșit, atât de mult dorita unitate omogenă a statului lor, ei totuși nu s'au putut consola la gândul că Marea Ungarie a celor 30.000.000 de maghiari este un vis pentru totdeauna spulberat.

Ungurii s'au plâns timp de 20 de ani în cele patru colțuri ale lumii de „marea nedreptate" care li s'a făcut prin ceia ce ei numeau „dictatul păcii" *(Friedensdiktat)* — și ceia ce era în realitate doar ratificarea voinței a multor milioane de nemaghiari, — în virtutea căreia țara lor s'a micșorat cu 71% din teritoriu și 63% din populație.

Este foarte drept că cifrele acestea prezentate de geografii

unguri sunt impresionante, dar nu ştim ce raport funcţional există între mărimea pierderilor şi justeţea revendicărilor ? !

Li s'a luat ungurilor atât cât au încălcat ei în cursul vremurilor prin violenţă şi prin metode arbitrare. Mărimea sacrificiului la care au trebuit să consimtă, în 1920, nu le este deci imputabilă decât lor.

DE CÂT SPAŢIU AU NEVOIE UNGURII ?

Ungurii au vrut să cuprindă mai mult spaţiu decât puteau ei stăpâni cu mijloacele reduse de cari dispuneau, prea mult faţă de cât le era hărăzit a domina.

Aruncând o privire pe harta ungurească a migraţiunilor maghiarilor în cursul vremurilor, ne minunăm de puţinul spaţiu ce le-a fost necesar strămoşilor ungurilor de azi, înainte de năvălirea lor în Europa, în regiunea munţilor Urali şi, în urmă, după năvălire în regiunea din nord-vestul Caucazului, în aceea dintre Don şi Nipru *(Levedia)* şi, în fine, în regiunea situată în sudul Basarabiei şi al Moldovei *(Atelkuz)*, regiuni pe care ei le-au ocupat provizoriu, respectiv în secolele VI-VIII d. Ch., în prima jumătate a secolului al IX-lea şi în fine în cea de a doua jumătate a acelui secol. Oricare din aceste regiuni reprezintă cel mult o zecime din ceia ce pe hărţile ulterioare este reprezentată a fi fost Ungaria Sft. Ştefan. Ele corespund însă perfect spaţiului pe care-l ocupă naţia maghiară pe hărţile etnografice dresate în secolul al XIX-lea şi al XX-lea şi în special pe aceia a ungurului Sandor Farkas, publicată în „Atlasul geografic maghiar” din 1902.

Disproporţia dintre număr şi spaţiu putea fi rezolvată în două chipuri: sau printr'o cantonare pe spaţiul cel mai adecuat propăşirii diferitelor caracteristici ale poporului maghiar — câmpia joasă — *Alföldul* — sau printr'o desnădăjduită politică de extensiune nelimitată, forţând toate legile cunoscute ale evoluţiei naturale. Din nefericire pentru ei înşişi, şi din nefericire pentru popoarele băştinaşe locuind teritoriile din jurul spaţiului pe cari s'au aşezat triburile lui Arpad. strămoşii maghiarilor de azi au ales cea de a doua soluţie.

Impiedicând libera desvoltare a popoarelor paşnice de agricultori şi păstori pe care le-au găsit în Transilvania şi în celelalte

regiuni învecinate Alföldului, ungurii s'au pierdut într'o stearpă activitate negativistă, efortul lor nefiind dirijat atât în direcţia propriului lor progres cât în aceea a stânjenirii progresului popoarelor băştinaşe.

Conflictul permanent între naţia dominantă şi popoarele guvernate de ea a culminat în revoluţiile naţionale din 1918, soldate cu prăbuşirea statelor Sft. Coroane ungare.

Dispunând de un spaţiu suficient de întins pentru a asigura naţiei maghiare o fericită desvoltare materială şi morală, Ungaria de după războiu ar fi putut deveni un factor de prim ordin pentru crearea păcii, dacă ea ar fi cooperat în mod paşnic cu naţiile din jurul ei. Acesta era, de altfel, şi ţelul tratatelor de pace cari au pecetluit sfârşitul uneia din cele mai sângeroase încleştări din câte a cunoscut vreodată omenirea. Georges Clémenceau, adresându-se, la 16 Iunie 1919, delegaţiei germane la Conferinţa Păcii, definea astfel rolul pe care urmau să-l joace tratatele în noua ordine pacifică creată de convenţiile dela Versailles: „Tratatul de pace, spunea marele om de stat francez, stabileşte baza cooperării popoarelor europene în pace şi pe picior de egalitate".

REVIZIONISM CU ORICE PREŢ.

Desigur că aceste convenţii între naţiuni, ca tot ceeace este omenesc, nu puteau să aibă caracterul unor aşezări eterne. In consecinţă, făuritorii Tratatului au prevăzut adaptarea textelor din legea internaţională la necesităţile imperioase care s'ar fi putut ivi ulterior.

„Convenţia, spunea în continuare Clemenceau, va putea fi modificată din timp în timp pentru a se adapta *nouilor fapte şi nouilor condiţii, pe măsură ce ele s'ar naşte".*

Revizuirea era deci subordonată în chip categoric, după cum era şi firesc, *faptelor noui.* Ea era o excepţie infimă la intangibilitatea aşezărilor definitive ale tratatelor şi nu putea fi extinsă peste prevederile, limitativ enumerate, ale stipulaţiunilor exprese.

Ungurii au căutat să imprime excepţiei caracter de generalitate şi, fără a aştepta ca să se ivească situaţiuni noui, au început să agite revizuirea tratatelor, atacând însăşi principiile de bază pe

care se sprijinea ordinea europeană de după războiu. *A fost prima lovitură ce se aducea convenţiilor creatoare de pace, prima încercare de a tulbura pacea Europei.*

„Ungaria mutilată" era prezentată drept una din cele mai mari injustiţii a acestor tratate. Problema revizuirii încetase, deci, să se plaseze pe terenul anacronismului unor reglementări devenite caduce în raport cu nouile evenimente, situându-se în domeniul justiţiei sau injustiţiei reglementărilor de bază din 1919-1920.

PLANUL ACŢIUNII REVIZIONISTE.

Agitaţia revizionistă maghiară a fost regisată *con brio*. Ungurii au reuşit să impresioneze unele cercuri din străinătate prin propaganda lor perseverentă şi abilă. (N'au reuşit ei oare, într'un moment dat, să câştige simpatii până şi la *Foreign Office*, acţionând astfel încât celebra afacere a falsificării bancnotelor franceze să treacă de pe planul unei odioase infracţiuni pe acel al activităţii „naţionaliste"? Faimosul articol din *„Times"* cu data de 4 Februarie 1925, intitulat *„The Case of Hungary"*,— Cazul Ungariei — în care Ungaria era prezentată drept o ţară nenorocită, înconjurată de naţii „bănuitoare şi ostile", este întru totul concludent). Intregul plan al acestei acţiuni propagandistice, care a prins în păienjenişul argumentaţiei sofistice personalităţi de vază, complect ignorante a situaţiunilor de fapt şi a datelor reale ale problemei, poate fi redus la două principii directorii:

1. Prin trasarea frunlariilor la Trianon, s'au răpit Ungariei teritorii întinse care erau hărăzite, prin însăşi natura lucrurilor, să aparţină de veci Ungariei.

2. In cadrul statelor succesorale, situaţia minorităţii ungare era dezastruoasă, aşa că la atributul de „mutilată", trebuia să i se adaoge Ungariei şi pe acel de „nenorocită".

Premisele dela cari plecau ungurii erau fundamental false. Propaganda maghiară prezenta, într'adevăr, Ungaria dinainte de războiu ca pe expresiunea unei *Justiţii* ideale. O Ungarie redusă la proporţiile de după războiul mondial, raportată la acest etalon ideal, în mod fatal apărea ca o mare mutilată de războiu.

Realitatea era însă, cu totul alta. Ungaria dinainte de răsboiu era rezultanta celor mai flagrante injustiţii iar dreptatea, popoarele şi-au făcut-o singure, ea fiind doar în urmă ratificată de convenţiile şi tratatele de pace.

A doua premisă nu era mai puţin falsă. Ungurii susţineau într'adevăr că Ungaria dinainte de răsboiu era un adevărat *Eden* al naţionalităţilor şi că soarta ce le era hărăzită ungurilor deveniţi, şi ei la rândul lor, minoritate etnică în cadrul statelor succesorale (România, Cehoslovacia şi Jugoslavia), era un adevărat infern. Şi de data aceasta realitatea era falsificată în mod voit. Tratamentul românilor în Ungaria dinainte de răsboiul mondial a fost calificat de „barbar" de cele mai ilustre pene din secolele XIX şi XX, iar în ceia ce priveşte tratamentul uman la care au fost supuşi ungurii minoritari în cadrul României întregite, ne vom mulţumi în desvoltările ulterioare să cităm în această privinţă, însăşi mărturiile minoritarilor unguri... „persecutaţi".

„INJUSTIŢIA" DELA TRIANON.

In primul loc, să analizăm însă, acuzaţiunea de bază, a ungurilor, acuzaţiune care a făcut să curgă atâta cerneală în epoca post-belică, şi care, din nefericire, a adus o nouă ciuntire integrităţii poporului şi statului român, acuzaţiune care se sprijină pe pretinsa injustiţie care s'a făcut ungurilor la Trianon — atribuindu-se României teritorii etnice ungare.

Desigur că sunt foarte mulţi unguri cari susţin că toată Transilvania ar fi trebuit să redevină ungurească şi aceasta întru cât timp de o mie de ani ea a fost sub dominaţie ungurească. *Ca şi când în Istoria popoarelor ar exista o prescripţiune achizitivă şi ca şi când o injustiţie care durează un mileniu se transformă în mod automat, prin scurgerea timpului, într'o justiţie intangibilă!...*

Acest punct de vedere al şoviniilor unguri n'a găsit însă ecou nici chiar în rândurile celor mai pasionaţi susţinători ai cauzei maghiare de peste hotare. El a fost considerat ca inoperant şi excesiv până şi de înalte personalităţi maghiare, cum e cazul fostului ministru de justiţie ungur dr. Emil Nagy care declara: „Ungurii trebuie să abandoneze ideia integrităţii dinainte de răsboiu şi

trebuie să se resemneze cu pierderea unor teritorii locuite de masse compacte de naționalități străine".

Rămâne punctul de vedere mai modest al acelora cari au agitat până în 1940 chestiunea „rectificării" frontierei româno-ungare din 1920 și cari au avut necontestata *surpriză* de a-și vedea depășite până și cele mai temerare speranțe în vara anului 1940, când a reînceput din nou calvarul românilor din Transilvania deslipită de trupul românismului și trunchiată în modul cel mai absurd posibil.

Ei au susținut mereu că s'a atribuit României un vast teritoriu care, din punct de vedere etnic, ar fi trebuit să revină de drept Ungariei. Ori, și acest lucru este cu totul inexact. *La Trianon, îi s'a atribuit României un teritoriu mai mic decât acela la care ea avea dreptul conform principiului etnicității, decretat de Președintele Wilson.*

Adevărata frontieră etnică și linguistică dintre România și Ungaria a fost trasată în Tratatul încheiat *în 1916* între români, pe de o parte și *Puterile Aliate*, pe de altă parte.

Frontiera dela Trianon este situată *mai la est* de adevărata frontieră a etnicității românești; ea lasă deci, în teritoriul ungar anclave românești. La Conferința păcii din Paris, Ion I. C. Brătianu, primul delegat al României, a susținut cu dârzenie drepturile României, cerând să se respecte fruntariile stabilite de Aliați în 1916, după îndelungate și minuțioase tratative. Delegația românească la Conferința Păcii nu s'a mulțumit însă, să ceară pur și simplu respectul tratatului de alianță din 1916, ca pe un drept sacrosant isvorît din litera convenției, ci și-a sprijinit fiecare revendicare teritorială pe studii și memorii extrem de documentate, însoțite de hărți etnografice întocmite cu multă grijă pentru respectul adevărului.

Mai mult încă: Ion Brătianu, în interesul păcii, al liberei desvoltări a popoarelor și al progresului economic al Europei, (expunerea din 1 Februarie 1919) a renunțat să mai revendice teritoriile locuite de români în Sudul Dunării, precum și cele din regiunea Tisei.

Conferința păcii a refuzat însă României fruntariile prevăzute în tratatul de alianță din 1916 și a fixat linia de demarcație din-

tre România și Ungaria cu mult spre Răsărit, urmând în aceasta cele mai multe din indicațiunile prevăzute pe harta redactată după sugestiile marelui patriot ungur Kossuth. In felul acesta, au rămas în afara teritoriului național românesc porțiuni de teritorii având o structură etnică majoritar-românească.

Toate hărțile etnografice și linguistice care au fost dresate la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în sec. XIX și XX de geografi, etnografi și linguiști, indiferent dacă ei au fost unguri, germani, austriaci, francezi, englezi sau italieni, toate monografiile și lexicoanele, toate studiile privitoare la linia de demarcație etnică între români și unguri, dovedesc până la evidență că granița etnicității românești spre Apus depășește frontiera politică trasată prin Tratatul dela Trianon din 1920.

Astfel, în „Compendiul geografic al Ungariei" publicat în 1779 de Mathias Bel, autorul, înfățișând repartiția naționalităților la granița de Vest a Transilvaniei, scrie că românii se întind până în departamentele: Bereg, Ugocsa, Bekes și Bihor, dintre care primele trei au rămas după Tratatul dela Trianon cu totul în afara granițelor României, iar cel din urmă a fost împărțit între România și Ungaria.

In „Lexiconul geografic al Ungariei", dresat de I. M. Korabinszky în 1786 și publicat la Presburg (Bratislava) găsim câteva regiuni dela marginea apuseană a Transilvaniei — rămase după Trianon la unguri — populate masiv cu români. Astfel, printre altele găsim satele: Nyir-Adony, Nagy-Kalló și Bir, situate în departamentul Szabolcs, Poceni și Peterd, situate în departamentul unguresc al Bihorului, Süged în Borsod, etc., etc.

Pe de altă parte, în marea lucrare „Magyarorszagnak leirasa", apărută la Buda în 1796, A. Vallyi enumeră o serie întreagă de cătune, de sate, de mici orășele și chiar orașe, având o populație majoritară românească și care au rămas după 1920 pe teritoriul unguresc. Citâm printre cele mai importante: Nyir-Adony în departamentul Szabolcs, Batonya în departamentul Csanad, Bedö, Darvas, Mélkérék și Szakal în departamentul Bihor.

In 1829, J. V. Csaplovits publică la Pesta două volume intitulate: *Gemälde von Ungarn,* la sfârșitul cărora se găsește anexată o hartă etnografică în culori a Ungariei cu provinciile dependente

de ea, cu excepţia Transilvaniei propriu zise. *(Etnographische Karte des Königreichs Ungarn nach Lipszcky von J. V. Csaplovits).* Această hartă este extrem de preţioasă în ceea ce priveşte contribuţia ei la delimitarea frontierei etnice dintre români şi unguri. Ea depăşeşte frontiera trasată în 1920. Astfel, frontiera etnică trece pe teritoriul unguresc în departamentul Szabolcs, unde sunt menţionate şapte localităţi *pur româneşti*. In regiunea judeţului Bihor, care a revenit după 1920 Ungariei, găsim alte opt mari sate româneşti. In regiunea de nord a Aradului, frontiera etnică românească prezintă un intrând puternic în teritoriul unguresc din 1920, satele româneşti atingând regiunea localităţii Gyula.

In 1857, Karl F. v. Czörnig tipăreşte la Viena ca anexă la monografia intitulată *„Ethnographie der Osterreichischen Monarchie"* o hartă în care frontiera etnică româno-maghiară dela vestul României coincide aproape pe întreaga ei întindere cu frontiera româno- ungară din 1920. In regiunea Bihorului ea depăşeşte frontiera politică din 1920 şi, urmând cursul Crişului Negru, ajunge până la satele Szaka şi Dordos de pe teritoriul unguresc.

Pe harta publicată în 1860 de Dr. A. Ficker, ca anexă la studiul său despre „Locuitorii Monarhiei Austriace", constatăm deasemeni prezenţa românilor — e drept cu un procent minuscul — în departamentele Szabolcs, Ugocsa şi Bereg, situate toate dincolo de frontiera din 1920 a României. Opera de maghiarizare îşi produsese de acum în 1860 efectul. Prezenţa românilor dincolo de linia de demarcaţie care avea să fie aceea a Tratatului dela Trianon, diminua văzând cu ochii.

In 1869, apare la Berlin harta etnografică a lui Kiepert *(Völker und Sprachenkarte von Österreich und Unterdonauländer, zusammengestellt von H. Kiepert)*, stabilită pe baza datelor recensământului austriac din 1869. Frontiera etnică româno-ungară depăşeşte şi pe această hartă frontiera politică stabilită în 1920 la Trianon. Massa românească atingea în spaţiul unguresc satele Vekerd şi Zsaka, care aparţin azi Ungariei, iar localitatea Gyula constituia punctul extrem de penetraţiune românească pe teritoriul atribuit în 1920 statului ungar.

Această hartă n'a fost de fel pe placul ungurilor care porniseră o campanie furibundă pentru desnaţionalizarea elementului românesc din Transilvania. Prezenţa românilor pe teritoriul unguresc

propriu zis nu era de loc încurajatoare pentru partizanii statului maghiar „unitar unguresc”. Ei s'au grăbit deci să interzică, printre multe alte lucrări tot atât de puţin periculoase pentru ordinea de stat ungară, accesul hărţii lui Kiepert pe teritoriul Transilvaniei, ca şi când prin acest fapt s'ar fi putut opri din mers conştiinţa naţională românească în plină ascensiune!

Opera de desnaţionalizare făcea în timpul acesta progrese însemnate. Statisticile ungureşti încorporau în rândurile ungurilor pe toţi acei trecuţi la o confesiune maghiară sau pe acei vorbind ungureşte, deşi de apartenenţă română.

Hărţile etnografice ungureşti urmăresc îndeaproape statisticile dresate în aceste condiţiuni, fiind o copie fidelă a operei nefaste de maghiarizare. Totuşi, din această luptă purtată, pe de o parte, de românii dela marginea de Apus a Transilvaniei şi, pe de altă parte, de metodele perfide de desnaţionalizare, românii ies victorioşi. Ne-o dovedesc lucrările lui P. Balogh despre naţionalităţile Ungariei dela începutul sec. al XX-lea *(A népfajok magyarorszagon. Budapesta, 1902)*, cari deşi utilizează operaţiunile recensământului din 1900, delimitează frontiera etnică româno-ungară după traseul unei linii care, pe alocuri, depăşeşte frontiera politică din 1920. Studiile lui Balogh privitoare la frontiera *linguistică* dintre români şi unguri sunt extrem de instructive, întrucât din ele se poate vedea că frontiera politică româno-maghiară stabilită în 1920 se găsea înlăuntrul frontierei linguistice dintre limbile română şi ungară.

Hărţile ungureşti din vremurile mai noui au rezolvat, în mod radical şi după vechea metodă ungurească, problema românilor din apusul Ardealului. Ele au desfiinţat pur şi simplu massele compacte de români din acea regiune, reprezentând ţinuturi întregi (şi în special cele muntoase) ca fiind cu desăvârşire nelocuite. Este una din nenumăratele metode ungureşti de inducere în eroare a străinătăţii. Populaţia românească a Ardealului este într'adevăr răspândită în mod armonios *pe întregul teritoriu al provinciei*. Transilvania nu cunoaşte absolut nici o *terra deserta*.

Dl. Manciulea, un vrednic cercetător al frontierii de apus a Ardealului, scrie în această privinţă: „Studiile recente au stabilit în mod indubitabil că nu poate fi vorba în România de o zonă

muntoasă nelocuită; viața omenească este intensă în Carpații noștri din primele momente ale sosirii primăverii până târziu în toamnă. Poporul român este legat de munții țării, situațiune care este atât de bine exprimată în vechiul dicton românesc: *codru-i frate cu românul. („La frontière ouest de la Roumanie").*

Este suficient să aruncăm o privire pe hărțile Ardealului, *dresate de străini,* pentru a ne da seama de substratul „golurilor" de pe hărțile ungurești. Absolut pe toate hărțile dresate la sfârșitul secolului trecut ca și pe acelea din secolul al XX-lea, frontiera etnică românească depășește frontiera româno-ungară din 1920. Ne mulțumim a ne referi, în acest sens, la cele mai cunoscute hărți și anume: la aceea publicată în 1889 de Institutul Geografic Austriac („Völkerkarte von Europa"), la acelea publicate în 1888 de Gustav Gröber, profesor de filologie romanică la Universitatea din Strassburg („Ausbreitung der romanischen Sprachen in Europa"), de Novikov în 1866, de James Caterly în 1908, de Paul Langhans („Der rumänische Volksboden und die staatliche Entwicklung des Römentums") în 1915, de Elisée Reclus, de „Institutul de Agostini" din Novara, de Karl Haushoffer etc., etc. Pe toate aceste hărți orașele Sighetul Marmației, Oradea Mare, Aradul și Timișoara sunt cuprinse în teritoriul etnic românesc, fiind înconjurate de masse compacte de țărani români.

Dacă în 1920 s'a comis o nedreptate, nu ungurii au să se plângă de ea, ci românii, căci dincolo de frontiera politică au fost lăsate în teritoriul unguresc mai multe insule de români.

Pentru a nu turbura însă pacea Europei, românii au acceptat situațiunea creată prin Tratatul dela Trianon, închinându-și forțele unei opere pozitive de propășire națională. Cu această rezervă a includerii unor intrânduri românești în Ungaria, granița dela Trianon corespunde — atât cât omenește poate fi atinsă perfecția — limitei dintre nația ungară și cea română.

Acesta era de altfel și unul din țelurile — printre multe altele — ale războiului, pe care Aliații l'au dus, alături de România, între anii 1916 și 1918.

Intrebați fiind în 1916 de Președintele Woodrow Wilson cari sunt țelurile lor de răsboiu, Aliații, prin nota lor din 10 Ianuarie al acelui an, au răspuns că unul din scopurile luptei lor este și „eli-

berarea de sub dominaţia străină a italienilor, slavilor, *românilor*, cehilor şi slovacilor".

La sfârşitul războiului, lordul Nortcliffe, fratele celebrului *leader* revizionist lord Rothermere, într'un discurs pronunţat la 4 Noembrie 1918, declara textual: „Trebuie să asigurăm popoarelor „Austro-Ungariei un loc printre naţiunile libere ale lumii şi să le oferim dreptul de a se uni cu fraţii lor de dincolo de actualele frontiere ale Austro-Ungariei. Aceasta implică creiarea statelor independente ale Cehoslovaciei, Jugoslaviei, *reducerea Ungariei la limitele etnografice ale rasei maghiare* şi *UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR CU ACTUALUL REGAT AL ROMÂNIEI*".

Atunci când s'au trasat liniile principale ale aşezărilor de mai târziu, Conferinţa Păcii a luat în considerare în primul loc configuraţia etnică a Europei, punându-se accentul pe o cât mai ideală repartizare a naţionalităţilor în cadrul împărţirii statale.

„Mă voiu călăuzi în opera de construcţie a Păcii, spunea Lloyd George în Memorandumul său adresat Conferinţei la 23 Martie 1919, atât cât omeneşte este posibil, ca diferitele rase să fie repartizate ţărilor lor de obârşie *(Motherland)* şi ca acest criteriu omenesc să aibă precădere asupra consideraţiilor strategice, economice sau privitoare la comunicaţii, probleme care pot fi soluţionate şi pe alte căi".

Când acesta a fost spiritul care a prezidat la întocmirea tratatelor, când după însăşi afirmaţiile lui Sir Robert Donald, (autorul atât de partizanei cărţi „The tragedy of Transylvania", Londra, 1928 — al cărei titlu „Tragedia Transilvaniei" este în acelaş timp şi o atitudine !) : „Conferinţa Păcii nu a pecetluit soarta Ungariei în necunoştinţă de cauză, delegaţia ungară la Paris prezentând Conferinţei trei mari volume de câte 600 pagini fiecare, conţinând o colecţie de hărţi admirabile, diagrame, grafice, *toate susţinute prin mărturii orale (supported by oral evidence)*", cum se poate vorbi de „mutilarea Ungariei", cum se poate persevera cu bună credinţă într'o propagandă revizionistă atât de neîntemeiată ? !...

Istoricul ungur Tibor Eckhardt, care nu nutreşte de fel simţiminte prieteneşti faţă de naţia română, trebuie totuşi, în faţa evidenţei, să facă o concesie adevărului istoric, atunci când se ocupă de problema spaţiului etnic unguresc.

„Să nu ne închipuim, spune el în „Magyorország Törtenete" apărută la Budapesta în 1933, că ungurii (cuceritorii) au populat țara întreagă. Numărul lor, poate și din cauza înfrângerilor suferite în patria lor de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. *Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin pacea dela Trianon, la care a fost redusă, după 1.000 ani, Ungaria mare".*

Dar, de ce să interogăm trecutul îndepărtat, când prezentul ne oferă cea mai radicală soluție a problemei? De data aceasta cifrele aruncă o lumină complectă asupra unei probleme pe care ungurii o vor cât mai complexă, dar care în realitate este extrem de simplă.

La frontiera apuseană a Regatului României, astfel cum ea a fost fixată în 1920, se găsesc patru județe cari se învecinează direct cu Ungaria: județele Satu-Mare, Sălaj, Bihor și Arad. Populația totală locuind în 1930 în aceste județe, situate în zona frontierei româno-ungare, era de cca. 1.6000.000 suflete dintre cari *943.692 ROMÂNI, 417.183 UNGURI*, 80.030 germani, 68.377 evrei etc. *Ungurii reprezentau deci abea 26% din numărul locuitorilor dela frontiera dintre cele două țări.*

Avem la dispoziție „Dicționarul Transilvaniei, Banatului și a celorlalte ținuturi alipite", dresat la Cluj în 1921, adică puțin timp numai după ce s'a încheiat Tratatul dela Trianon și într'o epocă în care aspectul etnografic al ținutului dela granița apuseană era dominat încă de rezultatele îndelungatei acțiuni de maghiarizare a Administrației de Stat ungare și a colonizărilor masive din centrele orășenești dela granița de Vest a Transilvaniei.

In acest ținut, într'adevăr, eforturile de maghiarizare s'au deslănțuit cu mai mare vigoare încă decât în oricare altă regiune a Transilvaniei, căci acolo, în județele: Satu-Mare, Bihor, Sălaj și Arad, se afla limita întinderei elementului românesc și punctul său de întretăere cu massele maghiare.

Marile orașe din această regiune: Aradul, Oradea Mare, Careii Mari, Satu-Mare erau considerate de unguri drept punctul de plecare al ofensivei lor de desnaționalizare a românilor transilvăneni și poarta de intrare în Regatul românismului milenar.

Ar fi trebuit deci să găsim în aceste ţinuturi, după o strădanie multi-seculară de desnaţionalizare a populaţiei autohtone, o structură etnică majoritar ungurească. Totuşi, atât de puternic era înrădăcinat românismul până şi în regiunile de contact cu câmpia, prin excelenţă maghiară, încât ungurii n'au reuşit să influenţeze în mod hotărâtor structura etnică a graniţei de Vest, considerată în ansamblul ei. Intr'adevăr, populaţia românească trăind în părţile occidentale ale Transilvaniei este mai compactă decât în regiunea centrală şi răsăriteană a aceleiaşi provincii, unde colonizarea massivă a secuilor a creat o insulă străină de neamul românesc în însăşi inima Daciei Romane. La graniţa de Vest, românii reprezintă 60,4% din totalul populaţiei, faţă numai de 57,56% în regiunile colonizate cu unguri şi secui din centru şi din răsărit.

Caracteristica acestei regiuni, demnă de a fi relevată întrucât ea desvălue şubrezenia metodelor de desnaţionalizare prin violenţă, este contrastul între aspectul etnic al oraşelor şi acel al satelor înconjurătoare. *Satele sunt în imensa lor majoritate româneşti iar oraşele au un aspect pronunţat străin, nu însă întotdeauna maghiar.* Ce dovadă mai puternică a românităţii Transilvaniei decât acest aspect românesc al pământului dela graniţa de Vest a provinciei, limita apuseană a Daciei Felix de odinioară ? !...

In 1921, puţin timp numai după încetarea milenarei dominaţii ungureşti, la punctul de contact dintre cele două neamuri, adică în zona în care elementul dominant avea cele mai multe posibilităţi de a influenţa elementul românesc dominat, puteam găsi în judeţul Bihor plăşi ca: Aleşd, (50.265 locuitori) unde în cele 50 de comune rurale se găseau 40.110 români şi numai 5.155 unguri, Beliu (18.733 locuitori) unde în cele 33 comune rurale trăiau 17.696 români şi numai 792 unguri, Ceica (31.497 locuitori) unde, după 1.000 de ani de dominaţie ungurească, *populaţiunea românească se cifra la 30.078 suflete faţă de... 963 unguri!* şi, în fine, Plasa Vascău, unde din cei 28.148 locuitori *27.276 erau români şi numai 491 maghiari*, ceiace reprezenta o proporţie de aproape 98 la sută pentru populaţia românească.

In judeţul Satu-Mare, plasa Somcuţa Mare, compusă din 41 comune rurale, număra 24.885 români şi 1.179 unguri, la o populaţie totală de 28.393 locuitori.

In Maramureş, în plasa Iza (Dragomireşti), compusă din 13 comune rurale, românii au găsit în clipa în care ţinutul se integra din nou în massa românismului 22.379 români şi numai... *74 (şaptezeci şi patru) unguri!*

In Arad, judeţ de frontieră, din cei 397.969 locuitori 245.113 erau români şi 98.208 maghiari; în satele care înconjurau Aradul, proporţia românilor faţă de unguri era covârşitoare. De pildă în cele 36 comune rurale ale plăşii Radna trăiau în 1921 27.155 români şi numai 1825 unguri, iar în Sebiş, în 49 de comune rurale se găseau 30.390 români şi numai 2.141 unguri. Vedem deci că în satele dela frontiera Ungariei, ungurii nu reuşiseră după 1000 de ani de stăpânire să atingă măcar proporţia de 10% din totalul locuitorilor!...

Dacă toţi apărătorii „nedreptăţiei Ungariei" s'ar fi plecat o clipă cu atenţie asupra cifrelor, ascunzând sub haina lor impasibilă şi rece, realităţi sdrobitoare, desigur că nici lordul Rothermere, nici fostul ministru francez Anatole de Monzie, nici deputatul Tisseyre, nici Sir Robert Donald, nici Franco Vellani Dionisi n'ar fi putut aduce un cap de acuzare României că şi-a integrat în fiinţa ei etnică pe ţăranii români din Ardealul apusean.

Cu ce drept pot revendica ungurii Oradea Mare, când Bihorul cu sutele de sate care înconjoară oraşul maghiarizat este până în străfundurile sale românesc?

Cu ce titlu se poate cere înapoierea către Ungaria a oraşelor dela graniţa de Vest, când toate cătunele şi toate satele din acea regiune— adică *pământul propriu-zis* al Transilvaniei de Vest — sunt româneşti?

Cum se poate susţine că sunt „ungureşti" oraşe pierdute în Marea românească? Cel mult se poate afirma că ele sunt „maghiarizate" ceeace desigur nu este un titlu pe baza căruia se pot revendica teritorii!...

Ceeace a dăunat în gradul cel mai înalt păcii europene a fost uşurinţa cu care, din motive cu totul altele decât dorinţa de a face să triumfe dreptatea, unele înalte personalităţi străine — străine de altfel şi de datele problemei pe care o apărau — s'au declarat partizani ai cauzei maghiare.

D. Anatole de Monzie, de pildă, cu vigoarea care îl caracteriza, se întreba patetic în 1922 :

„Prin ce aberaţie aceşti oameni cari au trâmbiţat în cele patru colţuri ale lumii dreptul raselor şi al naţionalităţilor, au răpit maghiarilor oraşe unde totalitatea locuitorilor, cu mici excepţii, erau de origină maghiară, erau maghiari sufleteşte şi prin cultura lor? Pentru ce? Da, pentru ce?"

Şi d. Tisseyre autorul cărţii : „Une erreur diplomatique. La Hongrie mutilée", apărută la Paris imediat după războiul mondial şi pentru care secuii erau „unguri de rasă pură" şi ungurii „victime a *liberalismului lor*", nu mai puţin sensibili la marea durere a Ungariei, redusă la limitele ei naturale, exclama : „Casa natală a faimosului rege al Ungariei, Matei Corvul, fiul marelui căpitan *ungur* Ioan Huniade, vizibilă şi astăzi, se află acum pe teritoriul românesc. Nu este oare aceasta o crudă ironie?"

Şi alţii, mai mult sau mai puţin patetici, mai mult sau mai puţin interesaţi, mai mult sau mai puţin de bună credinţă, au deformat realităţile istorice şi au denaturat însăşi mărturiile palpabile ale prezentului.

Dacă domnul de Monzie s'ar fi deplasat în munţii şi pe câmpiile Maramureşului, Bihorului, Sălajului şi Aradului, la frontiera însăşi a maghiarismului, el ar fi putut regăsi în graiul sutelor de mii de ţărani români, în accentele melodioase ale vorbirii lor, toată frumuseţea graiului strămoşilor lui, perpetuat până în zilele noastre de neolatinii dela marginea de vest a Europei ca şi de acei dela frontiera de est a latinităţii.

Dacă domnul de Monzie s'ar fi plecat asupra istoriei acestei provincii *prin excelenţă româneşti*, el ar fi putut constata deasemeni că dacă multe oraşe erau în aparenţă maghiare, aceasta se datora unei artificiale creaţiuni a Statului ungar şi dacă în fine, ar fi cercetat cu deamănuntul structura etnică a acestor oraşe, ar fi putut lesne dobândi certitudinea că foarte mulţi dintre ungurii „puri" erau... români, veniţi în oraşe din satele româneşti din împrejurimi, magharizaţi cu forţa în cursul vremurilor de Administraţia „atât de liberală" a ungurilor!

Desigur că nici d. de Monzie şi nici emulii săi de mai mică anvergură nu ştiau că Oradea Mare oraşul „maghiar prin exce-

lență" al Propagandei ungare adăpostește încă din anul 1776 o Eparhie româno-unită, înființată de Maria Theresa și întărită prin *Bula Indefessum* a Papei Pius al VI-lea din 10 Iunie 1777. Sau poate, apărătorii cauzei maghiare de pe malurile Senei credeau că pentru locuitorii de origină ungară, unguri prin simțire și cultură, s'a înființat cu 150 ani în urmă o Eparhie *româno-catolică?*

Iar în ceeace privește „cruda ironie a soartei" care a vrut ca după războiul mondial România să adăpostească la Cluj casa natală a regelui ungur Matei Corvin, fiul „ungurului" Ioan Huniade, desigur că d. Tisseyre ar fi fost mai puțin pasionat și revolta sa ar fi fost cu mult mai mică, dacă înainte de a-și scrie culminantul atac la adresa României, și-ar fi dat osteneala să citească o istorie a Ungariei, fie ea scrisă chiar de un ungur, de pildă de d. Domanovschy, profesor la universitatea din Budapesta. Acolo el ar fi aflat, desigur, că faimosul căpitan Ioan Huniade, de care nația maghiară este atât de mândră, cât și fiul său regele Matei Corvin au fost *români transilvăneni!*

Păcatul cel mare al tuturor acelora cari i-au atacat atât de înverșunat pe autorii tratatelor de pace a fost că ei au vrut să scrie o *nouă* istorie, ignorând istoria reală a acestei provincii, scrisă pe răbojul vremii cu lacrimi multe și cu mai mult sânge încă, timp de un mileniu.

Imbrățișând, în ignoranță de cauză și cu pasiunea științifică, dezideratele propagandei șovine unguresti, nu odată apărătorii cauzei maghiare s'au găsit în dezacord și câteodată chiar în conflict cu însuși corifeii vieții politice ungare, cu fruntașii științei maghiare și cu publicațiile unguresti dinaintea primului război mondial.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA ROMÂNII DIN PANONIA ȘI DIN VESTUL ARDEALULUI.

In vremurile de odinioară, românii nu numai că se găseau în proporție covârșitoare la marginea de Vest a Transilvaniei, dar ei se găseau în număr destul de însemnat chiar în câmpia Panoniei, departe de frontiera Ardealului.

In 1777, Ricardus spune că în momentul invaziei ungurilor, Panonia era deacum cunoscută sub numele de: „*Câmpia Romanilor*".

In lucrarea sa „Românii în veacurile IX—XIV", apărută în 1932, emeritul cercetător român N. Drăgan citează o serie întreagă de surse istorice din care rezultă că mult timp după invazia ungurilor, păstorii români erau prezenţi în Panonia, adică în Ungaria propriu-zisă. Cităm, printre cele mai însemnate: mărturiile lui Thomas de Spalato care — către 1250 — vorbind despre Panonia spune că pe acele locuri era „păşunile romanilor" şi acele ale unui călugăr catolic semnalând prezenţa românilor în Panonia în 1308. Acesta din urmă ne vorbeşte despre „vlahi şi păstorii românilor" *(Blachi ac pastores Romanorum).*

Este demnă de menţionat deasemeni în acest sens, mărturia categorică a cronicarilor *unguri* Thuroczi şi Simon de Keza, cari afirmă că în momentul invaziei Panoniei de către huni, se găseau deacum pe acele locuri păstorii romani, păstori cari nu puteau fi decâ strămoşii românilor de azi. Insfârşit, la aceste mărturii ungureşti trebueşte adăugată şi aceea a Notarului anonim care vorbeşte în mod hotărît de existenţa vlahilor şi păstorilor romani în regiunile Transilvaniei şi ale Panoniei.

Existenţa românilor la marginea apuseană a Transilvaniei în timpurile cele mai îndepărtate este astăzi un fapt ştiinţificeşte necontestat.

Scriitorul ungur Márki, o figură distinsă a istoriografiei maghiare, într'o lucrare publicată la Oradea Mare în 1887, scrie textual: „In ce priveşte valea Crişului Negru, admit că *ungurii noştri au găsit ocolo pe români*". Prezenţa în departamentul Bihor ne este confimată pentru începuturile sec. XI (1000—1038) de scriitorul ungur E. Gyarfas în lucrarea sa intitulată : „A roman görög katolikusok autonomiaja" publicată la Budapesta în 1905. Cnezatele româneşti din regiunea Aradului sunt menţionate în sec. XIII-ea de cronicarul Rogerius în lucrarea sa: „Carmen miserabile". D. Silviu Dragomir citează un document din vremea regelui Carol Robert (1318) în care se vorbeşte de satele româneşti din jurul vechei mânăstiri de lângă Ineu, iar d. Ştefan Manciulea în lucrarea sa precitată despre „Frontiera apuseană a României" citează în sprijinul prezenţei românilor la graniţa de Apus a Transilvaniei în sec. XIV şi XV-lea documente din anii 1364, 1415 şi

1444. Deasemeni, el relatează o mărturie din 1475 privitoare la reşedinţa unui voevod român la Nicoleşti, sat astăzi dispărut.

In judeţul Bihor românii sunt menţionaţi de documente cu începere din secolul al XI-lea (actul de donaţie al regelui Geza în favoarea benedictinilor din Gran). Un document din anul 1202-1203 citează în judeţul Bihorului prezenţa unor români cu numele de: Micus (Mic), Tata, Qurud (crud), Karachin (Crăciun). Registrul episcopiei din Oradea conţine o serie întreagă de nume româneşti în Bihor şi în jurul Oradiei. V. Bunytay, într'o lucrare apărută la Budapesta în 1892, arată că documentele din 1294 vorbesc deacum de populaţiunea românească locuind în Valea Crişului Negru. In aceiaş epocă, românii mai sunt menţionaţi în satele de pe Valea Crişului Repede.

Márki constată prezenţa românilor în judeţul Arad în primii ani ai secolului al XIV-lea iar istoricul Czanky afirmă că în departamentele din apusul Transilvaniei românii formau în sec. XIV-XV majoritatea populaţiei în judeţele Bihor, Arad şi Zarand.

Ar fi să înşirăm la nesfârşit documentele menţionând prezenţa românilor la graniţa apuseană a Transilvaniei în sec. al XIII, XIV, XV-lea.

In vremurile noastre, ungurii înşuşi au recunoscut proporţia covârşitore a românilor faţă de toate celelalte naţii conlocuitoare în judeţele din apusul Transilvaniei. Astfel, contele Ştefan Bethlen ocupându-se în 1912 de repartizarea diferitelor naţionalităţi în regiunea frontierei de mai târziu a României, recunoaşte superioritatea zdrobitoare a elementului românesc în circumscripţiile occidentale ale Ardelului.

„Românii din Ungaria, spune fostul Prim Ministru al Ungariei sunt mai numeroşi decât maghiarii şi decât alte popoare care trăiesc acolo în următoarele regiuni: în întreaga Transilvanie istorică (fostul Mare Principat al Transilvaniei n. ns.), în trei circumscripţii din Maramureş, *în toate crcumscripţiile Sălajului, în marea majoritate a celor din Satu-Mare, Bihor şi Arad"*.

Românii mai numeroşi de cât ungurii în Sălaj, Satu-Mare, Bihor şi Arad!... Dacă domnii de Monzie şi Tisseyre, în Franţa, Sir Robert Donald şi Lord Rothermere, în Anglia, şi-ar fi dat osteneala de a-l ceti pe contele Bethlen, desigur că ei ar fi renunţat

să pledeze în favoarea „Ungariei mutilate", regiunile pe cari fostul Prim Ministru ungar le prezintă ca fiind dominate de elementul românesc, găsindu-se situate la frontiera însăşi a României.

Analizând situaţiunea din celelalte districte ale Transilvaniei Contele Bethlen ajunge la următoarea concluzie, pe care desigur că a omis s'o amintească în conferinţele sale „pro-Ungaria" din Occidentul Europei:

‚Masele româneşti, reprezintă în Transilvania, faţă de celelalte naţionalităţi: *un ocean — o mare — o avanlanşă".*

In prealabil, contele Bethlen comentând repartiţia naţionalităţilor în mediul rural al celor 11 districte apusene ale Ardealului, cu durere trebuia să constate că românii se plasau în fruntea tuturor naţiilor conlocuitoare cu proporţia sdrobitoare de 75,1% români faţă de 15% unguri!

Atunci când ungurii au fost însufleţiţi de preocupări de ordin pur ştiinţific, datele prezentate de ei au fost cu totul altele decât acelea pe cari le exhiba propaganda lor în străinătate, propagandă menită în concepţia ungurească să deformeze cifrele cari îi nemulţumea şi să denatureze realităţile supărătoare.

De pildă: în „Geografia judeţului Arad" pentru uzul cursului primar din Ungaria, ungurii Ianos Györffy şi Ildebert Kiss scriau în 1905: „locuitorii judeţului Arad sunt în număr de 386.100 şi ocupă un teritoriu de 6.643 km. p. *Majoritatea populaţiei este de origină română, apoi urmează germanii, maghiarii* etc. iar în „Statistica etnografică a Ungariei", publicată în 1906 autorul ei, Kenez Bella afirmă că: „românii trăesc în MAJORITATEA ABSOLUTĂ în 12 judeţe şi anume: Sălaj, Alba, Caraş Severin etc."

Rezultă deci, din însuşi mărturiile maghiare, că, după o mie ani de stăpânire ungurească, *românii dela frontiera vestică a Ardealului se aflau în majoritate absolută faţă de celelalte naţii conlocuitoare.*

Este demnă de relevat dealtfel şi constatarea pe care o face în 1912 academicianul ungur Varga Gyula care, trasând linia de demarcare etnografică între români şi unguri, arată că teritoriul etnic românesc se întinde peste graniţa care a fost atribuită României prin tratatul dela Trianon în regiunea Crişului Repede şi în aceia a Careilor Mari.

In fața unor asemenea constatări categorice privitoare la predominarea masivă a elementului românesc față de cel unguresc *la granița însăși a Ungariei*, ce valoare mai pot avea asertiunile propagandei maghiare, ce valoare alta decât doar aceia a unei frazeologii deșarte — lipsită de conținut ? !...

Dacă Lordul Bukmaster, pe care Sir Robert Donald îl citează în motto-ul cărții sale despre „Tragedia dela Trianon”, ar fi cunoscut mai îndeaproape realitățile transilvănene, desigur că el nu s'ar fi hazardat să susțină în Camera Lorzilor (discursul din 17 Noembrie 1927) că: „pacea a coborît asupra Ungariei sub forma unui vultur sfâșiindu-i trupul, bucată cu bucată” și desigur că nici unul dintre oamenii politici englezi și nici unul din fruntașii scrisului cotidian de pe malurile Tibrului și ale Tamisei nu ar fi îmbrățișat cu atâta căldură *o cauză care nu poate fi susținută decât cu ignorarea celor mai elementare adevăruri istorice privitoare la provincia românească a Transilvaniei.*

FUNDAMENTUL „VIU” AL UNIREI.

Românii au crezut — și pe bună dreptate — că adevărurile fundamentale cari au reușit să se impună cu puterea unei axiome, chiar după ce timp de 1000 de ani au fost înăbușite sub povara cele mai aspre intoleranțe, nu se mai cer dovedite.

Dreptatea cauzei românești era mai presus de orice discuții sau polemici oportuniste. Ea isvora din însăși firea lucrurilor. Triumful acestei cauze era consecința firească a marei legi a naturei care cere ca zidurile dintre frații aceleași nații — ridicate de puteri potrivnice *unități* — să fie dărâmate până la temelii.

Propaganda maghiară peste hotare a găsit deci prea puțin răsunet în România. Românii erau convinși că nici un argument, de orice natură ar fi el, nu poate sdruncina temelia solidă a nouii ordini instaurate în 1920 la Trianon.

Această ordine se baza într'adevăr, o repetăm, mai mult pe voința hotărâtă a milioanelor de români transilvăneni de a se bucura de libertate în cadrul *unei Transilvanii românești*, decât pe textul arid al unor tratate.

In apelul către popoarele din univers, pe care marele Comitet Național Român dela Arad l'a lansat la 7/20 Noembrie 1918, fruntașii românilor ardeleni Ștefan Ciceo Pop și Gheorghe Crișan după ce reclamau sprijinul lumii civilizate pentru înfăptuirea idealului românesc de dreptate — care se integra perfect în țelurile de războiu ale Aliaților — își exprimau hotărârea fermă de a păstra neștirbită libertatea, obținută prin atâtea jertfe, chiar dacă marile Puteri le-ar refuza românilor sprijinul reclamat.

Românii, spuneau semnatarii apelului, preferă să moară decât să recadă în sclavia milenară.

Ungurii, în propaganda lor, au păstrat complectă tăcere asupra acestui *fundament viu* al Unirii realizate în 1918, atacând doar tratatul din 1920 care consfințea această unire. Procedând în felul acesta ungurii desvăluiau șubrezenia cauzei pe care o apărau, ferindu-se a aduce în discuție substratul real al prăbușirii ungare: *voința de libertate și de independență a naționalităților din fosta Monarhie habsburgică.*

Cum propaganda maghiară nu putea să invoace în sprijinul tezei ungare nici o rațiune majoră, ungurii s'au mulțumit a poza în martiri, dramatizând o situațiune care era — este drept — dureroasă pentru campionii *Ungariei de 30 milioane unguri puri,* dar care nu era decât consecință logică a unei evoluții istorice implacabile.

OFENSIVA PROPAGANDEI MAGHIARE.

Ungurii au deslănțuit o acțiune revizionistă extrem de intensă în țările Occidentului sub semnul enormei reduceri a teritoriului ungar. Rațiunile etnografice, linguistice și istorice, precum și suveranul drept de autodeterminare al naționalităților, realele cauze ale amputării teritoriale, nici nu erau pomenite în fulminunatele atacuri îndreptate în contra României, Cehoslovaciei și Jugoslaviei de forțele iredentei maghiare.

Sub formele cele mai diverse și pornind dela cele mai neînsemnate acțiuni propagandistice și până la cele mai îndrăznețe tentative de captare a bunei voințe a partidelor politice și a marilor ziare din apus, ungurii au ținut să înfățișeze ordinea creată

în regiunea Carpato-Dunăreană ca o ordine nedreaptă şi deci, în mod fatal, supusă revizuirii.

Nem! Nem! Soha! Nu! Nu! Niciodată! era strigătul pe care-l repetau în cele patru colţuri ale lumii agenţii Propagandei maghiare, strigăt care echivala cu o declaraţie de războiu în contra aşezărilor de pace, al căror imperiu ungurii refuzau să-l accepte.

„Ungaria, după cum se exprimă Sir Robert Donald, devenise o ţară a sloganurilor patriotice", menite să întreţină înăuntrul fruntariilor ungare, ceeace acelaş autor englez califica drept „spirit al nezăgăzuitului maghiarism", iar în afară, să impresioneze mai mult decât să documenteze.

Sloganele revizioniste, iredentiste, şoviniste, împânzeau întreaga Ungarie. Le întâlneai la fiecare pas: în gări, în trenuri, în autobuze, in tramvaie, pe hărţi, pe mărcile postale, pe cărţile postale, pe plicuri, pe tot felul de obiecte de uz comun etc. etc.

Emblema maghiarismului irident flutura pe steaguri, era încrustată pe inele, pe sigilii, pe frontispiciul locuinţelor, era gravată pe broşe, pe ace de cravată, pe butoni de manşetă, era inserată în cântecele noui sau intercalată în cele vechi. Sloganul pe care ungurul îl citea şi-l auzea de sute de ori în cursul zilei, era *„reaminteşte-ţi şi nu uita Trianonul"!* „Credo"-ul iredentiştilor unguri: „Cred într'un singur Dumnezeu. Cred în reînvierea Ungariei", era repetate până la obsesie.

Intr'un cuvânt, timp de două zeci ani s'a întreţinut printr'o propagandă susţinută de zi la zi spiritul de revanşă. Işi poate închipui oricine că o asemenea atmosferă nu era deloc favorabilă unei înţelegeri cu statele din jurul Ungariei.

In afară, propaganda era bazată pe acelaş principiu: să impresioneze opinia publică străină prin disproporţia dintre cele două Ungarii: cea dinainte de războiul mondial şi aceia creată prin tratatele de pace, păstrându-se tăcerea asupra *cauzei reale* a amputărilor suferite de „prea marea Ungarie" dinainte de războiu.

In Anglia, propaganda ungurească difuzase sute de mii de hărţi ale Marei Britanii amputate, având ca legendă următoarele cuvinte: „Englezi aţi accepta voi această pace? Ar fi aceeaş care

a fost impusă Ungariei ! *(Englishmen ! would you accept this peace!? It would be the same which was forced upon Hungary!")*

Hărţi similare reprezentând statele respective amputate, erau răspândite în număr nelimitat în Franţa, în Italia, în Spania şi în alte ţări.

O altă hartă înfăţişa Ungaria, redusă la frontierele ei etnice, înăuntrul poliglotei Ungarii dinainte de război şi purta următoarea inscripţie: „Justiţia este singura garanţie a păcii şi a prosperităţii. Este oare *aceasta* justiţie"?

O hartă similară, gravată pe o placă de aluminium era difuzată în Ungaria în limba ungară : „Moradaht ez igy? Nem ! Nem ! Soha !" ceea ce în traducere românească înseamnă: „Poate oare să rămână astfel? Nu! Nu ! niciodată !"

UNGURII DENATUREAZĂ ADEVĂRUL.

Toată propaganda — absolut toată — se baza în mod exclusiv pe contrastul dintre suprafeţele respective ale Ungariei dinainte de războiul mondial şi ale aceleia de după 1918. Nici un argument de ordin etnic sau linguistic nu venea să întărească avalanşa pamfletelor şi tracturilor revizioniste, iar atunci când vre-unul din propagandiştii mai zeloşi ataca şi problema etnicităţii, el era nevoit pentru a creia o atmosferă favorabilă cauzei ungare, să denatureze adevărul.

Astfel, în faimoasa lucrare a lui Sir Robert Donald, în care autorul a fost influenţat în mod vădit de propaganda maghiară din Anglia şi în care faptele alegate de această própagandă sunt citate fără a fi fost în prealabil controlate de autor, putem ceti aceste inexactităţi flagrante, pe care şi cel mai superficial cunoscător al realităţilor transilvănene le poate respinge cu cea mai mare uşurinţă :

1. „Sacrele principii ale auto-determinării au fost ignorate în tratatul dela Trianon şi iredentismul a fost perpetuat".

Dar uriaşa adunare naţională dela Alba Iulia, ce a fost oare altceva decât *plebiscitul entuziast al românilor transilvăneni* pentru unirea cu patria-mumă ? !...

Convocarea însăşi a acestei mărețe adunări a fost făcută în numele principiilor lansate de Preşedintele Wilson.

„Istoria ne chiamă la fapte, cetim în această convocare adresată celor 3 milioane români transilvăneni de Marele Consiliu al Națiunei. Mersul irezistibil al civilizației omeneşti a făcut să iasă la lumina cunoaşterei de sine nația română după obscuritatea sclaviei. In numele justiției eterne *şi al principiului liberei dispoziții a națiilor,* principiu consacrat acum de evoluția istoriei, națiunea română din Transilvania şi din Ungaria vrea să decidă de astăzi înainte ea însăşi de soarta ei".

Plebiscitul românesc a fost urmat, după scurtă vreme, de acel al germanilor din Transilvania, cari au hotărît la 8 Ianuarie 1919 în marea lor adunare dela Mediaş, *„în virtutea dreptului de auto-determinare al popoarelor, anexiunea lor la regatul României".*

Iată ce ar fi aflat deci, politicienii englezi cari au îmbrăţişat cauza ungară, dacă şi-ar fi dat silința, nu să cerceteze cu deamănuntul istoria provinciei româneşti a Transilvaniei, ci numai să citească Charta fundamentală a acestei provincii: recte, hotărârile plebiscitare ale naționalităților din fostul regat ungar.

2. *Ungurii au predominat cu proporția de 70% şi chiar cu mai mult, toate celelalte naționalități din ținuturile atribuite după războiul mondial României, Cehoslovaciei şi Jugoslaviei.*

Chestiunea care ne interesează este aceea a teritoriului transilvănean, care a revenit după revoluția din 1918 regatului României. In această provincie se găseau în 1930, 3.026.998 români față de 882.000 *unguri puri* şi față de cei 500.000 secui colonizați la granița de Est a Transilvaniei. Populația românească din Transilvania se plasa deci față de populațiunea ungurească *pură* din aceeaşi provincie în proporția de 4 la 1.

A vorbi în asemenea condiții de predominarea elementului unguresc față de cel românesc, înseamnă a nu scrie istoria veridică a acestei provincii, ci istoria ei romanțată, dând liber curs fanteziei.

Cifrele sunt inflexibile în rigiditatea lor. A le interpreta, intră desigur în atribuțiunea istoricului. A le denatura însă, numai pentru necesitățile de ordin propagandistic, depăşeşte misiunea istoricului şi chiar pe aceea a propagandistului prob şi onest. Metoda concordă însă, perfect cu ceia ce ungurii au căutat din

timpuri îndepărtate să facă din instituția Propagandei: o imagine deformată a adevărului, cu scopul de a ascunde opiniei publice străine aspectul — pentru ei defavorabil — al realității. Prin aceasta, propaganda ungară a reușit, în nenumărate rânduri, să inducă în eroare cercurile diriguitoare din Apus. Deformările de cifre constitue însă o metodă prea puțin solidă pentru a rezista celui mai sumar examen critic. De aceia, ungurii s'au servit de ea mai mult pentru a crea atmosferă decât pentru a convinge Pentru oamenii de bună credință, însă, cifrele propagandei maghiare erau considerate ca reprezentarea celei mai obiective statistici și, desigur, nu cu gând de a induce în eroare — *fiind el însuși în această situațiune* — Sir Robert Donald a putut afirma că ungurii erau majoritari în regiunile atribuite după războiu statelor succesorale ale imperiului Habsburgic.

3. — „Sunt multe mii de locuitori în Ungaria, afirmă în sfârșit în 1928 Sir Robert Donald, a căror limbă nu este limba maghiară, *dar cari sunt ungurii leali și patrioți.* (pag. 284).

Concluzia străvezie la care vrea să ajungă autorul este următoarea: criteriul linguistic, care a fost luat în considerare alături de acel etnic atunci când s'a ratificat de către Marile Puteri Unirea Transilvaniei cu România, nu este un criteriu infailibil, căci locuitorii de origină etnică română care vorbeau românește nu se simțeau pentru aceasta mai puțin unguri decât ungurii propriu-ziși, a căror limbă maternă era cea maghiară.

Este cea mai mare aberație, ce mi-a fost dat, s'o întâlnesc vreodată într'o lucrare publicată *înainte* de actualul războiu.

Limba românească și românismul trasilvănean, sunt două noțiuni atât de intim legate între ele, încât formează un tot indisolubil. Cine a rezistat în Transilvania presiunei multi-seculare a maghiarilor și a reușit să-și păstreze graiul strămoșesc în pofida violentei acțiuni de maghiarizare, era conștient de apartenența sa daco-romană și în mod fatal *gândea și simțea românește.*

Limba românească a fost stânca de granit de care s'au spart din toate timpurile, valurile maghiarizării în Ardeal.

Erau, este drept, foarte mulți *buni români,* cari constrânși de împrejurări vorbeau ungurește. Faptul de a fi adoptat limba ungară în relațiile sociale nu i-a împiedicat însă să se manifeste cu

toată vigoarea românismului nealterat, în clipa în care condițiile politice au fost mai puțin vitrege cu ei, abandonând în acel moment cu ușurință limba de împrumut și reluând graiul străbunilor lor.

Ceeace n'a cunoscut însă niciodată istoria Transilvaniei, a fost cazul unui român care să vorbească românește... și să se considere ungur!

„Unitatea națională este compatibilă, spune în continuare Sir Robert Donald, cu diversitatea limbilor vorbite".

Nimic mai adevărat pentru țările în care diversitatea de limbă este grefată pe unitatea de tradiții și de aspirații, cum este cazul Elveției, pe care de altfel Sir Robert Donald îl citează ca exemplu.

Nimic mai fals însă, în cazul Ungariei. Acolo, diversitatea limbilor reprezintă însăși aspectul exterior al diversității națiilor conlocuitoare și a adversității dintre aceste nații, radical deosebite unele de altele. Nici unul dintre scriitorii străini cari au folosit imensul material propagandistic difuzat de unguri în țările din Apusul Europei, n'a căutat să cerceteze ce era just și ce era injust în alegațiile răspândite peste hotare de această propagandă, înclinată prin însăși natura faptelor de a exagera dacă nu chiar și a deforma. Ei s'au mulțumit doar de a lua drept bun materialul pe care li-l puneau la dispoziție ungurii și, pornind dela premise de foarte multe ori exagerate și de cele mai multe ori inexacte, au ajuns la concluzii diametral opuse cu realitatea.

Astfel, pentru Sir Robert Donald tratatul dela Trianon a fost: „produsul spiritului războinic" (pag. 288), când din desvoltările precedente — bazate exclusiv pe fapte istorice — s'a putut vedea clar că *Tratatul dela Trianon n'a fost creator de drepturi*, ci numai „constatator al voinței Transilvaniei de a se uni cu România", voință exprimată în chipul cel mai categoric în *plebiscitul spontan* al imensei majorități a populației transilvănene. Pentru acelaș scriitor englez „trasarea nouilor frontiere nu a fost produsul unor principii raționale, liniile fiind arbitrar fixate" (pag. 288) și: „hotărîrea Marilor Puteri a fost influențată de posesia teritoriului de către români", posesie care, după cum se exprimă

un vechiu adagiu englez, reprezintă nouă din cele zece părţi ale Dreptului.

Ne referim la desvoltările noastre anterioare cu privire la frontiera apuseană a Ardealului. Din ele, socotim, că cetitorul şi-a putut forma convingerea că arbitrară nu este linia de demarcaţie dintre România şi Ungaria ci... afirmaţia care susţine o atare enormitate!

Pentru neobositul apărător al cauzei maghiare din ţara Albionului, trasarea liniei de frontieră din România şi Ungaria mai păcătueşte şi prin aceea că s'au atribuit României regiuni cari, *din punct de vedere economic,* depind direct de Ungaria, neavând de cât o legătură extrem de slabă cu restul Transilvaniei. Sir Robert Donald nici nu-şi dă osteneala să exemplifice susţinerile sale, mulţumindu-se a reproduce plângerile delegaţiei ungare la Conferinţa Păcii din Paris. Dacă pasionatul maghiarofil londonez şi-ar fi dat osteneala să studieze, chiar numai în linii generale, structura geografică şi economică a spaţiului apusean al provinciei Transilvaniei, desigur că nu s'ar fi grăbit să împărtăşească plângerile — inerent interesate şi deci fatal subiective — ale delegaţiei ungare la Conferinţa de Pace. El ar fi putut constata, în primul loc, că oraşele Satu-Mare, Oradea, Aradul şi chiar Timişoara sunt situate într'o regiune, depinzând din punct de vedere geografic de Transilvania şi nu de Ungaria.

Din punct de vedere economic, oraşele Satu-Mare, Careii Mari, Oradea Mare, Aradul şi Timişoara situate la marginea Vestică a Transilvaniei şi pe care Sir Robert Donald, urmându-l în această pe lordul Rothermere, ar fi vrut să le vadă atribuite Ungariei, depind, şi ele în mod exclusiv de restul Transilvaniei, *de care sunt intim legate.*

Intr'adevăr, aceste oraşe sunt legate de câmpia ungară prin numai *12* căi de comunicaţie, pe câtă vreme ele sunt integrate Transilvaniei de Răsărit prin *34* de căi de comunicaţie. După cum remarcă d. Laurian Someşan în studiul său despre frontiera apuseană a României, aceste căi de comunicaţie au fost construite „înainte de dominaţia românească şi de către un stat, centralizator prin excelenţă" iar după cum constată încă din 1886 scriitorul ungur Hanus Istvan, „aceste centre industriale, situate în

Vestul Transilvaniei, sunt alimentate cu materiile prime (cărbuni, lemne, minereuri etc.) din regiunea Transilvaniei centrale și răsăritene".

Pentru publiciștii străini, influențați de propaganda maghiară, toate aceste considerațiuni erau cu totul necunoscute, astfel că se explică atitudinea lor favorabilă unei cauze pe care nici un om de bună credință și în cunoștință de cauză n'ar fi putut s'o îmbrățișeze.

OPORTUNISMUL METODELOR MAGHIARE.

Trebue să recunoaștem că efortul pe care l-a făcut propaganda maghiară în Occident pentru a câștiga de partea Ungariei simpatiile păturii superioare din țările Apusului, a fost enorm. El nu poate fi comparat decât doar cu efortul pe care ungurii l au făcut în decursul vremurilor pentru a desnaționaliza națiile conlocuitoare.,

Ungaria autocrată de eri — Ungaria grofilor și a nemeșilor, siluitoare de conștiințe, asupritoare de nații — Ungaria, în contra căreia s'au ridicat timp de decenii protestele întregei lumi civilizate, Ungaria a devenit peste noapte pentru toți partizanii cauzei maghiare „paradisul naționalităților" și „marea nedreptățită" a războiului mondial.

Deputatul Charles Tisseyre, despre a cărui lucrare de pronunțată propagandă maghiară *(Une erreur diplomatique: La Hongrie mutilée)* ne-am mai ocupat, declară că ungurii, deși înzestrați cu toate calitățile, nu au o doar pe aceea „abilității diplomatice". Ne este greu să subscriem la această apreciere a filo-maghiarului deputat francez, căci dacă ungurii au reușit să capteze simpatii în cercurile conducătoare ale unor țări antagoniste ca Anglia și Germania, Franța și Italia, aplicând vicleana tactică a efuziunei nemăsurate față de fiecare țară în parte, (desigur cu excluziunea celorlalte), ei n'au putut să ajungă la acest rezultat decât printr'un deosebit spirit „iscusit și șiret" *(avisé et retors)*, după cum se exprimă d. Tisseyre.,

FILO-ENGLEZI.

Ca foarte mulţi dintre oamenii politici din Anglia şi dintre fruntaşii de seamă ai scrisului cotidian din *Fleetstreet* (cartierul ziarelor londoneze), Sir Robert Donald era convins că „toţi oamenii de stat din Ungaria au admiraţie pentru Anglia şi pentru instituţiile britanice", la fel de altfel ca şi strămoşii lor, cari în 1849 au fost convinşi de emisarii lui Kossuth că întreaga intelectualitate maghiară din mijlocul secolului al XIX-lea se găseşte sub directa influenţă a spiritualităţii britanice. Dacă ar fi fost să-i crezi pe propagandiştii unguri dela Londra, cartea de căpătâiu a fiecărui intelectual maghiar era sau „Paradisul Pierdut" al lui John Milton sau „Child Harold" al Lordului Byron!

FILO-FRANCEZI.

Aceasta era credinţa pe malurile Tamisei. Pe acele ale Senei, ungurii reuşiseră să convingă cercurile politice, ziaristice şi intelectuale în genere, că nu există pe lume o ţară mai ataşată de Franţa decât Ungaria. Atât au fost de influenţaţi unii publicişti francezi de puternica propagandă ungară, încât ei au susţinut chiar — şi este cazul deputatului Tisseyre—că Budapesta „citadela maghiarismului germanizat", este mai ataşată spiritualităţii franceze decât însuşi Bucureştii—micul Paris al Orientului apropiat—cetatea în care pulsează latinitatea prin toate arterele vieţii spirituale. Şi d. Tisseyre îşi ia ingrata sarcină să dovedească „francezului mijlociu" *(le français moyen)* că românul, pentru care Franţa este o a doua patrie *(Chaque roumain a deux patries: la Roumanie et la France!)* este mai puţin ataşată de Franţa decât ungurul, atât de legat de cultura germană, a cărei influenţă a suferit-o timp de secole şi în mai mare măsură decât oricare altă naţie central-europeană.

Ca să ajungă la acest rezultat nu era oare necesar ca maghiarii să fie dotaţi cu un deosebit spirit de abilitate (era să spunem oportunitate) diplomatică, menit să răstoarne cele mai elementare adevăruri?

Dar propaganda maghiară nu s'a mulţumit numai cu captarea simpatiilor în Franţa şi în Anglia, ci a vrut să aibă în mână toate *atout*-urile situaţiei.

In timp ce la Paris şi Londra propagandiştii unguri se pierdeau în efuziuni entuziaste la adresa francezilor şi englezilor, iar în Statele Unite ale Americii emisari speciali cutreierau ţara spre a dovedi... filo-americanismul lui Horthy şi al clicei sale dela Budapesta, pe malurile Senei şi ale Tibrului, alţi propagandişti ţineau cu totul alt limbaj.

FILO-GERMANISMUL MAGHIARILOR.

La Berlin, de pildă, se exalta amiciţia nesdruncinată germano-ungară (nu sunt oare, ungurii de obârşie germanică, după teoria gepidă a lui Karacsony?!) şi se invocau mărturiile unui trecut multi-secular, doveditoare ale legăturei intime dintre spiritualitatea ungară şi civilizaţia germanică. O literatură extrem de abundentă proslăvea această amiciţie. Schimburile culturale erau destinate să menţină un contact permanent între Budapesta şi Berlin iar pe marginea acestor atât de înalte preocupări culturale se lăsa să se înţeleagă că „politicul" le va urma, când va fi necesar. Ceeace s'a şi întâmplat în urmă. Pentru a marca şi mai mult încă tendinţa de apropiere faţă de ţările legate prin Pactul de oţel, ungurii au creiat câte un *Collegium Hungaricum* la Berlin, la Viena şi la Roma şi propaganda maghiară din Germania şi Italia s'a grăbit să-şi acorde instrumentele acţiunei propagandistice în unison cu politica revizionistă pe care o adoptau, cu din ce în ce mai mare energie, cei doi *condotieri* ai politicei europene din ultimele decenii: Adolf Hitler şi Benito Mussolini.

In 1930, Eugen Horvath publica la Berlin fulminantul său volum intitulat: „So starb der Friede" *(„Aşa a murit pacea")*.

In 1932, Iosef Kuncz făcea să vadă lumina tiparului, la Viena cartea sa net revizionistă, intitulată: „Die Revision der Friedensverträge eine völkerrechtliche Untersuchung". In aceeaş epocă la Berlin, Wolfgang Peters publica pe frontispiciul volumului său Pro-Hungaria faimoasele cuvinte: „Ein Volk hasst" — *Un popor urăşte* — sintetizând în trei cuvinte simţimintele magnaţilor unguri

față de vecinii lor cari, în definitiv, nu cereau decât să trăiască în relațiuni pașnice cu Ungaria. Insfârșit, în 1940, în editura Universității Regale din Budapesta apărea voluminoasa lucrare: „Ungarn. Das Antlitz einer Nation" — „Ungaria. Aspectul unei națiuni" — menită să dovedească germanilor puternica înrâurire germanică pe care a suferit-o Ungaria în cursul milenarei ei istorii.

In studiul cuprins în acest volum și intitulat „Ungaria și cultura germană", Bela Szent-Ivanyi arată că legăturile dintre Ungaria și cultura germană datează încă din epoca lui Ștefan cel Sfânt, adică din preajma anului 1000 și că relațiile politice dintre cele două țări erau deacum prietenoase în epoca primilor regi din casa Arpazilor, pentru ca după războiul mondial din 1914—1918 aceste legături să se adâncească din ce în ce mai mult. In concluzia studiului său, Szent-Ivanyi spunea că: *„Printre influențele culturale ale Apusului care au avut efect mai mare asupra Ungariei a fost în mod continuu influența germană"*.

In acelaș volum, Bela Pukanszky, în studiul intitulat: „Scrierile germane în Ungaria" arată că nicio caracterizare nu se potrivește mai bine Ungariei decât aceea cuprinsă în numele de *Deutschungarn — Ungaria germană*, nume care, după cum se exprimă Pukanszky, este reprezentat printr'o „formulă luminoasă și plină de înțeles".

In timpul războiului actual nici o altă țară din Europa n'a desfășurat atâtea eforturi pentru a dovedi puterea sentimentelor filo-germane, ca Ungaria. Societatea ungaro-germană („Ungarische-Deutsche Gesellschaft") din Budapesta de sub președinția lui Andreas von Pasnadi Nagy și sub conducerea efectivă a profesorului Alexandru von Kidebu Varga, consilier superior de stat, a desfășurat în cursul anului 1942 o activiate dintre cele mai intense pentru a desăvârși apropierea ungaro-germană. Conferințele ținute în Germania de cele mai proeminente personalități maghiare: profesorul Bela Pukanszky, Consilierul ministerial Geza von Palert, profesorul Vitez Theo Suranyi Unger, prof. Iulius von Farkaș, Prof. Josef Deer, scriitorii Lorenz Szabo, Ladislau Hoffmann și mulți alții, nu s'au mărginit a fi simple disertații privitoare la raporturile culturale dintre cele două țări, ci au fost veritabile manifestări pentru găsirea unui teren propice strângerii raporturilor

politice, economice și ideologice dintre Ungaria și Germania. Evenimentele din 1940—1944 și-au luat sarcina să demonstreze ele însile omenirii, cât de strânse au devenit aceste raporturi în cursul actualului război mondial. Crimele, prădăciunile și ororile sălbatice comise de germani în cursul acestui război, departe de a fi stârnit în Ungaria indignare, au găsit acolo adepți entuziaști.

Unguri și-au găsit însfârșit adevărații lor tovarăși de idei: pe naziștii dela Berlin, grație cărora au putut prăda neturburați pe toți vecinii lor: pe jugoslavi, pe români și pe cehi și alături de cari au semănat teroarea în Ardealul cotropit.

Bine înțeles că toate aceste efuziuni filo-germane nu i-a împiedicat pe unguri, atunci când s'a pretins cedarea către Austria a unei porțiuni din Ungaria occidentală, să declanșeze o intensă propagandă în Franța sub semnul pericolului pentru Republica Franceză a unei Germanii puternice, după cum toate aceste manifestări *pro-Germania* nu i-a oprit să facă să răsune concomitent coarda anglo-saxonă a polifonicului lor instrument, *care poartă numele de: „Propaganda națională".*

FILO-AMERICANI.

O serie de emisari au fost trimiși în mod special în Statele Unite pentru a convinge opinia publică de peste ocean de „dreptatea cauzei maghiare".

Reviste în limba engleză au fost editate pentru a scoate în evidență de data aceasta „legăturile intime" cari au existat „din totdeauna" între Marea republică Nord-Americană și regatul maghiar (fără rege) din Europa Centrală.

„The Hungarian Quarterly", revistă trimestrială consacrată exclusiv cetitorilor anglo-saxoni de dincolo de ocean, își definește astfel menirea: „Un periodic destinat să întărească relațiile culturale dintre Ungaria și lumea anglo-saxonă".

La New-York, guvernul maghiar achiziționează o imensă bibliotecă cuprinzând toate lucrările despre Ungaria apărute în limba engleză și deschide un adevărat oficiu de propagandă maghiară sub denumirea de *„Reference Library"* unde se țin conferințe despre Ungaria, unde sunt împroșcate cu noroi toate na-

țiile din imediata vecinătate a Ungariei și unde, în orice moment, se pot obține orice informații despre poporul maghiar, transmise desigur prin prisma atât de deformată a propagandei maghiare.

Pentru uzul poporului american, ungurii creează o literatură *ad-hoc* unde, sub aspectele cele mai inofensive, se strecoară otrava zilnică a acestei propagande. De pildă, pentru a-și informa lectorii de limbă engleză despre atitudinea populației transilvănene în în momentul intrării trupelor ungurești în teritoriul cedat, după dictatul dela Viena, revista „The Hungarian Quarterly" publică în numărul ei din toamna anului 1941 o nuvelă intitulată „Frontiera cea nouă", în care autorul, contele Wass, descrie *bucuria* cu care românii transilvăneni au primit vestea ciuntirii Transilvaniei.

Intr'o convorbire imaginară cu un țăran român — Iosub — contele Wass spune că țăranul român i-ar fi declarat textual: „Pentru noi, țăranii, este prea puțin important cine stăpânește țara" *(„to us peasants it matters little who rules in the land").*

I-am văzut pe acești țărani din regiunile ocupate de unguri, imediat dup trecerea lor în România. I-am văzut cum soseau cu miile, abandonându-și în voia întâmplării puținul lor avut și petecul de pământ pe care timp de veacuri strămoșii lor l-au frământat cu sudoarea frunții și pe care, timp de două decenii, ei înșiși l-au lucrat cu drag, știind că rodul lor le va folosi, *de data aceasta,* lor. I-am văzut venind îndurerați și pășind cu sfială. Teama de necunoscut îi făcuse sfioși, dar totuși hotărîți. Hotărîre eroică de a-și părăsi satul părinților și al străbunilor și a începe viața dela început, într'o lume pentru ei necunoscută.

Cine meditează o clipă asupra acestei dârze hotărîri a unor oameni legați de glie prin rădăcini milenare, adânc înfipte în solul Transivaniei, acela va înțelege cu ușurință care au fost simțimintele pe care le-au nutrit țăranii români față de cotropitorii unguri, în August 1940, după ce Dictatul dela Viena le sfârtecase țară.

Nu știm ce i-a spus în realitate țăranul transilvănean contelui Wass, și aceasta bineînțeles dacă atribuim scrierilor lui altă valoare decât aceea a unor ficțiuni patriotice și propagandistice; știm însă că sute de mii de țărani români, dintre care zeci de mii ajunși la asfințitul vieții, au preferat să înceapă o viață nouă într'o

lume străină, decât să continue viața în cadrul familiar al satelor natale *sub o dominație străină,* a cărei tristă amintire nu se ștersese încă bine din memoria lor.

Ungurii nu deformează însă numai istoria, ci chiar și realele lor sentimente față de Națiunile Aliate. Astfel, după ce timp de mai bine de două decenii au preaslăvit fascismul și pe Benito Mussolini, și după ce timp de un deceniu s'au întrecut în laude la adresa Führerului Adolf Hitler, laude care fac să plătească toate efuziunile entuziaste adresate lui în cursul timpului, au trecut la preamărirea Președintelui Roosevelt.

In articolul lui Stephen Gal intitulat: *„American Presidents through Hngarian eyes"* (Președinții americani văzuți de unguri) *publicat în 1941,* putem ceti următoarea caracterizare a Președintelui Statelor Unite: „Franklin Delano Roosevelt, geniul politic al prezentului *(The political genius of to-day),* marele gânditor politic care se bucură de o reputație bine consolidată pe malurile îndepărtate ale Dunării".

Ungurii sunt cu adevărat imprudenți! Ei ar fi trebuit să împiedice ca lucrările destinate Americii să cadă în mâna europenilor și vice-versa! De pildă, socotim că nord-americanii nu vor jubila de bucurie cetind aprecierile de mai jos asupra femeii americane, făcute de emigrantul ungur Alexander Lukacs la jumătatea secolului trecut. Lukacs venise în Statele Unite ca într'o „țară a făgăduinței". Stările de fapt de acolo, însă, l-au nemulțumit. Iată cum își exprimă el nemulțumirea în scrisoarea pe care a adresat-o unui compatriot din Ungaria, la 19 Noembrie 1850:

N'am văzut niciodată, spune precursorul lui Tibor Eckhardt și a lui Oscar Iaszi, (propagandiștii de azi ai Ungariei în Statele Unite), creaturi mai leneșe, mai murdare, mai primitive și mai desordonate *(lazier, dirtier, more primitive and untidy creatures);* decât femeile americane. Ele nu au nici cea mai mică noțiune despre vreun lucru sublim și în afară de aceasta, ele sunt deșarte *(vain),* lipsite de dragoste pentru copii. *Și așa sunt toate: dela cea mai bogată până la cea mai săracă".* Așa vorbește ungurul când se adresează a lor săi. Americanilor, însă, el le vorbește despre dragostea nemărginită a nemeșilor pentru Președintele Roosevelt etc. etc.

ŞI, INSFÂRŞIT... FILO-JAPONEZI !

Dar, oare, ce n'au fost ungurii din dorința lor de a fi cineva?!! De curând ei şi-au descoperit afinități intime chiar cu... japonezii Această nouă „filie" nu este nici ea mai puțin interesată decât celelalte. Simțimintele pro-nipone ale ungurilor datează din epoca când — la începutul răsboiului dintre Japonia şi Statele Unite — sorții victoriei păreau a surâde japonezilor. Crezând că Statele Unite ale Americei vor fi înfrânte, Ungaria a găsit că este oportun să-şi îndrepte privirile de admirație, de data aceasta în spre patria gheişelor şi a samurailor.

Efuziunea entuziată pro-Japonia o găsim în ziarul unguresc „Nemzeti Elet" cu data de 12 Decembrie 1942. O cităm *tale quale:*

„In lupta mare care a aprins o lume întreagă, nu numai popoarele europene şi anglo-saxone deslănțuiesc lupta lor de rasă „şi de economie (sic) ci şi turanicii, cei ce la număr fac o treime „din omenirea întreagă, îşi deslănțuiesc, sub conducerea Japoniei, „*lupta lor pentru libertate.* Lupta turanicilor nu este o luptă se„cundară; ea a devenit un factor decisiv în reglementarea formă„rei imaginei viitorului. Această luptă, a cărei pulsație astăzi nici „nu se poate constata, duce în fapt la realizarea concepției tura„nice. E numai o chestiune de timp şi se va realiza imperiul mon„dial (ascultați bine n. ns.): japono-manciuro-chino-mongolo„asiatico-răsăritean, prin care toate statele turanice, cot la cot, vor „putea să-şi valorifice voința lor politică şi economică mondială".

Iată-i deci pe unguri: *protagonişti ai pan-mongolismului* şi mai mult încă decât atât: putere mondială!

Acei dintre Occidentali cari ar socoti că rândurile de mai sus sunt isvorâte dintr'o concepție megalomană a unui gazetar oarecare, se înşeală. Mania grandorii este caracteristică *poporului,* nu unor indivizi considerați aparte..

Astfel, baronul Atzel Ede, în numărul din 20 Decembrie 1941 al ziarului „Székely Nép", scrie textual:

„Dacă ar fi să recompensăm ungurimea după aptitudini, atunci „noi am fi CEA DINTÂI NAȚIUNE DIN LUME".

Deci: un ziarist şi un reprezentant al nobilimii. Iată acum şi

un distins profesor universitar. In conferința sa despre superioritatea culturală a turanicilor, prof. univ. Chelnoky spune (cităm după ziarul unguresc „Uj Magyar Ság" din 3 Martie 1943):

„Când ungurii au venit în țara lor de astăzi ei aveau o cul-
„tură mult superioară celei a popoarelor europene cucerite și sub-
„jugate. Am dat popoarelor cari trăiau aici foarte multe din va-
„lorile noastre materiale (aduse cu ei din Asia n. ns.) și mai cu
„seamă din valorile noastre sufletești".

Și mai departe, d. prof. Chelnoky vorbește despre aporturile ungurilor la cultura europeană. *„Noi, zice el, am introdus Constituția în Europa. Tot noi am decretat libertatea religiei".* (vezi legea religiilor... tolerate).

Și noi, cari credeam că instituțiile liberale din Europa își au fundamentul în Magna Charta engleză din secolul al XIII-lea!... Și noi, cari știam că nu a existat o țară în lume în care intoleranța religioasă să ocupe loc mai de cinste ca în patria lui Arpad!..

Dacă se mai îndoiește cineva de megalomania maghiară să citească rândurile de mai jos, extrase din „Székely Nép" din 2 August 1942. Ele sunt semnate de d. Ember Odön.

„Cărui fapt pot mulțumi trupele germane pentru succesele lor
„rapide se întreabă d. Odön? Și tot el răspunde „Atacurile prin
„surpriză, mișcările rapide ale trupelor, sunt motive hotărîtoare în
„luptă. Cine se gândește acum că aceste lucruri, NOI *le-am dat Europei?..."* Intr'adevăr, cine se gândește, dacă nu megalomanii maghiari?...

Ungurii nu se mulțumesc însă, că au civilizat Europa. Ei se străduiesc în publicațiile de limbă engleză, să demonstreze rolul covârșitor pe care l'au avut în progresul spiritual al Statelor Unite.

Cetind numeroasele articole scrise de unguri special pentru americani, rămâi cu impresia că dintre toate națiile europene cari populează teritoriul Statelor Unite ale Americei, ungurii sunt acei cari s'au bucurat dintotdeauna de simpatiile cele mai vii ale *Casei Albe,* că ei au fost acei cari au dat cel mai mare sprijin Statelor din Nord în lupta pentru abolirea servajului (nu sunt, oare, ungurii campionii de totdeauna ai ideiei de libertate?) că, în fine, cei 580.000 unguri cari locuiesc în Statele Unite (aceasta este cifra

pe care ungurii o folosesc în cărţile pentru germani; în cele pentru englezi se vorbeşte de peste un milion unguri americani) sunt în toate domeniile în fruntea tuturor naţiilor europene, locuind în Noul Continent.

Nu ne-ar mira dacă într'o zi am auzi că întreaga literatură americană, că artele, ştiinţa, într'un cuvânt că spiritualitatea americană este în totul tributată ungurilor de rasă mongolă. Cu ungurii, totul într'adevăr este posibil. După cum se exprimă autorul englez C. Macartney: *„Everything with him* (the magyar n. ns.) *runs to extremes"*. „In toate, ungurul cade în extremă".

In Europa s'au găsit de acum filo-maghiari pasionaţi cari să declare că: „cultura ungurească îşi răspândeşte strălucirea asupra popoarelor cari trăesc în jurul Ungariei" şi că: „puţina civilizaţie care se găseşte în jurul Ungariei, se datoreşte acesteia din urmă" (Tisseyre op. cit. pag. 69). Va veni desigur într'o zi şi rândul Americei!

MODESTIA ROMÂNEASCĂ.

Câtă deosebire faţă de atitudinea plină de modestie a românilor din America cari, în timp de pace, prin munca lor titanică în oţelăriile şi fabricile din Cleveland, Detroit şi Chicago, aduc un aport atât de tăcut, dar în acelaş timp atât de real, progresului industrialismului Statelor-Unite şi cari, în timpul războiului mondial, s'au alăturat, cu atâta entuziasm şi în mod atât de spontan' luptei pe care au întreprins-o armatele americane împotriva politicii de sugrumare a libertăţii, ilustrată în chip atât de strălucit de monarhia bicefală austro-ungară. Recent, Statele Unite au botezat cu numele unui român o mare navă de războiu. Era vorba de numele unui emigrant român, devenit general în armata americană în timpul răsboiului de Secesiune. Românii au înregistrat faptul cu adâncă bucurie. Dacă generalul ar fi fost ungur, nu mai încape nici o îndoială că trufaşa clică dela Budapesta ar fi revendicat pentru „marele popor maghiar" cinstea *de a fi purtat... întregul război de Secesiune din America!* Şi cum ar fi exaltat maghiarii dela „Re-

ference Library" eroismul nației maghiare, pe care în 1940 scriitorul ungur I. Mikecs o vedea deacum „în fruntea micilor popoare europene"!... („Románia", Buda Pest 1940).

Cine a cunoscut mai îndeaproape caracterul țăranului român, nu și-a putut ascunde un simțământ de adâncă admirație și de prețuire pentru această sinceră modestie care contrastează în mod atât de vizibil cu aroganța, caracteristică urmașilor lui Arpad.

Românul îndeplinește de veacuri o misiune istorică în regiunile pe care le locuește la granița dintre cele două lumi: aceea a Apusului și a aceea a Răsăritului. In aceste locuri care i-au fost hărăzite de destin, el a fost din totdeauna paratrăznetul de care s'au lovit fulgerele stârnite de furtunile năvălirilor barbare.

Lui Mircea cel Bătrân „principe între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager" cum îl numesc cronicile turcești contemporane, i-a revenit meritul de a fi oprit puhoiul păgân în luptele dela Rovine (10 Octombrie 1394) și dela Nicolope (1396), apărând Europa occidentală de furia năvălitorilor turci, a căror căpetenie Baizid, fu pus pe fugă de „viteazul domn creștin" *(Analele sârbești contemporane).*

Ioan Huniade, vestitul cruciat român — ardelean, Ștefan cel Mare, „căpitan de cruciată", cum îl numește istoricul Nicolae Iorga, „atletul lui Hristos", cum l-a numit Papa dela Roma, Mihai Viteazul erou dela Călugăreni, Vlad Țepeș, învingătorul dela Târgoviște, eroii români ai latinității orientale au fost acei cari au făcut din Transilvania românească și din țările românești scut în fața amenințărei turcești.

Când trupele turcești înaintau vijelioace prin Budapesta spre Occident, n'a fost oare marele domnitor al românilor Mihai Viteazul acela care atacându-i pe turci cu toată puterea, i-a făcut pe atacatori să se întoarcă spre oștile românești, dejucând prin această manevră atacul împotriva Apusului? N'a fost oare Vlad Țepeș, domnitorul țării românești, acela care a afirmat cu tărie că: „Românii trebue să ducă lupta cu turcii în orice chip, căci dacă ei vor pierde, nenorocirea va fi nu pentru Români, ci pentru creștinătate"?!..

EFECTELE FRUCTUOASE ALE PROPAGANDEI DEŞĂNŢATE, DESLANŢUITE DE UNGURI.

Modestia românului l-a făcut însă, pe acesta să nu-şi trâmbiţeze în cele patru colţuri ale lumii meritele de care a dat dovadă timp de veacuri şi pe care el le socoteşte ca pe o contribuţie firească la menţinerea şi progresul culturii europene. Propaganda maghiară a profitat de această modestie a caracterului românesc şi printr'o abilă exploatare a tuturor împrejurărilor, a reuşit să-şi creeze o atmosferă favorabilă realizării idealurilor politicii ungureşti chiar la Roma — *Mama Roma* — cum o numesc românii transilvăneni, pentru a-şi exprima dependenţa quasi-structurală de latinitate nepieritoare, simbolizată prin *Cetatea Eternă.*

Lipsa oricărui spirit de gălăgioasă propagandă a făcut ca idealurile naţionale ale românilor să găsească mai puţină înţelegere în capitala Italiei — *a Italiei latine, dar musoliniene* — decât ţelurile politicianiste ale Ungariei, în ciuda unui trecut milenar care conţine în el toate elementele unei strânse apropieri între naţia română şi cea italiană precum şi elementele ireconciliabilei antinomii între urmaşii Romei străbune şi acei ai triburilor cari au invadat Italia de Nord, „prădând-o şi ucigând 20.000 de oameni într'o singură zi". (Analele dela Fulda, sub anul 894).

Intreaga politică a Ungariei după încheierea păcii dela Versailles se desfăşoară într'adevăr sub semnul prieteniei Italiei fasciste, la care mai târziu a venit să se adauge şi amiciţia celui de al III-lea Reich. Această captare a amiciţiei Italiei este cea mai concludentă dovadă a rezultatelor fructuoase pe care le poate culege o propagandă perseverentă şi lipsită de scrupule, *în dauna celor mai elementare principii de echitate şi de justiţie.*

ROMA ŞI ROMÂNII.

Pentru românii transilvăneni Roma a însemnat din timpurile cele mai îndepărtate testimoniul cel mai elocvent al originei comune a tuturor românilor — fundamentul idealului naţional de unitate.

„Contactul cu Roma, notează ardeleanul Gabriel Tepelea, a însemnat pentru românii din Transilvania o adevărată renaştere spirituală şi naţională. Conştiinţa nobilei origini ridica frunţile prăbuşite în umilinţa impilătoarei iobăgii. Insfârşit, „maica Roma", „Roma eternă", era atât pentru ţăranii cât şi pentru intelectualii noştri un nume pe care-l pronunţau sfios ca pe o rugăciune şi-l fluturau protector ca pe un steag".

La Roma, românii transilvăneni Gheorghe Şincai şi Inocenţiu Micu-Klein, au simţit pentru întâia oară revelaţia unităţii românilor de pretutindeni, acolo, în contact cu mărturiile unui trecut milenar, au avut ei viziunea grandioasă a acelei Dacii romane, care avea să renască abia în 1918!

Acolo, a găsit Şincai sursa de inspiraţie a cronicei românilor, pe care ungurii au găsit-o atât de periculoasă pentru Transilvania *(pericolosum pro Transilvania) — recte pentru ungurii din Transilvania* — încât au interzis publicarea ei. (Decizia din 23 Martie 1814 a guvernului transilvănean). Acolo, în umbra columnei lui Traian se odihnesc în criptele unei mici biserici, rămăşiţele pământeşti ale episcopului patriot Inocenţiu Micu-Klein care, în 1735, a avut curajul de a sfida nobilimea maghiară cu acea frază— grandioasă în simplicitatea ei: *„Noi, încă de pe vremea lui Traian, suntem stăpânii treditari ai Ardealului".*

Şi totuşi, de acolo din Roma, unde românii au avut pentru prima oară viziunea unităţii lor naţionale şi unde ei în mod continuu au găsit apa vie care a întreţinut timp de secole idealul realizării acestei unităţi, de acolo a venit în 1940 glas de sfârtecare a integrităţii naţionale.

Aceasta este o adevărată ironie a soartei, domnule Tisseyre!

Propaganda desmăţată din Italia fascistă cu „Colegiul Hungaricum" din Palatul Falconieri *(Academia d'Ungheria,* cum îi spuneau italienii), cu zecile de profesori unguri — în realitate propagandişti — dela universităţile din Roma, Genova, Milano, Neapoli, Pavia, Pisa, Turino şi Trieste cu sutele de conferenţiari maghiari cari mişunau prin oraşele Italiei musoliniene ca la ei acasă, în timp ce românii era quasi-absenţi din Cetatea Eternă, această propagandă şi-a produs efectul la 30 August 1940.

Les absents ont toujours tort!...

CAVALERII MISIONARISMULUI CIVILIZATOR.

„De unguri, Doamne apără-ne Tu!“
(Richard Wagner — Lohengrin)
(Actul I sc. 1)

Isvoarele istorice medievale ne furnizează o seamă de date despre năvălitorii unguri, cari, după ce au prădat Europa Occidentală, s'au stabilit în centrul Europei pe câmpiile Panoniei, opriţi fiind de a înainta spre Vest de oştirile Impăratului Othon cel Mare.

D. G. Popa-Lisseanu remarcă just că informaţinuile despre Unguri sunt mai abundente în aceste cronici decât acele despre năvălitorii anteriori, tocmai din cauza prădăciunilor pe care ei le-au săvârşit. *(Continuitatea românilor în Dacia,* pag. 64).

Cronica lui Regino, subt anul 889, debutează cu aceste cuvinte privitoare la neamul maghiarilor:

„Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior... Vivunt non hominum sed beluarum more".

„Neam mai feroce şi mai crud decât orice fiară. (Cronica întrebuinţează superlativul *„ferocissima")*. Ei trăesc nu ca oamenii ci ca fiarele".

Şi după ce cronicarul ne spune despre unguri că „ei se hrănesc cu cărnuri crude, beau sânge şi inima oamenilor prinşi în războaie o mănâncă drept leac" el adaugă: *„nulla miseratione flectuntur nullis pietatis visceribus commoventur".*

„Ei nu ştiu ce este mila şi nici un sentiment de pietate nu-i mişcă". (Mon. Ger. Hist. SS. I. 599—600)

Analele dela Fulda, la rândul lor, vorbind despre neamul finougric care s'a revărsat din Urali asupra Occidentului, ne descrie în aceleaşi sumbre culori pe strămoşii ungurilor de azi: „neam prădalnic, crud, lipsit de orice simţământ de omenie". Şi analele continuă, spunând că în anul 894 ei au omorât 20.000 oameni într'o singură zi!

In felul acesta debutează poporul maghiar în arena istoriei europene! Aceştia erau strămoşii ungurilor! Pe unde treceau semănau teroarea şi mizeria! Pentru ilustrarea celor mai de sus să dăm cuvântul unui erudit ungur, care nu va putea fi acuzat în orice caz de patimă anti-ungară.

„Cuceritorii unguri, spune prelatul Endre Sebestyen în „Hungarian Quarterly", îndată ce au pus stăpânire pe ţară, în loc să se stabilească în mod paşnic în noua lor patrie au pornit într'o serie de „raiduri de prădăciune" în ţările învecinate, ceeace a făcut ca numele lor să fie în acelaş timp *temut şi urât* pe întregul cuprins al Europei Apusene *(Which made their name both feared and hated all over Western Europe)*. „Popoarele ţărilor vizitate" (sic) de prădalnicii unguri, continuă lectorul pentru limba engleză al Universităţii din Debreţin, adaugară un codicil la rugăciunea lor duminicală: *De sagittis Hungarorum libera nos Domine!* „Fereşte-ne Doamne, de săgeţile ungurilor!"

Endre Sebestyen termină însemnările sale istorice cu aceste cuvinte: „popoarele considerau pe unguri ca pe un flagel trimis de Dumnezeu asupra lor".

Când un popor îşi face apariţia pe pământul continentului european în asemenea condiţii, este cel puţin imprudent, socotim noi ca să vorbească azi de *misiunea sa istorică în Europa Centrală.*

Poporul, despre care Contele de Fiquelmont, fost preşedinte al consiliului de miniştri din Austria ne spune că „n'ar trebui să uite că a venit ultimul din Asia, fără anale, fără nici o amintire de istorie şi de patrie", este cel mai puţin îndreptăţit să confere certificate de civilizaţie, superioară sau inferioară, popoarelor care se trag în linie directă din romanii Impăratului Traian!

Nu este desigur în intenţia noastră să judecăm prezentul sub prizma evenimentelor cari au întunecat trecutul îndepărtat. Cronica lui Regino îi priveşte, fără îndoială, pe ungurii de acum 1050 de ani. Aceste evenimente ar fi fost de mult date uitării şi caracterizările cronicelor medievale de mult înmormântate sub lespedea trecutului, dacă ungurii ei înşişi nu şi-ar fi făcut un titlu de glorie de a ni le reaminti şi, din nefericire, a încerca să le reactualizeze.

In anul de graţie 1939, adică după 1050 de ani dela descălecarea triburilor maghiare pe şesurile Panoniei, un ungur scrie la Budapesta, sub oblăduirea oficialităţilor ungureşti, următoarele cuvinte menite în intenţia autorului lor să caracterizeze naţiunea ungară de azi şi din totdeauna:

„Naţia ungară este cea mai splendidă realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaşte decât victoria. *In noi fierbe sângele lui Atila, al lui Arpad şi al lui Gingiskhan*".

Dücso Csaba, autorul acestei caracterizări a naţiei ungare, ţine cu tot dinadinsul să ne convingă că sângele apă nu se face şi că ungurii de azi au moştenit toate calităţile (sic) primitive ale rasei fino-ugrice. In fulminanta sa lucrare intitulată *„Nincs Kegyelem"*, apărută la Budapesta în 1939, el face *tabula rasa* de mileniul de civilizaţie şi de cultură care separă epoca noastră de aceea a năvălirii ungurilor, închinând imn de slavă mentalităţii primitive şi barbare a strămoşilor.

Insuşi titlul lucrării *„Nu există milă şi îndurare"* reeditează faimosul „Nulla miseratione" al cronicei lui Regino.

In capitolul intitulat „Mărturisirea Leventului", Dücso Csaba ne arată că scopul urmărit de organizaţia de levenţi a tinerilor unguri este exterminarea românilor prin toate mijloacele: pin asasinat, prin otravă, foc, etc.

Dar să dăm cuvântul însuşi autorului. Cităm textual din capitolul: „Mărturisirea Leventului" pag. 155—156.

Leventul maghiar Torday se adresează iubitei sale Piroşca:

„Eu nu aştept să vină răzbunarea. Nu aştept! Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele vallahe! Voi trage în sabie toată populaţia; voi otrăvi toate fântânile şi voi ucide până şi copiii în leagăn! In germene voi distruge acest neam ticălos şi hoţ! Nu va fi pentru nimeni nicio milă!

„Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naşte un copil... VOI SUPRIMA PE FIECARE VALAH ŞI ATUNCI NU VA FI IN ARDEAL DECÂT O SINGURĂ NAŢIONALITATE, CEA MAGHIARĂ, NAŢIA MEA, SÂNGELE MEU! Voi face inofensivi pe viitorii Horia şi Cloşca. Nu va fi milă!",

Iți stă mintea în loc, cetind această patologică profesie de credință a tânărului Levent Torday, reeote a unui scriitor din veacul, dela Hristos, al XX-lea!

Te întrebi înmărmurit, cum a putut guvernul maghiar patrona asemenea îndemnuri la asasinat, la bestialități și barbarii odioase, făcute în numele unei organizații legal constituite..., pentru pregătirea premilitară a tineretului ungar"?!

Exterminarea complectă a românilor din Transilvania, pentru ca Ardealul să devină însfârșit maghiar! Dece nu extirparea tuturor națiilor de pe continent, pentru ca întreaga Europă să devină maghiară? Ar fi mai mult spațiu vital și ungurii ar trăi într'adevăr ca într'un paradis terestru!...

Moartea mamelor cu prunc la sân, moartea pruncilor din leagăn! Ce alt certificat *de înaltă cultură*, decât constatarea acestor manifestări fanatice de hipernaționalism?

Țelul civilizației, al culturii, a fost să înăbușe în om instinctele primitive, pornirile primare, chemările sângelui strămoșilor de demult... din epocile când întunericul învăluia mintea omului barbar. Dücso Csaba se vrea deslegat de aceste lanțuri invizibile pe care le-a creat în cursul timpurilor progresul civilizației. El se vrea liber să omoare, liber să prade, să distugă, să extermine până și pruncii nevinovați, să nimicească tot în calea lui și acestea toate, pentru a face să triumfe „înalta" civilizație care a caracterizat epoca lui Atila, a lui Gingis-Khan și a lui Arpad. Sub oblăduirea spirituală a acestei întunecate trilogii vor extremiștii unguri să creeze formele noui de viață în Europa Centrală! Inapoierea la barbarie pentru ca Ungaria să poată din nou stăpâni Transilvania românească!

Și despre această Ungarie, scriitorul italian Franco Vellano Dionisi spunea că este: „fertila, civilizata Ungarie"! Și acestei Ungarii îi atribuie scriitorul ungur L. Mikecs rolul de „conducătoare a popoarelor din jurul ei"! iar Contele Apponyi pe acel de „misionar civilizator la granița Apusului Europei".

Ar fi să ne închipuim viitorul Europei în culori prea sumbre, dacă am atribui nației ungare, din sânul căreia se pot recruta în veacul nostru atari specimene, rolul de misionară a civilizației central-europene!

Poporul vecin al Românilor este un popor modest de ţărani. România este o ţară care a intrat relativ recent în marea familie a statelor de înaltă cultură europeană. Soarta a fost vitregă cu această ramură cadetă a latinităţii. Veac după veac, poporul românesc a fost nevoit să lupte pentru a se apăra şi a putea astfel dăinui ca naţie.

Or, starea de nesiguranţă, consecinţă a războaielor îndelungate, cu întregul ei cortegiu de suferinţe, de lipsuri şi mizerii, este puţin prielnică unei înfloriri a culturii şi a progresului. *Inter arma silent musae!*

Merită să fie relevat faptul că românii, spre deosebire de unguri, n'au purtat niciodată războaie de cucerire sau de distrugere şi prădăciune. Istoria românilor a cunoscut nespus de multe războaie, *însă toate defensive*, toate de apărare a fiinţei naţionale româneşti şi a pământului strămoşesc.

Din ziua în care România a dobândit neatârnarea, românii au făcut progrese uimitoare pe căile atât de multiple şi atât de variate ale progresului. Ar fi desigur pueril să se stabilească paralele între valorile spirituale cu care cele două naţii — cea română şi cea ungară — au îmbogăţit patrimoniul culturii universale. Cultura nu se drămueşte şi nu se apreciază *cantitativ*. Ar fi deasemeni ridicol să urmăm calea pe care ne-o recomandă antologiile moderne ungare, care enumeră, *pêle mêle*, printre producţiile literare „maghiare", operele scriitorilor de diferite naţionalităţi cari au trăit pe teritoriile supuse Coroanei ungare.

Din dorinţa de a străluci cu orice preţ, ungurii se împăunează astfel cu valorile spirituale ale unor popoare cari nu au nimic comun cu urmaşii Sfântului Ştefan. D. Gulyàs Pal, de o pildă, în *„Viaţa şi operele scriitorilor maghiari"*, recent apărută la Budapesta, citează, printre scriitorii aşa zişi maghiari, figurile cele mai proeminente ale vieţii culturale şi naţionale româneşti din Ardeal. Este drept că Ardealul a fost sub dominaţie ungară; aceasta nu îndreptăţeşte însă ca să fie taxaţi drept scriitori maghiari, scriitori cari *au simţit româneşte, au scris în româneşte, au combătut pentru cauza românească şi au fost cei mai hotărîţi adversari ai maghiarismului desnaţionalizator.*

Este o elementară lipsă de bun simţ, dublată de un cinism

sfidător, ca să prezinţi drept maghiari pe un Gheorghe Bariţiu, unul dintre cei mai luminaţi patrioţi români transilvăneni, fondatorul gazetăriei româneşti ardelene, pe un Inocenţiu Micu-Klein, martir al cauzei româneşti ardelene, pe un Samuel Klein, autor al faimoaselor *„Elementa linguae daco-romanae sive valachicae"*, pe un Simeon Barnuţiu, unul din precursorii luptei de desrobire a românilor de sub dominaţia maghiară, sau pe scriitori ca: Ion Agârbiceanu, Teodor Capidan, Emanoil Bucuţă, Gheorghe Bogdan Duică cari figurează în fruntea scrisului românesc din Ardeal.

D. Prof. Pal a reuşit prin „maghiarizarea forţată" a tuturor scriitorilor cari au trăit pe pământul fostei Monarhii austro-ungare să reunească un număr de *14.117* scriitori... „aşa zişi maghiari", numai la literile alfabetice A. B. şi C. Dl. Zenovie Pâclişanu, un profund cunoscător al stărilor de fapt din fosta Monarchie austro-ungară, evaluează la *peste 100.000* numărul scriitorilor pe cari metoda Pal va reuşi să-l atingă când vor fi terminate şi restul volumelor cuprinzând nomenclatura alfabetică până la litera Z.

Nu ne-ar surprinde de fel dacă, procedând după sistemul de până acum, d. Pal va trece printre scriitori maghiari şi pe marele poet al românilor de dincolo de Carpaţi Octavian Goga, cântăreţul pătimirii Ardealului, al acelui Ardeal în care: *„Sânt cântece şi flori şi lacrimi multe, multe"*, după cum desigur vom găsi foarte natural ca într'o asemenea antologie să găsim figurând drept scriitori, ilustrând maghiarismul, pe Andrei Mureşanu, autorul celebrului „Răsunet", a cărui primă strofă este cea mai bună dovadă a simţămintelor sale PRO-MAGHIARE:

„Deşteaptă-te române, din somnul cel de moarte,
„In care te'adânciră, barbarii de tirani!"

Dar sistemul nu este nou pentru ca să mai suprindă pe cunoscătorii felului de a fi al maghiarilor.

Nu-şi fac oare ungurii un titlu de glorie din acel minunat *Rondo all'ongrese*, pe care Haydn l-a imortalizat într'unul din Trio-urile sale şi care este tot atât de unguresc pe cât sunt de ungureşti operele lui Ion Agârbiceanu, laureatul naţional al României

pentru proză din anul 1927, sau ale unui Octavian Goga, poetul plaiurilor româneşti ale Ardealului.

Nu contestă nimeni frumuseţea şi originalitatea muzicii populare ungureşti, care l-a inspirat pe Brahms, pe Liszt, pe Schubert şi pe Sarasate, după cum nu neagă nimeni farmecul poeziilor lui Alexandru Petöfy sau al poemelor filosofice ale lui Emerich Marach, autorul faimoasei „Tragedii a omului".

Este însă incorect să înglobezi în patrimoniul culturii maghiare, ceeace aparţine în mod categoric culturii popoarelor conlocuitoare. Ungurii au tunat şi au fulgerat, atunci când producţiile muzicale ale geniului popular unguresc au fost difuzate în Occident sub denumirea deformată de „muzică ţigănească" şi s'au indignat când maestrul Sarasate şi-a intitulat faimoasa lui lucrare pentru vioară, inspirată dintr'o romanţă pur ungurească a lui Elemer Szentirmay, „motive ţigăneşti" *(Zigeunerweisen).*

Dece nu se feresc ei atunci de a cădea în acelaş păcat, atribuind culturii maghiare producţii spirituale impregnate de cel mai caracteristic spirit românesc?

Explicaţia o găsim în tradiţionala *metodă confuzionistă* a ungurilor, menită să încurce lucrurile în aşa fel încât să-i fie necesar adevărului eforturi incomensurabile pentru a-şi putea croi un drum spre lumină.

De pe înălţimea celor *o sută mii* scriitori maghiari, ceeace reprezintă 12% din întreaga populaţie ungurească a Regatului maghiar din 1920, ungurii au toate drepturile a se erija nu numai în conducători spirituali ai popoarelor *barbare* din vecinătatea lor, dar chiar şi a întregei omeniri!...

Intr'adevăr ori de câte ori se prezintă ocazia, vecinii apuseni ai Românilor nu se sfiesc a-i taxa pe aceştia din urmă, drept un popor de analfabeţi şi de păstori înapoiaţi, un fel de barbari, care roesc în jurul mult civilizatei Ungarii, *ţara cu o sută mii de literaţi.* Şi pe acest tărîm răspunsul pe care l-au dat românii nenumăratelor graţiozităţi maghiare a fost sobru şi elocvent. El constă în prezenţa permanentă în toate compartimentele culturii europene a reprezentanţilor geniului naţional românesc.

Gloria istoricului N. Iorga a trecut de multă vreme frunta-

riile țării sale, ca și aceea a marelui savant neurolog Gheorghe Marinescu.

In diplomația europeană numele românilor Take Ionescu și Nicolae Titulescu au înscris pagini nemuritoare.

In muzică, numele lui George Enescu, violonist, dirijor și compozitor, va rămâne pentru veșnicie înscris în galeria marilor muzicieni ai sec. al XX-lea, alături de acel al lui Stan Golestan.

Un de Max, o Marioara Ventura și un Yonnel au fost purtătorii geniali ai făcliei artei românești în Orașul-Lumină, după cum un Raoul Aslan și Grozăvescu au împământenit numele de român în cetatea artistică a Vienei de odinioară și, în fine, după cum Maria Cebotari l-a înscris cu cinste în analele faimoasei Scala din Milano. Contesa de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Panait Istrati și Matei Russo au europenizat numele de români, iar poezia lui Mihail Eminescu tinde, din ce în ce mai mult, să ocupe locul de cinste pe care-l merită printre creațiile epocale ale geniului, alături de operele lui Leopardi, ale lui Musset și ale lui Shelley. In sfârșit, gloria lui Petre Neagoie a împământenit numele de român în Statele Unite ale Americei.

Vedem, deci, că o întreagă pleiadă de gânditori, poeți, artiști și prozatori au creat României cu totul altă faimă decât aceea pe care caută să le-o făurească ungurii, din motive atât de puțin lăudabile.

Ungurii au meditat, însă, profund asupra celebrelor vorbe: *„Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose"!* și le-au erijat în dogmă.

Iată dece ei n'au pierdut nici o ocazie de a denigra numele de român și de a reprezenta opiniei publice mondiale, poporul latin dela granițele răsăritene ale Europei, drept un popor în toate inferior maghiarilor.

ROMÂNII LA BUDAPESTA.

Exemplul cel mai elocvent al acestui sistem tradițional de deformare cu orice preț al adevărului și al defăimării a tot ceeace

e românesc, l-au oferit ungurii, cu prilejul ocupației românești din Ungaria, în vara anului 1919.

Sunt cunoscute astăzi faptele sub aspecul lor nedeformat de patima politicianistă. Ele sunt încrustate în foliantele obiective ale istoriei, astfel cum ele au fost scrise de oamenii de știință imparțiali.

Soluția ocupării militare a Ungariei, nu numai că a fost aprobată de marii șefi militari și de oamenii politici de seamă ai Apusului, dar ea a fost preconizată înainte chiar ca trupele românești să fi trecut Tisa, de generalul Pellé, șeful misiunii militare franceze la Praga. In scrisoarea sa din 6 Iulie 1919, adresată Consiliului Suprem, Generalul Pellé scria textual: „Ungurii sunt hotărâți să restabilească vechile hotare ale țării lor. Singurul mijloc de a-i dezarma, este de a ocupa efectiv Ungaria printr'o intervenție militară, așa cum s'a făcut în Germania".

Ocupația românească în Ungaria a prilejuit ungurilor cea mai furibundă acțiune de calomniere la adresa armatelor de ocupație, bazată pe o sfruntată denaturare a adevărului.

Nu există acuzațiune care să nu le fi fost adusă românilor, cu scopul de a îndepărta dela ei simpatiile lumei civilizate și de a le capta pentru „nefericita Ungarie".

Li s'a adus în prim loc românilor acuzațiunea de a fi înfometat Capitala Ungariei, de a fi luat cu forța tot ce le-a ieșit în cale, într'un cuvânt de a fi pustiit întreaga Ungarie.

Ungurii au deslănțuit cu acel prilej întreaga artilerie grea a propagandei lor. Și trebue s'o recunoaștem: odată mai mult, sistemul propagandei deșănțate, sprijinit pe fapte imaginare, greu de controlat la distanță de mii de kilometri, a creiat ungurilor aureolă de martiri.

Ecoul acestei propagande se mai aude în răstimpuri până și în zilele noastre.

Fideli principiului care ne-a călăuzit, nu ne vom folosi pentru elucidarea chestiunii, de mărturia românească a generalului Mărdărescu, comandantul armatelor române de ocupație din Budapesta, ci vom invoca mărturia obiectivă de o valoare necontestată a unui ziarist american, care se afla în timpul ocupației românești în Capitala Ungariei.

Din fericire pentru triumful adevărului, ziaristul american Charles Upson Clark, doctor în filosofie, a putut constata de *visu* ce a însemnat ocupaţia românilor pentru Ungaria. El a redat în chip amănunţit în lucrarea sa *„Greater Roumania"*, publicată la New-York în 1922, un tablou complect al vieţii Capitalei ungare sub ocupaţie. „Având fericirea, spune el, (pag. 256) să fi văzut Budapesta sub controlul românilor în Octombrie 1919, voi povesti constatările pe care le-am făcut acolo, fără ca vre-un interpret sau ghid oficial să mă fi împiedicat să aflu adevărul".

Clark recunoaşte că la plecarea sa spre Budapesta membrii marcanţi ai Comisiunii Americane la Conferinţa Păcii din Paris i-au descris situaţia pe care o va găsi la Budapesta în culorile cele mai sumbre. Un important diplomat american îi spusese chiar — din auzite bineînţeles! — că românii n'au lăsat la Budapesta decât pavajul străzilor.

„Trebue să mărturisesc, spune el, că am rămas înmărmurit de cele văzute: Românii nu numai că n'au desfiinţat viaţa capitalei ungare, dar au normalizat-o chiar.

„Românii merită mari laude din punctul de vedere al laturei constructive pentru tot ceeace ei au făcut la Budapesta".

Clark afirmă că alimentele capturate dela armata ungară au fost puse la dispoziţia autorităţilor civile şi că 4 trenuri alimentare din 4 direcţii diferite au fost date circulaţiei pentru hrana Capitalei. Pieţele, afirmă Clark, erau înţesate de ţărani şi de cumpărători. Standurile erau supraîncărcate de păsări. In pieţe, se găseau alimente. Viaţa era mai eftină decât la Bucureşti, unde de altfel — remarca este tot a gazetarului new-yorkez — prăvăliile erau cu mult mai puţin bine aprovizionate.

Teatrele funcţionau toate. In seara zilei de 28 Octombrie 1919 jurnalistul american a avut alegerea între o piesă a lui Shakespeare „Othello", opera „Flautul fermecat" al lui Mozart, „Hoţii" lui Schiller şi alte piese şi operete uşoare, fără a mai vorbi de filmele de cinematograf. Pentru un oraş care trăia sub „cisma umilitoare a unei armate balcanice", trebue să recunoaştem că distracţiile nu lipseau!

Clark ne mai spune că sub ocupaţia românească erau deschise

la Budapesta expoziții de artă și ne informează deasemeni că până și cursele de cai își reluaseră activitatea.

Nici o ingerință de nici un fel nu s'a exercitat de români asupra libertăților cetățenești din Ungaria. In timpul administrației române 150.000 de persoane s'au întrunit în mod liber în adunări publice, ceea ce confirmă în tot totul spusele Generalului Mărdărescu: „Trupele românești de ocupație nu s'au amestecat nici într'un fel, în viața lăuntrică a statului unguresc".

„CIVILIZAȚIA" MAGHIARĂ ȘI „BARBARIA" ROMÂNĂ.

Este unanim cunoscut azi faptul că în războiul trecut trupele de ocupație germano-austro-ungare au pustiit Muntenia ocupată.

Dacă s'ar stabili un tablou comparativ între cele două ocupațiuni: acea românească în Ungaria și acea germano-austro-ungară în România, desigur că nu românilor li s'ar cuveni epitetele injurioase cu cari au fost împroșcați timp de două decenii de către propaganda maghiară.

Și atunci naște întrebarea: cum s'a născut cabala pustiirii Budapestei și cum se face că ea persistă până în zilele noastre?

Răspunsul e foarte simplu: ungurii au căutat din totdeauna și mai caută și azi, să acrediteze idea că românii sunt un popor în care sălășluiesc instincte barbare și că deci, sunt inapți de a servi de element dominant unor popoare de rasă superioară... cum ar fi de pildă poporul fino-ugric al maghiarilor.

Civilizației unguresti i se opune barbaria românească.

Și la ce mijloace nu recurg oare ungurii pentru a apărea în fața opiniei publice mondiale drept campioni ai civilizației și, se înțelege, drept unici deținători ai monopolului civilizației în regiunea Europei centrale?!

Atunci când nu găsesc în istoria lor suficiente fapte eroice pentru a-și construi pe ele eșafodajul „minunatei povestiri a celei mai mărețe nații central-europene", ungurii nu se dau în lături nici de a inventa acte de eroism și nici chiar de a transforma marile dezastre ale istoriei lor în pagini de glorie eternă. Istoria ma-

ghiară pentru uzul nemaghiarilor, devine astfel o tranfigurație istorică în care ficțiunea ia locul realului și legenda impregnată de subiectivism și creată *ad-hoc*, ridicată la rangul de narațiune istorică obiectivă.

Astfel, pentru opinia publică spaniolă ungurii au creat o istorie ungurească *sui generis*, în care luptele dela Mohi (1241) și dela Mohaci (1526) adevărate dezastre naționale, sunt prezentate drept victorii unice în istoria Europei cu consecințe incalculabile pentru civilizația Apusului.

Ori, este suficient să răsfoim istoria lui Marczali Henrik pentru a citi că: „în 1241 nu țăria maghiarilor l-a silit pe Batu să se întoarcă ci moartea în Orientul înepărtat a Hanului Oktai și dorința lui Batu de a-i lua locul" *(Istoria Ungariei pe timpul dinastiei Arpadiene)* sau studiul contelui Paul Teleki *(Ungarn, Vergangenheit und Gegenwart)* pentru a vedea că retragerea tătarilor și oprirea înaintării lor nu s'a datorat „eroicelor trupe" maghiare, ci „unei întâmplări" *(ein Zufall)* și anume „morții marelui Han Oktai", după cum este suficient să deschidem orice istorie ungurească — *scrisă pentru unguri* — pentru a ne da seama de proporțiile dezastrului ungar dela Mohaci, unde. scrie Fraknoi Vilmos, („Epoca Huniadeștilor și Jagellonilor"), în scurtul timp de *un ceas și jumătate* armatele maghiare au fost nimicite și unde, după cum scrie acelaș autor, „cadavrele aproximativ a 24.000 (din 28.000) maghiari au acoperit câmpul de luptă".

Și atunci când un istoric de talia lui Balint Homan afirmă despre expedițiile pustiitoare ale primilor maghiari că ele au fost „întreprinderi sportive" *(Sportartige Unternehmungen)*, ce să ne mai așteptăm dela istoricii improvizați, puși în slujba propagandei cu substrat politicianist ? ! ...

Și dacă a pustii țările, a ucide — cum rezultă din Analele dela Fulda — câte 20.000 oameni pe zi, înseamnă pentru unguri a face sport, ce oare, trebue să însemne pentru acești „misionari ai civilizației din regiunea central-europeană", a fi cu adevărat cruzi ? !...

Răspunsul ni-l dă leventul d-lui Dücso Szaba, care preconizează pentru tranșarea definitivă a problemei transilvănene exterminarea celor 3.000.000 români ardeleni, desigur într'o proporție

mai mare decât aceea de *20.000 uciși pe zi, pentru a se onora* legile progresului și ale vitezei !

Dar, transfigurând cu atâta ușurință istoria, dece nu inventează ungurii pentru necesitățile cauzei pe un Ludovic al XIV-lea al Ungariei sau pe o regină Victoria ?

Atunci, cu adevărat că ei ar putea vorbi, așa cum o fac astăzi în revista spaniolă *„Destino”* în numele unei Ungarii, fără de care „continentul european ar deveni cel mai uitat dintre colțurile pământului” !

Socotim că n'am putea servi mai bine cauza adevărului decât citând, pentru încheerea acestui capitol, două opinii despre „înapoiatul popor românesc” dela granițele de Răsărit ale Europei, exprimate de două personalități ale căror nume vor rămâne înscrise în tabela valorilor eterne atunci când praful uitării se va fi așternut de mult peste numele defăimătorilor poporului românesc.

„Nu există în ansamblul popoarelor aliate, spunea Louis Batrhou, subtilul literat și om politic francez, o țară care să fie mai apropiată de noi prin atâtea afinități, prin originile sale, prin tradițiile sale și *prin cultura sa.* Nu există țară aliată unde limba franceză să fie vorbită astfel, cum ea este vorbită în România, cu atâta ușurință, cu atâta grație, cu atâta forță”.

Marele isoric Jules Michelet, adresându-se popoarelor din Occident, le prezintă astfel poporul românesc, în contra căruia s'au îndreptat cu atâta înverșunare atacurile propagandei maghiare de eri și din totdeauna :

„Popoare din Occident cari, de atâta timp, departe de barbarie, cultivați artele păcii, păstrați întotdeauna o amintire recunoscătoare pentru națiunile orientale cari, așezate la frontierele Europei, v'au acoperit și apărat de invazia tătărească și de armatele turcești. *Nu uitați în special ceeace voi datorați nefericitei Românii!”*

...Barthou, Michelet ! Să ne fie îngăduit să preferăm mărturia lor, înscrisă în veșnicie, aceleia a lui Tisseyre, a lui Franco Vellani-Dionisi sau a lui Robert Donald Să ne fie îngăduit să preferăm eternul, vremelnicului și seninătatea obiectivității, defőrmărilor inextricabile ale pseudo-istoricilor pătimași și... de atâtea ori interesați !

PARTEA III-a

REGIMUL MINORITĂȚILOR SUB UNGURI ȘI SUB ROMÂNI

„Magyarország vagy lesz magyar vagy nem lesz".
(Sau Ungaria va deveni maghiară sau ea va dispare)
Slogan unguresc

„Soarta minorităților de azi nu este de fel comparabilă cu aceia a popoarelor din Europa dinainte de răsboiu".
Aristide Briand

Din ziua în care ungurii, profitând de slăbiciunea Coroanei Habsburgice, au devenit atotputernici în cadrul Monarhiei dualiste, politica lor față de popoarele cari conlocuiau pe teritoriul Ungariei, s'a desfășurat sub semnul „maghiarizării cu orice preț" a tuturor popoarelor nemaghiare și aceasta în vederea realizării unei himere: STATUL UNGAR UNITAR.

In 1867, data inaugurării acestei politici ultra-naționaliste, Ungaria număra 13.579.000 locuitori. Dintre aceștia erau maghiari numai 5.665.000 față de 7.939.000 nemaghiari.

In cadrul Ungariei din acea epocă, ungurii erau deci o *minoritate*, majoritatea fiind formată din popoarele nemaghiare. Intre maghiari și nemaghiari — reuniți laolaltă, nu prin firea lucrurilor sau prin voința naționalităților nemaghiare, ci prin forța unui destin absurd, în contra căruia aceste naționalități au luptat până la descătușarea lor definitivă — între elementul dominant și acel aservit, exista o prăpastie pe care au creiat-o nu numai deosebirile de rasă, de tradiții, de ideal și de religie, dar și secolele de împilare din partea guvernanților maghiari.

Ungurii nu s'au dat în lături dela nici o măsură — oricât de

gravă ar fi fost ea — pentru ca să desnaţionalizeze naţionalităţile conlocuitoare. Intregul efort al statului ungar, toate străduinţele guvernanţilor dela Budapesta, dela cei mai moderaţi până la cei mai şovini, era: *maghiarizarea milioanelor de nemaghiari.*

Geza Kostelszky cu cinismul care-l caracteriza, a afirmat-o răspicat: „*Sau îi maghiarizăm, sau vom dispărea; tertium non datur!*

Rezultatele acestei uriaşe întreprinderi *negativiste*, iată-le, în rigiditatea pe care o imprimă celor mai dureroase realităţi, cifrele indiferente ale statisticelor:

In 1869, maghiarii reprezentau 44,4% din totalul populaţiei Ungariei, iar nemaghiarii *55,6%*. In 1880 numărul ungurilor *se urcă* la 46,6% din totalul populaţiunei, iar cel al nemaghiarilor *scade* la *53,4%*. In 1890, proporţia este de: 48,5% pentru maghiari şi *51,5%* pentru nemaghiari; în 1900 ungurii dau un procentaj de 51,4 faţă de *48,6%* proporţia nemaghiarilor şi însfârşit, în 1910 maghiarii se plasează cu proporţia de 54,5% în fruntea tuturor naţionalităţilor, iar nemaghiarii reuşesc să se înscrie în statistica oficială ungurească din acel an cu numai *45,5%* din totalul populaţiei.

44,4%, 46,6%, 48,5%, 51,4%, 54,5%.

55,6%, 53,4%, 51,5%, 48,6%, 45,5%.

De o parte, mersul ascendent al naţiei maghiare desnaţionalizatoare, de altă parte, mersul descendent al popoarelor de rasă nemaghiară, desnaţionalizate treptat, treptat.

Dacă n'ar fi isbucnit răsboiul mondial şi dacă Monarhia Austro-Ungară nu s'ar fi prăbuşit, desigur că visul lui Kostelszky s'ar fi realizat într'o zi, Europa fiind neputincioasă să împiedice cea mai monstruoasă operă de desnaţionalizare din câte a cunoscut vreodată istoria. Intr'adevăr, în prima decadă a secolului XX-lea, populaţia ungurească raportată la totalul populaţiei Ungariei a înregistrat un spor de 3,1%, pe câtă vreme nemaghiarii, în aceiaşi perioadă de timp au văzut proporţia lor *descrescând* cu 3,1% din total.

In 1880, ungurii nu întruneau decât 5.404.070 suflete, faţă de 7.345.533 nemaghiari. Ţinând seama de cadenţa naturală a înmulţirii populaţiilor nemaghiare am fi trebuit să constatăm în 1910

prezența a *cel puțin* 10.000.000 nemaghiari și a *cel mult* 8.000.000 de unguri. Ori, metodele desnaționalizării au operat din plin, așa că în 1910 găsim în statul ungar 9.944.627 unguri *(sau așa ziși unguri)* și numai 8.319.906 nemaghiari.

Ce au devenit oare românii, germanii, slovacii, croații și sârbii surplusului de natalitate? Dispărut-au oare, ele în așa scurt timp în massa *minoritară maghiară*? S'au împuținat oare românii — unul dintre cele mai viguroase, ca natalitate, popoare din Europa — sau germanii, atât de prolificii germani?!...

Sau poate s'au asimilat ei de bună voe în cursul acestui prea fericit — pentru unguri — deceniu inaugural al secolului al XX-lea, declarându-se la numărătoarea statistică, în mod spontan și entuziast drept naționali unguri, după ce timp de decenii ei înșiși și timp de secole strămoșii lor, au declinat cinstea de a se socoti urmași ai lui Arpad?!

Această ipoteză n'are măcar meritul de a fi verosimilă. Analizând-o mai îndeaproape constați cât este de absurdă.

De pildă: în regiunea locuită de coloniștii șvabi, în apusul Transilvaniei, există o comună Petrești (fostul district Satu Mare), unde în 1890 statistica ungurească a înregistrat existența a 134 de unguri față de 1076 germani. In 1900, adică după 10 ani, statistica ne arată un spor de 3 unguri și de 146 de germani, ceeace reprezintă sporul normal față de indexul de natalitate al celor două popoare. In decada următoare, însă, statistica oficială înregistrează un fenomen cu totul curios: cei 137 maghiari din 1900 cresc dintr'odată la 1453, înregistrând astfel un spor de 1000% *(una mie la sută)* iar germanii, cari numărau în 1900, 1212 suflete, dispar ca prin minune, cu toții — absolut cu toții — fără nici o urmă.

Pentru atingerea acestui dublu rezultat miraculos, ar fi trebuit să existe în prealabil două condiții de natură... supranaturală. Un flagel decimând fără de cruțare și în chip miraculos *numai* pe germanii din comuna susmenționată și un alt fenomen, de aceiași natură, transformând pe morții germani în... unguri vii. Ungaria ar fi încetat atunci de a se numi „țara cu o sută de mii de poeți", devenind țara tuturor minunilor, într'o epocă în care nimeni nu mai crede în minuni.

Explicația fenomenului este însă mai simplă și mai *terre à terre*. Ea ne este furnizată de însăși maghiarii. In statistica, dresată după criteriul limbei vorbite de naționalitățile din Ungaria, în comuna Petrești, unde statistica etnică nu mai înregistra în 1910, nici un german, găsim la rubrica limbei germane nu mai puțin de 1201... *maghiari vorbind germana* (cu pronunțat accent șvab, bineînțeles !). Cazul comunei Petrești nu este un caz izolat.

D. Zenovie Pâclișanu ne citează în cartea sa: „Deutsche und Magyaren" zeci de cazuri similare.

Pentru un om civilizat, aceste fenomene repetate pe o scară întinsă și caracteristice tuturor sferelor de activitate, sunt inconceptibile. Ele constituiau totuși rezultatele naturale ale unei politici pe care în interiorul hotarelor unguresți guvernanții maghiari nu numai că nu o ascundeau, dar o și încurajau din răsputeri.

Când țelul politicei dusă de unguri era *nimicirea naționalităților*, când din împlinirea acestui țel ungurii își făuriseră însăși idealul lor național, devine cu totul superficial a caracteriza regimul naționalităților sub unguri, căci răspunsul decurge în mod firesc din însăși natura lucrurilor: *pentru a desființa ființa națională a populațiilor conlocuitoare era necesară siluirea conștiințelor, era necesară violentarea voințelor și în sfârșit era necesar să faci apel la forță, la teroare, la intoleranță și la asuprire.*

Silnicia și intoleranța cari caracterizează regimul naționalităților din Ungaria ne apar deci, azi ca un corolar firesc al principiilor cari au călăuzit din totdeauna politica maghiară.

Unitatea nu se poate creia decât cu sacrificiul particularismelor. Ori, când particularismele își apără dreptul la viață, unitatea nu se poate înfăptui decât prin silnicie.

Intr'o Ungarie tinzând cu orice preț spre unitate tratamentul naționalităților trebuia sa fie intolerant și a fost intolerant! *Ungaria devenise în ajunul războiului mondial o adevărată închisoare a naționalităților.*

Și în restul Ardelului ca și în secuime, ungurii au vrut să maghiarizeze totul: pământ și oameni. Dacă efortul lor asupra materiei a putut da roadele voite, în schimb, acel imponderabil peste care nimeni și nimic nu poate pune stăpânire prin silnicie:

sufletul românilor transilvăneni, a scăpat din mrejele primejdioase ale desnaționalizării, perpetuând în mijlocul unei lumi potrivnice speranța într'un viitor mai bun.

Contele Albert Apponyi se străduește în lucrarea propagandistică apărută la Londra în 1928 intitulată: *„Justice for Hungary"* să prezinte cetitorului anglo-saxon poporul unguresc drept unul din cele mai superioare — dacă nu chiar cel mai superior — dintre toate popoarele din centrul și sud-estul Europei.

Vom expune succint diferite aspecte ale prigoanei maghiare în contra naționalității majoritare românești din Transilvania pentru ca mitul „liberalismului" și al „superiorității culturale" ungurești să fie situat în adevăratul său făgaș.

MAGHIARIZAREA NUMIRILOR TOPONIMICE.

Pământul Transilvaniei cu dealurile sale, cu văile, cu râurile, pădurile și satele sale prezenta o imagine prea clocotitoare a românismului milenar, pentru ca el să nu fi provocat la unguri dorința de a șterge, odată pentru totdeauna, aceste urme inefragabile ale unui trecut pur românesc, perpetuat din tată în fiu, din generație în generație, din veac în veac.

Reprezentantul cel mai proeminent al școlii de desnaționalizare, baronul Desider Banffy, hotărî atunci pur și simplu schimbarea numelor vechi nemaghiare cu nume improvizate *ad-hoc* și purtând pecetea cea mai caracteristică a maghiarismului. El elaboră în acest scop „legea pentru denumirea comunelor și a altor locuri", lege care a fost promulgată la 17 Februarie 1898.

In virtutea acestei legi, Ministerul de Interne ungar avea căderea să maghiarizeze vechile nume românești ale pământului transilvănean, obligând pe românii băștinași să le întrebuințeze în toate raporturile lor cu oficialitatea.

Era o nelegiuire care a stârnit, după cum era și firesc, o furtună de proteste. Românii, în manifestul lor din 14 Decembrie 1897, când legea se mai găsea încă în stare de proect în fața Parlamentului, denunțară proectul de lege drept „o atingere evidentă a celor mai duioase simțăminte" și „o tentativă barbară de a distruge toate

urmele istorice pe cari poporul român le-a lăsat pe acest pământ, apărat cu sângele său şi fertilizat cu sudoarea muncii sale"

Protestele românilor ca şi acele ale germanilor răsunară însă în deşert, căci maghiarizarea vechilor denumiri de obârşie nemaghiară era un pas important pe calea maghiarizării totale, dela care niciunul din guvernele care s'au succedat din anul 1867, nu s'a îndepărtat câtuşi de puţin.

Neputând schimba sufletul provinciei româneşti, ungurii s'au mulţumit a schimba aspectul ei exterior. In locul caldelor denumiri româneşti de origină latină sau slavo-latină, populaţiile băştinaşe au fost obligate să întrebuinţeze, oridecâteori se adresau autorităţilor, asprele nomenclaturi fino-ugrice, tot atât de străine de Transilvania ca şi guvernanţii care voiau să le impună.

Guvernul din Budapesta urmărea, intervertind procedeul de desnaţionalizare practicat asupra elementelor docile, să influenţeze *din afară înăuntru* pe cetăţenii de obârşie nemaghiară cari stăruiau în naţionalitatea lor.

MAGHIARIZAREA NUMELOR DE PERSOANE.

După maghiarizarea numelor toponimice veni şi rândul maghiarizării numelor de persoane. Făcând pe nemaghiari să-şi uite în primul rând numele de baştină al locurilor de care erau înconjuraţi şi, în urmă, făcându-i să-şi uite şi numele nemaghiare pe care strămoşii lor le purtaseră timp de secole, guvernanţii dela Budapesta sperau să-i facă pe nemaghiari să uite într'o zi că aparţin chiar unei alte naţionalităţi.

Alexandru Telkes, preşedintele „Societăţii pentru maghiarizarea numelor" care a fost înfiinţată în Capitala Ungariei în 1881, a publicat în 1898 o lucrare în care confirmă acest punct de vedere.

„Maghiarizarea numelor, spune el (pag. 8) înseamnă o concentrare interioară care va creea o societate maghiară unită, în locul societăţii amestecate de azi".

In preajma serbărilor mileniarului din 1896, când ungurii ţineau să impresioneze Occidentul Europei cu realizările geniului

lor național, mișcarea maghiarizării numelor a atins proporții îngrijorătoare pentru viitorul popoarelor nemaghiare. Guvernul din 1896 a făcut presiuni energice asupra tuturor funcționarilor nemaghiari din ministere, din administrațiile de Stat, din marile întreprinderi și dela căile ferate, pentru a-i determina să-și schimbe în massă numele de familie, mulți dintre ei fiind chiar amenințați cu concedierea dacă nu renunță la numele lor nemaghiare (în acest sens: afirmațiile episcopului saxonilor Fr. Teutsch).

Este lesne de înțeles că subordonând însăși existența indivizilor maghiarizării numelor, metoda inaugurată de unguri a produs *breșe* adânci în rândurile naționalităților nemaghiare.

„Oamenii, spune Zenovie Pâclișanu în *„L'art et la manière de faire des Hongrois"*, cedau terorizați și amenințați de spectrul concedierii, ceeace însemna lipsirea copiilor de pâine, de lemne, de lumină".

Raportate la celelalte naționalități, schimbările de nume ale românilor se plasează în proporția cea mai mică, fapt care se explică atât prin viguroasa lor conștiință națională, cât și prin numărul redus de funcționari pe care îl furnizau românii, popor eminamente de plugari și de păstori. Totuși, grație acestor metode monstruoase de *rapt* a însuși numelui purtat de o ființă omenească, câți români n'au fost înstrăinați dela marea familie a românismului ardelean ? !...

Cum s'ar fi putut recunoaște oare, după decenii, în persoane purtând nume maghiare ca Zagoni, Szabo, Farkas, Budth, etc., etc., pe românii neaoși de odinioară, Albu, Chiorean, Lupu Budu, etc., etc. ?

SUPERIORITATEA CULTURII MAGHIARE.

Contele Albert Apponyi recunoaște în „Justice for Hungary" că poporul unguresc este produsul unui amestec de nații (el ne vorbește de : *„Her mixed national composition"* — compoziția națională eteroclită a nației ungare—) ceeace este de acum un progres lăudabil față de conaționalii săi de mai mică anvergură care contestă acest adevăr axiomatic. Ceeace este însă mai puțin lăudabil,

este felul cum contele Apponyi explică fuzionarea naționalităților în maghirisme. Pentru Apponyi, asimilarea naționalităților s'ar datora culturii superioare maghiare, cultură către care popoarele „inferioare" ale românilor, croaților, slovacilor și sârbilor s'au avântat, într'un elan irezistibil.

Pentru fruntașul maghiar, chiar și conducătorii spirituali ai românismului ardelean purtau pecetea acestei culturi superioare maghiare care iradia departe în jurul ei binefacerile culturii și civilizației apusene. Contele Apponyi nu era singur în a susține asemenea fantezii. Și azi încă propaganda maghiară face eforturi, demne de o cauză mai bună, pentru a acredita opinia că românii ardeleni datoresc structura lor spirituală inegalabilei culturi unguresti.

Socotim că a sosit momentul pentru ca problema pretinsei superiorități culturale maghiare să fie situată în făgașul ei real. Este timpul ca fățărnicia ungurească să fie, în sfârșit, demascată, întrucât în joc nu sunt numai interesele locale româno-unguresti, dar însăși securitatea păcii în Bazinul dunărean.

Timp de decenii popoarele dn Occident au fost asurzite de emisarii pretinsului liberalism unguresc, între cari era o veritabilă cursă de supralicitare a auto-laudelor și a etalării superbelor virtuți cavalerești ale urmașilor lui Arpad.

— Cari au fost „ideile generoase" ale maghiarilor în timpul cât ei au avut supremația asupra poporului român din Transilvania românească, asupra croaților, cehilor, slovacilor și sârbilor?

— INTOLERANȚA, NEOMENIA, ASUPRIREA și TEROAREA.

— In ce constă superioritatea culturală și misiunea civilizatorie a păturii conducătoare unguresti ?

— Desigur nu în acțiunea de desnaționalizare, acerbă, totalitară, inumană, care a caracterizat guvernrea maghiară în ultimul secol !..

Chiar dacă ungurii ar fi dat omenirii un Beethowen, un Rembrandt, un Pasteur sau un Dante, încă ei n'ar fi avut dreptul de a invoca superioritatea culturii maghiare, într'atât de *lipsită de omenie* a fost comportarea acestei națiuni față de semenii lor de altă naționalitate !

Cum poate fi taxată altfel decât cinică îndrăzneala de a vorbi

de „misionarism civilizatoriu", când îndărătul vorbelor goale, se ascund cele ma crude mijloace de asuprire din câte a cunoscut Istoria contemporană, până la ivirea în Europa a nazismului, bine înțeles ? !...

Unitatea aparentă de azi a nației maghiare este rezultatul unor ingerințe fără sfârșit săvârșite de unguri asupra populațiunilor cari compun conglomeratul unguresc și nicidecum atracția magnetică exercitată asupra lor de „cultura superioară" a maghiarilor.

Și apoi, există oare în realitate o cultură care să poarte pecetea distinctivă a *geniului maghiar pur*? Există o cultură „maghiară" după cum există o cultură „franceză", „germană" sau „engleză" ?

Scriitorul german Otto Hauser este categoric în sensul inexistenței absolute a acestei culturi. Mai mult încă : în *„Weltgeschichte der Literatur"* el merge până în a contesta orice aport al ungurilor propriu ziși în cultura Ungariei însăși. *„In viața culturală a Ungariei, scrie el, maghiarii n'au nici* o *parte de merit"*.

Un alt scriitor german, Franz von Löher, care a publicat în 1874 la Leipzig o carte despre unguri, intitulată *„Die Magyaren und andere Ungarn"*, contestă și el orice participare a culturii maghiarilor în concertul civilizației europene.

„Zadarnic vom căuta, scrie von Löher, câteva pietre cu care să fi contribuit maghiarii la marele edificiu de progres al omenirii. *Nu există* o *singură ideie de cultură, fie în domeniul juridic, militar ori de Stat, în religie și morală, în artă și stiință sau în oricare alt domeniu, care să fi pornit dela maghiari luându-și drumul spre omenirea civilizată"*.

Și scriitorul german continuă: „Ce pustietate prăpăstioasă acopere întreaga istorie milenară a maghiarilor ! Spiritul lor pe cât pare de focos, de oțelit și de energic, pe atât este de steril în adâncime !

Caracterul lor este și rămâne de refractar creațiunii propriu zise".

Cel mai bun răspuns care se poate aduce afirmațiilor tendențioase pe cari propaganda maghiară le-a răspândit până la saturație în toate colțurile lumii în timpul celor 2 decenii cari au urmat Tratatului dela Trianon este o simplă paralelă între trata-

mentul aplicat de unguri națiilor conlocuitoare aflate sub dominația lor și acel aplicat de români în Transilvania realipită în 1918 la Patria-Mumă.

Pentru a putea descifra adevărul, ne vom servi numai de date statistice și documente oficiale.

In țările sfintei coroane a Ungariei drepturile naționalităților erau cârmuite de faimoasa lege „pentru egala îndreptățire a naționalităților", promulgată în 1868.

Titlul ei era promițător: *egala îndreptățire*. Dar numai titlul.

Legea debuta într'adevăr printr'un Preambul care venia să anihileze toate speranțele pe cari le zămislea titulatura generoasă a legii. După cum se exprimă d. Pâclișanu legea avea mai mult caracterul de *„egală nedreptățire"* a naționalităților și de *„egala lor desființare"*, decât de „egală îndreptățire".

In acest Preambul se putea ceti într'adevăr că: *„In Ungaria nu există decât o singură națiune una și indivizibilă, națiunea maghiară și că toți cetățenii, indiferent de neamul căruia îi aparțin, sunt membrii acestei națiuni maghiare".*

Legea, ținem s'o subliniem, nu vorbea de membri ai Statului ungar, ci de membri ai *nației maghiare*. In termeni mai puțin încortochiați, revenea a spune că Statul ungar nu recunoștea ca subiecte de drept investite cu avantagiile legii, decât pe cetățenii care se prezentau în fața sa ca maghiari, indiferent de naționalitatea lor.

Un român sau un croat care cereau să li se aplice dispozițiile legii în calitatea lor de *cetățeni unguri de naționalitate românească sau croată*, se vedeau puși în fața unui refuz, izvorând din însăși economia legii care nu cunoștea decât *cetățeni unguri de naționalitate ungară*.

Darul „egalei îndreptățiri" nu era în realitate decât o operațiune oneroasă de troc: li se dădeau cu o mână nemaghiarilor toate drepturile, cerându-le în schimb, nici mai mult nici mai puțin, decât: *abandonarea naționalității lor*.

Dacă de pildă românii transilvăneni ar fi cerut cuvenita autorizaițe legală pentru convocarea unei adunări în care să se hotărască schimbarea numelui lor românesc în nume maghiare, autorizația li s'ar fi acordat imediat, pentru că atunci românii s'ar fi

comportat ca elemente valoroase din sânul nației maghiare. Atunci, însă, când avocatul român Ion Nichita din Zalău, a convocat pentru 24 Martie 1893 o întrunire a alegătorilor români ca să discute „politica bisericească a guvernului", — ceeace era un drept cetățenesc — subprefectul județului Sălaj prin adresa Nr. 3832 din 1893 interzice întrunirea, motivând astfel refuzul său de a da cuvenita autorizațiune:

„Nu permit ținerea adunării întrucât vor s'o țină alegătorii români din Circumscripția Zalău. Ori, legea nu cunoaște în Ungaria alegători activând deosebit după neam ca români, sârbi, slovaci etc. Conform legii 44 din 1868 (legea egalei îndreptățiri n. ns.) toți cetățenii Ungariei, indiferent de neamul căruia îi aparțin, formează din punct de vedere politic, o singură națiune, *națiunea unică și indivizibilă maghiară* și numai privitor la uzul limbilor se poate face deosebire între cetățeni".

Acest fel de a vedea nu era un simplu abuz administrativ al unui oarecare subprefect, care cu dela sine putere interzice o întrunire solicitată de cetățeni maghiari de naționalitate română în țara din totdeauna românească a Transilvaniei. El reprezenta felul de a vedea al întregei oficialități ungare — el se integra în interpretarea *literală* — a atât de „tolerantei" legi maghiare a naționalităților.

Sub semnul acestei legi și în acest „climat politic" s'a desfășurat viața politică a naționalităților cu începere dela instaurarea dualismului. Când știm cât de impetuoși au fost ungurii în realizarea țelurilor lor de desnaționalizare, nu ne va fi greu să bănuim care a fost spiritul care a prezidat la aplicațiunea legii preconizând realizarea unității nației maghiare!

Să cercetăm acum cari erau legile fundamentale reglementând raporturile dintre nația dominantă românească și minoritățile din Transilvania după unirea Transilvaniei cu România.

Imediat după adunarea națională dela Alba Iulia (1 Decembrie 1918) frânele guvernării în Ardeal au revenit Consiliului Dirigent, prezidat de Iuliu Maniu, luptătorul neînfricat pentru triumful ideiei de libertate și dreptate, viitorul Prim Ministru al României întregite.

Ideile fundamentale ale Declarațiunei constitutive de drepturi,

proclamată în acea zi ne sunt cunoscute din partea II a acestei lucrări. Dreptul minorităților din Ardeal au fost reglementate de următorul paragraf din Proclamația din 1918, străbătut de suflul elanului umanitar și democratic, caracteristic tuturor deciziunilor luate de făuritorii revoluției naționale ardelene.

„Deplină *libertate națională* pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi aleși din sânul lor și fiecare popor va avea drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și în guvernarea țării, în raport cu indivizii care-l compun, *Egală îndreptățire și deplină autonomie religioasă pentru toate confesiunile de Stat*"

Deosebirea între concepțiile politice privitoare la problema minoritară din cele două țări este fundamentală. Ungurii statorniceau *libertăți individuale*, subordonate primatului național-ungar, românii acordau maghiarilor însăși *libertatea națională*. Este o deosebire radicală cu consecințe incalculabile pentru natura drepturilor ce se confereau minoritarilor.

Lega naționalităților din 1868 desființa naționalitățile ca atare, proclamația dela Alba-Iulia creia condițiile necesare unei libere desvoltări a acestor naționalități.

La 9 Decembrie 1919 prin Tratatul adițional dela Paris, România își asuma în chestiunea minoritară obligațiuni mai puțin largi decât acelea pe care românii le-au contractat în mod spontan și voluntar în Adunarea Națională dela Alba-Iulia. Și trebue s'o relevăm de pe acum: obligațiile contractate la Paris ne apar azi, în lumina înfăptuirilor practice, mai puțin largi decât obligațiile pe cari nația română a înțeles *să și le impună ea însăși*, ca un comandament imperios al bunei conviețuiri, ori de câte ori împrejurările au reclamat înțelegere și omenie față de minoritari.

In constituția din 29 Martie 1923, legea organică a regatului României, regăsim în totul ideile generoase din Proclamația dela Alba-Iulia.

Această Constituție poate figura ca o Chartă a libertăților pe frontispiciul legilor fundamentale ale oricărei țări civilizate.

„Românii, *fără deosebire de origina etnică, de limbă sau de religie*, cetim în articolul 5 din Constituția românească, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului de liberta-

tea presei, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin legi", iar în adnotarea doctrinară a acestui articol se specifică în mod expres: „Prin români, Constituţia înţelege pe *orice cetăţean român*".

Deci, şi pe locuitorii maghiari din Transilvania, cetăţeni români în virtutea Tratatelor şi legilor în vigoare în România.

Articolele 7 şi 8 din Constituţie sunt însufleţite de aceleaşi idei largi umanitare şi democratice.

Art. 7: „Deosebirea de credinţe religioase şi confesiuni, de origină etnică şi de limbă, nu constitue în România o piedică spre a dobândi drepturi civile şi politice şi a le exercita".

Art. 8: „Nu se admite în Stat nici o deosebire de naştere sau de clase sociale. Toţi românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii".

Art. 22 proclamă libertatea conştiinţei în termeni categorici: „Libertatea conştiinţei este absolută", iar în alin. 2 acelaş articol declară că: „Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecţiune, întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale Statului".

Art. 23 institue: „Libertatea de a comunica şi publica ideile şi opiniunile lor prin grai, prin scris şi prin presă", declarând în mod formal: „Că nu este nevoe de nici o autorizaţiune prealabilă a nici unei autorităţi pentru apariţiunea oricărei publicaţii şi nici o cauţiune nu se va cere dela ziarişti, scriitori, editori, tipografi şi litografi". Insfârşit, art. 28 proclamă: libertatea de întrunire, art. 29 libertatea de asociere şi art. 30 dreptul de liberă petiţionare a tuturor cetăţenilor români fără nici o deosebire.

In acest semn al libertăţii complecte s'a desfăşurat timp de două decenii viaţa minorităţilor din România. Textele pactului fundamental românesc erau precise, clare, categorice şi nu puteau da naştere nici unui echivoc.

Minoritarii erau atât de bine organizaţi, interesele lor erau cu atâta străşnicie apărate de fruntaşii naţionalităţilor respective, încât cele mai neînsemnate cazuri de abuz administrativ, care altă dată ar fi trecut în Ungaria cu totul neobservate, erau amplificate, exagerate şi aduse în judecata opiniei publice mondiale. Ii

caracterizase doar bine pe unguri scriitorul englez C. Macartney: *„spirite înclinate spre exagerare”*.

Se înțelege dela sine că în atari condițiuni, a viola Constituția în detrimentul maghiarilor minoritari, ar fi fost o culpă pe care cu nimic în lume românii nu ar fi putut-o răscumpăra.

In Ungaria, dimpotrivă, dispozițiile de favoare din legea naționalităților — atâtea câte mai rămăseseră după eliminarea acelora dintre dispoziții care erau subordonate creierei statului unitar maghiar, — au fost anihilate prin legi speciale, derogând dela reglementările generale.

Astfel, drepturile acordate naționalităților prin legea din 1868 cu privire la școlile înființate și susținute de ele, au fost treptat, treptat reduse prin legile din 1879 (legea 18) din 1883 (legea 33), din 1891 (legea 15), din 1893 (legea 26) și în special prin faimoasa lege Apponyi din 1907 (legea 27), de care ne-am mai ocupat în cursul acestei lucrări.

Dacă pentru problema școlară ungurii și-au făcut un scrupul din faptul de a anula dispozițiunile legii fundamentale prin legi speciale votate de Parlament, în privința dreptului de asociere a naționalităților ei au fost mai puțin scrupuloși și printr'o simplă ordonanță a Ministerului de Interne (Nr. 1508 din 22 Mai 1875), au anulat cea mai mare parte din drepturile conferite naționalităților în 1868. Iată, deci, ce valoare aveau pentru unguri legile lor proprii. Fapt caracteristic pentru metodele fățarnice ale maghiarilor de a prezenta lucrurile în propaganda lor din străinătate: atunci când drepturile inițiale ale naționalităților se pulverizaseră cu totul în urma atâtor legi speciale și a nu mai puține ordonanțe și decizii ministeriale — publice sau secrete — și deci, când dispozițiile de favoare edictate prin legea din 1868 încetaseră de mult de a mai exista, ungurii continuau să exhibe acea lege ca și când ea ar mai fi fost în vigoare.

Astăzi, este unanim recunoscut că legea — așa strâmtă cum a fost ea — nu a fost niciodată aplicată în practică întrucât opinia publică ultra-șovină era refractară aplicațiunii ei.,

In acest sens, avem două mărturii, deosebit de valoroase, emanând ambele dela doi foști prim miniștri ai Ungariei. Prima

este aceea a baronului Desider Banffy, fost prim ministru al Ungariei între 1895—1899.

In cartea sa „Politica minoritară a Ungariei", apărută în 1903, el arată că din cauza considerațiunilor impuse *de viața practică*, o parte considerabilă din legea naționalităților a fost scoasă din uz, fiindcă, scrie textual Banffy, „imposibilul, inexecutabilul și absurdul nu pot fi executate, chiar dacă sunt prevăzute de legi".

Guvernanții Ungariei din 1868 erau deci, după părerea primului ministru din 1895, niște iresponsabili, la fel, de altfel, ca și membrii Parlamentului cari au votat legea, adică personalitățile cele mai reprezentative ale Ungariei din acea epocă, căci numai un iresponsabil poate legifera absurdul, imposibilul și inexecutabilul. Vorba francezului: *„on n'est jamais si bien servi que par soi même" !*

Ștefan Tisza, primul ministru al Ungariei în momentul declanșării războiului mondial din 1914, a mers mai departe încă decât predecesorul său dela sfârșitul secolului trecut, declarând în fața Camerei maghiare, în ședința din 20 Februarie 1914, că executarea unora dintre dispozițiile legii din 1868 ar însemna pentru Statul maghiar : *nebunie și sinucidere.*

Tot atât de prețioasă este și mărturia pe care ne-o oferă Memoriul prezentat de unguri la Conferința de pace din Paris (*„Les négociations de la Paix Hongroise"*), unde citim că : „guvernul maghiar însuși a fost obligat să refuze executarea legii" care de altfel : „a fost scoasă din uz prin intervenția unei serii de alte legi".

Dacă în 1919 ungurii au fost siliți, în fața dovezilor sdrobitoare acumulate împotriva lor, să recunoască caducitatea legii organice reglementând raporturile dintre maghiari și nemaghiari, până atunci, nu numai că ei s'au ferit să recunoască acest adevăr, dar nu s'au sfiit chiar să acuze de tendințe imperialiste, de iredentism și de panslavism sau „dacism" pe acelea dintre naționalități cari îndrăsniau să desvăluie omenirii civilizate, ceeace în limitele Statelor Coroanei Sfântului Ștefan era un adevărat secret al lui Polichinelle.

Ceeace era mai revoltător era ipocrizia metodelor întrebuințate de guvernanți pentru a înăbuși prin măsuri administrative, arbi-

trare prin excelență, puținele drepturi pe cari naționalitățile le puteau invoca în baza faimoasei legi din 1868.

Mult trâmbițatul cavalerism maghiar se manifesta printr'o politică de duplicitate manifestă.

Iată un caz dintr'o serie nesfârșită:

Intr'un oraș din fosta Ungarie în care recensământul din 1900 înregistrase o populație de 28.764 suflete, oraș atribuit în urmă Serbiei, trăiau în acea epocă 10.321 maghiari față de 10.451 sârbi și croați și 6483 germani.

Conform cu dispozițiunile Legii pentru egala îndreptățire, primarul acelui oraș hotărî în 1885 ca buletinele Biroului de Populație să fie tipărite în limba ungară, sârbă și germană, dat fiind procentul însemnat al naționalităților nemaghiare din acel oraș. Afland despre această decizie a primarului — perfect legală și echitabilă — ministru de interne se adresă de urgență prefectului respectiv, prin Ordinul confidențial nr. 55 din 1885 scriindu-i că: „având-se în vedere dispozițiile legii pentru egala îndreptățire a naționalităților, *nu vrea să ia măsuri oficiale*", dar îi cere „ca pe viitor buletinele să se tipărească *exclusiv în limba maghiară*".

Aceasta era legea pe bază a minorităților (majoritare) din Ungaria, acesta era climatul politic în care ea era aplicată !....

In România, legea fundamentală a Statului — Constituția — care garanta drepturile minorităților s'a bucurat de o soartă mai bună decât aceia a legei pentru „egala îndreptățire" care reglementa (pe hârtie numai) raporturile dintre nația majoritară și naționalitățile nemaghiare. *In România, legea a fost aplicată.*

Toți șefii politici români și-au făcut un titlu de onoare de a aplica cu strictețe normativul constituțional privitor la minoritățile locuind în Transilvania. Mi-a fost dat să văd chiar atacuri îndreptate de presa ultra-naționalistă împotriva guvernelor cari s'au succedat la frâna României după războiu, pe tema „excesului de toleranță" față de minoritarii din Ardeal, exces care ar fi pus pe românii ardeleni în inferioritate față de unguri și sași, în special în domeniul economic.

Omul politic român care a înțeles în gradul cel mai înalt da-

toria nației majoritare față de minoritarii conlocuitori, a fost Iuliu Maniu.

In 1928, când partidul său a fost chemat la guvern, Maniu a declarat:

„Potrivit simțului echității poporului român, toate minoritățile naționale și confesionale, se vor bucura de o justă solicitudine în cadrul instituțiilor constituționale și în spiritul timpurilor în cari trăim".

Făcând aceste declarații, în calitatea sa de prim ministru al României, d. Iuliu Maniu, era pe linia principiilor tradiționale românești în problema minoritară, expuse chiar de el însuși în diverse rânduri, prima dată în calitatea sa de președinte al Consiliului Dirigent din Transilvania și ulterior în calitatea sa de șef al unuia dintre cele mai puternice partide politice din România.

„Poporul românesc spunea în 1918 Iuliu Maniu, este prea nobil și prea democrat pentru a nu ști să aprecieze proverbul înțelept care ne spune: *nu fă altuia ceeace n'ai vrea să ți se facă ție*. Noi am învățat, în urma unei crude experiențe, ceeace înseamnă să fi sub jug și nu vrem să ne facem vinovați de o injustiție pe care noi înșine am suportat-o timp de secole".

In 1924, d. Maniu, într'o conferință ținută la „Institutul Social" din București, exprima astfel programul partidului său în problema minoritară, program dela care el nu s'a îndepărtat atunci când i-a revenit sarcina de a-l aplica în practică.

„Intre indivizii în stare primitivă, aproape sălbatecă a omenirii, cel mai tare era în largul său. Civilizația omenească a adus cu sine scutul dreptului pentru cel mai slab. Tot asemenea în raportul de convietuire al statelor și al neamurilor în stare mai înaintată de civilizație omenească, Statele și, în sânul acestora minoritățile, sunt puse sub scutul dreptului. Problema minoritară, departe de a fi o chestiune determinată numai de raporturile de forță politică într'un stat, *este o problemă a drepturilor omului*, câștigate prin imense sacrificii ale întregei omeniri, este o chestiune a umanității, consfințită prin martiriul atâtor suflete mari, în fine, este o chestiune de utilitate și de rațiune de stat și o problemă a armonioasei desvoltări a statului".

Și d. Maniu continua:

„Nu putem să admitem în ţara noastră stări anormale, cum erau înainte de război în Ungaria, unde se întâmpla adesea ca românilor să nu li se servească bilete de tren sau mărci poştale în oraşul şi judeţul lor propriu, pentrucă nu ştiau să le ceară în limba ungară. O forţare a limbii româneşti, ar preface-o din plăcută ce este înaintea multora din cei de altă limbă, urgisită şi urâtă".

„Statul naţional românesc trebue să fie şi Stat de drept şi Stat cultural, care ocroteşte cu dreaptă măsură toate elementele de cultură şi de propăşire umană, dacă vrea să dăinuiască. Trebue să învăţăm din experienţa trecutului nostru şi să nu facem aceleaşi greşeli care s'au răzbunat atât de amar asupra altora. Numai devenind o caldă ocrotitoare a tuturor libertăţilor şi gândurilor nobile, a tuturor străduinţelor culturale şi de propăşire umană, ţara noastră va putea avea respectul lumii".

Când au răsunat vreodată în Ungaria cuvinte asemănătoare, însufleţite de cele mai curate sentimente de frăţietate şi de adâncă înţelegere pentru populaţiile de alt neam ? !...

Când, s'au exprimat oare de către oamenii politici maghiari, în mâinile cărora se afla destinul românilor transilvăneni, idei atât de largi şi atât de înaintate ca cele expuse de d. Iuliu Maniu ?

Şi totuşi, cât de deformat au fost redate aceste idei în ţările în care propaganda maghiară vroia să recolteze amici. denigrând politica minoritară românească. In voluminoasa sa lucrare închinată Ungariei şi statelor succesorale *(„Hungary and her successors")*, d. Macartney, vorbind despre Iuliu Maniu, spune :

„Maniu a cerut într'un discurs, puţin după armistiţiu, *românizarea Transilvaniei*, ceeace însemna asigurarea unei poziţii de necontestată superioritate elementului românesc".

Sensul acestei interpretări deformate. era de a acredita ideia că după politica de „maghiarizare", românii au inaugurat o politică asemănătoare, cu scopul de data aceasta de a „româniza".

Nimic mai inexact. Nimic mai greşit. Nimic mai lipsit de sens.

D. Macartney recunoaşte într'adevăr în aceiaşi lucrare că ungurii au exercitat o politică de maghiarizare forţată extrem de

violentă în Ardealul românesc. Implicit, d. Macartney recunoaşte că Transilvania nu era maghiară ci românească, căci altfel ce sens ar fi avut *maghiarizarea* ? !...

Şi dacă Transilvania era românească, ce sens ar fi avut ca romanii sa procedeze la... *românizarea ei* ?!.. Dacă s'ar fi procedat astfel, ar fi insemnat pur şi simplu a bate la porţi deschise !

Este o chestiune de logică elementară care scapă spiritelor supra-excitate de patima politicianistă, dar care este pe înţelesul tuturor celor cari judecă fără patimă şi fără părtinire.

Acţiunea de desnaţionalizare practicată de unguri înainte de răsboiul mondial şi, din nefericire, reîncepută mai furibund încă, după raptul Ardealului de Nord, este o acţiune care are un caracter net maghiar şi care rezultă din imposibilitatea în care se găseau ungurii puţini la număr de a impregna un caracter specific ungureîc unei masse enorme de români, formând, de milenii, o unitate rasială indestructibilă.

Hiper-naţionalistul ungur Antal Kalmár caracteriza astfel problema raporturilor dintre unguri şi români : „Problema românească este o problemă de rasă; ura între unguri şi români (el le spunea pejorativ: *valahi* n. ns.) este o ură de rasă, care nu poate fi înlăturată nici printr'o bună administraţie, nici prin cultură şi nici prin instituţii economice şi sociale". (Uzjag, 1917).

Ceia ce a omis a spune însă, Kalmar este că rasa ungurească pornise răsboiul de exterminare împotriva românilor din Ardeal pentru motivul că ea se ştia în minoritate faţă de români, pe un pământ pur românesc.

In 1913, fostul Premier ungur Coloman Széll, în faţa acestei situaţii, declarase deacum : *„Pentru unguri Transilvania este pierdută"*. (Meggyözedesem szetrint elvesztettuk Erdelyt).

A vorbi, în asemenea condiţiuni de „românizarea" unei provincii în care românii, în ciuda unei colonizări masive cu secui şi cu saxoni şi în pofida necontenitelor infiltraţiuni maghiare din oraşele ardelene, reprezintă majoritatea covârşitoare este tot atât de absurd ca şi când ai vorbi de *anglizarea Angliei !*

Insuşi Macartney, care a studiat în deaproape chestiunea Ardealului, este obligat să recunoască în faţa acestor realităţi sdro-

bitoare, că acțiunea de desnaționalizare pentru *asimilarea forțată* a populațiunilor nebăștinașe este cu totul necunoscută românilor.

El declară textual:

„Insăși ideia posibilității și chiar a oportunității asimilării este ceva cu totul străin de mentalitatea românească *(somewhat foreign to the roumanian mind)*, în special în Regat. Această ideie este prin excelență o ideie central-europeană care s'a născut în Germania ȘI S'A DESVOLTAT, POATE, IN CEL MAI INALT GRAD IN UNGARIA". (Macartney. Op. Cit. cap. Transylvania).

Contradicția între cele două susțineri ale lui Macartney este manifestă. Pe de o parte el susține ideia unei acțiuni de românizare a Ardealului, pe care ar fi întreprins-o românii, după calapodul vechei acțiuni de maghiarizare, ceia ce evident echivalează cu o politică de asimilare forțată. Pe de altă parte, însă, acelaș autor recunoaște că însuși principiul unei atari asimilări repugnă spiritului românesc.

Mai mult încă. Din premizele pe cari le formulează autorul englez rezultă deosebirea radicală dintre principiile călăuzitoare ale politicei minoritare românești și maghiare. Ungaria, cu populația ei poliglotă și atât de amestecată, *trebuia* să practice politica asimilării forțate, și Macartney ne spune că a practicat-o pe scara cea mai înaltă *(the highest scale)*. România, cu situațiunea ei privilegiată de țară cu populație românească pură, acoperind integral și armonic aproape întreaga suprafață a Transilvaniei, a refuzat să adopte principiul asimilării forțate, *atât de drag ungurilor* și l'a practicat, dimpotrivă, pe acel al *complectei libertăți naționale* a cetățenilor de altă origine etnică decât acea românească.

Pentru a asigura progresul statului lor, românii au înțeles din primul moment al întregirei românismului în granițele firești ale etnicității, că nu există decât o singură cale de urmat: *aceia a bunei conviețuiri cu națiile conlocuitoare.* Aceasta implica o politică de largă comprehensiune pentru necesitățile vitale, culturale și economice, ale minoritarilor. România, trebue s'o recunoaștem, a urmat cu sinceritate această politică, *în dorința de „a-și apropia"* (ceeace este la antipodul asimilării) pe maghiarii din Transilvania, la fel de altfel, ca și pe celelalte naționalități din această provincie.

Partidul național-țărănesc nu este singurul care a practicat această politică conciliantă față de minorități și domnul Iuliu Maniu nu este singurul om politic român care a manifestat sentimente de bunăvoință și de înțelege față de asupritorii românismului.

Marele poet transilvănean Octavian Goga, șeful Partidului Agrar român, era poate cel mai îndreptățit a nutri sentimente de revanșă față de grofii unguri, cari l-au făcut să cunoască din plin tragedia situațiunii de a fi român protestatar pe pământul românesc al Transilvaniei. Departe însă de a cultiva sentimentul răzbunării, Octavian Goga a adoptat față de ungurii intoleranți de eri un sentiment de creștinească ertare, întinzându-le ramura de măslin a împăcării:

„Contrar doctrinei tradiționale a Ungariei, care nega naționalităților ne-ungare dreptul la existență, la noi opinia publică privește cu seninătate pe concetățenii noștri ne-români. Sentimentul nostru universal refuză exagerările și xenofobia n'a fost niciodată o coardă care să fi vibrat la români. După o ură seculară, noi ne-am îndreptat spre opresorii noștri de eri, întinzându-le o ramură de măslin".

Partidul poporului sub conducerea Mareșalului Averescu, unul dintre conducătorii de căpetenie ai armatei române în războiul pentru întregirea României, a înscris și el în Programul său următorul principiu de bază în problema minorităților:

„Partidul Poporului nu face nici o diferență între cetățenii țării, oricare ar fi limba lor și oricare ar fi confesiunea lor".

Nici o diferență între cetățeni pe considerațiuni de limbă sau de confesie! Cât de departe suntem de timpurile retrograde când prea generoșii și atât de liberalii urmași ai lui Arpad edictau Ordonanțe în cari limba vorbită era generatoare de drepturi.

Aceleași principii de largheță și de sinceră dorință de colaborare le găsim înserate și în Programul Partidului Național-Liberal de sub președinția lui Ion I. C. Brătianu.

Marele om politic român rezuma astfel ideile călăuzitoare ale Partidului său în problema minorităților:

„Pentru noi, chestiunea drepturilor minorităților este tranșată. Ea a fost tranșată în momentul în care am recunoscut necesitatea

de a-i da o soluţie complectă în interesul Justiţiei, în interesul armoniei interioare a societăţii româneşti actuale, *totdeauna pătrunsă de acest spirit de toleranţă religioasă care n'a părăsit nici-odată poporul nostru...* Fraţii noştri şi noi înşine am fost convinşi din prima zi că o viaţă de Stat calmă şi durabilă nu poate fi stabilită decât pe aceleaşi principii de *egalitate a drepturilor* pentru limba şi cultura minorităţilor".

Acestea au fost legile româneşti cari au guvernat populaţiile minoritare din România timp de douăzeci de ani. Acestea au fost concepţiile politice cari au prezidat la aplicarea lor pe teren.

In locul urei înverşunate împotriva a tot ce nu e maghiar, în locul intoleranţei, a prigoanei şi a diferenţierilor multiple, regimul românesc a inaugurat faţă de populaţiile de altă origine etnică, trăind în mijlocul populaţiei româneşti, o politică de egalitate complectă şi, ceia ce este mai important, o politică de profundă înţelegere pentru aspiraţiile lor naţionale în cadrul Statului român.

REGIMUL PRESEI MINORITARE SUB UNGURI ŞI SUB ROMÂNI.

In „Paradisul naţionalităţilor" care era Ungaria dinainte de răboiul mondial din 1914, redactorii români dela diferitele ziare din Transilvania au fost condamnaţi a face — şi au făcut efectiv — aproape *100 ani (una sută ani) închisoare* pentru delicte de presă, recte pentru faptul de a fi încercat să protesteze împotriva regimului de ilegalitate şi de abuzuri pe care atât guvernanţii dela Budapesta cât şi organele lor executorii din Ardeal, l-au inaugurat faţă de români, mai ales din ziua întăririi puterii maghiare în statul dualist.

In zece ani numai — dela 1893 până în 1902 — redactorii unui singur ziar românesc din Transilvania, *„Tribuna"*, au fost condamnaţi la 17 ani şi 3 luni puşcărie şi la amenzi însumând enorma — pentru acele vremuri — sumă de 56.981 franci aur.

Acestea au fost efectele regimului presei minoritare în provincia Transilvaniei dinainte de 1914, pe care ungurii o prea fericeau cu guvernarea lor. Datele sunt lesne controlabile, arhivele diverselor instanţe judecătoreşti şi în special acelea ale Curţei

cu Juri din Cluj fiind cea mai vie mărturie a unui trecut de prigoană și de arbitrar.

Ar fi o eroare să se creadă că românii s'au făcut vinovați de un exces de atitudine de frondă. Temeiurile urmăririlor penale îndreptate împotriva ziariștilor ardeleni ne vor lămuri asupra neînsemnatelor lor culpe.

Dar, în prealabil, să examinăm care erau principiile de bază ale legei presei care se aplica în Ardeal.

Spre deosebire de restul teritoriului ungar, unde se aplica legea liberală a presei din 1848 (legea XVIII), produs al revoluției, în Transilvania era în vigoare Decretul Imperial din 27 Mai 1852, octroaiat în epoca celui mai sever absolutism habsburgic.

Logic ar fi fost ca după instaurarea regimului dualist în 1867, să se fi unificat legiuirile în toate provinciile depinzând de Coroana ungară. Ungurii au preferat, însă, să mențină în Transilvania regimul cu mult mai aspru, edictat de Habsburgi *împotriva lor* în perioada ce a urmat revoluției lui Kossuth, regim îndreptat de data aceasta de unguri împotriva românilor și celorlalte naționalități nemaghiare. Intre cele două legi existau deosebiri fundamentale de principii și importante deosebiri de amănunt.

In primul loc, Decretul Imperial aplicabil în Ardeal nu conținea formularea ideii esențiale a *libertății de exprimare prin presă*, pe care, dimpotrivă, o găsim în legea aplicabilă în Ungaria propriu zisă și care era astfel formulată: „Oricine își poate exprima și răspândi liber ideile pe calea presei".

Lacuna era de natură să limiteze la maximum libertatea scrisului pentru românii transilvăneni.

Pe de altă parte, în Ungaria propriu zisă cauțiunea pentru publicații era necesară numai dacă publicația avea caracter politic și dacă ea apărea cel puțin de două ori pe lună. In Transilvania, cauțiunea era obligatorie pentru *toate* publicațiunile, indiferent dacă ele aveau caracter politic, confesional, social sau economic și mai mult încă, ea era generală, adică necesară pentru oricare publicațiune, oricare ar fi fost periodicitatea apariției.

In Ungaria propriu zisă, responsabilitatea pentru delictele de presă era asumată exclusiv de autor; în Transilvania, pedeapsa se aplica în mod solidar atât redactorului cât și editorului publicației.

Dar, cum observă atât de just d. Pâclişanu, deosebirea cea mai mare şi mai revoltătoare nu era între textul legii şi textul Decretului Imperial, ci în felul cum erau aplicate dispoziţiile legale faţă de presa maghiară şi faţă de presa minoritară. „Guvernele şi întreaga opinie publică maghiară vedeau în această presă cea mai mare piedică în calea realizării idealului tuturor partidelor: *crearea statului naţional maghiar*".

Este deci, explicabilă înverşunarea cu care ungurii au urmărit pe autorii articolelor care protestau împotriva metodelor întrebuinţate de guvernanţii maghiari pentru atingerea acestui ideal utopic, după cum este explicabilă şi severitatea verdictelor condamnatorii. *In aceste procese, recte simulacre de procese, — care se desfăşurau într'o ambianţă de hiperşovinism, juraţii unguri erau în acelaş timp părţi şi judecători.* De aici şi caracterul atât de odios al deciziilor pe cari aceşti judecători *sui generis* le pronunţau în delictele de presă.

Vom cita, pentru luminarea cititorului, numai trei exemple din istoria prigoanei presei româneşti din Ardeal.

In ziarul guvernamental maghiar din Cluj „Kolozsvari Közlöny" s'a publicat in toamna anului 1885 un articol în care, odată mi mult, se afirma principiul „naţiei unitare maghiare", declarându-se ritos că structura Ungariei trebue să fie exclusiv maghiară şi că a ţine seama de naţionalităţi însemnează, pentru nobila naţiune maghiară o înjosire.

Ziarul românesc „Tribuna" din Sibiu, în numărul său din 28 Noembrie 1885, a înfierat această concepţie, arătând că idei ca acelea expuse de ziarul din Cluj pot produce „sguduiri profunde" şi pot duce la răsboiu civil. Autorul articolului făcea largi concesii punctului de vedere maghiar şi aceasta numai pentru a înlesni creiarea de raporturi de bună înţelegere între populaţiile conlocuitoare din Ardeal.

„Maghiarii, scria Cornel Pop Păcurar, autorul articolului incriminat, trebuie să-şi dea seama de împrejurările în cari trăiesc „şi să examineze dacă oare sunt ei în stare să-şi realizeze idealul „de a transforma Ungaria poliglotă într'un stat naţional maghiar. „Dacă vor examina temeinic această problemă vom înţelege că au „motive importante să nu discute caracterul naţional al pământului

„pe care ne aflăm și nici al Statului pe care-l formăm împreună „și îl putem apăra numai împreună".

Cuvinte înțelepte, pătrunse de o nobilă dorință de a trăi în raporturi de bună înțelegere cu invadatorii țării, pentru păstrarea păcii lăuntrice și pentru salvgardarea păcii europene.

Curtea cu Juri din Cluj nu a împărtășit însă, acest punct de vedere, ci l'a condamnat pe autorul rândurilor de mai sus la *un an închisoare* iar pe scriitorul român Ion Slavici, directorul ziarului, la o amendă de 200 franci aur.

Doi ani mai târziu, un alt proces de presă fu intentat de autoritățile maghiare ziarului românesc ardelean „Gazeta Transilvaniei".

Pentru curajul de a fi spus ceia ce dealtfel, toată lumea știa și, ceia ce este mai important, ceia ce însăși capii șovinismului maghiar o repetau la fiecare pas anume că: „maghiarii amenință cu nimicirea pe români, sași, sârbi și slovaci, dacă nu se contopesc cu *marea* lor națiune și nu vor să se alimenteze dela sursa culturii lor", autorul a fost condamnat de către aceiași faimoasă Curte cu Juri din Cluj la patru luni închisoare și, conform obiceiului, la o importantă amendă.

Pentru o frază ca aceasta: „Ungaria nu e maghiară și acest Stat nu e maghiar, ci este comun tuturor naționalităților" și pentru o alta tot atât de adevărată în care se afirma că națiile din Ungaria sunt împărțite în două: minoritatea privilegiată maghiară și majoritățile asuprite nemaghiare, Traian Horia Pop, redactor la „Gazeta Transilvaniei" a fost condamnat la 14 August 1890 la un an închisoare și redactorul ziarului a fost trimis în pușcărie pentru timp de 6 săptămâni.

Comentând acest proces de presă ziarul „Kronstädter Zeitung" în No. 191 din 1890, scria:

„In procesul de presă ce s'a petrecut acum trebue să mai fie considerată și această anomalie: *Jurații erau judecători în cauză proprie.* Jurații trebuiau să se simtă atinși de articolele incriminate și tot ei trebuiau să pronunțe verdictul împotriva adversarilor lor politici și naționali. Mai mult încă, acuzatorul public provoacă pe jurați a se răsbuna pentru ofensa făcută maghiarismului, adică juraților"

Vedem deci care era starea de spirit a judecătorilor cari urmau să se pronunțe în procesele de presă intentate ziariștilor români. Exponenți ai maghiarismului șovin, jurații unguri erau chemați să împartă dreptatea într'o cauză care atingea însuși resorturile lor sufletești cele mai adânci.

Și astfel, pentru vina exclusivă de a fi protestat împotriva metodelor de desnaționalizare și de a fi ridicat glasul împotriva politicei de intoleranță și de asuprire, ziariștii români din Transilvania au zăcut în pușcărie ani dearândul, ca niște infractori de drept comun.

Severitatea sancțiunilor nu a dezarmat însă pe gazetarii transilvăneni. Ei și-au continuat înalta lor misiune în disprețul teronismului Curților cu Juri, elemente oarbe ale politicei de maghiarizare, până în ziua în care scrisul lor înaripat a smuls destinului marea hotărâre de desrobire.

Pentru perfectarea imaginei despre ceeace a fost regimul presei în Ungaria înainte de răsboi, vom arăta că între anii 1879 și 1910 au fost interzise pe teritoriul Transilvaniei 67 de ziare și reviste apărând în Regatul României. Dar nu numai ziarele românești erau lovite de această interdicție. Foate multe ziare și reviste străine: germane, franceze, italiene, americane (în limba germană) și belgiene au făcut obiectul unor interdicțiuni similare, introducerea lor pe teritoriul Ungariei fiind prohibită, temporar sau definitiv.

Ori de câte ori un ziarist străin desvăluia inichtatea regimului minorităților din Ungaria, sancțiunea interzicerii ziarului în Ungaria lovea ziarul în chestiune. *Despre Ungaria nu se putea scrie decât bine, ori cât de neagră și de mizeră ar fi fost situația minorităților-majoritare.*

Pentru români, sancțiunea era pușcăriile iar pentru ziaristul străin interzicerea slovei sale pe teritorul „nobilei națiuni maghiare".

Regimul instaurat prin decretul imperial din 1853 cu micile modificări cari au fost aduse ulterior prin ordonanțele din 1867, 1871, 1872, a rămas în vigoare până în 1914, când ungurii au edictat o nouă lege privitoare la regimul presei în Transilvania, lege care a menținut cele mai multe dintre restricțiile de până atunci.

Intervenind însă răsboiul, legea nu a mai fost aplicată, ea fiind înlocuită prin măsuri excepţionale.

A sunat însă ceasul libertăţii pentru popoarele al căror glas a fost înăbuşit timp de decenii. Românii neavând nimic de ascuns şi netemându-se de nici o critică au acordat presei libertatea cea mai desăvârşită.

Ungurii s'au grăbit să uzeze de ea, ceea ce era natural, dar de multe ori au şi abuzat ridicând capete de acuzaţiune imaginare şi dând proporţii apocaliptice celor mai insignifiante fapte. Dacă s'ar fi scris în presa românească transilvăneană dinainte de 1914 *o zecime* numai din ceea ce presa ungurească din Transilvania a scris după alipirea Transilvaniei la România, toţi ziariştii români transilvăneni ar fi zăcut în închisoare pe viaţă.

Dar, să dăm cuvântul cifrelor:

Sub unguri existau în Transilvania 15 cotidiane ungureşti. In 1928 numărul lor a crescut la 28, pentru ca în 1936 el să ajungă la 53.

Inainte de alipirea Transilvaniei la România, ungurii aveau în total 154 de publicaţii periodice şi cotidiane. In 1935, numărul lor era de *312*. Treisutedouăsprezece publicaţii la o populaţie de 1.300.000 locuitori pe câtă vreme cei peste 3.000.000 români, cari trăiau în Transilvania în 1914, aveau la dispoziţia lor doar *44* de publicaţii... din care *două* cotidiane!

Inainte de dictatul dela Viena, profesorul Silviu Dragomir scria: „Azi, în fiecare oraş de oarecare importanţă se găseşte cel puţin un ziar unguresc, dacă nu şi mai multe".

La Cluj, ne spune *Transylvanus*, apar 77 de publicaţii ungureşti, la Arad 21, la Oradea 39, la Timişoara 49, la Satu-Mare 23, şi tot atâtea la Tg. Mureş. Nu există profesie, continuă el, care să nu aibă organul său de publicitate".

La Cluj, 7 din cele 25 ziare câte apăreau aveau în 1935 un tiraj variind între 100.000 şi 120.000 foi.

Scriitorul ungur George Lukacs, în dorinţa de a câştiga în Anglia partizani pentru cauza revizionismului maghiar, are curajul să scrie în studiul său *„The injustices of the Treaty of Trianon"* (pe care-l numeşte în treacăt *„Un ucaz"*) următoarele despre diferenţele de tratament ale minorităţilor din Ungaria şi România:

„Să fi fost tratamentul naționalităților de zece ori mai aspru *(harsher)* decât o afirmă dușmanii noștri (recte românii și celelalte popoare succesorale n. ns) încă el ar fi fost de o mie de ori mai puțin rușinos *(a thousand times les irksome)* decât intoleranța desfășurată de statele succesorale". *(sic)*

D. Lukacs jonglează cu cifrele din motive de retorică eftină, ascunzând bineînțeles cifrele statistice care aruncă o lumină reală asupra a ceea ce a fost tratamentul românilor sub unguri și acel al ungurilor sub români. Să complectăm noi lipsurile propagandei maghiare citând cifrele statistice și lăsând pe cetitor să tragă singur concluziile care se impun.

Intre anii 1919 și 1933 au apărut pe teritoriul Transilvaniei românești nu mai puțin de 5000 — cinci mii! — opere literare și științifice maghiare, adică mai multe decât au apărut sub dominația ungurească timp de 50 de ani, între 1867 și 1918. (Cf. Iancso Elemer, scriitor maghiar, în lucrarea *„Cartea ungurească în Transilvania în ultimii 15 ani")*.

Sub atât de liberala guvernare maghiară, ungurii din Transilvania nu aveau nici o societate de editură. Sub „rușinoasa dominație" românească, ungurii și-au putut înființa în 1920 o casă de editură la Cluj *(Minerva)* care, în timp de 10 ani, a imprimat și răspândit un număr de *1.651.133 cărți unguresti.*

Intoleranța românească a permis, pe de altă parte, ființarea în Ardealul românesc a nouă societăți culturale laice, afară de altele cu caracter confesional. Le enumerăm: *Societatea Literară Transilvăneană* din Cluj, reunind cele mai ilustre pene maghiare din Ardeal, *Soc. Sigismond Komeny* din Tg. Mureș, societatea *E. Szigligeti* din Oradea Mare, *Soc. I. Arany* din Timișoara, *soc. Fr. Köcsey* din Arad cu societăți surori la Careii-Mari și Baia-Mare, *societatea Teleky* la Baia-Mare și, în fine, societățile *„Helikonul Transilvănean" a* „Muzeului Transilvănean" și societatea *„Culturală Maghiară" din Translvania (E.M.K.E.).*

In afară de aceste societăți importante cari constituiau oarecum cadrul în care se desfășura viața culturală a maghiarilor din Transilvania, aproape în fiecare oraș transilvănean unde se afla o cât de mică proporție de unguri, se găseau asociații culturale și societăți de lectură cu caracter local.

In anul 1935, numai societăţile *corale* atingeau în Ardeal respectabila cifră de 162.

In ultimul deceniu al guvernării maghiare nu exista în Transilvania decât o singură revistă de critică literară. „Intoleranţa românească" a permis apariţia unei serii întregi de asemenea reviste („Pazstor Tüz", „Vapkelet", „Orientul", „Erdelyi Helikon", etc. etc.).

Adăogaţi la toate aceste publicaţii : periodice, economice, religioase, revistele pentru copii, publicaţiile de specialitate, (până şi cântăreţii maghiari, reuniţi în asociaţie, îşi aveau buletinul lor lunar „*Magyar dal*" — „Cântecul maghiar" !) şi vă veţi putea face o imagine completă despre ceia ce a fost viaţa culturală maghiară sub dominaţia atât de hulită a românilor.

Climatul acestei libertăţi româneşti era atât de prielnic avântului cultural maghiar, încât scriitorul ungur Lajos György exclama cu satisfacţie în 1927: „Este sigur că ungurii din Transilvania duc azi o viaţă culturală tot atât de activă şi de intensă ca şi în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, când centrul de gravitate al culturii maghiare era aproape exclusiv în Transilvania, restul Ungariei fiind ocupat de turci".

Vedem deci că sub guvernarea românească ungurii din Transilvania nu numai că au continuat să ducă o viaţă culturală intensă dar mai mult încă, ei au înregistrat chiar progrese uimitoare în toate compartimentele culturii.

Atât de largi au fost libertăţile acordate minorităţilor de către guvernanţii români, încât un scriitor german Rüdinger, după ce a vizitat România, Ungaria şi Jugoslavia, cu ocazia unei conferinţe ţinută la München, a exclamat: „România este ţara cea mai liberală în ceia ce priveşte tratamentul minorităţilor" *(Rumänien ist das freieste Land der Behandlung der Minderheiten)*, iar autorul volumului de faţă, fiind însărcinat de hebdomadarul parisian „La Tribune des Nations" să efectueze o anchetă în România cu privire la minorităţile etnice din Ardeal, termina astfel unul din reportagii:

„Românii au reînsufleţit toate energiile latente ale acestei „provincii care zăcea *(languissait)* timp de secole. Ei au transformat „radical condiţiile economice ale regiunei, contribuind astfel la

„progresul provinciei. Toate clasele sociale precum şi toate na-„ţionalităţile Transilvaniei au profitat de pe urma acestei politici. „*Pot afirma cu toată obiectivitatea că Transilvania este un „adevărat Eden al minorităţilor*". („*La Tribune des Nations*" *No. 287 din Mai 1940*..

Propaganda maghiară în dispreţul celor mai evidente realităţi, continua, însă, a clama *urbi et orbi* că în Transilvania minoritatea maghiară e persecutată şi că românii, popor inferior, frâng aripile elanului creator al culturii maghiare.

Era tradiţionalul procedeu maghiar de a defăima toate realizările româneşti, oricât de liberale ar fi fost ele, bizuindu-se exclusiv pe buna credinţă a cetitorului din Occident care cu greu ar fi putut bănui că este posibilă o atare deformare a realităţii.

REFORMA AGRARĂ ŞI OPTANŢII UNGURI.

Ţară eminamente agricolă, România a fost preocupată încă din secolul trecut de problema împroprietăririi ţăranilor.

Prima expropiere în folosul ţărănimii a fost efectuată în Vechiul Regat în 1866 după unirea Principatelor, urmată de o noua împroprietărire în 1889 după războiul pentru independenţă. Ambele împroprităriri, prin caracterul lor restrâns, n'au reuşit însă să soluţioneze grava problemă socială pe care o creia antagonismul dintre marii latifundiari şi ţărănimea care muncea din greu un pământ al cărui roade profita în cea mai mare măsură celor dintâi.

Răscoala din 1907 a ţărănimii române a atras atenţia guvernanţilor României asupra pericolului crescând pe care îl prezenta pentru ţară nerezolvarea echitabilă a acestui antagonism. Principiul împroprietăririi ţăranilor plutea în aer. Trebuia găsită însă soluţia justă care să mulţumească milioanele de neposedanţi, fără a deposeda în întregime pe proprietarii de bunuri rurale.

In 1915, se deschide în Parlamentul din Bucureşti discuţia împroprietăririei pe o scară mai mare. In 1917 Parlamentul, care se refugiase la Iaşi împreună cu Casa Domnitoare, modifică Constituţia, înscriind principiul exproprierii. La 22 Martie 1917 regele Ferdinand adresează soldaţilor români un mişcător apel care se

termina cu vorbele: „Vouă, fii de ţărani care aţi apărat cu braţele şi cu pieptul vostru pământul ţării în care v'aţi născut, Eu, regele vostru, Vă declar că vi se va da pământ. Şi Eu voiu fi primul a da exemplul cel bun".

Primul decret lege de expropriere apare in Monitorul Oficial din 16 Decembrie 1918, expropriindu-se un prim lot de 2.000.000 ha. în folosul ţăranilor. Printre expropriaţi figurează şi Domeniile Coroanei. Regele ţinuse să fie printre primii „a da exemplul cel bun".

In 1921, o nouă lege a lărgit cadrele exproprierii, reglementând şi procedura împroprietăririi.

Am trecut în revistă principalele etape ale exproprierii din România pentru a risipi una din cele mai mari mistificări ale maghiarilor, cari au vrut să acrediteze în străinătate versiunea că expropierea a fost făcut *special* pentru a lovi în interesele magnaţilor maghiari, posesori ai unor imense latifundii în Transilvania românească.

Marea reformă socială din România a fost înfăptuită înainte de alipirea Ardealului la patria-mumă şi a constituit un act de dreptate prea mare pentru ca ţărănimea transilvăneană—atât cea ungurească cât şi cea românească—să fie lipsită de binefacerile ei. Exproprierea a lovit atât pe latifundiarii români cât şi pe cei unguri şi a împroprietărit atât pe ţăranii unguri cât şi pe cei români, *fără nici o deosebire*. Caracterul de *generalitate* al reformei constituie caracteristica principală a acestei adevărate revoluţii sociale, prin care România s'a plasat în fruntea popoarelor din regiunea Carpato-Danubiană.

In Ungaria, dimpotrivă, toate legile agrare cari au fost promulgate la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX poartă în unanimitatea lor pecetea celui mai autentic şovinism.

Plecând dela principiul că acel care stăpâneşte pământul, stăpâneşte şi ţara, ungurii s'au străduit prin cele mai varii mijloace să maghiarizeze pământul Transilvaniei, colonizându-l exclusiv cu unguri chiar în regiunile pur româneşti, în care s'ar fi găsit destui români cari să poată înlocui pe grofii maghiari, ale căror latifundii rămâneau nelucrate din cauza imensităţii lor. Atunci când clica maghiară care conducea destinele Transilvaniei nu a

avut la îndemână suficienţi unguri pentru a coloniza pământul Transilvaniei, ea nu s'a dat în lături de a aduce chiar... ciangăi din Bucovina.

Baronul Ernest Bánffi, preşedintele agricultorilor maghiari, scria fără înconjur în ziarul *Pesti Hirlap* din 9 Septembrie 1913: „Nu dorim să considerăm pe compatrioţii noştri de altă limbă drept adversarii noştri, dar în ceeace priveşte stăpânirea pământului, noi trebue să-i considerăm ca pe inamici şi în consecinţă trebue să ne organizăm".

In 1919, Transilvania număra 14.933.841 jugăre cadastrale din cari 7.613.555 jugăre erau pământ agricol. Din această suprafaţă 39,95 % era în posesia Statului, Comunelor, Bisericei (de diferite culte, Societăţilor, Composesoratelor etc., iar restul de 60,05 % aparţinea particularilor.

8435 proprietari stăpâneau întinderi mai mari de 100 jugăre, dintre cari numai 209 erau români. Din aceşti 8435 proprietari, 1190 stăpâneau întinderi mai mari de 1.000 jugăre cadastrale fiecare. Români erau doar 17, restul de 1172 fiind unguri!

In total cei 3.316.345 români, câţi număra Ardealul în acea epocă, stăpâneau 3.448.602 jugăre iar cei 1.891.933 minoritari din *Transilvania posedau 11.233.819 jugăre*, adică o suprafaţă de trei ori mai mare!

Statistica marilor proprietăţi din Ardealul stăpânit de unguri ne desvălue numele celor câteva zeci de familii de magnaţi unguri, cari, de pe înălţimea fantasticelor lor averi imobiliare rurale, guvernau ca nişte adevăraţi despoţi pe ţăranii ardeleni. Prinţii şi Conţii Eszterhazy posedau enorma suprafaţă de 314.065 jugăre cadastrale, prinţii şi conţii Pestetich tiranizau ţăranii — *români şi unguri* — de pe 117.30 jugăre, urmaţi imediat de conţii Szechényi cu 117.257 jugăre şi conţii Karolyi cu 111.586 jugăre, lăsând cu mult în urmă pe conţii, prinţii, baronii şi palatinii Zichy, Pallavichini, Batthany, Phillip de Coburg, Majlath, Nadozdy şi alţi satrapi de mai mare sau mai mică anvergură.

Această nobilime putând umple cu numele ei un întreg almanah Gotha şi cu posesiunile ei un mic regat, imprima Ungariei un caracter reacţionar şi retrograd prin excelenţă. Ţăranul ungur de pe moşiile atâtor prinţi, conţi, baroni şi palatini nu era, după

cum se exprimă Iuliu Jelyes în cartea sa „Poporul Pustei", un om. ci un simplu *„supliment al proprietății oligarhice".*

Garbay, ocupându-se în general de condițiile mizerabile în care trăia țăranul ungur, exclamă: „UNGARIA ESTE ȚARA FOAMETEI ȘI A MIZERIEI" iar Istvan Turi scrie în aceiași privință în ziarul maghiar „Nepszava": „De o parte, castele și monumente istorice, de altă parte, cătune asiatice De o mie de ani satele Ungariei nu s'au schimbat, sugrumate de sistemul marilor proprietăți". In sfârșit, Doveny Nagy Lajos relatează în ziarul „Uj magyarsag" constatările pe cari le-a făcut personal în comuna Szeghalom, arătând că acolo: *„țăranii mănâncă foile de porumb cu cari sunt umplute saltelele și pernele !!.."*

Dacă aceasta era situația țăranului ungur, nu ne este greu a ne reprezenta care era soarta țăranului român pe moșiile acestor grofi, în sângele cărora fierbea de veacuri ura pentu tot ce-i român. Toată această nobilime care stăruia în menținerea unor forme vetuste de viață în plin centrul Europei s'a coalizat împotriva României cu posesorii de mai mică anvergură, în ziua în care guvernații dela București au aplicat și în Ardelul românesc măsurile de progres social pe cari le înfăptuiseră deacum în Vechiul Regat. Exproprierea avea un țel bine determinat: să ia din posesia grofilor și magnaților exploatatori o parte din pământurile stăpânite de ei (dar nu și muncite de ei), dându-le sutelor de mii de țărani, unguri și români cari munceau pământul de secole, dar cari erau lipsiți de stăpânirea lui.

Este demn de menționat că Ungaria, pe care toți scriitorii unguri, mari și mici, din epoca noastră țin s'o prezinte ca pe o țară cu vechi tradiții liberale, a cunoscut servajul până la jumătatea secolului trecut, pământul țării aparținând în quasi-unanimitatea lui castei nobiliare iar șerbii având doar uzufructul lui.

In 1916, episcopul ungur Prohaszka ventila ideia unei împroprietăriri a soldaților cari aveau să revină de pe front, dar până la desmembrarea Monarhiei, în toamna anului 1918, nimic nu s'a realizat pe acest tărâm.

Legea agrară românească a expropriat în Transilvania o suprafață de 1.663.809 hectare, față de 2.776.501 hectare expropriate în virtutea aceleiași legi, în Vechiul Regat.

In total, au fost împroprietăriţi în Ardeal 310.583 ţărani, unguri şi români; 227.953 erau români, reprezentând 67% din totalul românilor având drept la împroprietărire şi 82.630 erau unguri, *reprezentând 70% din numărul minoritarilor îndreptăţiţi prin lege, a se bucura de efectele exproprierii.*

Coaliţia ungurilor interesaţi în menţinerea şi perpetuarea unei stări de exploatare feudală a moşiilor, a deslănţuit cu prilejul aplicaţiunii legii o acţiune furibundă împotriva statului român.

Guvernul maghiar, pe de altă parte, ţinea să prezinte România în faţa forurilor internaţionale şi a opiniei publice occidentale, ca pe o ţară care nu respectă tratatele de pace.

Scopul urmărit de unguri era dublu:

I. — Păstrarea neştirbită a unor drepturi particulare în dispreţul drepturilor legitime a câtorva sute de mii de *ayants droits*.

II. — Slăbirea poziţiei României în concertul popoarelor europene.

Au fost alertate toate forurile competente şi incompetente, creindu-se aşa numita chestiune a „optanţilor unguri", care a făcut să curgă râuri de cerneală în presa internaţională, timp de mai bine de un deceniu. A fost sezisată în prim loc, în 1922, Conferinţa Ambasadorilor, în faţa căreia ungurii au readus litigiul de trei ori. In urmă, ungurii s'au dus să-şi spună păsul la Liga Naţiunilor, la Consiliul celor trei, la Tribunalul arbitral mixt româno-maghiar dela Paris, apoi la Curtea Internaţională dela Haga, dar unde nu s'au dus oare, ungurii ca să se plângă împotriva legei de expropriere româneşti?!..

Conform sistemului lor obişnuit de a creia diversiuni pe orice temă, ungurii au ţinut încordată atenţia opiniei publice mondiale timp de mai bine de un deceniu asupra unei chestuni care, potrivit rânduelilor dreptului internaţional, era exclusiv de domeniul autorităţilor judiciare româneşti.

Litigiul devenise, după cum se exprimă Baronul Eduard Descamp, „o celebră cauză internaţională" şi ajunsese, după cum spunea Lordul Birkenhear, fostul ministru britanic al Indiilor, „de o gravitate excepţională".

Trebuie s'o recunoaştem în mod formal: ungurii au avut dintotdeauna meritul de a creia în jurul chestiunilor pe cari le agitau,

o atmosferă din cele mai favorabile pentru cauza lor. Fondurile destinate Propagandei erau inepuizabile.

In realitate, tot litigiul se rezuma la problema de a şti dacă statul român avea dreptul să procedeze la exproprierea bunurilor imobiliare din Transilvania, aparţinând ungurilor care *optaseră* pentru cetăţenia ungară (de unde şi denumirea de *optanţi* unguri), şi cari nu locuiau în Transilvania (de unde şi numele de *absenteişti*), adică de a şti dacă străinii puteau avea în România mai multe drepturi decât românii.

„Dacă aceasta a fost cu adevărat intenţia părţilor contractante la Trianon, spunea în faţa Ligii Naţiunilor marele om de stat Nicolae Titulescu, permiteţi-mi să vă spun că oricât am răsfoit tratatele pe care lumea şi le-a dat dela 1919, nu se va găsi nici o creaţiune depăşind în seducţiune... cariera de optant ungur”.

Nicolae Titulescu, prin măestria cu care a condus litigiul, a readus problema pe făgaşul ei natural. După 8 ani şi mai bine de interminabile discuţii, de pasionate polemici, conflictul româno-ungar a fost lichidat printr'un acord încheiat direct între Ungaria şi România la Haga, principiul exproprierii rămânând deplin câştigat pentru Statul Român.

Problema optanţilor unguri a scos în evidenţă însă, înainte de toate, sistemul neîntrecut al ungurilor de a tulbura în mod continuu pacea Europei şi de a provoca în mod permanent conflicte, menite a reactualiza problemele tranşate în mod definitiv.

In afara laturii pur materiale (un număr restrâns de 167 optanţi unguri reclamau României o despăgubire de 45 miliarde lei, ceeace reprezenta exact dublul întregului buget al Regatului României din acea epocă), litigiul a îmbrăcat deci, un caracter pur politic, dublat de unul propagandistic, ungurii nescăpând nici o ocazie de a înfăţişa România ca pe o ţară unde minoritarii sunt persecutaţi şi unde drepturile sfinte şi intangibile ale proprietăţii sunt călcate în picioare.

Adevăratul aspect al chestiunii: *o mai echitabilă repartiţie a pământului*, stăpânit până atunci de o castă medievală, străină de aspiraţiile populaţiei băştinaşe, abea se mai recunoştea prin noianul de arguţii sofistice sub care ungurii prezentau problema.

Românii, în definitiv, au realizat chiar pentru țăranul ungur din Transilvania acel minim de dreptate socială pe care magnații feudalismului întârziat refuzau în mod categoric a-l realiza în propria lor țară.

„Niciodată, scria profesorul Ionescu-Sisești, țăranii n'au cultivat câmpurile cu atâta zel ca după această reformă".

Pentru toți prinții, conții, baronii, palatinii și celelalte nobile figuri maghiare — mici dictatori pe moșiile lor — exproprierea românească a fost o grea lovitură. Pentru țărănimea transilvăneană însă, ca și de altfel pentru pacea socială a Europei, ea a fost o adevărată binefacere.

Conform tradițiilor constante, ungurii s'au plasat și de această dată în calea progresului social.

ŞCOALA, SUB UNGURI ŞI SUB ROMÂNI.

Transilvania număra în 1930, 3.207.880 români și numai 1.353.276 unguri. Proporția dintre români și unguri era aproape aceiași și în momentul alipirii Transilvaniei la patria-mumă în 1918 și dacă credem mărturia cărturarului român Simion Dascălul din secolul al XVII lea, în Ardealul de atunci „nu locuiau numai unguri și sași peste seamă de mulți *ci și rumâni peste tot locul*, de mai multu-i țara lățită de rumâni decât de unguri".

Ar fi fost natural ca numărul școlilor românești — al școlilor primare cel puțin — să fie de două ori și jumătate mai numeros decât acel al școlilor maghiare, pentru a da posibilitate copiilor de români să învețe a scrie și ceti în limba maternă.

Ungurii aveau înainte de 1918 2.588 școli primare, repartizate astfel: 1497 școli de Stat, 305 școli comunale și 786 școli confesionale.

Românii, deși de două ori și jumătate mai numeroși decât ungurii, aveau doar 2302 de școli, dintre cari *absolut nici una* de Stat: 96 de școli comunale și 2.206 școli confesionale.

Insistăm asupra lipsei complecte de școli de Stat în care limba de predare să fie limba românească, deși art. 17 din legea pentru egala îndreptățire a naționalităților din 1868 impunea Sta-

tului datoria ca în școlile de Stat din regiunile minoritare să introducă limba minorității respective, ca limbă de predare. *In Ungaria, scrie d. Zenovie Pâclișanu, nu a existat nici o școală de Stat, nici primară, nici secundară, având ca limbă de predare o limbă minoritară.*

George Lukacs, cunoștea perfect situațiunea totalei caducități a legii din 1868 atunci când scria, pentru inducerea în eroare a opiniei publice de dincolo de Canal, următoarele inexactități: „Legea noastră din 1868 proclamând egalitatea naționalităților este un model de sentimente liberale cu privire la persoana naționalităților și apără drepturile elementelor nemaghiare cu mult mai multă eficacitate decât așa numitele tratate pentru protecția minorităților din statele succesorale" *(„The injustices of the Treaty of Trianon").*

Dar, acest sistem de a se referi la dispoziții inoperante este prea cunoscut cetitorului pentru a ne opri mai mult asupra lui.

Limba maternă a minorităților nu era admisă nici chiar în grădinile de copii, unde erau primiți copiii între 3 și 6 ani.

Lipsa acestor școli de Stat unde fiul de țăran să poată învăța, scrie și citi în limba pe care o vorbea acasă și pe care o auzia exclusiv în satul în care trăia, a fost cauza principală a ridicatei proporții de inalfabeți români din Transilvania, analfabetism pe care, cu cinismul tradițional, propaganda ungurească îl înfățișa omenirei civilizate ca pe o consecință inerentă a inferiorității structurale a poporului român.

Istoriograful ungur Acsady scrie textual, în această privință: *„Nobilimea transilvăneană se temea că dacă românii vor începe să se instruiască și să aibă șefi mai cultivați nu vor mai vrea să suporte sclavia".*

Satele și târgurile pur românești erau lipsite deci de școli statale cu limba de predare românească. Pentru a-și desăvârși opera de maghiarizare, ungurii au avut grijă de a înființa în acele regiuni școli de Stat maghiare și școli confesionale unguresti, unde copilul dacă vroia să învețe carte, trebuia s'o facă într'o limbă străină de limba maternă, limbă prezentând asperități fino-ugrice, imposibile de asimilat de un popor care gândea și vorbea în graiul dulce neolatin al românilor.

Astfel, din cele 3.835 școli primare de Stat câte număra Ungaria înainte de războiul mondial, 2839 funcționau în regiuni minoritare (românești, sârbești, slovace, etc.) iar din cele 1.149 grădini de copii câte avea Ungaria în acea vreme, numai 347 se aflau în regiuni eminamente maghiare iar 802 erau afectate — cu un scop precis de maghiarizare a copiilor în primii ani a desvoltării lor — uzului copiilor nemaghiari.

Putea deci prea bine d. Lukacs să afime că solicitudinea ungurilor față de nemaghiari era ca aceea unor frați între ei, dar uitase doar să-i numească. Dragostea frățească a ungurilor față de români era ca aceea a lui Cain față de Abel ! *Școli multe, dar înființate exclusiv pentru distrugerea ființei naționale a minorităților*

Tabloul de mai jos ilustrează în chipul cel mai elocvent politica dusă de maghiari — încet dar sigur — pentru desființarea națiilor conlocuitoare.

Intre anii 1871 și 1900 existau în Ungaria, după cifrele pe care le furnizează anuarul Institutului Ungar de Statistică :

	1871	1890	1900
Școli cu limba de predare maghiară	5818	8994	10.325
„ „ „ „ „ română	2878	2582	2157
„ „ „ „ „ germană	1232	674	383
„ „ „ „ „ sârbă	2547	312	135

Tabloul indică deci o evoluție în plină ascensiune pentru școala maghiară și un regres continuu, cu perspective extrem de sumbre, pentru școlile minorităților.

Dar situația din Transilvania nu era decât un aspect parțial, o fațetă a situației generale a minoritarilor din Ungaria. In județul Bacs—Bodrog de pildă, unde trăiau în 1910, 176.950 germani alături de 267.714 unguri, primii aveau la dispoziția lor *20* de școli, iar cei din urmă un număr înzecit *(261)*. In județul Sopron situația era mai tragică încă pentru minoritari : cei 141.004 unguri aveau la dispoziție 271 școli iar cei 109.160 germani din județ n'aveau absolut nici o școală germană.

Pentru a-i împiedica pe copii să vorbească în limba maternă,

un învăţător din regiunea locuită de masse compacte de slovaci a mers până acolo încât a infiltrat în mintea copiilor ideia că *Dumnezeu nu ştie decât ungureşte* şi că e deci inutil ca ei să se roage în limba slovacă. (Ziarul „Tribuna" din 21 Noembrie 1901).

Toate mijloacele erau deci bune pentru a desăvârşi opera de maghiarizare, chiar şi acelea care-I atribuiau Atotputernicului cunoştinţe exclusive de limba maghiară!

Rezultatul ofensivei de desnaţionalizare nu era de neglijat. In anul şcolar 1913—1914, 163.721 elevi români transilvăneni au urmat la şcolile primare româneşti, iar alţi 66.597 au fost obligaţi să urmeze la cele maghiare, din lipsă de şcoli româneşti în regiunile respective.

Pentru a nu fi obligaţi însă, a învăţa scrie şi ceti în limba opresorilor lor de fiecare zi, românii preferau să nu înveţe deloc, ceea ce era şi logic şi firesc. Românul din Transilvania vroia ca fiii săi să rămână români ca el şi ca strămoşii săi. Invăţătura românească avea darul să întărească legătura dintre neam şi individ, să scoată în relief apartenenţa copilului de ţăran din satele Transilvaniei de marele arbore al românismului de pretutindeni. *Invăţătura maghiară era menită să-l înstrăineze pe copilul român de marea familie românească.*

Ţăranul transilvănean prefera deci să aibă un copil analfabet, însă simţind româneşte, decât un ştiutor de carte străin de neam.

Ungurii se complăceau, după cum am văzut, să atribuie analfabetismul ţăranului român din Transilvania unor cauze cu totul diferite, raportându-le la insuficienţe receptive, caracteristice neamului. Desminţirea acestor afirmaţiuni cu caracter difamator, ne-o oferă progresul înregistrat de aceiaşi români transilvăneni în perioada de după alipirea lor la România.

Procentul ştiutorilor de carte s'a urcat în Transilvania românească dela 51,1% cât era în 1910, la 67 în 1930, ceeace reprezintă un plus de 15,9%, cu tendinţă de continuă ascensiune.

Situaţia şcolilor Ungariei după alipirea Transilvaniei la România este cu totul alta decât aceea a şcolilor româneşti sub unguri. In anul şcolar 1922—1923 minortatea ungară din Ardeal poseda un număr de 526 şcoli *de stat*, unde învăţământul era predat în limba maghiară (reamintim că românii n'au avut înainte de unire

nici o şcoală primară *de stat* în care învăţământul să fi fost predat în limba română).

In acelaş an şcolar, românii transilvăneni aveau la dispoziţia lor un număr de 1020 şcoli de stat româneşti, ceeace nu reprezenta încă un echilibru complect între şcolile româneşti şi cele maghiare, în prim loc din cauza superiorităţii numerice româneşti, depăşind dublul populaţiei maghiare şi în al doilea loc, din cauza caracterului eminamente românesc al pământului pe care se aflau aceste şcoli. *In total, numărul şcolilor maghiare era de 1669, faţă de 3613 şcoli româneşti.*

In baza legii învăţământului primar din 1924 statul românesc îşi asumase obligaţiunea de a întreţine, în comunele în care populaţiunea vorbea o altă limbă decât limba românească, şcoli primare, în care învăţământul urma să fie predat în limba minorităţilor respective.

In anul şcolar 1929—1930 statul român a cheltuit suma de 103.660.282 lei pentru întreţinerea şcolilor primare minoritare (cf. Silviu Dragomir).

In acel an erau în sarcina statului român 260 şcoli primare în cari limba de predare era acea ungară şi 223 de secţiuni de şcoli primare cu aceeaş limbă de predare. In total, deci, un număr de 483 de instituţiuni în care minoritatea ungurească din Transilvania putea să se instruiască în limba ei maternă pe socoteala Statului român.

In învăţământul superior dinainte de 1918 regăsim, pe o scară mai întinsă încă, desechilibrul dintre şcolile româneşti şi cele ungureşti. Astfel, înainte de Unire, românii aveau un total de 18 şcoli superioare faţă de 196 şcoli superioare maghiare.

Această lipsă aproape complectă de şcoli secundare româneşti explică faptul de ce maghiarii, cari în 1910 constituiau 54,5 % din totalul populaţiei regatului ungar faţă de 16,1 % proporţia românilor, au putut da în 1913—1914 un procent de 82,6 % din numărul elevilor şcolilor secundare faţă de 5,6 % procentul românilor.

Contele Apponyi, care cunoştea prea bine situaţia naţionalităţilor din ţara sa, ca unul care a influenţat în diverse rânduri destinul acestor naţionalităţi, are cinismul să aducă românilor un cap de acuzare din faptul că pe scara a ceea ce el numeşte „inte-

ligența economică" *(economic intelligentsia)* ei n'au reușit să se plaseze decât cu 6,5% față de 71,7%, proporția ungurească.

Contele Apponyi, candid, afirmă că acest rezultat nu se datorește unei „represiuni artificiale" din partea ungurilor, ci unei deficiențe rasiale. Ori, fostul satrap al învățământului unguresc omite cu bună știință să spună cetitorului anglo-saxon că în întreaga Austro-Ungarie existau 105 școli industriale ungurești, *față de nici o singură școală românească de acest fel* și 65 școli comerciale ungurești — dintre cari 17 numai în Ungaria — *față de o singură școală de acest gen pentru cei 3.000.000 români transilvăneni!*

Sub români, situația învățământului superior a fost următoarea: In epoca imediat următoare alipirii Transilvaniei la România, românii din Transilvania aveau 127 de școli secundare (față de 196 numărul școlilor ungurești dinainte de 1918) și ungurii aveau 170 de școli secundare (față de cele 18 școli românești dinaintea războiului mondial).

Sub unguri, românii au avut numai 5 liceie, dintre cari patru complecte iar unul având numai patru clase inferioare. Cele patru liceie complecte se aflau la Blaj, Brașov, Năsăud și Beiuș. In 1889 guvernarea maghiară a socotit că numărul de patru liceie este excesiv pentru cele trei milioane de români transilvăneni și au hotărît introducerea limbei maghiare ca limbă de predare în cursul superior al liceului din Beiuș, înființat în 1868 cu menirea specială de a servi culturii națiunei românești din Transilvania.

Sub români, cei 1.300.000 unguri au avut un număr de 52 (cinci zeci și două) liceie complecte! Tradiționala intoleranță românească!...

Dintre aceste școli secundare, statul românesc întreținea — depășind din acest punct de vedere obligațiunile formale care-i incumbau în virtutea tratatelor privitoare la minorități — șapte școli și secțiuni de școli superioare în care învățământul se preda în limba ungară, două secțiuni de gimnaziu pentru fete și 2 secțiuni de școli superioare de comerț cu aceeaș limbă de predare.

Trebuește menționată, cu acest prilej, legea privitoare la învățământul particular din Decembrie 1925 prin care Statul Român făcea o concesie de o importanță capitală principiilor care stăteau la baza organizării învățământului din Ungaria. Statul

român, dela începutul vieții sale ca stat independent, a adoptat principiul școlilor laice, organizate, plătite și controlate de stat. In Ungaria, principiul dominant în învățământ era acel al priorității școlilor comunale și confesionale. Astfel, înainte de 1867 nu a existat în Ungaria nici o școală primară creată și întreținută de Stat. Abia dela inaugurarea sistemului dualist, statul unguresc a început să se intereseze de organizarea școlilor, dar într'o măsură atât de mică încât în 1880 existau abia 266 școli de stat față de 1669 școli primare comunale și 13.772 școli confesionale. In 1918, principiul acesta era încă în vigoare. Statul maghiar întreținea un număr de 3835 școli primare comunale față de 12091 școli confesionale.

Și în învățământul superior întâlnim acelaș fenomen. In aceeaș epocă, din 185 licee, erau întreținute de stat doar 50 și restul erau licee confesionale. Din 95 școli normale, 30 erau școli de stat și 65 erau școli confesionale.

Pentru a se conforma tradiției îndelungate a învățământului școlar din Ungaria, statul român prin legea din 1925 a derogat dela principiile călăuzitoare în politica școlară și a permis înființarea de noi școli confesionale minoritare, dând autorizații de funcționare și celor vechi.

Pentru a avea drept de publicitate, adică pentru ca diplomele eliberate de aceste școli să aibă o valoare egală cu aceea a școalelor de stat românești, școlile confesionale erau supuse — cum era și firesc — la anumite condiții privitoare la programul învățământului și la condițiile de recrutare a corpului profesoral. Printre alte condițiuni privitoare la învățători figura și aceea ca membrii corpului profesional să cunoască și limba română. Se dădea un termen de cinci ani profesorilor și învățătorilor pentru realizarea acestui deziderat românesc, scutiți fiind de această obligațiune profesorii trecuți de 55 ani și acei având 30 de ani de serviciu. Nimic mai logic întrucât corpul profesoral minoritar se integra, prin dreptul de publicitate pe care-l căpătau școlile lor, corpului profesoral românesc.

Nu trebue să uităm că legea Apponyi cerea nu numai ca profesorii să cunoască limba maghiară, dar chiar și elevii școlilor

primare să cunoască limba guvernanților la absolvirea a patru clase primare.

Ungurii au denunțat legea românească ca pe o acțiune intolerabilă a guvernului român și au dat fuga la Liga Națiunilor, unde luaseră obiceiul a adresa toate plângerile împotriva României.

Plângerile ungurilor au ajuns în discuția „Comitetului celor trei" de pe lângă Liga Națiunilor. După o cercetare amănunțită a întregii chestiuni, Comitetul a respins acuzațiunile ce se aduceau României prin decizia din 18 Martie 1926, publicată în Monitorul Oficial al Societății Națiunilor din acel an (pag. 741/42).

Lordul Cecil, în calitate de președinte al Comitetului, a ținut să înfiereze exageratele acuzațiuni unguresti, în următorii termeni:

„Membrii Comitetului țin să sublinieze cât este de important ca plângerile formulate înaintea Societății Națiunilor să fie redactate cu maximum de îngrijire, pentru ca Societatea să nu fie sezisată de fapte inexacte".

Adresându-se apoi guvernului român, „Comitetul celor trei" îl felicita pentru atitudinea cu adevărat europeană, pe care românii au adoptat-o în chestiunea minorităților din Ardeal. Cităm textual din nota adresată României: „Intr'o chestiune foarte dificilă, guvernul român a manifestat dorința cea mai sinceră, cea mai lăudabilă, de a satisface Justiția și Umanitatea".

Lecția usturătoare pe care șoviniștii unguri au primit-o din partea Ligii Națiunilor nu i-a împiedecat însă pe unguri să continue a defăima România și după hotărârea „Comitetului celor trei", denunțând mereu „intoleranța românească" în chestiunea școlilor din Ardeal. Principiile exprimate de Hitler în „Mein Kampf" cu privire la perseverența diabolică a Propagandei chiar în chestiunile nedrepte, găsise în Ungaria cel mai bun teren de cultură !...

Ar fi de dorit ca din experiențele trecutului atât ungurii cât și străinii, cari așa de ușor au căzut în cursa pe care le-au întins-o propagandiștii maghiarismului șovin, să-și făurească îndreptar pentru viitor, primii renunțând la sistemul defăimării cu orice preț, iar cei din urmă, *cercetând* înainte de a acuza !...

O NEDREPTATE CARE CONTINUĂ...

Am ajuns la sfârşitul expunerilor noastre şi în loc să terminăm lucrarea cu un capitol final, încheind o istorie din cele mai tragice din câte a cunoscut vreodată continentul european, suntem nevoiţi să consacrăm finalul cărţii capitolului inaugural al unei noui perioade de nedreptăţi, de tragism şi de non-sens istoric, geografic şi politic.

Injustiţia din provincia românească a Transilvaniei continuă doar după o pauză de 2 decenii, în care timp Ardealul a cunoscut fiorii unei renaşteri naţionale care a dat impuls de viaţă nouă acestui ţinut, pe care cu drept cuvânt, d. Constantin I. C. Brătianu l-a numit *„inima românismului”*.

„Regatul, spunea într'adevăr leaderul liberal, reprezintă creierul naţiei române şi Ardealul, inima ei”.

Nedreptatea s'a consumat vertiginos. Trupul Ardealului a fost spintecat în două. Nici un chirurg din lume n'ar fi putut proceda la o asemenea operaţiune, demnă cel mult de mâna brutală a unui măcelar.

Nordul Ardealului a fost separat de sudul provinciei. *Această separaţiune este un non-sens istoric, geografic, economic, etnic, etic, o absurditate, o ameninţare pentru pacea Europei.*

Cele mai elementare noţiuni de bun simţ şi de echitate au fost călcate în picioare prin sfărâmarea unităţii Transilvaniei. Din timpuri imemoriale, Transilvania a reprezentat o *unitate indisolubilă*. Istoria ei a cunoscut vicisitudini a căror tragism l'am expus în lucrarea de faţă. Independentă, autonomă sau supusă, integrată fără voie în Monarhia Habsburgică sau anexată cu violenţa ţărilor Coroanei ungare, *Transilvania a băut din plin cupa amărăciunii, dar n'a cunoscut niciodată tragismul împărţirii, al separaţiunii, a vieţei despărţite prin graniţe fictive, arbitrare, ilogice... imposibile.*

Până şi revizioniştii cei mai cutezători, lordul Rothermere în frunte, n'au avut curajul să preconizeze fărămiţarea unităţii transilvănene.

Regiunile transilvănene a căror desmembrare o cereau adepţii

lordului Rothermere nu depășesc decât pe o porțiune de câteva zeci de klm., zona frontierei apusene a Ardealului fixată la Trianon. Cei mai pasionați dintre susținătorii din străinătate ai principiilor revizioniste ungare au ținut să afirme sus și tare că ei nu reclamă alipirea Transilvaniei la Ungaria și nici nu doresc trunchierea provinciei, arătând că ei cer numai cedarea către Ungaria a orașelor dela frontiera de Vest, pe care propaganda maghiară, în dispreţul celor mai evidente realități istorice, geografice, etnice și economice, continua să le reprezinte drept citadele ale maghiarismului integral.

Nici unul dintre propagandiștii din străinătate sau din susținătorii cauzei maghiare nu s'au încumentat, în intervalul celor 20 de ani de revizionism furibund *să formuleze măcar* pretențiuni, a căror limită să fie masivul Carpatic. Cei mai ortodoxi dintre filomaghiari se opreau la regiunile dela frontiera apuseană a Ardealului.

In epoca care a urmat imediat războiului, ungurii nici n'au îndrăznit să formuleze în Occident pretențiuni teritoriale. Prea vie era în mintea contemporanilor imaginea haoticei stări de lucruri din fosta Monarhie austro-ungară, imputabilă întru totul manoperilor castei guvernanților unguri dela Budapesta, pentru ca ungurii să aibă curajul de a preconiza revenirea la *statu quo ante.*

Ungurii au fost abili. La început, ei s'au arătat respectuoși până la exces față de înfăptuirile dela Trianon. Era vorba de menajat susceptibilitățile Aliaților, geloși de realizările Conferinței de Pace dela Versailles.

Iată de pildă ce spune deputatul francez Tisseyre, ale cărui simțăminte filo-maghiare le-am relatat în cursul acestei lucrări. *„Ungurii, zice el, nu cer revizuirea tratatului dela Trianon.* Ei cer aplicațiunea tratatului în spiritul său cel mai larg. Ei cer ca ungurii răspândiți în Transilvania să poată vorbi liber limba lor, să poată practica cultul lor și să rămână unguri".

Acesta a fost începutul. Așa s'a insinuat propaganda maghiară în opinia publică din Occident și mai ales în cercurile politice și gazetărești din țările aliate. Alegațiunile propagandei erau, însă, complect false. Chiar din ziua în care Ungaria a ratificat tratatul dela Trianon, ea și-a manifestat intențiile ei revizioniste. Depu-

tații, după ce-au votat ratificarea, au jurat în mod solemn să înfăptuiască reînvierea Ungariei milenare, *recte a Ungariei care a durat exact cinci decenii*, dela 1867 până la 1918.

„Cred, au jurat reprezentanții poporului maghiar din 1920, în Dumnezeu. Cred în Patrie. CRED IN REINVIEREA UNGARIEI MILENARE”.

Puțină vreme după aceia, crezul revizionist a răsunat cu mai mare putere încă pe malurile Dunării, la Budapesta. La inaugurarea, în 1921, a statuilor din centrul Budapestei reprezentând provinciile deslipite de Monarhia dualistă, episcopul catolic Stefan Zadraveț, în mijlocul unui entuziasm, pe care ziarele epocei le-au calificat drept „irezistibil”, s'a adresat mulțimii cu vorbele:

„Locul acestor monumente este și va fi *cuptorul urei și al răzbunării* care se apropie cu pași gigantici” și, perorând, el și-a terminat cuvântarea cu strigătul amenințător: „CU ORICE MIJLOACE, TREBUIE SĂ NE REUNIM!”

Aceasta era mai mult decât „revizionism”, era o directă amenințare cu războiul în clipa în care popoarele sărbătoreau pacea. Pentru a caracteriza însă și mai bine tradiționala metodă ungurească de inducere în eroare a opiniei publice străine, trebue să subliniem candida remarcă făcută de contele Ștefan Bethlen, cu câțiva ani înaintea izbucnirii celui de al doilea războiu mondial din 1939, cu privire la bunele intenții maghiare: „Contele Apponyi — spunea Bethlen — n'a rostit niciodată cuvântul de *revizionism* „la Liga Națiunilor, iar Liga Revizionistă ungară s'a înființat „numai după ce presa londoneză a lordului Rothermere a lansat „lozinca revizuirii tratatului dela Trianon”. Candoare sau cinism?! Prea mare trebue să fie disprețul ungurilor pentru inteligența tuturor popoarelor europene, dacă pot crede o clipă măcar că reprepentanții acestor națiuni, reuniți pentru a-l asculta pe contele Albert Apponyi, n'au înțeles din cuvântările bătrânului om politic ungur, chiar în lipsa cuvântului de revizionism, cari erau veritabilele intenții ale ungurilor cu privire la teritoriile pe cari le pierduseră în războiul mondial!...

Dar, dacă începuturile propagandei revizioniste maghiare au fost modeste, treptat, treptat, maghiarii și-au modificat tactica, atacând direct chestiunea revendicărilor teritoriale. Ei au lansat

la început un balon de încercare, reclamând doar: „Ușoare modificări în delimitarea frontierelor", interpretând *pro causa* o declarațiune cu totul străină de o nouă rectificare e frontierelor, făcută de Președintele Millerand după votarea tratatului dela Trianon și în urmă reclamând și orașele „pur maghiare dela granița de Vest a Transilvaniei".

Ceia ce li s'a atribuit ungurilor la Viena la 30 August 1940, depășește nu numai revendicările formulate timp de două decenii dar chiar și cele mai optimiste visuri ale celor mai exaltați dintre revizioniștii dela Budapesta.

DICTATUL DELA VIENA

In urma „arbitrajului"—dictat dela Viena s'au desprins din trupul Ardealului 52.243 km. p., cu o populațiune românească de 1.304.894 suflete (50,1% din total), față de numai 480.000 unguri și tot atâția secui (total 968.371).

După statistica ungurească din toamnă anului 1940, citată de d. Sabin Mănuilă în ziarul „Universul" din 1 Ianuarie 1941, românii reprezentau 48,7% din numărul total al locuitorilor Ardealului cedat.

Opt județe, din cele 23 câte număra Transilvania, au fost înstrăinate *în întregimea lor* (Ciuc, Maramureș, Năsăud, Odorhei, Satu Mare, Sălaj, Someș și Trei Scaune). Alte trei județe: Bihorul. Clujul și Mureșul, au fost spintecate în două, creindu-se hotar artificial în inima însăși a românismului ardelean.

Dacă se exclude anclava secuiască, românii formează în teritoriul cedat Ungariei, în districtele Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Someș și Năsăud un procent care atinge până la 70% (șapte zeci la sută) din întreaga populațiune cedată.

Așa-numitul „arbitraj" dela Viena nu este motivat, așa că numai prin deducție putem stabili considerațiunile cari au determinat creiarea actualei configurații a Transilvaniei. Conturul noii frontiere dintre România și Ungaria, ne permite să bănuim rațіonamentul „arbitrilor". Ei au luat desigur, drept criteriu de bază. Incorporarea regiunii secuiești la Ungaria. Or, aceasta este

un non-sens. Cele trei judeţe secuieşti: Ciuc, Odorhei şi Trei Scaune, sunt înconjurate de un vast ocean românesc, din care ele răsar doar ca o mică insulă.

Arbitrii au ţinut cu orice preţ să încorporeze pe secui la masa ungurească. Ori, cum teritoriul locuit de ei se găseşte tocmai la marginea de răsărit a provinciei Transilvaniei, cei doi judecători improvizaţi ai destinelor româneşti au găsit cu cale să atribue Ungariei un imens teritoriu care leagă Ungaria de insula secuiască, teritoriu în care românii se clasează în majoritate sdrobitoare.

Nimic mai ilogic, mai nenatural şi mai inechitabil. Secuii *au fost colonizaţi* în Transilvania locuită de români. Dacă ungurii îi reclamau ca pe nişte elemente absolut indispensabile prosperităţii naţiei maghiare, *liberi erau să-i readucă pe teritoriul lor naţional.* Secuii au luat dealtfel de multe ori drumul străinătăţii din cauza grelelor condiţii de viaţă cari le-au fost create de nemeşii unguri.

Iosef Venczel în „Die Zukunft der Szekler" („Ungarn"—Caietul din luna Mai 1943) ne arată că numai între anii 1901—1913. 13.652 secui au emigrat şi anume: 6.753 în America şi — fapt extrem de interesant — 8.599 în România.

Precedentul era deci creiat.

Inglobarea secuilor cu teritoriu cu tot este însă, un non-sens. Pe teritoriul ocupat de ei în estul Transilvaniei, secuii nu erau la el acasă ci pe un teritoriu străin, pe care ei figurau doar ca *colonişti.* Ori, colonizarea pe pământul Europei n'a îndreptăţit nici odată revendicarea teritoriilor colonizate. Şi apoi, cu ce drept pot revendica ungurii un teritoriu secuiesc, adică un tertoriu ocupat de un neam străin de fiinţa lor naţională ?

Aparent, azi secuii pot fi confundaţi cu ungurii propriu-zişi. Am văzut însă, în desvoltările anterioare cât de fundamental deosebiţi sunt ei de unguri. In vechime, secuii s'au dovedit a fi fost cei mai înverşunaţi adversari ai maghiarilor.

„Duşmănia constantă a secuilor împotriva lui Bathoryi, ne spune A. de Bertha în lucrarea sa : „Ungurii şi Românii" (apărută la Paris în 1899), a degenerat de multe ori în revolte sângeroase, înăbuşite cu străşnicie" şi în continuare, acelaşi scriitor adaugă : „Ion Sigismund de Zapolya a fost acela care i-a despuiat pe secui

de libertăţile lor, după cum Bathoryi i-a înşelat cu tot felul de promisiuni".

Cserey, cronicarul secuilor din secolul al XVII-lea, este mai categoric încă decât Bertha în exprimarea simţimintelor duşmănoase pe cari secuii le-au nutrit din totdeauna faţă de unguri. *„Nenorocirea Transilvaniei, spune el, din ţara ungurească şi dela unguri s'a tras întotdeauna. Aşa am pierdut şi ţara şi libertatea".*

Şi, adresându-se în urmă Transilvaniei, pe care în 1940 Ciano şi Ribbentrop au ciuntit-o pentru a înlesni — ce crudă ironie! — unirea secuilor cu ungurii. Cserey exclama: *„Fie-ţi de învăţătură de acum înainte, o Transilvania, iubita mea patrie! Cu ungurii să nu te întovărăşeşti ca să nu suferi înfricoşător, precum suferi acum!".*

Dacă, faţă de toate aceste dovezi categorice mai este necesar a mai dovedi santimentele ostile care i-au animat din totdeuna pe secui faţă de unguri, cităm din istoria Transilvaniei o împrejurare întru totul concludentă. Când, la începutul secolului la XVII-lea, Domnul român Mihai Viteazul a cucerit Ardealul, secuii s'au alăturat lui pentru a lupta împotriva ungurilor. Secuii au preferat deci în trecut suveranitatea şi guvernarea românească, asprei dominaţii maghiare.

Or, de dragul unor colonişti a căror singură legătură cu maghiarii este aceea de a vorbi aceiaşi limbă cu ei, nu se sacrifică o populaţie băştinaşe de 1.300.000 locuitori care are rădăcini atât de puternice în pământul ce i-a fost răpit României.

Şi aci e vorba doar de români de baştină, nu de colonişti desnaţionalizaţi în cursul multor secole de dominaţiune tiranică.

Dacă sistemul aplicat în 1940 s'ar generaliza, ar trebui schimbată pur şi simplu întreaga hartă a Europei, creindu-se situaţiuni inextricabile, un veritabil Babel în care răsboaele nu s'ar mai termina nici odată.

Imperialismul maghiar, cu inevitabilul său corolar: revendicarea teritoriilor realipite, în urma prăbuşirei Monarhiei austro-ungare, la aşa anumitele „State succesorale", România, Jugoslavia şi Cehoslovacia, a fost privit cu simpatie de Italia fascistă şi de Germania hitleristă cari, încurajând pretenţiile teritoriale ungu-

rești, își creiau astfel platforma propriilor lor revendicări. Dacă pentru fasciști și naziști susținerea aspirațiilor imperialiste maghiare avea un caracter pur politic, pentru maghiari dorința de a stăpâni un teritoriu cât mai vast avea cauze cu mult mai profunde. Puțini la număr, ungurii căutau ca prin înglobarea a câtorva milioane de nemaghiari la maghiarism să poată remedia pericolul care amenință neamul lor.

„Cauza ultimă a naționalismului și chiar a imperialismului național unguresc, scrie Ludwig Spohr în lucrarea sa intitulată: „Temeiurile spirituale ale naționalismului în Ungaria" (Berlin-1936), este *coșmarul numărului*. Teama de a pierde substanța poporului, care se știe puțin la număr și aflat în descreștere, continuă Spohr, a îndemnat la *imperialismul* național sub forma maghiarizării".

Din studiul d-rului Anton Reithinger *„Le visage économique de l'Europe"* rezultă într'adevăr că, urmând curba normal previzibilă a sporului natural, populația Ungariei va înregistra în 1960 un spor de 15,7% față de populația din 1930, densitatea crescând dela 93,4 locuitori pe km. p. la 107,7. In acest timp, România va înregistra un spor de 32,2% iar densitatea populațiunei va crește la 80,9 locuitori pe km. p. față de 61,2 în 1930.

Pericolul pentru nația ungară nu constă deci în penuria de teritorii, ci în presiunea demografică scăzută a poporului unguresc. Cele 8 milioane unguri nu supra-populează teritoriul lor național. Cadența sporului de populație, după cum am văzut, este departe de a prezenta pentru Ungaria aceleași obsedante probleme cari frământă pe conducătorii țărilor prea prolifice. In Ungaria propriu zisă, în Ungaria dela Trianon, este destul loc pentru sporul normal de populație și când spunem destul loc, înțelegem destul teritoriu pentru a hrăni și a da posibilitate populației de a prospera și a progresa din punct de vedere economic și cultural.

Soluția problemei nu este deci o soluție de ordin teritorial ci una pur demografică, care poate fi lesne realizată prin readucerea pe teritoriul național unguresc a cosângenilor lor și a neamurilor înrudite (Secui, Ciangăi etc.) cari trăesc în diferite regiuni ale Europei Centrale, inclusiv Transilvania. Această soluție

s'ar încadra bine înțeles într'un schimb de populații pe scară întinsă.

Ar fi desigur soluția ideală pentru risipirea acelui „coșmar al numărului", de care vorbea Spohr. Este mai presus de orice îndoială însă, că românii nu vor căuta să impună această soluție, cunoscută fiind tradiționala lor politică tolerantă față de minorități, care sperăm că se va exercita și în viitor ca și în trecut.

Mai rămâne un singur aspect al problemei. Ungaria de după Trianon este un *stat mic*. Ori, cu gândul că acest stat va rămâne astfel, nu se puteau împăca conducătorii de după război ai Ungariei. Intr'o lume de mult apusă, o mână de oameni a putut stăpâni prin teroare massa enormă a naționalităților din Regatul Sfintei Coroane ungare și astfel Ungaria a trăit sub mirajul unui vast teritoriu și a unei masse enorme, aparent uniformă, realizată nu prin unire, ci prin desființare. Târziu de tot a venit deșteptarea din mirificul vis. *Ungurii s'au văzut reduși la hotarele naturale ale etnicității lor.* Neîmpăcați cu această situație, ei au pornit acea furibundă campanie revizionistă care a permanetizat în cei 20 de ani de după război o stare de nesiguranță, pregătind terenul favorabil unei noui încleștări sângeroase, războiul în genere neputând lua naștere decât într'o atmosferă de încordare maximă și de nesiguranță dusă la extrem.

Stat mic cu ambiții nemăsurate, iată formula care s'ar potrivi cel mai bine Ungariei de după război! Dacă aceste ambiții s'ar fi manifestat pe terenul spiritualității europene desigur că nimeni nu ar fi putut reproșa ungurilor disproporția dintre micimea țării lor și grandoarea visurilor făurite. Visurile grandoarei teritoriale, însă, conțin în ele germenele conflictelor interminabile și ale celor mai sângeroase războaie.

Și Belgia și Elveția sunt state mici, devenite mari prin măreția principiilor spirituale pe care le-au arborat timp îndelungat și care le plasează în fruntea statelor europene ca avant-posturi înaintate pe linia marilor înfăptuiri de viitor: *desființarea războaielor și federalizarea Europei.*

Dar, însuși șeful revizionismului maghiar, renumitul scriitor ungur Francisc Herczeg ridică un imn de slavă țărilor mici (vezi *Pesti Hirlap* din 4 Aprilie 1943), punând față în față „minuscula

republică Atena și giganticul imperiu Persan, imensul Imperiu Britanic și mica Portugalie, Statele Unite ale Americei și minuscula Olandă".

„Care din două a pătruns cu mai mare energie, în istoria umanității, se întreabă fugosul publicist ungur: minuscula Atena sau giganticul imperiu persan?" Și el continuă: „Primii mari navigatori, exploaratori și descoperitori n'au fost englezi, ci portughezi. Pentru drepturile libertărții civile și religioase nu au combătut americanii ci olandezii. Mântuitorul nu s'a născut la Cantebury, ci la Bethleem!" Era de așteptat ca propaganda maghiară să difuzeze în rândurile Axei aceste afirmații neplăcute pentru americani și englezi ale d-lui Herczeg și, într'adevăr, le putem ceti *tale quale,* reproduse în revista de limbă italiană „Rassegna d'Ungheria" care apare la Budapesta (numărul din luna Iunie 1943).

Micul stat unguresc a vrut însă, să devină mare nu prin valori spirituale ci prin acaparare de teritorii și această dorință i-a fost îndeplinită de cei doi reprezentanți ai fascismului cotropitor, erijați în judecători. Mărirea s'a făcut însă în disprețul celor mai categorice imperative ale etnicității.

Nu vom intra în analiza amănunțită a caracterului etnic al fiecăruia din județele răpite României și atribuite Ungariei horthyste.

Este suficient să arătăm numai că prin dictatul dela Viena s'au atribuit ungurilor comune ca: Ponoara din jud. Bihor, unde din cei 1108 locuitori numai unul singur era ungur, față de 1101 români sau ca: Surduc din acelaș județ, în care din 830 locuitori, 828 erau români și *nici unul nu era ungur.*

In județul Cluj — pe teritoriul atribuit, în 1940, Ungariei — se găseau în comunele dela granița româno-maghiară 24.483 locuitori, dintre cari *24.070 români și 393 unguri.*

O asemenea nedreptate nu putea lua naștere decât în Europa nouei ordini creiate de Hitler!

Pentru încorporare la Ungaria a unei insule de secui (nu de unguri) creiată artificial, au fost sacrificate la Viena, pe altarul maghiarismului masse compacte de români.

Arbitrii au decis că România trebue să evacueze teritoriul, atribuit Ungariei prin verdict. în termen de 15 zile. Intinderea

teritoriului cedat Ungariei era prevăzută pe o hartă care a fost înmânată delegaţilor României în aceiaş timp cu hotărârea de arbitraj. *Nu există în Istorie o delimitare de frontieră mai arbitrară şi mai artificială decât acea conţinută în sus-menţionata hartă.*

Textul deciziei aşa zise arbitrale este de un laconism care îi conferă mai mul caracterul de *ultimatum*.

„Traseul liniei de frontieră care desparte România de Ungaria, spune art. 1 al verdictului octroaiat la Viena, va corespunde acelui indicat pe harta geografică anexată. Evacuarea se va face în termen de 15 zile".

Magnanimitatea terţetului Hitler—Mussolini—Horthy nu cunoştea margini!

Din orice punct de vedere s'ar analiza verdictul dela Viena el este nul *ab initio*.

Din punct de vedere juridic verdictul este ca şi inexistent.

Problema Transilvaniei a fost definitiv soluţionată prin tratatul dela Trianon, tratat care obligă deopotrivă pe români ca şi pe unguri.

In ceia ce priveşte traseul frontierei dintre România şi Ungaria, neexistând nici un punct controversat, tratatul nu a prevăzut posibilitatea unui arbitraj ulterior pentru rectificarea eventuală a frontierei stabilite în 1920. Nu a existat de asemeni nici o convenţie ulterioară între Ungaria şi România pentru a încredinţa soluţionarea litigiului ungaro-român judecăţii arbitrilor.

O notă oficioasă, transmisă dela Viena în ziua de 31 August 1943 de o agenţie de presă germană, comunica următoarele: „Ungaria şi România s'au văzut în necesitatea de a se adresa puterilor Axei, *rugându-le să rostească o sentinţă de arbitraj*".

Era cea mai sfruntată sfidare a bunului simţ.

România, care timp de două decenii a protestat pe toate căile împotriva tendinţelor revizioniste maghiare, prezentată ca „o solicitantă" a ciuntirii propriului ei teritoriu!... Românii care timp de secole au luptat pentru eliberarea lor de sub jugul maghiarismului asupritor, *rugând* dintr'odată puterile Axei să li se răpească 1.300.000 dintre cei mai valoroşi fii ai Ardealului!.

Intr'o Europă din care fascismul şi nazismul eliminaseră cele mai elementare noţiuni de bun simţ era posibilă şi susţinerea unor

asemenea inepţii. Hitler continua dealtfel să aplice Europei sistemul pe care îl brevetase încă din 1938, când a realizat „Anschluss-ul", la *rugămintea fierbinte* a Austriei, şi când la „*suplica*" lui Hacha a preluat „Protectoratul" Republicei Cehoslovace, pe care o ciuntise în prealabil, desigur tot în aceiaşi calitate de Protector al intereselor cehoslovace !

Arbitrajul dela Viena n'a fost cerut de România, *ci a fost impus acesteia*. Un viciu de bază care schimbă radical natura hotărîrii care a intervenit la 30 August 1940.

Dar să admitem prin absurd, că formalismul juridic nu este de esenţa hotărîrilor internaţionale. Hotărîrii dela Viena îi lipseşte însă o condiţie de fond esenţială, fără de îndeplinirea căreia nici o judecată, de când există judecători pe pământ, nu a putut îmbrăca caracterul valabilităţii. Această condiţie este: *dreptul de apărare*, sacrul drept de a expune în faţa judecătorilor cauza pe care o aperi. Chiar în judecăţile despotice când dreptul de apărare devenise un simulacru, vocea apărătorilor răsunând *a priori* în deşert, încă s'a dat părţilor posibilitatea de a expune păsurile lor. Hitler şi Mussolini au răpit însă, românilor şi acest drept elementar şi, e regretabil, dar trebue s'o recunoaştem, filonazismul ministrului de externe al României din acea vreme îl orbise într'atât pe acesta, încât, spre deosebire de ceia ce ar fi făcut cel mai umil avocat într'un caz identic, a acceptat să asiste la tragicomedia prezidată de cei doi judecători improvizaţi şi să-şi pună semnatura pe Dictatul care despica trupul Ardealului în două şi înstrăina un milion trei sute mii ardeleni, fii şi nepoţi ai ţăranilor şi cărturarilor cari au luptat secole întregi pentru triumful cauzei româneşti.

Ardealul nu va ierta niciodaă delegaţilor români dela Viena de a nu fi respins în chip demn — aşa precum întreaga istorie a Ardealului o cerea — verdictul înstrăinării acestei provincii.

Ceia ce este mai revoltător e faptul că nici unul din documentele pe cari se sprijină dreptatea cauzei româneşti — şi cari au trebuit să fie adunate în mai puţin de 24 ore — n'a putut fi exhibat în faţa celor doi judecători dispunând de soarta Ardealului

Eschivarea ungurilor dela o discuţie contradictorie a fost in-

terpretată cu justețe de opinia publică din țările neutre. Profesorul de Istorie Internațională Edouard Rossier, scrie de pildă în „Gazette de Lausanne": „Ungaria nu și-ar fi putut justifica decât cu greu revendicările asupra Transilvaniei pe temeiul argumentelor etnice și demografice. Elementul românesc constituie majoritatea populației".

In aceste condițiuni, ungurii au cerut — și au obținut — o judecată rapidă și superficială. Comentariile din acea vreme subliniază faptul că împărțirea dreptății (sic) s'a făcut într'un timp record, contrastând în mod evident cu încetineala pe care o puneau diplomații în luarea marilor hotărîri în Forurile internaționale de după războiu.

„Ani de muncă, scria redactorul diplomatic al Agenției Stefani la 31 August 1940, n'ar fi fost de ajuns la Liga Națiunilor dela Geneva pentru ca să se ajungă la rezultatele obținute la Viena în 48 de ore !"

Agenția Stefani avea perfectă dreptate. Un rezultat atât de absurd nu putea fi realizat decât printr'o judecată de 48 de ore !... Orice discuție mai lungă trebuia în mod fatal să opună *o fine de neprimire* revendicărilor maghiare cari se sprijineau pe neant.

„Arbitrajul — dictat" dela Viena poartă până în cele mai mărunte detalii pecetea grabei care a prezidat la darea acestei hotărîri, grabă făuritoare cel mult de provizorate imperfecte iar nu de hotărîri cu caracter de permanență.

Cei doi judecători improvizați erau grăbiți.

Treburi de o importanță covârșitoare pentru destinele Europei Noui reclamau prezența lor la Roma și Berlin.

Chestiunea Transilvaniei era o „bagatelă" care trebuia lichidată rapid, pentru a da o satisfacție Ungariei horthyste — amica din totdeauna a fascismului și nazismului.

Ciano și Ribbentrop comunicaseră deci României că „timpul nu le permite să sacrifice decât *maximum 48 ore* pentru tranșarea chestiunei Transilvaniei, așa că nici o amânare nu va fi acordată pentru desbaterea chestiunei".

Ce contau considerațiile istorice, politice, geografice, etnice și economice ? !...

In 48 ore procesul trebuia judecat, sentința pronunțată, hotărîrea redactată și litigiul ungaro-român *definitiv* lichidat !..

Simulacrul de arbitraj din sala de aur (de aur pentru unguri) a Palatului Belvedere dela Viena ne arată cât de jos căzuse noțiunea de *Justiție* în Europa lui Hitler !..

Când citești azi declarațiile oficiale, comentariile oficioase și telegramele transmise de agențiile D. N. B. și Stefani în zilele cari au urmat faimosului verdict, te întrebi dacă succesele pasagere ale Axei le întunecase într'atâta mintea guvernanților de la Roma și Berlin, încât să creadă că parodia dela Viena poate constitui fundamentul frunțariilor definitive în Europa sau — îmbătați de aceste succese — ei își băteau pur și simplu joc de națiile cari nu puteau reacționa în acea vreme.

„Desordinele din spațiul dunărean, spunea o telegramă dela Berlin, au fost definitiv înlăturate".

„Se stabilește astfel o *pace definitivă*, glăsuia o notă oficioasă transmisă dela Viena la 31 August 1940".

„Am rezolvat, spunea Contele Ciano după darea verdictului, o problemă dificilă, nu numai cu o imparțialitate scrupuloasă dar și cu certitudinea coexistenței unei depline încrederi între cele două nații *cari ni s'au adresat nouă*".

In sfârșit, o declarație transmisă dela Viena în ziua de 31 August 1940 sublinia că cercurile din jurul ministrului de externe german consideră soluția conflictului ca definitivă și cu caracter de *permanență istorică*.

Dacă arbitrii dela Viena și-ar fi dat osteneala să citească, nu întreaga istorie a Ardealului, dar un simplu fragment din istoria luptelor pentru libertate a românilor transilvăneni, desigur că ei s'ar fi mulțumit să pronunțe numai Verdictul, fără să-l și comenteze.

S'ar fi acoperit astfel numai de oprobiu, nu însă și de ridicol !

Căci este într'adevăr ridicol să-i prezinți pe românii, cari au luptat *timp de secole* pentru libertatea națională și viața neatârnată, renunțând peste noapte la aceste bunuri, realizate la capătul unui calvar multi-secular.

Dar, cine se mai oprea la obiecțiuni de principiu în Europa lui Hitler et Co. ? !..

Principalul era ca să li se dea ungurilor o satisfacție pentru serviciile incomensurabile aduse fascismului și nazismului prin declanșarea propagandei revizioniste în Europa.

Ungurii s'au grăbit să-și exprime gratitudinea pentru darul regesc pe care-l primeau dela cei doi Condotieri.

Comunicatul guvernului maghiar publicat după Dictatul dela Viena merită să fie cunoscut în întregime.

Il citãm textual:

„Intreaga Ungarie este recunoscătoare Fuehrerului Hitler și Ducelui Mussolini pentru opera lor constructivă, care, după ce a desființat tratatul dela Versailles, suprimă și tratatul dela Trianon. Cercurile politice din Ungaria constată că actualul arbitraj dela Viena, contribue și mai mult la strângerea relațiilor amicale dintre Ungaria și puterile Axei. Ungaria asumă cu mândrie rolul ce o așteaptă în noua Europă alături de puterile Axei. Ungaria va sta și în viitor cu aceiași fidelitate și amiciție nestrămutată ca și până acum, când soarta a fost bună sau rea, alături de puterile Axei".

Și agenția oficială ungară termina comunicatul astfel: *„Acum, când nedreptățile Trianonului sunt reparate, Ungaria va face tot ce este posibil pentru a stabili între cele două țări raporturi bune, cari nu puteau să existe în cursul ultimilor 20 de ani, din cauza intrigilor puterilor Antantei".*

Corelația dintre denunțarea tratatului dela Versailles și aceia a tratatului dela Trianon merită să fie subliniată.

Ungurii îi felicită pe germani pentru anexarea Alsaciei și Lorenei, pentru desființarea Luxemburgului, pentru încorporarea Danzigului și a regiunei sudete la marele Reich german, pentru integrarea în „Grossdeutschland" a Boemiei și Moraviei și a regiunilor din Guvernământul General al Poloniei.

Guvernanții dela Budapesta aveau credința că Hitler legiferează pentru eternitate. De aceia și-au permis a fi însfârșit sinceri desvăluind adevăratele lor sentimente de prietenie și de dușmănie.

Era și natural ca între Franța ideilor generoase și Germania autocrată, magnații dela Budapesta s'o prefere pe aceasta din urmă, metodele lor de guvernare încadrându-se perfect într'o Europă despotică în care intoleranța și brutalitatea urmau să fie ridicate la rangul de principii conducătoare. Cunoscând trecutul, lesne ne pu-

tem imagina ce soartă rezervă Ungaria naţionalităţilor supuse ei, în cadrul Europei, impregnată de concepţiile fasciste.

Şi după ce „îşi asuma cu mândrie (se putea oare, altfel?) rolul ce o aşteaptă în noua Europă, alături de puterile Axei", Ungaria făcea plecăciuni şi temenele în faţa celor doi aventurieri cari împărţeau partizanilor pământul Europei ca pe o moşie a lor şi semnau jurământ de credinţă — *orice s'ar întâmpla* — stăpânilor de o clipă a destinelor bătrânului Continent.

„UNGARIA VA STA ŞI IN VIITOR CU ACEIAŞI FIDELITATE ŞI AMICIŢIE NESTRĂMUTATĂ CA ŞI PÂNĂ ACUM, CÂND SOARTA A FOST BUNĂ SAU REA, ALĂTURI DE PUTERILE AXEI".

Aşi propune ca în sălile în cari propagandiştii unguri—gata pregătiţi şi înarmaţi cu efuziuni democratice — vor încerca să dovedească Marilor Aliaţi „fidelitatea şi amiciţia nestrămutată" pentru cauza democraţiei, să se placardeze comunicatul de mai sus în care, alături de simţimintele fierbinţi de dragoste pentru Hitler şi Mussolini, sunt exprimate şi acele de dispreţ pentru *intrigile Antantei* — adică a Marilor Aliaţi de azi.

Fără aceste intrigi aliate, spuneau ungurii a doua zi după Dictat, românii şi ungurii ar fi putut stabili raporturi de bună vecinătate făcând tot odată promisiuni formale pentru îmbunătăţirea raporturilor româno-maghiare în viitor.

Trecutul apropiat ne oferă, din nefericire, destul material documentar pentru a ne da seama cum au pregătit ungurii, în anii cari au urmat Dictatului, terenul cooperări româno-ungare.

OCUPAŢIA MAGHIARĂ IN ARDEALUL DE NORD.

In timp de cincisprezece zile Ardealul de Nord a fost eliberat de Administraţia românească. Trupele de honvezi şi-au făcut o intrare... triumfală pe pământul de pe care fuseseră alungate în 1918.

Martiriul românilor reînceperea după 22 de ani de viaţă liberă. Barbariile (cetitorul va vedea din faptele relatate că termenul nu

este prea grav) comise de unguri asupra românilor din teritoriul cedat au început chiar din prima zi a ocupării Transilvaniei.

„Furia ungurească", alimentată timp de două decenii de apostolii revanşei cu o perseverenţă demnă de ţeluri mai nobile, s'a deslănţuit vijelioasă asupra ţărănimii şi intelectualităţii româneşti. Până acolo a mers înverşunarea maghiară împotriva a tot ceea ce e românesc, încât nu au fost cruţate nici măcar bisericile românilor.

Ai impresia trecând în revistă miile de barbarii comise de bandele horthyste imediat după ocuparea teritoriului cedat, că ele se integrează într'un plan bine chibuit: *desfiinţarea radicală a românismului* sau, pentru a întrebuinţa termenul atât de uzitat când e vorba a caracteriza raporturile dintre maghiari şi naţionalităţi, *extirparea* românilor de pe pământul Transilvaniei.

De altfel, ungurii nici nu făceau un secret din acest plan.

Am văzut care erau intenţiile criminale ale tânărului Levent, eroul cărţii lui Dücsó Csaba, cu privire la românii transilvăneni. Regăsim patologica lui profesie de credinţă în nenumărate articole de gazetă şi într'o întreagă literatură ultra-şovină maghiară, menită să întreţină în popor ura împotriva românilor.

„Ura pentru tot ce e român, cetim într'o broşură, recent apărută la Bucureşti, intitulată *„Les assassinats"*, devenise o profesie de credinţă pentru orice ungur.

In ziarul budapesta „Pesti Hirlap" din 15 Aprilie 1932 întâlnim aceste proecte de viitor, demne de un Landru sau de un Jack Spintecatorul: „Dacă noi unguri vom reocupa ţara (este vorba de Transilvania n. ns.), naţionalităţile vor trebui să se acomodeze, şi ele se vor acomoda chiar din primele 24 de ore. Nu vom mai repeta slăbiciunile Ungariei de altă dată (ziarul taxează drept slăbiciuni masacrele din 1784, din 1848 şi din întreaga istorie a Transilvaniei !) *Daco-romanii vor trebui să dispară de pe teritoriu"*.

Dispariţia trebuie să fie înţeleasă în sensul strict al cuvântului de extirpare.

„Vom ucide pe orice valah care se va găsi în calea mea, spunea eroul cărţii d-lui Csaba. Vom ucide pe oricare dintre ei, nu va exista milă. Noaptea vom incendia satele valahe... Vom otrăvi fântânile şi

și atunci nu va mai fi în Transilvania decât o singură naționalitate, acea maghiară”.

„Așa glăsuia în cel de al XX-lea secol după Hristos un publicist aparținând poporului de 1000 de ani creștin, cu veleități de a civiliza Europa centrală!

Așa s'au comportat mii dintre conaționalii săi în ziua în care pe pământul românesc al Transilvaniei ei au găsit în calea lor — lucru foarte firesc — pe valahi, cărora, cu această ocaziune... funebră, gazetarul dela „Pesti Hirlap” le face o ultimă cinste de a le recunoaște origina lor daco-romană!

Corespondentul din Turda al ziarului „Universul” relatează în felul următor intrarea triumfală a trupelor maghiare pe teritoriul Transilvaniei anexate:

„Primul măcel s'a comis în cinci colonii din imediata vecinătate a frontierei. Din primele ore ale ocupației, românii au fost măcelăriți. Ulițele și casele sunt pline cu pete de sânge, iar în jurul lor se înfățișează ochilor peisagiul unui abator: picioare retezate cu topoarele, femei ciopârțite, capete terciuite și mâni învinețite desprinse din încheieturi. Unii dintre *morți* (sistemul nu este nou la unguri n. ns.) au fost spânzurați de cumpăna fântânilor”.

Nu fără temei scrisese Dücso Csaba în a sa „Nincs Kegyelem” că: „în noi fierbe sângele lui Atila, al lui Arpad și al lui Gingis Khan”!

Din ziua de 30 August 1940 când s'a pronunțat „Arbitrajul”—Dictat și până la 30 Octombrie al aceluiaș an, *adică timp de numai două luni*, au fost uciși pe teritoriul transilvănean: 919 români, bărbați, femei și copii, au fos torturate 771 persoane și au fost lovite în mod grav și maltratate cu o brutalitate „demnă de cele mai groaznice regimuri inchizitoriale și de teroare” alte 3373 persoane. (Datele și faptele de mai jos sunt citate din cele două broșuri: „Les assassinats” și „Les déstructions d'Eglises”, apărute în ciclul „Un an de dominație maghiară în Transilvania de Nord”).

Dintre toate masacrele *în massă* săvârșite de unguri, două se detașează din linia comună prin ferocitatea lor: acele comise de armata și de populația ungurească în comunele *Trâsnea* și *Ip* din județul de frontieră Sălaj.

Citām din broşura „Les assassinats":

„Comuna Trăsnea a fost ocupată de către trupele ungureşti la 9 Septembrie 1940. Ca şi când armata de ocupaţie ar fi executat un ordin primit, îndată ce satul a fost invadat de soldaţi, un veritabil potop de foc şi sânge s'a abătut asupra lui. Toate armele moderne au fost utilizate pentru a satisface instinctele brutale: puşti, mitraliere, tunuri şi grenade... După ce au fost trase primele salve, soldaţii au pătruns în case şi au asasinat pe orcine se găsea în calea lor, incendiind casele. Cazul preotului român Traian Costea, care, după ce a primit un glonte în cap, a fost tras pe galeria de lemn a presbiteriului — căruia i s'a dat foc şi care a ars în întregime odată cu cadavrul preotului — este tipic" (pag. 15—16).

Rezultatul masacrului: aproape 100 de morţi, dintre cari 88 au putut fi identificaţi. Printre aceştia, pentru gloria de veci a maghiarismului civilizator, au fost găsiţi: copiii Brumar Aurica de cinci ani, Brumar Victoria de 9 ani, Bârjoc Gherasim de 7 ani... Sălăjan Ion de 2 ani (doi ani!), apoi: Bârjoc Maria de 81 ani, Bârjoc Grigore de 74 ani şi mai mulţi alţii de aceiaşi vârstă cu aceştia din urmă.

După cum vedem, n'au fost cruţaţi nici copiii nici bătrânii. Ilustrul domn Csaba ne anunţase doar că: „nu va cruţa pe nimeni, nici pe pruncii din leagăn, nici pe mame şi nici pe copiii pe cari ele îi alăptează!"

Dar, ceea ce desigur va contribui mai mult încă la sporirea prestigiului maghiar peste ţări şi mări şi va întări în Occident convingerea despre rolul de misionarism civilizator al naţiei maghiare este varietatea sistemelor pe care imaginaţia urmaşilor lui Arpad le-a inventat pentru extirparea românilor din Ardealul românesc.

Din cei 68 de morţi identificaţi în comuna Trăsnea, 57 au fost ucişi cu gloanţe în cap, în piept şi în abdomen. Trei dintre cadavre au fost în urmă arse. Femeii Ana Negreanu de 65 ani i s'au tăiat mâinile. Femeia Ana Sălăjan în vârstă de 31 de ani deşi însărcinată, a fost străpunsă cu baioneta. Vasile Nărgăraş a fost găsit cu capul spintecat în două; în fine, copilul Sălăjan Ion de 2 ani a fost ucis cu grenada.

In comuna Ip, 155 de bărbaţi, femei şi copii au fost exterminaţi

de militari şi de bandele lui Horthy. Casele lor au fost pradate şi apoi arse. *Victimele au fost aruncate într'o groapă comună, fără asistenţa unui preot*. Grija ungurilor n'a fost de a epura numai comuna de români, ci şi aceea de a se îmbogăţi cu acest prilej. Astfel, au dispărut în timpul învălmăşelii 90.000 lei aparţinând bisericii din sat precum şi alte averi aparţinând celor masacraţi.

Ar fi să umplem pagini întregi citând ororile săvârşite în intervalul primelor două luni de ocupaţie. Ne vom mărgini doar a mai arăta că în Cosniciul de Sus, din judeţul Sălaj, au fost ucişi în ziua de 18 Septembrie 1940 un număr de 15 români şi o româncă, înmormântaţi apoi, fără preot, în groapa comuna. La Camăr din acelaş judeţ maghiarii au ucis la 15 Septembrie 1940 patru ţărani români; la 14 Septembrie 1940, la Şimlăul Silvaniei, 7 români au căzut victima instinctelor barbare, iar la Zalău, în aceeaşi lună au fost ucişi alţi 21 de români şi românce printre cari încă o femeie însărcinată, anume soţia lui George Vicaş şi un învaţător Gh. Sârbu, împuşcat în curtea liceului de către un *căpitan* ungur.

In judeţul şi oraşul Cluj s'au înregistrat în cursul lunilor Septembrie şi Octombrie câteva crime din cele mai abominabile.

La 23 Septembrie 1940, au fost adunaţi şi ucişi în casa preotului Andrei Bujor: preotul şi soţia sa, născută Lucreţia Mureşanu, copilele lor Lucia, licenţiată în litere, Mărioara, studenta în anul II a Facultăţii de Ştiinţe şi Victoria, elevă în cl. VIII de liceu, Natalia Petrea, soţia institutorului Gh. Petrea, fiica şi mama acestuia din urmă şi, în fine, servitoarea preotului Bujor, numită Juhasz.

In comuna Hida au fost masacraţi 11 români, iar cadavrele a 9 dintre ei au rămas în câmp deschis neînhumate timp de cinci zile. In valea Drăganului au fost ucişi în zilele de 12 şi 13 Septembrie 1940, 12 tineri români cari se întorceau din concentrare. La Sân-Mihaiul Almaşului alţi 10 tineri au fost ucişi pe teritoriul comunei, etc., etc.

Asasinatele individuale cari au fost comise asupra românilor de către ungurii înclăziţi de neaşteptatul succes dobândit fără luptă, nu sunt mai puţin odioase.

„La Cluj, în primele zile ale ocupaţiunii, un mare număr de

români au fost uciși pe străzi, în casele lor proprii sau în alte părți, fără nici un motiv și întotdeauna cu aceeași cunoscută bestialitate". (Les Assassinats" pag. 26).

In noaptea de 14—15 Septembrie, vameșul Ion Almașul a fost ridicat de acasă de către un soldat ungur, împușcat în stradă, străpuns cu baioneta și după aceea călcat cu picioarele. La 13 Septembrie, 190 soldați unguri împușcă un țăran român în fața atelierelor căilor ferate. Soldatul român Alexandru Badea, reîntors dintr'o concentrare, este aruncat din tren de către tovarășii lui de călătorie unguri și strivit sub roțile vagoanelor. In comuna Someșeni, aproape de Cluj, țăranul Ion Pantea este ucis de către soldații unguri cari îi taie arterele dela mâna dreaptă și-i implântă o baionetă în inimă, sub ochii îngroziți ai fiicelor lui care au reușit să fugă. In comuna Vădăsel, la 30 Noembrie 1940, o bandă de unguri venind din comuna Viștea decapitează cu lovitur de topor pe tânărul Ciocănaș.

In comuna Poeni, agricultorul Gheorghe Bane este torturat în așa mod de soldații unguri, încât după două zile moare în chinuri groaznice.

Cea mai oribilă crimă, însă, care a fost comisă în județul Cluj este aceea săvârșită în comuna Huedin, la 10 Septembrie asupra Protopopului ortodox Aurel Munteanu, care a murit în cele mai groaznice chinuri.

Citàm din broșura „*Les assassinats*":

„Un ofițer ungur (din nou un ofițer!) l-a arestat în stradă pe când el se ducea la o înmormântare și împreună cu o bandă de asasini, l-a torturat în chipul cel mai bestial timp de patru ore. Cu o răbdare și o pervesitate diabolică, ei l-au bătut la început cu pumnii și apoi cu măciucile, până ce el a căzut la pământ. Apoi i-a fost smulsă, după același rit sadic, venerabila sa barbă de preot creștin *cu bucăți de carne*, smulgându-i în același timp părul de *pe cap cu piele cu tot*. Această operație terminată, călăii i-au sucit mâinile până i-au rupt oasele. Culmea bestialității a fost atinsă de asasinul Budai Janos Gyepu care de mai multe ori i-a vârît un băț în gură cu asemenea forță încât bățul i-a ieșit prin ceafă și după ce a expiat, în urma acestor abominabile torturi, asasinii i-au aruncat cadavrul dimpreună cu acel al gardianului Gh. Nicola,

omorît de aceiaşi bandă, într'un şanţ al proprietăţii nobilului ungur, contele Banffy".

Socotim că până şi Atila s'ar fi cutremurat de barbariile comise în comuna Huedin de maghiarii care se reclamă direcţi succesori al „biciului lui Dumnezeu" !

Zeci de asemenea sălbătăcii au fost comise şi în judeţele Bihor: la Salonta, la Santion; în judeţul Someş, în comunele Berta, Mălin, Stâna, Căpleni şi Halmăjd; în judeţul Satu-Mare la Doba şi Mediaşul Aurit; în judeţul Târnava Mică la Agrişteu unde tânărului român Emanuil Costea, înainte de a fi omorît, i s'au ars ochii şi i s'a smuls limba din gură, în judeţul Ciuc la Ditrău, etc. etc.

„Masacrele au fost săvârşite, spune autorul broşurei *„Les assassinats"*, atât de către armata ungară cât şi de bandele de civili unguri. Câte odată torturile au fost duse până la ultima limită a rezistenţei fiinţei omeneşti, cu o ferocitate dementă şi o imaginaţie maladivă. Unii au scăpat dela moarte numai din cauza că aceste brute demente credeau că victimele lor sucombaseră deacum".

TEROAREA.

Incurajată de atitudinea trupelor ocupante, cari în loc să păstreze ordinea s'au dedat ele însile la crime şi la prădăciuni, populaţia ungurească din Transilvania, excitată până la paroxism, şi-a dat frâu liber instinctelor primare, dedându-se la cele mai înfiorătoare fărădelegi.

In comuna Marghita din judeţul Bihor, trei femei, dintre cari una de 16 ani, au fost chemate la Primărie şi violate de 7 ţărani unguri. După viol, ei au tăiat sânii victimelor.

Douăzeci de români din comuna Mihai Bravu, jud Bihor, 70 din Odoráu, jud. Satu-Mare, 42 capi de familie din comuna Nicula din acelaş judeţ, 40 români din Tirimia, jud. Mureş au fost grav răniţi. In comuna Cuzăplac din judeţul Bihor un sublocotenent ungur şi civilul Szabo Iancsi au forţat pe lucrătorul P. I. să înghită bucăţi din drapelul românesc în timp ce ei îl loveau crunt. Ar fi să nu mai terminăm dacă am enumera toate cazurile pe care ni le citează broşura sus-menţionată.

Ne-am fi îndoit de veracitatea celor afirmate de autorul cărţii, într'adevăr sunt de îngrozitoare faptele relatate, dacă nu ni s'ar fi furnizat de către autor datele precise cu privire la numele victimelor cât şi cu privire la domiciliile lor. Şi apoi, când citeşti profesia de credinţă a leventului Dücsö Csaba şi toate ameninţările proferate timp de două decenii de ultra-şovinii din Budapesta la adresa românilor din Transilvania, orice îndoială cu privire la realitatea faptelor alegate dispare.

Mii de broşuri erau difuzate pe teritoriul Ardealului de către Propaganda maghiară dela Budapesta, instigând la omoruri, jafuri şi prădăciuni. Cităm un fragment dintr'una din broşurile de aţâţare maghiare contra românilor ardeleni: „Datoria noastră este să stârpim naţia valahă, să nimicim orice urmă a seminţiei blestemate şi să spintecăm chiar pântecele femeilor cari poartă în el e un pui de valah".

Azi, când sunt cunoscute atrocităţile săvârşite de germani în toate ţările prin cari au trecut, te întrebi cari sunt maeştrii şi cari, elevii ?!.

Prin cele două broşuri mai sus-menţionate: „Les assassinats" şi „Les destructions d'églises" s'au adus în faţa lumii civilizate şi într'o limbă de circulaţie universală grave acuzaţii împotriva Ungariei, bazate pe o documentare din cele mai ample. Dacă aceste acuzaţii ar fi fost false sau inexacte, Ungaria pentru păstrarea prestigiului ei neîntinat, avea datoria să risipească pe bază de documente toate învinuirile ce i se aduceau.

Deşi sunt la curent cu aproape toate publicaţiile în limbi străine care au apărut până la sfârşitul anului 1943 la Budapesta, nu-mi este cunoscută nici o carte şi nici o broşură prin care să se fi respins în mod serios acuzaţiile aduse Ungariei. Dacă aşi fi cunoscut vre'un articol sau vre'o carte în acest sens, mi-aşi fi făcut o datorie din a le menţiona, din respectul pe care-l păstrez adevărului. *Până la dovada contrarie însă, toate alegaţiunile — extrem de grave — care se aduc Ungariei rămân în picioare.*

Toate aceste date se referă numai la intervalul de timp dela 30 August 1940 până la 30 Octombrie 1940.

Statisticele sumare cari au putut fi dresate ulterior invederează o recrudescenţă a teroarei deslănţuită de maghiari. Regimul

horthyst vroia să lichideze odată pentru totdeauna şi într'un fel cu totul original problema minorităţilor. El desfiinţa pur şi simplu minorităţile şi în modul acesta rezolva în mod radical problema !

Parte dintre români au fost întemniţaţi, parte au fost trimişi pe front, alţii au luat drumul Germaniei pentru munci forţate şi în sfârşit, foarte mulţi l'au luat pe acela, de unde nimeni nu se mai reîntoarce.

Până la data de 30 Octombrie 1941 numărul deţinuţilor români era de 13.000 !

La sfârşitul anului 1943, acest număr era de trei ori mai mare. Lagărele ungare dela Budapesta, Debreţin, Pöspökladany, Bichiş-Ciaba, Kistracsa gemeau de români, la fel, dealtfel, ca şi închisorile ungureşti din timpul primului război mondial.

In faţa probelor evidente de cruzime şi de sălbătăcie, ce oare vor mai putea invoca de data aceasta maeştrii jongleuri dela Budapesta şi emisarii lor, pregătiţi din timp la Londra şi în Statele Unite ale Americei ? !...

„APĂRĂTORII CREŞTINISMULUI" — DĂRĂMĂTORI DE BISERICI.

Ungurii nu s'au făcut însă vinovaţi numai de cruzimi asupra persoanelor. Ei au căutat să lovească în români, lovind până şi în lăcaşurile sfinte ,citadele inexpugnabile ale românismului ardelean.

In 1789, cererea românilor din Cluj, Ionache Mavrodin şi Ion Constantin de a li se permite să construiască o biserică românească în acel oraş, a fost respinsă de Consiliul Juraţilor clujani.

„Dacă am permite, spunea decizia de respingere dată de prea onoraţii juraţi ai Clujului, construcţia unei biserici româneşti la Cluj, am lăsa drumul liber afluenţei şi creşterii în oraşul nostru a populaţiei româneşti, a acestei populaţii de hoţi".

Această rezoluţie reacţionară şi intolerantă datează din 1789, anul când, în Occident, începea să fluture stindardul libertăţii, al egalităţii şi al înfrăţirii !

In 1940, Ungurii au mers mai departe încă cu intoleranţa religioasă decât strămoşii lor din 1879. Ocupând Transilvania cedată,

ei s'au năpustit asupra bisericilor românești — ortodoxe și greco-catolice — cu o furie care nu-i onorează desigur, pe pretinșii apărători ai creștinismului.

Pe teritoriul cedat se aflau în momentul anexiunii (30 August 1940 un număr de 442 parohii ortodoxe cu 339.448 credincioși și 92" parohii greco-catolice, numărând 1.066.145 credincioși.

Știind din istoria trecutului că Biserica a fost cea mai puternică fortăreață înăuntrul căreia românii și-au menținut nealterată naționalitatea, uugurii din 1940 și-au închinat toate eforturile lor desnaționalizării *prin religie* și aceasta prin mijloace violente. Mii de români au fost obligați să-și renege credința strămoșească, îmbrățișând una din religiile maghiare, pentru a se pierde astfel definitiv în masa ungurească.

De data aceasta însă, ungurii au îmbrațișat o manieră mai forte încă decât aceea pe care au experimentat-o strămoșii lor. Ei nu s'au mulțumit să distrugă conștiințele ci au început chiar a distruge și bisericile românilor. Cităm textual din broșura „*Les déstructions d'églises*" :

„In județele din Est care au suferit cel mai mult, mai bine de 12 biserici românești ortodoxe și greco-catolice au fost distruse. Ungurii, înarmați cu topoare târnăcoape și securi, se aruncau în grupuri asupra bisericilor, și distrugeau în câteva ore până la temelie ceeace credința românească a ridicat ani dearândul pentru gloria lui Dumnezeu".

Județele în cauză sunt acele locuite de secui, foștii adversari de moarte ai maghiarilor, azi desnaționalizați aproape complect. In județul Odorhei au fost rase de pe suprafața pământului 6 biserici, fără ca autoritățile să fi luat cea mai mică măsură de protecție.

Biserica greco-catolică Sf. Nicolae din Răcoșul de sus (Felsö-Rákos) a fost prima dintre bisericile distruse în acea regiune. Tot în luna Octombrie 1940, au mai fost distruse Biserica Sfintei Treimi din Merești (Homorod Almas) și Biserica ortodoxă din comuna Biborțeni (Bibarczfalva). In luna Decembrie 1940 este distrusă biserica greco-catolică din Ocland (Okland), țăranii împărțindu-și în urmă pietrele și cărămizile construcției. In Ianuarie 1941

populația civilă distruge biserica greco-catolică din Crăciunen' (Karacsonyfalva) și în fine, în Februarie 1941, după ce a fost profanată, a fost distrusă biserica greco-catolică Sf. Mihai din Vărghiș.

In județul Trei Scaune, două biserici, amândouă ortodoxe, au fost în întregime distruse. Una din ele se afla situată la Căpeni (Köpecz). Autoritățile au somat populația românească ca până la o dată fixă să-și abandoneze credința strămoșească, trecând la religia reformată, urmând ca în caz de refuz să fie expulzată în massă. (Op. cit. pag. 20). A doua biserică fusese situată la Comălan (Kamaló) și a fost incendiată de Secui în luna Septembrie 1940. Populația românească din comună a fost constrânsă să opteze pentru una din numeroasele confesiuni maghiare.

La Odorhei, la Sânmartin (Homorod-Szentmarton), la Sângeorgiul de Pădure, la Pănet, la Borsec, la Bătanii mari, la Boroșineul Mare, (Nagyborosyno) la Aiata-Mare, la Belini, la Bicsar, la Ozun, etc., etc., bisericile au fost sau distruse sau devastate.

Un candelabru la biserícii românești din Sângeorgiul de Pădure a fost transportat la Odorhei *pentru a împodobi cazinoul de acolo*. In bisericile din Trei Scaune, secuii au furat obiecte sfinte de mare valoare In biserica românească ortodoxă din Sf. Gheorghe ungurii au scos crucea, în noaptea de 14 spre 15 Septembrie, înlocuind-o cu drapelul maghiar. La Zăbula (Zabola) troițele așezate de români la încrucișările de drumuri, pentru ca fiecare creștin, fie el ungur sau român, să aibă în calea sa prilej de reculegere, au fost smulse din loc.

„Iată, spune autorul broșurii *„Les déstructions d'églises"* (pag. 23) răspunsul la regimul de toleranță, la tratamentul civilizat, pe care Statul Român l-a aplicat în trecut și continuă să-l aplice și în prezent minorității maghiare".

Și trebue să remarcăm că enumerarea de mai sus nu epuizează cazurile de profanare, săvârșite de unguri, după anexarea Transilvaniei, asupra sfintelor lăcașe românești.

Bisericile ortodoxe din Praid (jud. Odorhei), Gheorghieni (jud. Ciuc) și din Miercurea Ciucului (capitala jud. Ciuc) au fost transformate... în magazii de cereale, ca și, de altfel, biserica ortodoxă din Odorhei. La Dej, fundațiile bisericii greco-catolice, în construc-

ție, au fost distruse. In biserica greco-catolică din Bicaz-Centru (jud. Ciuc) ungurii au făcut cantonament pentru trupele de honvezi. Biserica ortodoxă din Zalău a fost arsă în ajunul sărbătorilor de Paști 1942.

Soarta preoților români din Transilvania, a fost și ea din cele mai triste. Din clipa intronării guvernării maghiare Clerul românesc a fost supus unui adevărat supliciu.

„Măsurile vexatorii nu încetează. Ar trebui să ai un corp și un suflet de oțel pentru ca să suporți torturile la care sunt supuși preoții". (Op. cit. pag. 33).

Iată câteva exemple dintr'un șir întreg:

In noaptea de 8 spre 9 Septembrie 1940 un grup de soldați unguri încercuesc casa preotului român din Haien jud. Bihor, și pătrunzând în locuința lui îl bat până ce cade în nesimțire. Motivul invocat de agresori în disculparea lor. este... calitatea de român a victimei. „Tu ești român, i-au spus preotului agresorii și ai contribuit la creiarea României Mari". Și odată cunoscute motivele vizitei neașteptate, loviturile au început a curge.

In Iunie 1941 îi s'a fixat preotului român Iuliu Ardeleanu din Sat-Sugatag domiciliu forțat. Această măsură neîmpiedicându-l ca să-și exercite misiunea, i s'a intimat obligațiunea să se prezinte în fiecare zi la trei autorități diferite *din 3 sate diferite*. Astfel, preotul avea obligațiunea să fie în decursul a 24 de ore în fața postului de jandarmi din Hărnicești, în fața notarului comunei Giulești și în sfârșit la Primăria din Sat-Sugatag.

Iată acum tribulațiile preotului Ion Dan din Spurcani, jud. Bihor. Preotul îndeplinea și funcțiunea de învățător. La 21 Ianuarie 1942 i se interzice să exercite funcțiunea de preot. După trei săptămâni este trimis în comuna Tisza-Süly din vechea Ungarie, unde nu există niciun singur român. La 27 Martie 1942 este retrimis de Inspectorat la domiciliu. și apoi exclus din cadrele învățământului; în sfârșit, la 30 Aprilie este obligat de către notarul comunei, Ciutolea, jud. Bihor, să părăsească locuința pe care o ocupa în casa școlii aparținând bisericii ortodoxe.

Până și episcopul ortodox din Cluj. Nicolae Colan, a avut de suferit de pe urma metodelor arbitrare pe cari lea-u inaugurat ungurii după cedarea Transilvaniei.

Episcop al unei biserici numărând aproape 350.000 credincioşi, el a fost convocat într'o zi în faţa comisiunei de recrutare, unde a fost cântărit şi măsurat ca un simplu recrut, fiind pus în urmă să jure credinţă Regentului Horthy... în calitatea sa de oştean ungur, desigur!

Nenumărate alte cazuri de persecuţie meschină, de violentări ale conştiinţei, de mizerii săvârşite zi de zi cu perseverenţă diabolică, ne sunt relatate de broşura închinată teroarei religioase, pe care au introdus-o guvernanţii statului unguresc, al statului care poartă ca stemă simbolul creştinităţii: o cruce... e drept, aplecată într'o parte.

Absolut toţi preoţii români din secuime s'au văzut constrânşi să părăsească regiunea; acei cari nu au fost expulzaţi au fost nevoiţi să se refugieze pe teritoriul românesc.

Toate acestea sunt vicisitudinele slujitorilor bisericii din provincia transilvăneană încorporată după „Diktat" ţărilor „Sfintei Coroane a Ungariei".

Lesne îşi poate închipui oricine, în aceste condiţiuni, care este soarta intelectualităţii româneşti din teritoriul cedat precum şi aceia a simplilor ţărani.

Am avut ocazia să stăm de vorbă cu mai mulţi ţărani care s'au refugiat în România cu mult după anexarea Transilvaniei, trecând frontiera în mod clandestin. Oamenii şi-au lăsat sub unguri căminul, petecul de pământ şi bruma lor de avere.

Gestul lor ne-a apărut cu atât mai îndrăzneţ cu cât dincoace de Carpaţi ei trebuiau să reînceapă o viaţă nouă cu tot cortegiul ei de dificultăţi. Pentru ca un ţăran român să-şi părăsească ogorul şi să ia toiagul pribegiei trebuie să existe o raţiune majoră, de o importanţă covârşitoare.

Ori, raţiunea pe care au invocat-o în unanimitatea lor ţăranii refugiaţi pe teritoriul românesc, a fost: tratamentul neomenos la care ei au fost supuşi din partea ungurilor, din chiar prima zi a ocupaţiei. O propagandă înverşunată a picurat zi de zi în sufletul tinerelor generaţii ungureşti veninul revanşei, astfel încât în ziua în care ungurii au redevenit stăpânii Ardealului ciuntit, românii au fost trataţi drept duşmani ireconciliabili ai Statului ungar. Fiecare gest, fiecare mişcare, le-au fost suspectate. S'a creiat astfel

în regiunea cedată o atmosferă morală irespirabilă. Nu le mai rămânea românilor decât consolarea de a se bucura de bunurile lor materiale. Or, și aici s'a făcut simțită asprimea guvernării maghiare. Li s'au confiscat țăranilor toate bucatele ogoarelor, cultivate cu sudoarea frunții, nelăsându-li-se decât un minim care nu le ajungea nici pentru nevoile lor zilnice.

Și atunci, românii ardeleni au preferat să-și părăsească pământurile, căminurile, familia, pentru a nu fi slugi la străini. *Se pare că țărănimea românească din Ardeal nu a sorbit până la fund cupa destinului ei tragic!...*

Privind exodul românilor peste frontiera artificial creiată la Viena, nu poți să nu-ți reamintești de exodul strămoșilor acestor români peste frontiera — și aceea artificială — care în timpurile de odinioară separa în două trupul românismului.

„Ceas de ceas, zi de zi, locuitorii emigrează în țările românești", citim în volumul XXI al „Documentelor Dietelor Ardelene", (tiparite de Academia Maghiară în 1899) în capitolul privitor la exodul românilor transilvăneni din Alba-Iulia, în anul 1698.

„O treime din populațiunea din Țara Făgărașului și-a părăsit locuințele și a emigrat în Muntenia vecină" cetim în aceeași colecție de Documente, publicată de unguri.

Și atunci, ca și acum, populația românească din Ardeal a luat drumul pribegiei din cauza intoleranței maghiare.

Exodul luase, într'un moment dat, proporții atât de însemnate, încât însuși împăratul Leopold I a cerut, în 1699, să se ia măsuri ca populațiunea să fie împiedecată, prin toate mijloacele, de a fugi în Moldova și în Muntenia.

La 20 Mai 1777, un raport întocmit de G. Rall și G. G. Obst cu privire la trecerile de frontieră ale românilor transilvăneni, conchidea cu aceste vorbe: „Asupririle au scos, în curs de 120 ani, multe mii de familii românești din Transilvania, atât în Moldova cât și în Muntenia și în raialele turcești".

In sfârșit, la 17 Ianuarie 1785, consulul austriac König vorbește într'unul din rapoartele sale despre „emigrarea în Moldova a 24.000 familii din părțile Bistriței și ale Năsăudului".

D. Herbert van Leisen, în recentul său volum, apărut la Geneva sub titlul: „*Das siebenbürgische Problem*" (Kundig—1943),

ignorează candid aceste realități afirmând că începând din anul 1700, românii din Principate au pătruns în Ardeal, populându-l. Dacă d. van Leisen ar fi afirmat că popoarele de neam saxon cari intră în componența poporului englez, au intrat în Marea Britanie cu începere din secolul al XVIII-lea, aberația n'ar fi fost mai mică !...

Dar, ce rămâne atunci cu apelul împăratului Leopold care datează din anul 1699 și ce rămâne cu toate intervențiile oficiale din secolul al XVIII-lea, menite nu să împiedece *imigrarea* românilor în Transilvania ci tocmai contrariul : *emigrarea* lor de acolo ??

D. van Leisen nu este însă la prima sa „interpretare eronată" a istoriei. Dacă ar fi să relevăm toate inexactitățile conținute în voluminoasa sa lucrare bilingvă, ar trebui să consacrăm acestui scop un volum de exact aceleași proporții cu acela scris de domnia sa.

Dar, așa se scrie istoria sub inspirația Budapestei... Nu ne-ar surprinde deci, dacă peste câteva decenii, un alt scriitor tot atât de obiectiv și de bine informat ca d. van Leisen ar susține că între anii 1940 și 1942, românii din Vechiul Regat au imigrat în Ardeal, spre a se bucura de înalta civilizație propovăduită de Dücsö Csaba!.

VINOVAȚII.

Nu este desigur în intenția noastră de a acuza întreaga nație ungară de ingerințele și atrocitățile comise asupra românilor din Ardealul de Nord din ziua dictatului impus României de Galeazzo Ciano și de comis-voiajorul „în șampanie" Joachim von Ribbentrop (nu știm prea bine dece: *von?).*

In cursul desvoltărilor precedente, nu odată am avut ocazia să arătăm că exista o prăpastie adâncă nu numai între grofii maghiari și țărănimea românească, dar chiar și între acești grofi și țărănimea ungară, exploatată până la sânge pe imensele latifundii ale magnaților.

Magnații maghiari din secolul al XX-lea au fost tot atât de retrograzi ca și strămoșii lor din evul mediu. Ura pe care ei au încuibat-o în sufletul țăranului ungur împotriva a tot cei român-

nesc, a fost o simplă diversiune. pentru a putea trona mai departe pe nemărginitele lor privilegii şi a nu realiza nici o măsură de progres social.

Ţăranii unguri, după cum se exprimă prof. maghiar Juliu Szecfü, trăiau în condiţii asemănătoare cu acele din epoca sclavajului, în regiunile Cerepfalda, Kacs, Saly, Nosvai, Szomolya, populaţiunea locuind în grote ca în timpurile preistorice.

In studiul său privitor la „Indicele de sănătate din districtul Mezokövesd" K. Stuman afirmă că locuinţele ţăranilor unguri din acea regiune sunt asemănătoare cavernelor preistorice.

Este limpede deci că în aceste condiţii mizerabile de trai, mocnia în sufletul ţăranului ungur o ură înverşunată. Cu abilitatea specifică castei nobiliare maghiare, această ură a fost canalizată în spre români.

Vina cea mare, alături de grofii reacţionari o are şi intelectualitatea maghiară care, în loc să lumineze ţărănimea, a împins-o pe calea atât de periculoasă a anti-românismului.

Popoarele nu se urăsc unele pe altele decât atunci când pătura superioară abdică dela înalta ei menire de propovăduitoare a înfrăţirii între clasele sociale şi între diferitele neamuri.

In Ungaria, intelectualii s'au alăturat cu trup şi suflet clicei nobiliare spoliatoare, întreţinând o atmosferă şovină de hypermaghiarism, înăbuşitoare a oricărui elan de emancipare naţională a popoarelor conlocuitoare.

Este neîndoios că în ziua în care se va instaura la Budapesta un regim democratic cinstit şi sincer problema Transilvaniei nu se va mai pune pentru guvernanţii unguri, după cum ea nu s'a mai pus nici pentru Lajos Kossuth atunci când, departe de clocotul pasiunilor şovine, a meditat mai profund asupra caracterului eminamente românesc al provinciei de peste munţi.

SOLUŢIA DEFINITIVĂ A PROBLEMEI TRANSILVĂNENE CONSISTĂ IN REINTREGIREA ARDEALULUI SUB STĂPÂNIRE ROMÂNEASCĂ, IN LIMITELE FIXATE PRIN TRATATUL DE LA TRIANON.

Intregul Ardeal dela Trianon este românesc şi trebue să rămână românesc. In Anglia şi Franţa mai mult ca oriunde se ştie că frontariile fixate de experţii englezi şi francezi la Conferinţa

Păcii au depăşit chiar, pe acelea pe cari, în urmă, Conferinţa le-a fixat a fi pentru totdeauna fruntariile dintre România şi Ungaria, (vezi harta dela sfârşitul volumului).

Nu trebue să se uite că *Transilvania românească* înseamnă sfârşitul unei lupte de aproape un mileniu, iar destrămarea ei este rezultatul unei situaţiuni excepţionale de război în totul similară situaţiunilor care au dat naştere desmembrării celorlalte state din Europa Centrală şi Balcani.

Intr'o lume dominată de principiile sănătoase ale convieţuirii paşnice între naţiuni, problema minortăţilor secueşti va fi în mod firesc rezolvata prin însăşi natura lucrurilor. Pentru a evita totuşi în viitor repetarea unor agitaţiuni ca acelea cari au dus la declanşarea celui mai crâncen dintre toate războaele pe cari le-a cunoscut omenirea, socotim că ar fi indicat un schimb de populaţiuni. Secuii cari, după cum însăşi numele lor îl arată *Szek-el; Szikoli,* au fost păzitori de hotare, străjeri, la graniţa de răsărit a Ardealului, nemai având ce apăra, se pot reîntoarce liniştiţi în mijlocul ungurilor propriu zişi, care îi consideră de altfel ca pe cei mai distinşi dintre maghiari, bucurându-se nespus când îi au printre ei.

In schimb, vor fi readuşi în Ardeal românii cari locuesc pe teritoriul Ungariei.

In felul acesta se va rezolva atât problema redusei natalităţi a maghiarilor cât şi aceea a conflictului milenar maghiaro-român.

Rezolvată problema Transilvaniei, nimic nu se opune la realizarea unor relaţiuni de paşnică vecinătate între România şi Ungaria.

După unire, marele om de stat Nicolae Titulescu, a cerut în repetate rânduri Ungariei să uite trecutul de sterile învrăjbiri, peste care Adunarea plebiscitară dela Alba Iulia aşezase lespedea grea a voinţei unui neam întreg de a trăi liber pe pământul românesc al Transilvaniei.

Nicolae Titulescu, ca şi predecesorul său la ministerul afacerilolr străine al României, Take Ionescu, visa ca Mica Inţelegere, care unea între ele cele trei state dunărene : Cehoslovacia, România şi Jugoslavia, să devină într'o zi un factor de importanţă capitală

pentru menținerea păcii europene prin înglobarea Ungariei în blocul celor trei națiuni

„Unirea, spunea Nicolae Titulescu unui gazetar ungur dela ziarul „Az-est" din Budapesta, nu reușește nici odată daca se face *împotriva* cuiva, ea triumfă întotdeauna dacă se face *pentru* ceva".

In timp ce România preconiza astfel, prin glasul celui mai autorizat ministru al ei, o colaborare sinceră între România și Ungaria, propaganda maghiară se înverșuna să dovedească în Occident — în Anglia în special — că Mica Ințelegere urmarește îngenuchierea Ungariei. Era reeditarea vechiului sistem maghiar de a deforma realitățile pentru interesele propagandistice și revizioniste

Făcând abstracție de ațâțările maghiare, Titulescu schița un plan amplu de cooperare pentru viitor, plan care dacă ar fi fost aplicat, ar fi evitat multe din evenimentele politice cari au urmat, evitând poate, chiar și conflagrația mondială prin creiarea în centrul Europei a unei unități indisolubile, rezistând cu mai multă vigoare presiunilor exterioare ale lui Hitler decât au putut s'o facă națiile separate.

„Ungaria și România, spunea ministrul de externe al României, „produc un mare număr de materii prime, pe cari au interes să „le vândă în comun... Ungaria, pentru desfacerea mărfurilor ei, „ar putea să se folosească de căile fluviale și maritime comandate „de România. Pentru realizarea practică integrală a unui asemenea „program (Titulescu chița un întreg program) nu există decât o „singură formulă: *aceia a înțelegerii țărilor din Europa Centrală: „Ungaria, Austria, Ceho-Slovacia, Jugo-Slavacia și România,* pe „baza tarifelor preferențiale, cu respectarea drepturilor tuturor na„țiunilor, ținând seama de interesele speciale ale unor anumite „State din Europa centrală".

Și marele om de Stat român conchidea:

„Această formulă reprezintă viitorul. Statele din Europa cen„trală n'au decât să aleagă: *să se unească spre a ajunge la prospe„ritate sau să se izoleze și să se combată spre a ajunge la mizerie. „In felul acesta se va realiza în sfârșit, spiritualizarea frontie„relor".*

Ungaria a ales calea izolării, respingând prietenia pe care, în repetate rânduri, i-au oferit-o guvernanţii României.

Ungaria a refuzat cu obstinaţiune orice colaborare cu ţările vecine, de oarece ce avea promisiuni formale din partea Italiei fasciste şi a Reichului nazist că *îşi va primi partea prăzii* în ziua în care Axa va purcede la organizarea Noui Europe... pe timp de o mie de ani.

Şi trebuie s'o recunoaştem: clica nemeşilor dela Buda-Pesta a fost bine servită. Iar atunci când nu a fost servită, s'a servit şi singură, profitând de nenorocirile vecinilor: români, cehi şi jugoslavi.

In *„Nouvelle Revue de Hongrie"* din luna Decembrie 1943 această politică este rezumată în chip brutal: ţările revizioniste au refuzat alianţa cu ţările vecine, de oarece orice alianţă între ele ar fi însemnat renunţarea la revizionism, ceia ce era inacceptabil.

Cei douăzeci de ani de revizionism au însemat deci, douăzeci de ani de agitaţii împotriva păcii.

Prin pregătirea climatului favorabil revizionismului german, Ungaria a pregătit şi climatul favorabil declanşării celui mai crâncen din toate războaiele pe cari le-a cunoscut vreodată omenirea

Scriitorii şi ziariştii post-belici au insistat asupra vinovaţiei ungare în declanşarea războiului mondial din 1914.

Azi, rolul clicei magnaţilor maghiari în pregătirea terenului pentru cel de al doilea războiu mondial, pare din ce în ce mai evident.

Aceste două împrejurări să fie ele oare, produsul unei simple coincidenţe sau rezultatul unei cauze mai profunde?

Convingerea noastră fermă este că focarul de incendii pe care ungurii l'au mutat din Peninsula Balcanică în Europa Centrală se datoreşte exclusiv mentalităţii retrograde — mentalităţi reacţionare — a grofilor din Budapesta.

In loc să ofere poporului condiţii prielnice unei propăşiri economice şi culturale, clica nobilimei mahiare i-a oferit acestuia satisfacţiile ieftine ale politicei de revanşă. In loc de pâne, îi s'a dat mulţimii prilej de manifestări sgomotoase, în loc de pământ îi s'au exaltat calităţile şi, în sfârşit, în loc de libertate îi s'a promis poporului în dar... libertatea altora!

Nimic nu ilustrează mai bine situaţia maselor maghiare din Ungaria horthystă decât faimoasa întrerupere din Parlamentul ungar, unde românii erau reprezentaţi drept cei mai intoleranţi guvernanţi şi unde totuşi au putut răsuna vorbe ca acestea : *„Daţi-ne drepturile pe cari le au maghiarii în România!"*

Cererile drepte ale poporului erau considerate însă, la Buda-Pesta, ca şi în timpul lui Coriolan la Roma „comploturi menite sa slăbească încet, încet puterea nobilimei" *(Shakespeare-Coriolan* Actul III scena I) şi respinse în mod brutal. Pentru a-şi menţine privilegiile milenare, nobilimea ungurească — „vicleană şi prefăcută şi ne punând preţ nici pe jurământ şi nici pe legăturile încheiate prin convenţii" (cf. Impăratul Leon Inţeleptul — G. Marczali Enchiridon — *Fontium Historiae Hungarorum* — pag. 15), „arogantă şi umblând întotdeauna cu intrigi şi înşelăciuni" (Marino Sanuto — cf. Wenczel Gustav în *Magyar Tört Tar:* vol. XXV 1878 pag. 290—291) a asmuţit poporul împotriva românilor, readucând pe planul actualităţii problema Transilvaniei, închisă pentru tot deauna *în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia.*

In ziua în care regimul despotic dela Buda-Pesta va fi fost lichidat definitiv şi înlocuit printr'un regim democratic — *cinstit şi sincer* — nimic nu se va opune la o colaborare între cele două popoare vecine: ungurii şi românii.

Condiţia *sine qua non* a acestei colaborări este, însă, reîntregirea Ardealului în hotarele fireşti ale românismului.

Bucureşti, Martie 1944.

EPILOG

Impus României de forțele coalizate naziste și fasciste, semnat de cei doi delegați ai nazismului românesc, Dictatul dela Viena n'a fost niciodată ratificat de opinia publică românească. Dimpotrivă, poporul român în quasi-unanimitatea lui *(nu trebuie să se neglijeze faptul că în România, chiar în epoca apogeului lui Hitler, naziștii români reprezentau o infimă minoritate) a respins Verdictul dela Viena ca pe un Act care putea obliga cel mult pe semnatarii lui, dar nicidecum poporul român. Domnii Mihai Manoilescu și Valer Pop au reprezentat la Viena voința lui Hitler și a lui Mussolini, așa că pentru români Verdictul din Palatul Belvedere a fost dela început nul și inoperant.*

Opinia publică românească a ținut să precizeze acest punct de vedere chiar din prima zi în care îi s'au adus la cunoștință termenii sceleratului verdict. Intreaga nație s'a ridicat ca un singur om pentru a protesta împotriva ciuntirii Ardealului, una din provinciile cele mai dragi românilor.

Toți patrioții au ținut să înfiereze procedeul celor doi judecători improvizați cari, de pe înălțimea imensei lor ignoranțe, vroiau să decidă pentru veșnicie soarta Ardealului, al cărui trecut le era tot atât de necunoscut pe cât le era de indiferent viitorul.

„Asociația foștilor luptători din gărzile naționale ardelene" a fost prima care a denunțat Verdictul dela Viena ca pe un act menit să producă în centrul Europei un focar de tulburări.

„Verdictul dela Viena, spuneau foștii luptători ardeleni din Gărzile Naționale, în loc să contribuie la pacificarea celor două popoare — ungurii și românii — adâncește și mai mult învrăjbirea milenară dintre ele".

Peste câteva zile, ziarul „Universul" din 5 Septembrie 1940, comentând Dictatul, conchidea: „Iată redeschis un focar primejdios în Europa!"

In aceiaşi epocă, fostul ministru al României la Roma, d. Ion Lugoşianu, analizând Verdictul din 30 August 1940, scria aceste rânduri inspirate: „România pierde în 24 de ore 45.000 kilometri pătraţi şi 2.500.000 oameni. Ardealul rupt în două! Ungaria vecină cu Moldova; noua frontieră la 22 km. de Braşov; Maramureşul Voevozilor descălecători de ţară, Clujul, podoaba tânără a culturii noastre, Năsăudul grănicerilor, miile de sate curat româneşti, una din cele mai vrednice ţărănimi ale neamului nostru rămasă de mâine înainte dincolo de un hotar străin. Nu ne vine să credem. Ardealul nu e pentru noi numai un teritoriu pe o hartă. Ardelenii nu sunt pentru noi numai o expresie statistică. Ardealul e leagănul neamului nostru. Cu Ardealul sfâşiat în două nu se rupe numai pământul unei ţări ci se înmormântează o istorie românească de atâtea ori seculară şi se despică însuşi sufletul frământat al unui neam fără noroc, iubitor de lege şi însetat de dreptate. Acest suflet nu poate muri!".

După cum vedem, naţia română s'a supus injoncţiunei ultimative, dar ea nu s'a resemnat cu soarta care i-a fost creiată.

Din nefericire, primele proteste au fost şi ultimele cari au putut să se facă auzite. Din vrerea regimului dictatorial instaurat în România, regim înfeodat nazismului cotropitor, problema Ardealului a devenit tabu. Nimic nu se putea scrie în ţara românească împotriva ciuntirii Transilvaniei româneşti. Odiosul baron von Killinger, una din cele mai sinistre figuri ale nazismului şi sbirii Gestapo-ului veghiau ca protestele să fie înăbuşite în faşă.

Când vreun om politic sau ziarist român îndrăznea să înfrunte mânia Dictatorului român şi a faimosului Baron călcând consemnul, el era sortit să ia mai devreme sau mai târziu calea lagărelor şi a închisorilor. Este cazul — printre multe altele — , a d-rului Anton Ionel Mureşanu, fugosul director al „Ardealului", ziarul expulzaţilor şi al refugiaţilor ardeleni, care după ce a fost expulzat din Ardeal de către unguri pentru dârza lui acţiune naţionalistă, a fost purtat din lagăr în lagăr şi din închisoare în închisoare, de

data aceasta... de români, este drept în România Duumviratului Ion și Mihai Antonescu.

La 23 August 1944, printr'o abilă și extrem de curajoasă politică dusă de cei patru fruntași ai partidelor politice din România (Iuliu Maniu, național-țărănist, Const. I. C. Brătianu, național-liberal, Const.-Titel Petrescu, social-democrat și Lucrețiu Pătrășcanu, comunist), politică care s'a bucurat tot timpul de sprijinul efectiv al Regelui Mihai I, regimul dictatorial al lui Ion Antonescu s'a prăbușit, antrenând după el și forțele naziste din România.

Cu începere dela 23 August 1944, România reintră în făgașul politicei ei externe firești și tradiționale: alături de Națiunile Unite. *Marii Aliați: Statele Unite ale Americei, Uniunea Sovietică și Marea Britanie recunosc dreptatea cauzei românești în problema Ardealului și prin însăși Convenția de Armistițiu declară nul și de nul efect Dictatul dela Viena, impus României prin violentarea voinței.*

Atitudinea Națiunilor Unite în problema Ardealului trebuie să fie subliniată întru cât ea constituie una din primele aplicațiuni pe teren a marilor principii ideologice pentru cari milioane de ruși, de americani și de englezi au sângerat în acest războiu. In Europa Nouii Ordini fascisto-hitleristă, dreptatea cauzei românești a fost călcată în picioare creindu-se hotare între românii din aceiași țară. In Lumea Nouă, ale cărei jaloane sunt azi adânc înfipte în pământul Europei pentru a nu mai fi niciodată smulse de vântul rătăcirii, dreptatea cauzei românești a triumfat din nou, Ardealul fiind recunoscut ca aparținând în virtutea celor mai sacre principii de unitate etnică, nației române.

In momentul încheierii armistițiului, Ardealul era cotropit de unguri și de germani. Datoria imperioasă a momentului era eliberarea lui. Trupele române de sub comanda generalului Gheorghe Avramescu s'au alăturat glorioaselor trupe sovietice de sub comanda Mareșalului Malinovschi pentru desrobirea Provinciei cotropite. Avântul ostașilor români a fost citat prin Ordin de zi de generalii sovietici.

Mii de voluntari ardeleni au ținut să fie și ei prezenți la lupta pentru eliberare a Ardealului și sub directivele inimosului săt-

mărean Ion Groşanu numărul lor a venit să-l îngroaşe pe acel al trupelor române, luptând pe câmpiile şi în munţii Ardealului.

Prin jertfa comună a soldaţilor sovietici şi a soldaţilor români, înfrăţiţi în lupta pentru Dreptate şi Libertate, întreg Ardealul este azi desrobit.

For ever !

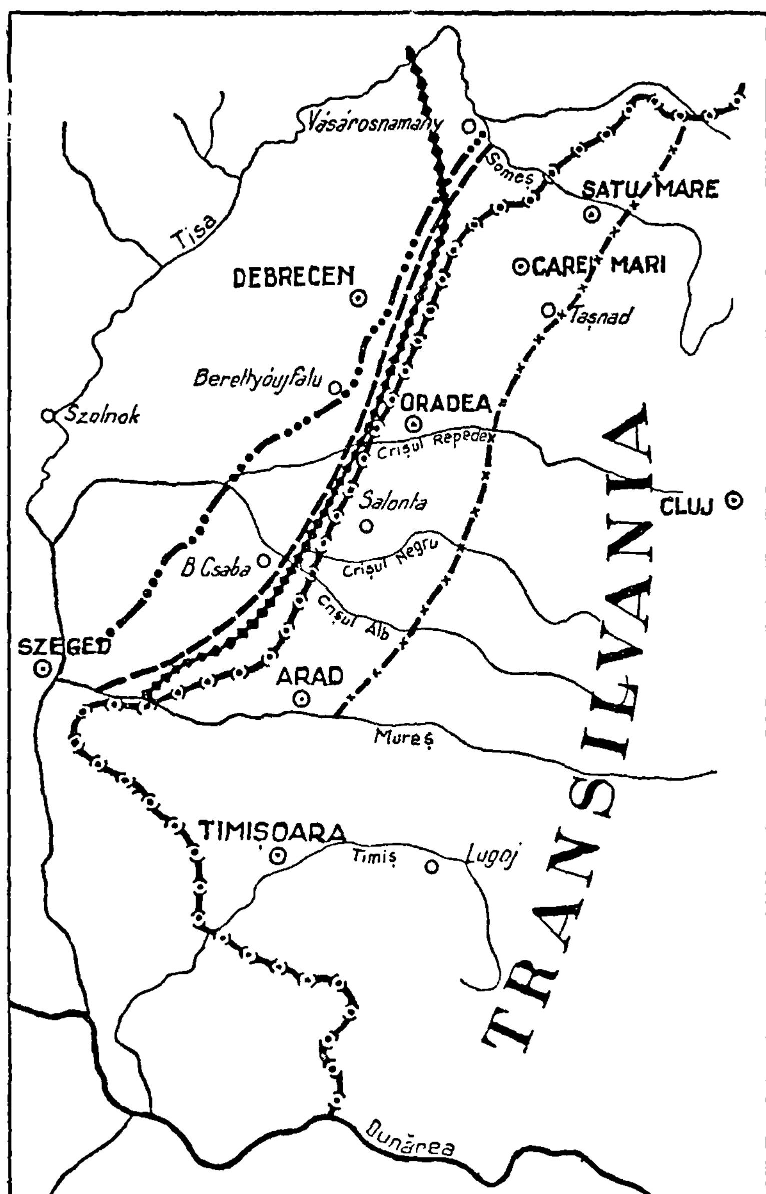
Pentru totdeauna !

Născut pe teritoriul liberei Americi, simt o adâncă mulţumire sufletească şi o legitimă mândrie văzând cum ţara mea natală îmbrăţişează cu atâta căldură cauza românismului ardelean, pe care o consideră ca pe însăşi cauza Libertăţii.

Ca şi odinioară Woodrow Wilson, Preşedintele Franklin Delano Roosevelt, omul providenţial al Statelor Unite ale Americei, îşi înscrie pentru veşnicie numele său în galeria iluştrilor apărători ai Ardealului asuprit, alături de genialul conducător al Rusiei Sovietice, Mareşalul Stalin şi de marele om de Stat al Imperiului Britanic, Winston Churchill.

Glorie lor !

— SFÂRŞIT —

Frontiera fixată de experții englezi.
" " " " americani.
" " " " francezi.
" " România în 1916.
" " prin tratatul dela Trianon.

TABLA DE MATERII

PAG.

PARTEA I-a

Transilvania după năvălirea ungurilor

PARTEA II-a

Ungaria dela Trianon

PARTEA III-a

Regimul minorităţilor sub unguri şi sub români

EPILOG

ERATA

Pag.	rândul	în loc de	se va ceti
11	16	a aşa numitului	al aşa numitului
15	15	teza existenţei	teza inexistenţei
24	3	rominala	nominala
56	19	bodânda	dobânda
118	21	posibilitatea	posibilitatea
141	18	care îi lega	care le lega
141	19	care îi desparţeau	care le desparţeau
192	9	pastorii românilor	pastorii romanilor
212	7	triburata	tributară
213	23	erou	eroul
215	22	treditari	ereditari
216	24	deserie	descriu
217	35	şia-r	şi-ar
222	7	Marach	Madach

TIPOGRAFIA „ALFABETUL"
BUL. PACHE PROTOPOPESCU Nr. 60
BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „ALFABETUL" BUL. PACHE PROTOPOPESCU, 60